КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА МОН УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА МОН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РЄПІН КИРИЛО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 334.72:502.131.1(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Спеціальність 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ К. С. Рєпін

Науковий керівник: **ШЕРГІНА Лідія Антонівна**, кандидат економічних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Рєпін К. С. Розвиток екологічного підприємництва в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2026.

Дисертацію виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри бізнес-економіки та підприємництва Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за темою «Неоіндустріалізація та соціалізація підприємництва в цифровій економіці», державний реєстраційний номер 0121U109203, 2021–2025 рр., і присвячено дослідженню теоретико-методичних засад, розробленню практичних рекомендацій та обґрунтуванню стратегічних напрямів розвитку екологічного підприємництва в Україні в умовах сталого розвитку, ESG-трансформацій, євроінтеграції та післявоєнного відновлення економіки.

У дисертаційній роботі досліджено теоретичний базис та методичний інструментарій розвитку екологічного підприємництва. Еволюцію теорії сталого розвитку та понятійно-категоріального апарату екологічного підприємництва розглянуто на основі етимологічного та системного аналізу, що ґрунтується на сучасних теоретичних і методичних підходах до екологічного розвитку. Обґрунтовано, що екологічне підприємництво є важливим інструментом розв'язання екологічних проблем, оптимізації використання природних ресурсів, скорочення обсягів відходів, мінімізації негативного впливу господарської діяльності на довкілля та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Встановлено, що екологічне підприємництво інтегрує екологічні аспекти у стратегічне управління суб'єктів господарювання та виступає рушійною силою формування сталої економіки й захисту довкілля. Доведено, що його розвиток сприяє поширенню інноваційних моделей господарювання, орієнтованих на ефективне використання природних ресурсів, впровадження принципів циркулярної економіки, екологізації виробничих процесів і формування відповідальної

підприємницької поведінки. Визначено, що сучасне екологічне підприємництво є складовою реалізації глобальних Цілей сталого розвитку, Європейського зеленого курсу та ESG-трансформацій, забезпечуючи поєднання економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної відповідальності. Уточнено роль екологічного підприємництва як системного чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки, розвитку інноваційного потенціалу підприємств, залучення «зелених» інвестицій та адаптації бізнесу до сучасних екологічних стандартів і вимог європейської інтеграції. Акцентовано увагу на тому, що формування ефективного інституційного середовища, розвиток екологічних інновацій та поширення принципів екологічної відповідальності є необхідними передумовами забезпечення довгострокової стійкості екологічного підприємництва в Україні в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

У дослідженні удосконалено теоретико-методичний підхід до формування екологічних імперативів державної екологічної політики з урахуванням структурування глобальних екологічних проблем та визначено концептуальні засади реалізації екологічної політики України. Обґрунтовано принципи, підходи та методи активізації розвитку суб'єктів екологічного підприємництва в Україні. Здійснено структурування глобальних екологічних проблем у контексті забезпечення сталого управління довкіллям, що дало змогу систематизувати ключові виклики сучасного екологічного розвитку за напрямами зміни клімату, виснаження природних ресурсів, втрати біорізноманіття, деградації земель, накопичення відходів та забруднення навколишнього природного середовища. Визначено взаємозв'язок між екологічною політикою держави, цілями сталого розвитку та механізмами стимулювання екологічно відповідальної підприємницької діяльності. Запропонований підхід забезпечує комплексне поєднання адміністративних, економічних, правових та інституційних інструментів державного регулювання, спрямованих на створення сприятливого середовища для розвитку екологічного підприємництва. Особливу увагу приділено необхідності гармонізації національної екологічної політики із сучасними вимогами Європейського Союзу, імплементації положень Європейського зеленого курсу,

механізму прикордонного вуглецевого коригування (CBAM), принципів ESG та міжнародних екологічних стандартів. Обґрунтовано, що ефективність державної екологічної політики визначається рівнем узгодженості стратегічних пріоритетів економічного розвитку із завданнями охорони довкілля, ресурсоефективності, декарбонізації економіки та стимулювання екологічних інновацій. Доведено, що реалізація запропонованих концептуальних засад сприятиме підвищенню екологічної безпеки, розвитку екологічного підприємництва, зміцненню інвестиційної привабливості екологічних проєктів та забезпеченню довгострокової конкурентоспроможності національної економіки в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення України.

Розроблено схематичне представлення концепту реалізації екологічної політики в Україні, що базується на принципах захисту довкілля та відповідає концепції сталого розвитку. Встановлено, що сучасні глобальні економічні та технологічні трансформації посилюють екологічні ризики та актуалізують необхідність раціонального використання природних ресурсів. Обґрунтовано доцільність упровадження сучасних екологічних стандартів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки та збереження природного середовища. Проаналізовано стан забруднення атмосферного повітря в Україні та визначено необхідність інвестування у технології скорочення викидів і відновлення природних комплексів.

У дисертації обґрунтовано напрями вдосконалення екологічної політики України в частині посилення відповідальності за екологічні збитки та адаптації екологічного регулювання до стандартів Європейського Союзу. Запропоновано застосування адміністративних, регуляторних, економічних і правових інструментів стимулювання розвитку екологічного підприємництва. Для забезпечення екологічної безпеки рекомендовано удосконалення екологічного законодавства, впровадження екологічних інновацій та активізацію міжгалузевої взаємодії.

У роботі проаналізовано сучасний стан, тенденції та передумови розвитку екологічного підприємництва в Україні. Встановлено, що розвиток ринку екологічного підприємництва обумовлений зростанням екологічної свідомості

споживачів, підвищенням попиту на екологічні товари та послуги, а також активізацією екологічних інновацій. Доведено, що міжнародний ринок органічної продукції характеризується процесами розширення та диверсифікації асортименту внаслідок зростання попиту на екологічно безпечні товари та послуги.

Дослідження акцентує увагу на перспективах нарощування обсягів органічного виробництва, експорту органічної продукції та посилення позицій України на міжнародному ринку. Встановлено, що потенціал розвитку екологічного підприємництва в Україні може бути реалізований завдяки міжнародній кооперації, адаптації до європейських стандартів та ефективному використанню природно-ресурсного потенціалу. Визначено, що активізація розвитку екологічного підприємництва в Україні пов’язана з удосконаленням нормативно-правового забезпечення, підтримкою сталого розвитку та поширенням практик корпоративної соціальної відповідальності.

У дисертації обґрунтовано багатоаспектний вектор розвитку екологічного підприємництва та державної екологічної політики України, орієнтований на забезпечення довгострокової стійкості економіки в умовах воєнних і післявоєнних викликів. До ключових напрямів віднесено: розширення використання альтернативних джерел енергії, впровадження «зелених» технологій, посилення екологічного контролю, розвиток екологічної сертифікації відповідно до стандартів ЄС, підтримку екологічних ініціатив та інтеграцію у міжнародні природоохоронні проєкти.

Розроблено концептуальні засади перспективної моделі розвитку екологічного підприємництва, що поєднує економічну ефективність, екологічну відповідальність, інноваційність та соціальну орієнтацію. Обґрунтовано доцільність застосування еко-системного підходу до розвитку екологічного підприємництва, який забезпечує узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів. Проаналізовано теорію екологічної кривої Кузнеця як інструмент дослідження взаємозв’язку між економічним розвитком та екологічними процесами.

Запропоновано підхід до стійкого інвестування екологічного підприємництва, що враховує етичні, екологічні та економічні критерії ефективності. Удосконалено

методичний підхід до оцінювання ефективності інвестицій в екологічне підприємництво на основі економіко-математичного моделювання та методів лінійного програмування. Розроблена модель оптимізації капіталовкладень враховує обсяги інвестицій, часові параметри реалізації екологічних проєктів, фінансові та ресурсні обмеження, що дозволяє визначити максимально можливий рівень прибутковості екологічних проєктів.

У роботі обґрунтовано, що попит на органічні товари та послуги формується під впливом рівня екологічної свідомості населення, доступності інформації, рівня освіти, цінових факторів та трансформації споживчої поведінки. Доведено, що органічне виробництво виступає важливим чинником сталого розвитку економіки та інтеграції України у міжнародні екологічно відповідальні ланцюги поставок.

Запропоновано сценарну модель прогнозування розвитку екологічного підприємництва в Україні на основі модифікованого підходу CAGR із використанням сценарних коефіцієнтів впливу державної підтримки, інвестиційної активності та екологічних інновацій, що забезпечує можливість оцінювання прогнозних параметрів розвитку екологічного підприємництва в умовах нестабільності зовнішнього середовища на довгострокову перспективу. Розроблено песимістичний, базовий та оптимістичний сценарії розвитку екологічного підприємництва.

Запропоновано модель дорожньої карти активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні, що передбачає комплексний розвиток екологічного сектору у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі. Обґрунтовано напрями удосконалення інституційного середовища, гармонізації нормативно-правового забезпечення відповідно до вимог Європейського Союзу, розвитку відновлюваної енергетики, екологічних кластерів та системи моніторингу вуглецевого сліду в умовах адаптації до механізму CBAM. Визначено, що реалізація дорожньої карти сприятиме зростанню кількості суб’єктів екологічного підприємництва, створенню нових робочих місць, підвищенню частки «зеленої» продукції та зниженню негативного впливу на довкілля.

Практичне застосування наукових розробок та рекомендацій дисертації здійснено в ДУ «Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України», ФГ «Полісся АгроГруп», ФГ «Агроекспрес». Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Підприємництво» та «Циркулярна економіка».

Ключові слова: екологічне підприємництво, розвиток, органічні виробництво, агробізнес, потенціал, сталий розвиток, циркулярна економіка, екосистема, екологічна політика, нормативно-правове регулювання, екологія, ESG-трансформації, стратегія, прогнозування, ефективність.

ABSTRACT

Riepin K. S. Development of Ecological Entrepreneurship in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 076 «Entrepreneurship, trade and stock exchange activities» – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2026.

The dissertation was completed in accordance with the thematic plan of the research work of the Department of Business Economics and Entrepreneurship of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman on the topic “Neo-industrialization and Socialization of Entrepreneurship in the Digital Economy”, state registration number 0121U109203, 2021–2025, and is devoted to the study of theoretical and methodological foundations, development of practical recommendations, and substantiation of strategic directions for the development of ecological entrepreneurship in Ukraine under the conditions of sustainable development, ESG transformations, European integration, and post-war economic recovery.

The dissertation investigates the theoretical foundations and methodological tools for the development of ecological entrepreneurship. The evolution of the theory of sustainable development and the conceptual and categorical framework of ecological

entrepreneurship is examined based on etymological and systemic analysis grounded in contemporary theoretical and methodological approaches to environmental development. It is substantiated that ecological entrepreneurship is an important instrument for addressing environmental challenges, optimizing the use of natural resources, reducing waste generation, minimizing the negative environmental impact of economic activity, and ensuring sustainable socio-economic development. It has been established that ecological entrepreneurship integrates environmental aspects into the strategic management of business entities and serves as a driving force for the formation of a sustainable economy and environmental protection. It is proved that its development promotes the dissemination of innovative business models focused on the efficient use of natural resources, the implementation of circular economy principles, the greening of production processes, and the formation of environmentally responsible entrepreneurial behavior. It is determined that modern ecological entrepreneurship constitutes an integral component of the implementation of the United Nations Sustainable Development Goals, the European Green Deal, and ESG transformations by ensuring the combination of economic efficiency, environmental security, and social responsibility. The role of ecological entrepreneurship as a systemic factor in enhancing the competitiveness of the national economy, strengthening the innovative capacity of enterprises, attracting green investments, and facilitating business adaptation to modern environmental standards and European integration requirements has been further specified. Particular emphasis is placed on the fact that the establishment of an effective institutional environment, the development of environmental innovations, and the dissemination of the principles of environmental responsibility are essential prerequisites for ensuring the long-term sustainability of ecological entrepreneurship in Ukraine under wartime and post-war transformations.

The study improves the theoretical and methodological approach to the formation of environmental imperatives of the state environmental policy through the structuring of global environmental problems and defines the conceptual foundations for implementing Ukraine's environmental policy. The principles, approaches, and methods for stimulating the development of ecological entrepreneurship entities in Ukraine are substantiated.

Global environmental problems are structured within the context of sustainable environmental management, which made it possible to systematize the key contemporary environmental challenges, including climate change, depletion of natural resources, biodiversity loss, land degradation, waste accumulation, and environmental pollution. The interrelationship between state environmental policy, the Sustainable Development Goals, and the mechanisms for stimulating environmentally responsible entrepreneurial activity has been identified. The proposed approach provides for the comprehensive integration of administrative, economic, legal, and institutional regulatory instruments aimed at creating a favourable environment for the development of ecological entrepreneurship. Particular attention is paid to the harmonization of Ukraine's environmental policy with the current requirements of the European Union, including the implementation of the European Green Deal, the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), ESG principles, and international environmental standards. It is substantiated that the effectiveness of environmental policy depends on the degree of consistency between strategic economic development priorities and the objectives of environmental protection, resource efficiency, economic decarbonization, and the promotion of environmental innovations. It is proved that the implementation of the proposed conceptual provisions will contribute to improving environmental security, promoting ecological entrepreneurship, increasing the investment attractiveness of environmental projects, and strengthening the long-term competitiveness of the national economy under the conditions of European integration and Ukraine's post-war recovery.

A schematic concept for the implementation of environmental policy in Ukraine based on the principles of environmental protection and consistent with the concept of sustainable development has been developed. It has been established that current global economic and technological transformations intensify environmental risks and highlight the need for the rational use of natural resources. The expediency of introducing modern environmental standards aimed at ensuring environmental safety and preserving the natural environment is substantiated. The state of atmospheric air pollution in Ukraine has been analysed, and the necessity of investing in emission reduction technologies and ecosystem restoration has been identified.

The dissertation substantiates the directions for improving Ukraine's environmental policy by strengthening responsibility for environmental damage and adapting environmental regulation to the standards of the European Union. The application of administrative, regulatory, economic, and legal instruments for stimulating the development of ecological entrepreneurship is proposed. To ensure environmental security, the improvement of environmental legislation, the implementation of environmental innovations, and the intensification of cross-sectoral cooperation are recommended.

The dissertation analyses the current state, trends, and prerequisites for the development of ecological entrepreneurship in Ukraine. It is established that the development of the ecological entrepreneurship market is driven by increasing environmental awareness among consumers, growing demand for environmentally friendly goods and services, and the intensification of environmental innovations. It is proved that the international organic products market is characterized by expansion and diversification due to the increasing demand for environmentally safe products and services.

The study focuses on the prospects for increasing organic production volumes, expanding exports of organic products, and strengthening Ukraine's position in the international market. It has been established that the development potential of ecological entrepreneurship in Ukraine can be realized through international cooperation, adaptation to European standards, and the efficient use of the country's natural resource potential. It is determined that the intensification of ecological entrepreneurship development is associated with improving the regulatory and legal framework, supporting sustainable development, and expanding corporate social responsibility practices.

The dissertation substantiates a multidimensional vector for the development of ecological entrepreneurship and Ukraine's environmental policy aimed at ensuring the long-term resilience of the national economy under wartime and post-war challenges. The key priorities include expanding the use of renewable energy sources, implementing green technologies, strengthening environmental control, developing environmental certification

in accordance with EU standards, supporting environmental initiatives, and integrating into international environmental protection projects.

The conceptual foundations of a promising model for the development of ecological entrepreneurship have been developed, combining economic efficiency, environmental responsibility, innovativeness, and social orientation. The expediency of applying an ecosystem approach to the development of ecological entrepreneurship, which ensures the coordination of economic, environmental, and social interests, is substantiated. The Environmental Kuznets Curve theory is analysed as an instrument for studying the relationship between economic development and environmental processes.

An approach to sustainable investment in ecological entrepreneurship that considers ethical, environmental, and economic efficiency criteria is proposed. The methodological approach to assessing the effectiveness of investments in ecological entrepreneurship based on economic and mathematical modelling and linear programming methods has been improved. The developed investment optimization model takes into account investment volumes, implementation timeframes of environmental projects, and financial and resource constraints, thus enabling the determination of the maximum possible profitability of environmental projects.

The study substantiates that the demand for organic goods and services is formed under the influence of environmental awareness, information availability, educational level, price factors, and changes in consumer behaviour. It is proved that organic production is an important factor in sustainable economic development and Ukraine's integration into international environmentally responsible supply chains.

A scenario-based forecasting model for the development of ecological entrepreneurship in Ukraine based on a modified CAGR approach with scenario coefficients reflecting the influence of state support, investment activity, and environmental innovations is proposed. The model enables the assessment of forecast parameters for the development of ecological entrepreneurship under conditions of external environmental instability in the long term. Pessimistic, baseline, and optimistic development scenarios have been elaborated.

A roadmap model for intensifying the development of ecological entrepreneurship in Ukraine has been proposed, providing for the comprehensive development of the ecological sector in the short-, medium-, and long-term perspective. Directions for improving the institutional environment, harmonizing the regulatory framework in accordance with European Union requirements, developing renewable energy, establishing ecological clusters, and introducing a carbon footprint monitoring system under the adaptation to the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) are substantiated. It is determined that the implementation of the proposed roadmap will contribute to increasing the number of ecological entrepreneurship entities, creating new jobs, increasing the share of green products, and reducing the negative impact on the environment.

The practical application of the scientific developments and recommendations of the dissertation was carried out at the State Institution "Pryluky Research Station of Horticulture of the Institute of Horticulture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine", "Polissya AgroGroup" Farm Enterprise, and "Agroexpress" Farm Enterprise. The research results were implemented into the educational process of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, particularly in teaching the disciplines "Entrepreneurship" and "Circular Economy".

Keywords: ecological entrepreneurship, development, organic production, agribusiness, potential, sustainable development, circular economy, ecosystem, environmental policy, regulatory and legal regulation, ecology, ESG transformations, strategy, forecasting, efficiency.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Рєпіна І.М., Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Розвиток підприємництва в Україні за індикаторами рейтингу світового банку «Doing Business». *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 2(9). С.106-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_2_21 (0,5 д.а., особисто автору – 0,11 д.а.: здійснено аналіз динаміки основних індикаторів розвитку підприємницького середовища, виявлено ключові тенденції та проблеми регуляторного забезпечення підприємницької діяльності) (дата звернення: 11.03.2026).

2. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Впровадження концепції бережливого виробництва: теоретичні та прикладні аспекти. *Економіка та підприємництво*. 2017. № 39. С. 111–124. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/ekon_pidpr/EP_E28496_39_za_2017r_.pdf (0,75 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: здійснено аналіз теоретичних і прикладних аспектів впровадження концепції бережливого виробництва, систематизовано інструменти Lean та обґрунтовано напрями їх застосування на вітчизняних підприємствах) (дата звернення: 11.03.2026).

3. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Потенціал еко-підприємництва України на ринку органічного виробництва ЄС. *Економіка та підприємництво*. 2022. Вип. 49. С. 110–123. URL: https://ee.kneu.ua/archive/2022/49.10 (0,5 д.а., особисто автору – 0,25 д.а.: здійснено аналіз потенціалу еко-підприємництва України на ринку органічної продукції ЄС, оцінено перспективи розвитку органічного виробництва та обґрунтовано напрями підвищення його конкурентоспроможності) (дата звернення: 11.03.2026).

4. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Екоупаковка: оцінка споживчих капіталів та ефективності управління проектами. *Вчені записки*. 2023. № 33(4). С. 196-207. URL: https://vz.kneu.ua/archive/2023/33(4).17 (0,5 д.а., особисто автору – 0,25 д.а.: здійснено оцінку споживчої цінності екоупаковки, проаналізовано ефективність управління проєктами її впровадження та обґрунтовано напрями розвитку екологічно орієнтованих пакувальних рішень) (дата звернення: 11.03.2026).

5. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Теоретичне підґрунтя організації екологічного підприємництва в контексті концепції сталого розвитку. *Наукові праці НДФІ*. 2023. № 1. С. 43-55. URL: https://npndfi.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=1146 (0,99 д.а., особисто автору – 0,79 д.а.: здійснено аналіз теоретичних основ організації екологічного підприємництва, систематизовано наукові підходи до його розвитку в контексті концепції сталого розвитку та обґрунтовано концептуальні засади функціонування екологічного бізнесу) (дата звернення: 11.03.2026).

6. Рєпін К.С. (2024). Екологічна політика України: імперативи, принципи, критерії. *Development Service Industry Management*, (1), 159–165. URL: https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/article/view/100 (0,5 д.а) (дата звернення: 11.03.2026).

7. Рєпін К.С. Розвиток екологічного підприємництва в Україні в контексті європейського зеленого курсу та ESG-трансформацій. (2025). *Economic Synergy, 4*, 404-418. URL: https://es.istu.edu.ua/index.php/EconomicSynergy/article/view/339 (0,77 д.а.) (дата звернення: 11.03.2026).

В інших виданнях:

8. Рєпін К.С. Енергоефективність та розвиток підприємництва в Україні. *Наукові розробки молоді на сучасному етапі* : мат. XVI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та студентів «», 27-28 квітня 2017 року. К.: КНУТД. С. 54–55 (0,2 д.а.)

9. Рєпін К. Огляд ринку органічного виробництва ЄС. *Економіка підприємства: теорія і практика* : мат. IX Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2022 р. К.: КНЕУ, 2022. С. 209–211. URL:https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/39381/eptp_22-59.pdf?sequence=1&isAllowed=y (0,2 д.а.) (дата звернення: 11.03.2026)

10. Рєпін К. С. Розвиток еко-підприємництва в часи турбулентних змін. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовт. 2022 р.). К.: КНЕУ, 2022. С. 167–169. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/39097/sism_22-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y (0,1 д.а.) (дата звернення: 11.03.2026)

11. Рєпін К. С. Кваліметрія результативності екологічного підприємництва. *Підприємництво і маркетинг у формуванні національної безпеки за умов сучасних глобальних викликів* : тези доповідей Економічного науково-практичного форуму (1–3 груд. 2022 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2022. С. 352-358. (0,4 д.а.)

12. Рєпін К. Потенціал розвитку еко-підприємництва та його конфігурація. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф., 29 берез. 2024 р. К.: КНЕУ, 2024. С. 174–177. (0,2 д.а.)

13. Рєпін К. С. Стійкий розвиток еко-підприємництва: концепції, пріоритети, перспективи. *Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях* : зб. матеріалів XXII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеського національного економічного університету, 25-26 квітня 2024 р. Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 339-341. (0,2 д.а.)

14. Рєпін К. С. Оптимальне використання потенціалу екологічного підприємництва в Україні. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (13 вересня 2024 р., м. Одеса). – Одеса : ОНЕУ, 2024. – С. 219-220. (0,2 д.а.)

15. Рєпін К. С. Стратегічні вектори розвитку органічного виробництва в Україні. *Економіка підприємства: теорія та практика* : мат. X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–11 жовт. 2024 р. К.: КНЕУ, 2024. С. 202–205. (0,2 др. арк.)

16. Рєпін К. С. Рейтингування органічних брендів в Україні. *Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливост*і : мат. II Міжнародної науково-практичної конференції. К.: КНЕУ, 2025. С. 309–311. (0,2 д.а.)

17. Рєпін К. Огляд нормативно-правового забезпечення екологічного підприємництва в Україні. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : мат. X Міжнар. наук.-практ. конф., 28 берез. 2025 р. К.: КНЕУ, 2025. С. 699–705. (0,2 д.а.)

18. Рєпін К. С. Модель дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні на період до 2030 року. *АГРОБІЗНЕС 2026: стратегічна стійкість та інноваційний розвиток* : мат. Всеукр. наук. конф., м. Київ, 22 квіт. 2026 р. К.: КНЕУ, 2026. – С. 18-21 (0,33 д.а.)

ЗМІСТ

ВСТУП…… 18

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ТА МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ……. 26

1.1. Еволюція теорії сталого розвитку та понятійно-категоріального апарату екологічного підприємництва ……..……... 26

1.2. Принципи, підходи та методи активізації розвитку суб'єктів екологічного підприємництва в Україні …….. 51

1.3. Екологічний імператив та ключові засади державної екологічної політики України ……..……..... 78

Висновки до розділу 1……..... 103

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ЕКО-ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ …… 106

2.1. Огляд та ідентифікація тенденцій розвитку вітчизняного та міжнародного ринку еко-підприємництва …… 106

2.2. Аналіз потенціалу розвитку еко-підприємництва в Україні ……..... 127

2.3. Нормативно-правове регулювання суб'єктів екологічного підприємництва в Україні та вектори його удосконалення ……... 154

Висновки до розділу 2 ……. 178

РОЗДІЛ 3. АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЕКО-ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ……..... 180

3.1. Доктрина розвитку еко-підприємництва в Україні …… 180

3.2. Сценарії поширення еко-підприємництва в Україні з урахуванням потенційного попиту на еко-продукти на локальному та глобальному ринку та прогнозна оцінка їх результативності …… 204

3.3. Дорожня карта активізації розвитку еко-підприємництва в Україні та прогноз її результативності ……..……... 226

Висновки до розділу 3 …… 249

ВИСНОВКИ …….. 252

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……. 255

ДОДАТКИ ……. 304

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Еко-підприємництво – екологічне підприємництво.

ООН – Організації Об'єднаних Націй.

ЄС – Європейський Союз.

WMO – Всесвітня метеорологічна організація.

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) – Міжурядова група експертів зі зміни клімату), Міжурядова група експертів зі зміни клімату.

GEF – Глобальний екологічний фонд.

ISO – Міжнародна організація зі стандартизації.

CAGR – Сукупний середньорічний темп росту.

MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) – Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій, що входить до групи Світового банку.

CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism) – Механізм прикордонного вуглецевого коригування – екологічний інструмент Євросоюзу, що передбачає введення мита на імпортні товари з високим вуглецевим слідом.

IFOAM (International Federation of Organic Agricultural Movements – Міжнародна федерація органічних сільськогосподарських рухів).

ESG (Environmental, Social, and Governance) – концепція сталого розвитку, що об'єднує екологічні, соціальні та управлінські критерії**.**

USAID (Агентство США з міжнародного розвитку) – незалежне агентство федерального уряду США.

SECO (Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань) – головний федеральний центр експертизи з питань економічної політики Швейцарії.

BMEL (Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft) – Федеральне міністерство продовольства та сільського господарства Німеччини

IMM (Integrated Management Module) – Інтегрований модуль управління.

SROI (Social Return on Investment) – Соціальне повернення на інвестиції, метод оцінки ефективності проектів.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В Україні набуло популярності еко-підприємництво, ставши важливим фактором зміцнення економічної стійкості та сприяння сталому розвитку в умовах нестабільного соціально-політичного клімату. Еко-підприємці отримують визнання за роль у розв’язанні екологічних викликів та подоланні економічних труднощів, з якими зіткнулася Україна внаслідок війни та економічних проблем. Зростання уваги до сталого розвитку відображає світову тенденцію, підкреслює екологічні практики ведення бізнесу, визначає еко-підприємництво ключовим елементом економічної трансформації України. Розвиток еко-підприємництва визначається прагненням до охорони довкілля та впровадження інноваційних стратегій розвитку, а підтримку цьому надають нові ініціативи, такі як Greentech Alliance, який об'єднує підприємців з необхідними ресурсами, партнерами. Приклад українського стартапу SolarGaps демонструє наростальний інтерес до стратегій використання відновлювальних джерел енергії, орієнтованих на екологічно свідомих споживачів. Державні програми підтримки, спрямовані на розвиток еко-підприємництва, допомагають формувати бізнес-середовище, яке сприяє впровадженню сталого розвитку та підвищує економічний потенціал завдяки екологічно чистим інноваціям. Попри позитивні зрушення, еко-підприємництво в Україні стикається зі стратегічними викликами, пов'язаними з невизначеністю через війну, тіньовою економікою та інституційними перешкодами, які ускладнюють створення бізнес-моделей. Ці виклики змушують підприємців зосереджуватися на негайному виживанні, а не на довгострокових цілях сталого розвитку, що ускладнює діяльність екологічно орієнтованих компаній. Враховуючи труднощі, майбутнє еко-підприємництва в Україні залишається невизначеним, але перспективним. Зростання обізнаності про сталий економічний розвиток створює можливості для формування міцної екосистеми екологічного підприємництва; підвищення інтересу до українських еко-інновацій на міжнародному рівні. Фінансові інвестиції мають вирішальне значення для подолання перешкод та використання творчого потенціалу та стійкості українських підприємців, що формує Україну як потенційного лідера у сфері екологічних практик в Європі. Потенціал еко-підприємництва в Україні видається перспективним, зумовленим поєднанням зростання інвестицій, державної підтримки, усвідомлення проблем сталого розвитку. Україна впроваджує екологічні практики у бізнес-моделі, що стає критично важливим для довготривалої стійкості та добробуту

суспільства. Концепція економічної стійкості в регенеративному розумінні наголошує на необхідності екосистем, які відповідають нормам, зміцнюють соціальні зв'язки, сприяють оздоровленню людини.

Дослідження у галузі розвитку еко-підприємництва в Україні представлені у працях вітчизняних учених, зокрема Т. Аеріхіної, У. Андрусів, М. Бережної, А. Бобкової, О. Боровик, Н. Валінкевич, О. Гаврюшової, О. Гарафонової, І. Гернего, Л. Гинчука, Н. Гончаренко, І.Дворник, К. Демченко, Ж. Дерій, М. Диба, Є. Желібо, А. Іванько, О. Кінзерської, С. Князя, Б. Косович, М. Коценко, Ю. Кравчик, Г. Купалової, Л. Купінець, В. Лаврененко, Є. Олешко, Ю. Павлюченко, Т. Паламарчука, Л. Петренко, А. Печенюка, О. Піщенко, А. Полчанова, А. Приступа, О. Русака, І. Сорохода, А. Статівки, Г. Тітенко, О. Трубей, О. Тулай, С. Харічкова, Т. Коцко, О. Ченуша, В. Хвостенко, В. Ходаківського, В. Худолей, Р. Янкового, які досліджували теоретико-методичні засади розвитку екологічного підприємництва, циркулярної економіки, ESG-трансформацій, екологічної модернізації виробництва, сталого розвитку та стратегічного управління еко-орієнтованими бізнес-моделями.

Іноземні дослідники J. Albrecht, A. Anderson, G. Berle, S. Dixon, A. Clifford, A. C. Edmondson, S. E. McManus, R. Isaak, J. Kirkwood, S. Walton, B. McKenzie, M. Sud, S. Schaltegger, A. Zahedi обґрунтовували системні аспекти еко-підприємництва, екологічних інновацій та сталого розвитку бізнесу. Питання, пов'язані з формуванням нефінансової звітності та ESG-підходів відповідно до принципів сталого розвитку, висвітлено у працях Т. Єфименко, Л. Ловінської, Я. Олійник, М. Кучерявої, В. Воробей, І. Жуковської, Г. Місько, Л. Зварич, А. Зінченко. Водночас, попри вагомий внесок науковців у розвиток теорії та практики екологічного підприємництва, недостатньо дослідженими залишаються питання стратегічного прогнозування розвитку еко-підприємництва в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій, інтеграції ESG-механізмів, адаптації до вимог CBAM, розвитку зеленого фінансування та формування комплексних моделей активізації еко-підприємництва в Україні, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація Рєпіна К. С. виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана кафедри бізнес-економіки та підприємництва за темою «Неоіндустріалізація та соціалізація

підприємництва в цифровій економіці», державний реєстраційний номер 0121U109203, 2021–2025 рр. У межах науково-дослідної теми автором обґрунтовано теоретичні положення, удосконалено методичні підходи до оцінювання розвитку екологічного підприємництва та розроблено практичні рекомендації їх імплементації в умовах цифрової економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо стимулювання розвитку еко-підприємництва в Україні. Для досягнення поставленої мети визначено необхідні для розв’язання завдання:

– дослідити еволюцію екологічного підприємництва та сформувати авторську думку щодо категоріально-понятійного апарату дослідження;

– систематизувати принципи, підходи та методи активізації розвитку суб’єктів екологічного підприємництва в Україні;

– обґрунтувати екологічні імперативи державної екологічної політики та напрями адаптації екологічного регулювання до стандартів ЄС;

– проаналізувати сучасний стан, тенденції та передумови розвитку вітчизняного і міжнародного ринку екологічного підприємництва;

– оцінити потенціал розвитку екологічного підприємництва в Україні з урахуванням впливу ESG-трансформацій, органічного виробництва та міжнародної кооперації;

– дослідити нормативно-правове регулювання екологічного підприємництва в Україні та визначити напрями його удосконалення;

– розробити концептуальні засади формування перспективної моделі розвитку екологічного підприємництва в умовах сталого розвитку та євроінтеграції;

– побудувати сценарну модель прогнозування розвитку екологічного підприємництва в Україні до 2030 року;

– удосконалити методичний підхід до оцінювання ефективності інвестицій в екологічне підприємництво на основі економіко-математичного моделювання;

– розробити дорожню карту активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні та обґрунтувати прогноз її результативності.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку екологічного підприємництва в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні засади та прикладні інструменти активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії, концепції сталого розвитку, циркулярної економіки, ESG-трансформацій, екологічного менеджменту та сучасні наукові підходи до розвитку екологічного підприємництва. Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань у роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що забезпечило комплексність, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів. Методи теоретичного узагальнення, систематизації, порівняння та класифікації застосовано для дослідження еволюції концепції сталого розвитку, уточнення понятійно-категоріального апарату екологічного підприємництва та визначення теоретичних засад розвитку екологічного підприємництва. Системний та структурно-логічний підходи використано для обґрунтування екологічних імперативів державної екологічної політики, дослідження взаємозв'язку економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку екологічного підприємництва, а також формування концептуальної моделі його розвитку. Методи економічного, статистичного та порівняльного аналізу використано для оцінювання сучасного стану, тенденцій і передумов розвитку екологічного підприємництва в Україні та світі, дослідження ринку органічного виробництва, зеленої енергетики, екологічних інновацій і впливу ESG-трансформацій на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. Метод угрупування та графічний метод застосовано для систематизації факторів впливу на розвиток екологічного підприємництва, візуалізації статистичних даних, результатів аналізу та теоретико-методичних положень дослідження. Економіко-математичне моделювання та методи лінійного програмування використано для оптимізації капіталовкладень у сферу екологічного підприємництва та оцінювання ефективності реалізації екологічних проєктів в умовах ресурсних і фінансових обмежень. Методи прогнозування, зокрема модифікований підхід CAGR і сценарний аналіз, застосовано для розроблення

прогнозних сценаріїв розвитку екологічного підприємництва в Україні до 2030 року з урахуванням впливу державної підтримки, інвестиційної активності та екологічних інновацій. Методи стратегічного аналізу та стратегічного планування використано для обґрунтування дорожньої карти активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні, визначення стратегічних пріоритетів розвитку екологічного сектору економіки, адаптації до вимог Європейського Союзу, ESG-регулювання та механізму CBAM в умовах післявоєнного відновлення економіки України.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти України та Європейського Союзу у сфері екологічного підприємництва, сталого розвитку, ESG-регулювання та екологічної політики; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, міжнародних організацій, аналітичних і рейтингових агентств; матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, профільних державних установ і міжнародних екологічних програм; результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених з проблем розвитку екологічного підприємництва; інформаційно-аналітичні матеріали бізнес-інкубаторів, акселераторів, технопарків, стартап-платформ, професійних асоціацій та консалтингових компаній; аналітичні звіти, публікації у фахових виданнях, електронні ресурси та результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів розкритті та поглибленні теоретико-методичні засади розвитку екологічного підприємництва з позиції забезпечення умов стійкого економічного розвитку та розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності управлінських рішень, формування екологічно орієнтованих підходів до підприємницької діяльності, впровадження принципів сталого розвитку, екологічної відповідальності та раціонального використання ресурсів у діяльності підприємства. Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, що містять наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

– запропоновано сценарну модель прогнозування розвитку екологічного підприємництва в Україні на основі модифікованої моделі CAGR із введенням сценарних коефіцієнтів впливу державної підтримки, інвестиційної активності та

екологічних інновацій, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє враховувати нестабільність зовнішнього середовища та здійснювати прогнозну оцінку результативності розвитку еко-підприємництва на довгострокову перспективу;

удосконалено:

– теоретико-методичний підхід до формування екологічних імперативів державної екологічної політики шляхом структурування глобальних екологічних проблем, визначення пріоритетів екологічного регулювання та адаптації до екологічних стандартів ЄС, що дозволило конкретизувати інструменти стимулювання розвитку еко-підприємництва в Україні;

– методичний підхід до оцінювання ефективності інвестицій в екологічне підприємництво на основі моделі лінійного програмування, яка враховує часовий розподіл інвестиційних ресурсів, фінансові обмеження та прогнозний рівень прибутковості еко-проєктів;

– модель дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні до 2030 року шляхом інтеграції інструментів державної підтримки, екологічної модернізації, механізмів ESG-трансформації та адаптації до вимог CBAM, що забезпечує підвищення стратегічної стійкості еко-сектору в умовах післявоєнного відновлення;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат екологічного підприємництва через уточнення економічного змісту категорії «еко-підприємництво» як системи поєднання економічної результативності, екологічної відповідальності та соціальної орієнтації бізнесу;

– науково-практичні підходи до оцінювання потенціалу розвитку еко-підприємництва в Україні з урахуванням впливу органічного виробництва, міжнародної кооперації, ESG-трансформацій та екологічної сертифікації на конкурентоспроможність економіки;

– концептуальні засади формування перспективної моделі еко-бізнесу, орієнтованої на поєднання екологічної безпеки, економічної ефективності, інноваційності та соціальної відповідальності в умовах сталого розвитку та євроінтеграційних трансформацій.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати мають суттєве практичне значення та їх можна застосувати для впровадження стратегій розвитку екологічного підприємництва в Україні. Основні положення, висновки, рекомендації, сформульовані в роботі, можуть послужити підґрунтям для запровадження заходів, які сприятимуть удосконаленню вітчизняного та міжнародного ринку еко-підприємництва в українській економіці.

Наукові розробки, висновки й практичні рекомендації дисертанта були використані у діяльності Прилуцької дослідної станції Інституту садівництва НААН України (довідка про впровадження від 19 грудня 2025 р. №129); ФГ «Полісся АгроГруп» (довідка про впровадження від 25 листопада 2025 р. № 273-д) ФГ «Агроекспрес» (довідка про впровадження від 01 грудня 2025 р. №14/11). Крім того, результати дослідження були використані для вдосконалення навчально-методичного забезпечення Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана під час викладання навчальних дисциплін «Підприємництво» та «Циркулярна економіка» (довідка від 09 квітня 2026 р.). Зокрема отримано 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права:

- № 125852. Дата реєстрації 19 квітня 2024 р. Літературний письмовий твір наукового характеру «Методичні рекомендації до підготовки та захисту курсової роботи з навчальної дисципліни «Підприємництво» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-професійної програми «Менеджмент соціальної сфери», 2023 р.
- № 125853. Дата реєстрації 19 квітня 2024 р. Літературний письмовий твір наукового характеру «Методичні рекомендації до підготовки та захисту курсової роботи з навчальної дисципліни «Підприємництво» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-професійної програми «Менеджмент персоналу», 2023 р.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного дослідження автора. Усі результати роботи, розробки, висновки, рекомендації та положення, що стосуються наукової новизни, були одержані безпосередньо автором. У дисертаційній роботі використано лише власні ідеї та розробки автора, з урахуванням публікацій у співавторстві.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження були апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: XVI Всеукраїнській науковій конференції молодих учених та студентів «Наукові розробки молоді на сучасному етапі» (Київ, 2017 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: теорія і практика» (Київ, 2022 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні імперативи сучасного менеджменту» (Київ, 2022 р.); Економічному науково-практичному форумі «Підприємництво і маркетинг у формуванні національної безпеки за умов сучасних глобальних викликів» (Хмельницький, 2022 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (Київ, 2024 р.); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (Одеса, 2024 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: теорія та практика» (Київ, 2024 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості» (Київ, 2025 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (Київ, 2025 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «АГРОБІЗНЕС 2026: стратегічна стійкість та інноваційний розвиток» (Київ, 2026 р.).

Публікації. Основні результати та положення дисертації опубліковані автором самостійно та у співавторстві у 18 наукових працях загальним обсягом 7,0 д.а., з яких 5,66 д.а. належить автору особисто. У наукових фахових виданнях України особисто автором опубліковано 7 наукових праць загальним обсягом 4,51 д.а. (з них автору належить 3,17 д.а.), в інших виданнях особисто автором опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 2,49 д.а. (з них автору належить 2,49 д.а.)

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 209 сторінок друкованого тексту, 37 рисунків на 22 сторінках, 34 таблиці на 28 сторінках, 10 додатків. Список використаних джерел налічує 439 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ТА МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Еволюція теорії сталого розвитку та понятєво-категоріального апарату екологічного підприємництва

Трансформаційний шлях еволюції теорії сталого розвитку показує зміну у сприйнятті та вирішенні балансу між економічним прогресом, станом довкілля, соціальною справедливістю, та удосконалення понятєво-категорійного апарату екологічного підприємництва. Обговорення сталого розвитку започаткувалося наприкінці двадцятого століття, коли набуло поширення звіту Міжнародної комісії з довкілля та розвитку, опублікованого у 1987 році під головуванням Gro Harlem Brundtland, та визначено поняття «сталий розвиток». Фундаментальні положення сприяли встановленню Цілей сталого розвитку ООН у 2015 році, спрямованих на розв’язання глобальних викликів, як подолання бідності, зміни клімату та нерівності, а також заохочували до раціонального використання еко-ресурсів, інклюзивного економічного розвитку. Екологічне підприємництво передбачає створення бізнес-моделей, де пріоритетом стає екологічна стійкість у поєднанні з економічною життєздатністю, та пошук стратегій для розв'язання екологічних проблем та ринкових збоїв [1; 2].

Екологічна галузь відповідає цілям сталого розвитку, виступає як стимул для економічного зростання екологічного підприємництва, створення робочих місць, залучення спільноти, та підкреслює значення підприємців у забезпеченні майбутнього за допомогою відповідальної практики [3]. Шлях до екологічного підприємництва в умовах сталого розвитку не позбавлений суперечностей. Так, вчені стверджують, що поняття «сталий розвиток» є невизначеним; приховує глибокі суперечності та напруженість між невпинним економічним зростанням та обмеженістю природних ресурсів [4; 5].

Концепція сталого розвитку підприємств почала формуватись у другій половині XX століття під впливом екологічних та соціально-економічних викликів. Ця

концепція передбачає синтез економічного зростання, соціального добробуту та відповідальної поведінки компаній. Концепції сталого розвитку присвячено безліч наукових праць учених. На базі аналізу наукової літератури та нормативно-правовиз засад узагальнено етапи життєвого циклу концепції сталого розвитку економічних суб'єктів з моменту зародження до теперішнього часу (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Етапи життєвого циклу концепції сталого розвитку

Основне завдання	Характеристика	Прихильники
I. Зародження та усвідомлення екологічних проблем: період до 1970 років		
Баланс природи: стійкість через обмеження ресурсів	Обмеженість природних ресурсів, необхідність підтримки економічного балансу та врахування зовнішніх ефектів	Томас Роберт Мальтус. («Нарис про закон народонаселення»,1798). Артур Сесіль Пігу. («Економічна теорія добробуту», 1932). Альфред Маршалл. Римський клуб
	Моделювання глобальних екологічних ініціатив, необхідність стримування зростання виробництва та споживання	Донелла Медоуз, Дж.Форрестер, Пол Ерліх
II. Стартап: період 1980-2000 рр.		
Стійкий розвиток: майбутнє без шкоди для поколінь	Під стійким розвитком розуміється: збалансоване задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Йдеться про економічне зростання, соціальну справедливість та охорону довкілля, які доповнюють один одного, утворюючи єдиний стійкий екосистемний комплекс	Гру Харлем Брунтланн, норвезька політична діячка при Організації Об'єднаних Націй**.** Доповідь Всесвітньої комісії з довкілля та розвитку: наше спільне майбутнє (1987). Декларація Ріо-де-Жанейро про довкілля та розвиток (1992)
III. Зростання: період 2000-2020 рр.		
Цілі сталого розвитку: шлях до миру та добробуту	Зміцнення міжнародного співробітництва у розв'язанні проблем бідності, екологічної стійкості та соціальному прогресу	Організація Об'єднаних Націй. Програма ООН з довкілля UNEP. Всесвітня організація охорони здоров'я
	17 цілей сталого розвитку, боротьба зі зміною клімату, зниження рівня бідності та нерівності людей	Організація Об'єднаних Націй. Світовий Банк. Європейський Союз
IV. Зрілість: період 2020-2025 рр.		
Еко-тренди майбутнього: стійкість у бізнесі	Перехід до низьковуглецевої економіки, реалізація екологічних стандартів у підприємництві та, інтеграція принципів стійкості у корпоративне управління	Європейський Союз. Міжнародна фінансова корпорація. Спільнота підприємців, об'єднаних однаковими цінностями
V. Оновлення: період 2025-2050 рр. (прогноз)		
Зелені інновації та ШІ: шлях до стійкого майбутнього	Використання кліматично-нейтральні технології, зелених інновацій, ШІ для оптимізації сталого розвитку, контроль екологічного впливу компаній за допомогою Big Data, IoT	Організація Об'єднаних Націй. Міжнародний валютний фонд. Міжнародні корпорації. Американський виробник електромобілів Tesla

Джерело: створено автором на основі [78-84]

Аналіз таблиці 1.1 наочно ілюструє еволюцію екологічної свідомості – від фокуса на обмеженості природних ресурсів до формування комплексної моделі

сталого розвитку, що охоплює економічні, соціальні, екологічні напрямки. Так, екологічний рух та ідея сталого розвитку пройшли етапи:

- від первинного усвідомлення необхідності збереження ресурсів і балансу в економіці (до 1970 року);
- через становлення нової концепції, орієнтованої на турботу про майбутні покоління (1980-2000 роки);
- до активної міжнародної взаємодії та формулювання конкретних цілей сталого розвитку (2000-2020 роки).

З 2020 року екологічні принципи впроваджуються в бізнес-практику та формується перехід до низьковуглецевої економіки. У перспективі очікується активізація зелених технологій та ШІ для зростання ефективності управління екологічними процесами та зниження негативного впливу на довкілля (2025-2050 роки). Сучасні виклики вимагають впровадження екологічних інновацій та участі бізнесу та високотехнологічних галузей у стійкому розвитку економіки. У найближчі роки очікується посилення ролі цифрових інновацій у реалізації сталого економічного розвитку. Еволюція теорії сталого розвитку свідчить про перехід від теоретичного розуміння екологічних проблем до практичних заходів та технологічних проривів, спрямованих на збереження природного середовища та підвищення якості життя людей. Аналіз проблем взаємодії бізнес-спільноти та потреби у комплексних змінах поглиблює розуміння еко-підприємництва у контексті концепції сталого розвитку й оцінювання впливу ініціатив у цій галузі на еколого-соціальні показники розвитку підприємства [5; 6]. Науковий діалог вчених продовжується та актуальною є адаптація концепцій сталого розвитку та еко-підприємництва до глобальних економічних викликів. Але, наукові дебати прихильників концепції сталого розвитку ускладнюють проблеми взаємодії зі зацікавленими сторонами, партнерами та цифрової трансформації економіки, які загострюють вплив на еколого-соціальний результат еко-підприємництва [5; 6]. Діалог науковців продовжує розвиватися, проте адаптація концепції сталого розвитку та екологічного підприємництва до технологічних викликів стає на порядок денний сучасних підприємств. Вектор розвитку екологічного підприємництва наголошує на опануванні практики циркулярної економіки та активізації цифрових інновацій; на змінах у суспільному

мисленні людей в бік регенеративного мислення, щоб еколого-соціальні й економічні цілі залишалися нерозривно пов’язаними.

Сталий розвиток відповідає глобальному імперативу екологічної стійкості та визначає просування зеленої енергетики, раціональне використання ресурсів та природи, справедливий розподіл благ, підтримку технологічних інновацій та залучення суспільства до захисту довкілля. Еволюція концепції сталого розвитку спрямована на розв'язання питань зміни клімату й збереження природних ресурсів, боротьбу з бідністю та соціальними кризами, еволюцію економічних систем. Сталий розвиток охоплює аспекти взаємодії економіки, екології, соціальної сфери діяльності людей, а у контексті глобалізації визначає загальносвітові завдання сучасної цивілізації.

Зародження концепції сталого розвитку зумовлене глобальним соціально-економічним прогресом; зростанням населення планети; науково-технічними та індустріальними революціями; створенням єдиного інформаційного простору; посиленням техногенного впливу на природу; вичерпанням запасів природних ресурсів планети та видобутком корисних копалин, який збільшився втричі за півстоліття. Концепція сталого розвитку формувалася спочатку під впливом загострення екологічних проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища, демографічною кризою, дефіцитом ресурсів, щоб задовольнити потреби людини та суспільства. Розв’язання екологічних проблем пов'язане з оновленням змісту еколого-економічного розвитку, в якому екологічні задачі є глобальними. Сьогодні цілі у сфері сталого розвитку є надзвичайно важливими, і настав час гарантувати добробут людині, економікам, суспільству та планеті [7]. У 2015 році на саміті ООН країнам світу схвалено цілі сталого розвитку до 2030 року, згідно з якими пріоритетними завданнями світової спільноти стає: розв'язання проблем бідності, нерівності та розширення прав та можливостей людей; розвиток соціальної інфраструктури. У 2022 р. представлено глобальну доповідь про прогрес у досягненні цілей сталого розвитку до 2030 року на базі останніх даних. У цій доповіді зазначено, що каскадна криза загрожує сталому розвитку та виживанню людства, та наголошено на масштабних проблемах, на поєднанні кризових ситуацій, конфліктів, зміни клімату, що впливає на охорону здоров’я, освіту, продовольство, мир, безпеку та уповільнює сталий розвиток [8].

Концепція сталого розвитку ґрунтується на положеннях справедливого світогляду. Міжнародна спільнота дійшла висновку, що сталий розвиток пов'язаний з взаємозалежними аспектами: соціальним, економічним розвитком та захистом довкілля для подолання загроз, катастрофи та проблеми обмежених ресурсів. Сутність цієї концепції проявляється у наукових засадах та підходах, в уявленні суспільства про цілі розвитку сталого суспільства, взаємодію теорії та екологічного бізнесу. Загальні принципи сталого розвитку виходять із теорії збалансованої економічної рівноваги, досягнення якої стає макроекономічним завданням. Принципи концепції сталого розвитку слугують основами теорії оптимальних станів ринку V. Federico Damaso Pareto, відомої як теорії Pareto optimality [9]. Ці принципи визначаються в теорії нового порядку економічного розвитку John Maynard Keynes [10] та теорії економічної динаміки вченого Joseph Alois Schumpeter [11]. Базисом комплексного дослідження соціально-економічної та екологічної системи є інструменти теорії катастроф, визначені науковцями Thom René [12], Zeeman E. C. [13], V. Arnold [14], теорії великого поштовху P. Rosenstein-Rodan [15], концепції економічної рівноваги Marie-Ésprit-Léon Walras [16], Paul Anthony Samuelson [17] та теорії збалансованого зростання R. Merton Solow [18]. У науковій літературі чимало сформульовано ідей щодо концепції сталого розвитку. За основу цієї концепції взято релевантні наукові теорії, а також організаційні та методичні підходи. Ми звертаємо увагу на головних принципах концепції сталого розвитку. Ключовим стає те, щоб технологічний й економічний прогрес не спричиняли небезпечного забруднення та руйнування навколишнього середовища світу. Принцип єдності й різноманітності варіантів соціально-економічного розвитку визнаний вченими у світовому масштабі. Концепція містить обґрунтований принцип підвищення ролі гармонії у взаєминах людей, суспільства та природи. Соціальна економіка ґрунтується на принципі свободи та ненасильства, гуманізму та відсутності ворожнечі. Концепція сталого розвитку дотримується головних принципів та обґрунтовує ідеї збереження довкілля для майбутніх поколінь, а не погіршення екології планети. Переваги концепції сталого розвитку зумовлені прагненням світової спільноти ефективно використовувати наявні економічні можливості у перспективі, переорієнтувати економічне зростання на раціональні основи та стимулювати соціально-економічний та екологічний розвиток.

Україні не вистачає поширеної світоглядної парадигми розвитку, попри гостру екологічну та соціально-економічну проблему. Документальні вимоги найвищих міжнародних органів не сприяли активізації інституційного розвитку України, державної політики та економічних програм. Стаття 119 Конституції України [19] не передбачає створення стратегій екологічного та соціального розвитку: у ній зазначено про виконання державних та регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку та програм охорони довкілля. Це створює перешкоди для сталого розвитку економіки України. Проте, раніше було прийнято декілька директивних документів у розрізі: «Концепція сталого розвитку населених пунктів» [20], «Концепція збалансованого розвитку агроекосистем в Україні на період до 2025 р.» [21]. Національною радою реформ підготовлено «Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», схваленою Указом Президента України [22]. Цілі сталого розвитку України визначено Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [23]. Стратегія сталого розвитку України дублює цілі за напрямками зростання й держава поступово бере на себе міжнародні зобов'язання, засновані на сталому розвитку національної економіки. Проте, в Україні не поширюється концепція сталого розвитку у західноєвропейському й північноамериканському форматах, оскільки недостатньо фінансової та інформаційної підтримки з боку держави. Ключові аспекти концепції сталого розвитку в України охоплюють стратегічні цілі та вектори реалізації, що сформовані у зв’язку з загостренням екологічних викликів, забрудненням довкілля, демографічними проблемами та обмеженістю ресурсів у для задоволення потреб населення. Поєднання кризи, конфліктів, кліматичних змін негативно впливає на довкілля та безпеку людей, перешкоджає концепції сталого розвитку в Україні.

Концепція сталого розвитку обґрунтовується в дисертації як ефективний механізм прогресу, спрямований на узгодження взаємодії людини, суспільства та природи для здійснення сучасних проєктів зі захисту довкілля. Екологічна парадигма сталого розвитку висвітлюється у світовому масштабі, відповідає на виклики прогресу, забезпечує можливості майбутнім поколінням користуватися ресурсами. Ключові аспекти концепції сталого розвитку України пропонуються у розрізі політико-правової, економічної, екологічної, соціальної, міжнародної, інформаційної галузі (рис. 1.1).

Політико-правовий

- Демократія, конституційна влада, правова держава, громадянське суспільство.
- Законодавча база та податковий кодекс.
- Соціальна справедливість в оплаті за працю, дотриманні прав людини; воля і рівність людей перед законом.
- Патріотизм та інтернаціоналізм, взаємний обов'язок громадянина та суспільства; координація урядових та громадських структур у сферах свідомості суспільства.

Економічний

- Поєднання державної, громадської та приватної власності у ринковій економіці; вільна конкуренція продавців та виробників.
- Виробництво промислових, сільськогосподарських, культурних продуктів для задоволення життєвих потреб планети.
- Методи ефективного та гуманного стимулювання корисної діяльності.

Екологічний

- Еволюція природи та суспільства, які оновлюють рівновагу за допомогою цільової трансформації сфери людської свідомості.
- Наукові методи в галузі екології для реалізації ефективного використання природних ресурсів та екологічна безпека.
- Правовий та економічний захист довкілля, що вдосконалює освітню роботу серед населення для дбайливого ставлення до природи.

Соціальний

- Викорінення на Землі голоду та злиднів.
- Турбота про дітей і людей похилого віку, хворих і людей з інвалідністю; дошкільна та шкільна освіта, виховання дітей та підлітків.
- Розвиток широкої та загальнодоступної мережі професійних, середніх та вищих навчальних закладів.

Міжнародний

- Протидія військовій агресії на засадах вирішення розбіжностей та конфліктів мирними та політичними методами.
- Партнерства між країнами в галузі промисловості, сільського господарства, культури та науки на базі європейської інтеграції.
- Сприяння міжнародній ООН у миротворчій та природоохоронній діяльності.

Інноваційно-інформаційний

- Інтеграція природничо-суспільних наук та інновацій для оновлення наукової теорії; розвиток здібності людей до наукового прогнозування.
- Удосконалення та поширення знань, інновації та розвиток освіти та забезпечення правдивості засобів масової інформації; опанування великих даних.
- Інформатизація екологічної сфери діяльності у пропаганді сталого розвитку.

Рис.1.1. Ключові аспекти сталого розвитку України

Джерело: складено автором.

Сталий розвиток України характеризує синергія різноманітних аспектів прогресу. Екологічно стале зростання України показує удосконалення правових інститутів держави; зміцнення потенціалу еко-підприємництва; формування еко-економіки з раціональним використанням природних ресурсів; захист довкілля й підвищення екологічної грамотності населення; гарантування соціальної справедливості та рівності можливостей. Вирішальну роль відіграє міжнародна взаємодія та мирне врегулювання спорів, розвиток науки, освіти та цифрових інновацій для покращення якості життя людей та підтримки сталого прогресу. Особлива увага приділяється інноваційній економіці, заснованої на нових технологіях і розробках з поліпшеними умовами для зростання стартапів; підтримці малого еко-підприємництва з залученням інвестицій у науково-технологічну сферу; зростанню ефективності та зниженню навантаження на екологію.

Принципи екологічної парадигми сталого розвитку пропонується втілити у повсякденну екологічну практику в Україні через:

– постійну турботу про біорізноманіття, активне виховання громадян у дусі відповідального ставлення до природи, впровадження та дотримання еко-норм;

– збалансований розвиток суспільства, природи та людини, спрямований на перетворення та формування ноосфери;

– забезпечення умов для прогресу як сучасних, так і майбутніх поколінь, достатніх для задоволення їхніх життєвих потреб;

– розробку та реалізацію дієвих методик економії ресурсів та гарантування екологічної безпеки;

– перехід до виробництв з мінімальними відходами, реалізації безвідходних технологій та обдумане використання біотехнологій;

– заміну традиційних видів палива на відновлювані джерела енергії;

– удосконалення правових, економічних і стратегічних підходів до охорони природних багатств країни.

Питання екологізації підприємництва досліджуються вченими у контексті концепції сталого розвитку та специфіки еко-діяльності. Зв'язок економіки та довкілля аналізується в різних наукових напрямах. Так, представник класичної політичної школи William Petty-FitzMaurice, у праці «Quantulumcunque or, a tract concerning

money» та праці «Treatise of taxes and contributions», стверджував, що фундаментом добробуту є земля та природні ресурси, а багатство створюється працею у матеріальному виробництві. Науковець Francois Quesnay, представник фізіократів, запропонував домінантну роль землі та сільського господарства в економіці та формуванні національного багатства. Ліберал Anne Robert Jacques Turgot наголосив на самостійності землі та природи як факторів виробництва [24]. David Ricardo обґрунтував теорію земельної ренти, поняття диференційної ренти, виявляючи відмінності у родючості земель та пов'язуючи виникнення диференційної ренти зі законом спадної родючості, згідно з яким інвестиції в обробіток землі можуть призводити до зниження врожайності [25]. Науковець Karl Heinrich Marx пропонував відтворення капіталу та відтворення природних ресурсів як частину економічного прогресу; розглядав розвиток суспільства в контексті пов'язаних еколого-економічних процесів [26]. Вчений Arthur Cecil Pigou вивчав негативний вплив на довкілля, пропонуючи компенсувати збитки за допомогою податку і субсидії, враховувати міжнародні наслідки забруднення [27]. Simon Smith Kuznets виявив закономірності, відомі як екологічні криві, що показують, як зростання доходів на душу населення спочатку супроводжується збільшенням негативного впливу на довкілля, а потім, при досягненні певного рівня, добробут людей зменшується [28]. Попри дискусії та відсутність єдиного розв’язання екологічних проблем, наукова думка визнає важливість зовнішніх факторів та інновацій в економічному розвитку, що відзначено у працях Joseph Alois Schumpeter [11].

Далі, науковець J. Albrecht досліджував застосування економічної теорії в екологічному підприємництві та зазначав важливість дослідження Joseph Alois Schumpeter та ролі екологічних факторів в еко-підприємництві [29]. У науковій праці «Next big industry: environmental improvement» Joseph Quinn пропонує теоретичний базис еко-підприємництва та порівнює різні концептуальні основи розвитку бізнесу з погляду ресурсоощадження та проблем отримання прибутків [30]. Однозначно стверджується, що екологічні потреби, які формують основи сталого розвитку, є рушійною силою екологічного підприємництва, хоча трактування поняття «еко-підприємництва» можуть відрізнятися.

Концепція еко-підприємництва як ключового елемента екологічної науки запропонована Gustav Berle, який підкреслив, що основу підходів до визначення еко-підприємництва складають певні підприємницькі можливості у зеленій економіці для забезпечення еко-безпеки планети [31]. У цілому екологічна та економічна концепції відбивають науковий аспект створення фундаменту сталого розвитку. У дисертації нами систематизуються погляди вчених та визначаються авторські напрями дослідження проблем розвитку екологічного підприємництва в розрізі сталого розвитку (табл. 1.2).

Представлені дослідження та зроблені висновки свідчать про еволюційно складну природу феномена екологічного підприємництва. Послідовний аналіз праць науковців розкриває масштаби та перспективи цього напрямку в теорії та практиці в умовах сучасних викликів світового рівня. Підсумкові висновки, які об'єднують аспекти вивчення еко-підприємництва в контексті сталого розвитку, показують:

– Екологічне підприємництво охоплює не вузькоспеціалізований сектор, а фундаментальні аспекти сталого розвитку та екологічного прогресу; стає прямою відповіддю на наростання загроз екологічної кризи, вимог ринку та посилення регуляторного контролю.

– Наукове обґрунтування поняття «екологічне підприємництво» продовжує розвиватися. Вчені описують зміст поняття, щоб розглядати екологічне підприємництво як вид бізнесу, орієнтованого на розв’язання екологічних завдань та формування екологічно стійкого суспільства.

– Екологічне підприємництво поліпшує потенціал розвитку малого бізнесу; пропонує нові інструменти для зниження обсягів відходів, раціонального використання ресурсів та просування сталих моделей розвитку.

– Еко-підприємництво корелюється з екологічною політикою та умовами функціонування ринків. Підтримка з боку держави, попит на екологічні продукти та послуги, а також необхідність зниження негативного впливу на природу визначаються драйверами сталого економічного розвитку.

– Цифрові технології розширюють можливості еко-підприємництва. Вплив цифрових технологій та ШІ збільшує ефективність виробничих процесів, що стимулює розвиток еко-інновацій й перехід на принципи циркулярної економіки.

Таблиця 1.2

Систематизація наукових підходів до екологічного підприємництва в контексті сталого розвитку

Мета	Прихильники, джерела	Ключові наукові підходи	Переваги підходу	Обмеження	Авторська оцінка
Проблема дослідження – Екологічне підприємництво має ключове місце в сучасних екологічних дослідженнях					
Наукове осмислення та визначення поняття «екологічне підприємництво»	G. Berle, Stephen J. Bennett, Robert Isaak	Аналіз екологічних викликів та потенціалу зеленої економіки для малого бізнесу	Скорочення відходів та оптимізація використання ресурсів	Ключові обмеження групуються в розрізі: економіки, попиту, вимірювання ефекту, ризиків, інфраструктури, наявності та доступності «зелених» ресурсів	Еко-підприємництво є важливим аспектом сучасних екологічних досліджень вчених, які пропонують рішення щодо актуальних екологічних проблем. Дослідження підкреслюють потенціал зеленої економіки для малих підприємств та звертають увагу на необхідність сталого розвитку та екологічної безпеки. Пропонуються теоретичні та практичні підходи до управління еко-підприємствами, що наголошує на важливості створення сталого світу
Проблема дослідження – Еко-підприємництво як форма індивідуальної діяльності в контексті сталого розвитку					
Виділення еко-підприємництва як самостійної моделі індивідуального бізнесу	R. Isaak, Alistair R. Anderson, Paul D. Keogh, Michael J. Polonsky, Astad Patakia, Stefan Schaltegger	Екологічне підприємництво визначається рушійний фактор сталого розвитку	Аналіз типів еко-підприємництва, цілей та техніки екологічних інновацій, та нових стратегій подолання бар’єрів	Зростання екологічних ініціатив, попри зростання природного потенціалу, уповільнюється через складнощі в глобальній економіці, фінансуванні, доступі до інфраструктури та професійної компетентності	Еко-підприємництво становить самостійну модель індивідуального бізнесу, що відіграє ключову роль у сталому розвитку. Наукові праці підкреслюють важливість інтеграції екологічних аспектів у стратегічне планування та бізнес-практики. Еко-підприємці сприяють захисту довкілля, виступають рушійною силою для створення сталої економіки; стають драйвером у контексті глобалізації та сучасних викликів, пов'язаних з екологічними проблемами
Проблема дослідження – Еко-підприємництво як втілення екологічної модернізації					
Аналіз екологічного підприємництва в контексті екологічної модернізації економічних процесів	David Gibbs, R. Beveridge, S. Guy	Екологічна модернізація як напрямок сталого розвитку та інновацій	Екологічна модернізація визначається інструментом державної політики та економічного розвитку для стимулювання екологічних інновацій	Насправді бізнес впирається у конкретні обмеження – фінансові бар'єри, вимірності ефекту, регуляторної та ланцюгової залежності, організаційних компетенцій	Еко-підприємництво стає ключовим елементом екологічної модернізації, сприяє сталому розвитку та реалізації екологічних інновацій. Вчені підкреслюють важливість державної політики, спрямованої на підтримку екологічної модернізації бізнесу, що відповідає на зростання попиту на екологічні товари й технології. Процеси модернізації еко-підприємництва пов'язані з політикою, спрямованою на екологічний добробут та стимулювання інноваційного розвитку; розвивають підприємницький потенціал у сфері зеленої економіки

Продовження таблиці 1.2

Мета	Прихильники, джерела	Ключові наукові підходи	Переваги підходу	Обмеження	Авторська оцінка
Проблема дослідження – Екологічне підприємництво розглядається як відповідь на запити ринку та регулювання з боку держави					
Розгляд екологічного підприємництва як реакції на ринкові умови та державне регулювання	Thomas J. Dean, Jeffery S. McMullen, Ross Beveridge, Simon Guy, Lutz E. Schlange, Denise Linda Parris, Cecilia McInnis-Bowers, Jodianna Kirkwood, Sara Walton	Екологічне підприємництво як модель сталого розвитку	Поєднання концепції сталого розвитку, концепції бізнесу та теорії ринкових провалів	Обмеження у системі «ринок + держава» зумовлені тим, що ринок не завжди готовий до оплати еко-рішень; перевагу набувають великі компанії; дотримання і контроль із боку регуляторів збільшують витрати й терміни реалізації проєктів; зростає загроза наслідків для іміджу компаній	Еко-підприємництво стає драйвером екологічної модернізації, сприяє сталому економічному розвитку та реалізації екологічних інновацій. Вчені підкреслюють важливість державної політики, спрямованої на підтримку еко-модернізації бізнесу, що відповідає на зростання попиту на екологічні товари та технології. Процеси модернізації еко-підприємництва пов'язані з політичними заходами, спрямованими на екологічний добробут та стимулювання інноваційного розвитку; розвивають підприємницький потенціал у сфері зеленої економіки
Проблема дослідження – Екологічне підприємництво в умовах цифровізації					
Аналітичне осмислення теорії та практики еко-підприємництва у цифрову епоху	Patrick Gregori, Patrick Holzmann, David B. Audretsch, Yang Shen, Zhihong Yang, Xiuwu Zhang, Guillaume Duvernay, Sophie Ross, Keren Chen, Shenghan Zhao, Gaozhe Jiang, Yafeng He, Hui Li, Sudirman I. D., Astuty E., Aryanto R.	Цифровізація екологічного підприємництва: інновації для стійкого майбутнього	Зелений бізнес застосовує аналітику даних для оптимізації еко-програм, обробляє великі обсяги даних і підвищує ефект online-контролю за споживанням та переробленням відходів	Цифровізація породжує виклики, пов'язані з етикеткою та доступом до технологій, що потребують міждисциплінарного підходу. У майбутньому дослідження будуть спрямовані на вивчення соціальних аспектів та цифрових інновацій у контексті стійкого екологічного бізнесу	Технологічна трансформація еко-підприємництва стає фактором стійкого розвитку економіки майбутнього. Цифрова економіка сприяє переходу до циркулярної моделі, орієнтованої на раціональне використання ресурсів, зниження відходів і мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Використання цифрових інструментів, ШІ дозволяє покращити управління ресурсами, підвищити ефективність і зовнішні екологічні практики навіть у невеликих підприємствах. Цифрова трансформація стимулює «зелені» інновації та створює умови для співпраці між компаніями, які підтримують охорону природи
Проблема дослідження – Розвиток еко-підприємництва в Україні					
Дослідження теоретичних положень, методичних підходів і розробка рекомендацій щодо розвитку еко-підприємництва в Україні	Riepin Kyrylo	Розвиток еко-підприємництва аналізується у контексті екосистемного; екоінноваційного; ринкового; організаційного, кваліметричного підходу	Інтеграція підходів, що розглядають еко-підприємництво як форму підприємницької діяльності, орієнтовану на розв'язання екологічних задач та формування екологічно стійкого суспільства	Нестача українських кейсів та досліджень, неоднозначність трактування поняття «еко-підприємництво», відсутність єдиних критеріїв оцінки ефективності, слабка інтеграція теоретичних розробок із практичними аспектами, вузька міждисциплінарна спрямованість	Екологічне підприємництво в авторському тлумаченні є активною, перспективною та самостійною ініціативою, що реалізується з ризиком для підприємця, націлена на досягнення екологічного та економічного результату при створенні майбутньої стійкої економіки, побудованої на принципах справедливості та екологічної захищеності

Джерело: створено автором на основі [32-46; 63; 66; 69-72].

Вчені характеризують еко-підприємництво як вид соціального підприємництва, що вимагає відстеження мотиваційних установок підприємців та гнучкої адаптації до динамічних змін міжнародної економіки. Попри відсутність універсального підходу науковців до концепції еко-підприємництва, на практиці активізується екологічна діяльність для отримання прибутку. Аналіз наукових праць показав, що праці науковців у галузі концепції екологічного підприємництва в контексті сталого розвитку підсумовують:

- уточнення теоретичного змісту поняття «еко-підприємництво»;
- розробку організаційних засад для еко-підприємництва;
- розгляд еко-підприємництва як форми соціального бізнесу;
- вивчення еко-підприємництва як відгуку ринку та державної політики;
- аналіз критеріїв ефективності еко-підприємництва в стійкій економіці;
- удосконалення еко-підприємництва через інвестиції.

Еко-підприємництво формує основу соціального бізнесу та узгоджується з екологічною та економічною політикою держави; постає як всесвітній процес для розв’язання завдань сталого розвитку. Організаційний аспект екологічного підприємництва показує організаційно-правова форма суб’єкта господарювання в управлінському процесі в умовах екологічної стратегії та державної політики.

Глобальний аспект екологічного бізнесу грунтується на екологічних принципах, технологічних інноваціях та зберігає екологічні пріоритети; визначається через екологічну безпеку організації, людини, довкілля в контексті концепції сталого розвитку,

Запропоновані характеристики екологічного підприємництва спираються на підходи, спрямовані на захист довкілля й людини. У дисертації пропонується удосконалена модель систематизації наукових підходів, що використовуються при вивченні тенденцій розвитку еко-підприємництва. Відмінною особливістю пропозиції є виокремлення взаємопов'язаних наукових підходів: екосистемного, екоінноваційного, ринкового, організаційного, кваліметричного (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Систематизація наукових підходів до розвитку еко-підприємництва

Напрямок	Концепція
Екосистемний підхід	
Завдання: створення основи, інфраструктури екологічного підприємництва в умовах сталого розвитку. **Необхідно:** розробити набір індикаторів для оцінки еко-підприємництва та методи аналізу впливу на екосистему.	**Ключова ідея:** в контексті екосистемного підходу, окремі елементи еко-підприємництва є об'єктами для вивчення системних ефектів, економічних показників та зв'язків з довкіллям. Взаємодія з учасниками екосистеми сприяє сталому зростанню підприємницького потенціалу. Відповідно до поставлених цілей, зацікавлені сторони формують пріоритети, висувають вимоги до екосистеми та застосовують цифрові рішення. У працях вчених висвітлені екологічні аспекти, проте системні характеристики еко-підприємництва вивчені недостатньо.
Екоінноваційний підхід	
Завдання: обґрунтування науково-практичних аспектів еко-підприємництва в еру технологічної революції. **Необхідно:** визначити напрями та методи розвитку інноваційного бізнесу в рамках зеленої економіки.	**Ключова ідея:** запровадження екоінновацій у бізнес стимулює розвиток у сфері охорони довкілля, збільшує потенціал екологічних підприємств, сприяє використанню екологічних технологій та оновленню робочих процесів; гарантує захист довкілля та здоров'я людей. Переваги інновацій у бізнесі проявляються у конкурентній перевазі, яка досягається завдяки модернізації еко-підприємництва на основі ресурсної економії та безпеки.
Ринковий підхід	
Завдання: встановлення вартості еко-підприємства шляхом порівняння з аналогічними організаціями, на підставі перевіреної бази даних. **Необхідно:** провести аналіз кількісних та якісних подібностей і відмінностей між об'єктами порівняння в еко-підприємництві та оцінити ефект	**Ключова ідея:** дозволяє оцінити вартість еко-підприємництва, ґрунтуючись на актуальних ринкових умовах і порівнянні з аналогічними підприємствами. Інформаційний простір ринкового підходу формується у глобальному середовищі зелених технологій у контексті сталого розвитку. Це середовище включає дані про обіг активів, фінансову звітність та попередні домовленості корпоративного сектору. Оцінювання корпоративного еко-підприємництва спирається на інструменти ефективного аналізу ринку з урахуванням інформації, недоступної окремим учасникам.
Організаційний підхід	
Завдання: створення організаційної структури еко-діяльності у сфері охорони довкілля. **Необхідно:** описати ключові принципи організації еко-підприємництва за умов «зеленої» економічної моделі.	**Ключова ідея:** організаційна концепція в екологічному підприємництві передбачає раціоналізацію організаційної структури та бізнес-процесів; дозволяє аналізувати структури управління та управлінський потенціал еко-підприємництва. Цей підхід відображає головні принципи організації з погляду синергії, самозбереження та зростання екосистем, комбінування з пріоритетними елементами та аналізу потреб, інтересів еко-підприємства.
Кваліметричний підхід	
Завдання: встановлення критеріїв оцінки якості у сфері еко-підприємництва. **Необхідно:** розробити модель для аналізу ефективності екологічного бізнесу.	**Ключова ідея:** кваліметрична модель аналізу створюється у програмі, що містить структурно-логічну схему та коефіцієнти значущості з урахуванням випадкових факторів. Значення якісних показників визначається в контексті порівняльного вимірювання інтегральних коефіцієнтів якості. Модель аналізу ефективності еко-підприємництва забезпечує обґрунтовані результати.

Джерело: складено автором на основі [36; 37; 38; 47-51].

Наведена систематизація дозволяє об'єднати різні аспекти дослідження на різних рівнях – від оцінки макросередовища, в якому здійснюється екологічна діяльність, до аналізу ефективності еко-підприємництва. У роботі встановлено, що наукові підходи

до розвитку еко-підприємництва характеризуються концептуальною розрізненістю, що ускладнює формування змістовного та цілісного уявлення про даний феномен. У зв'язку з цим вперше запропоновано систематизовати ці наукові підходи за п’ятьма інтегрованими напрямами:

1) екосистемним: для аналізу середовища функціонування еко-підприємців;
2) екоінноваційним: для опису ролі технологічних змін;
3) ринковим: для обґрунтування механізмів попиту та пропозиції на ринку;
4) організаційним: для характеристики внутрішніх бізнес-процесів;
5) кваліметричним: для оцінки управлінських рішень.

Екосистемний підхід, що заснований на концепції екосистеми, має на меті максимально зменшити шкідливий вплив на довкілля в еко-підприємництві. Формування екосистеми передбачає залучення інвестицій для виробництва та реалізації безпечних для довкілля товарів з урахуванням ризиків. Екосистемний підхід інтегрує елементи глобального, соціального, морального характеру до системи еко-підприємництва, що відповідає європейській стратегії зростання екосистем. Еко-підприємництво як єдина екосистема, зазнає впливу зовнішніх сил, об’єднує бізнес-процеси, визначається структурою дієздатного управління та системою зелених технологій в умовах сталого розвитку.

Екоінноваційний підхід визначає шлях до прогресу та підвищує роль еко-підприємництва; посилює економічний потенціал зелених технологій та стійкий розвиток. Впровадження цифрових рішень та ШІ оновлює екологічний бізнес. Еко-підприємництво на основі еко-інноваційного підходу активно використовує інформаційні, нано-, біо- та відновлювальні технології; удосконалює екологічні інновації та створює умови для масштабного органічного виробництва.

Вартість екологічного бізнесу визначається через ринковий підхід, який базується на порівнянні результатів діяльності з аналогічними організаціями. Основні завдання ринкового підходу полягають у вивченні кількісних і якісних подібностей та відмінностей між об’єктами, що можна зіставити в ринкових умовах та визначити кінцевий вплив. Інформаційний базис ринкового підходу формує глобальна екосистема, ринок зелених технологій та прагнення людей до сталого розвитку.

Зростання інтересу людей до чистих джерел енергії стимулює запровадження еко-безпечної технології, еко-рішень та послуг для збереження довкілля. Враховуючи ринкові тенденції, еко-підприємництво активно залучає інвестиції для прискорення свого зростання та мінімізації ризиків.

Еко-підприємництво використовує організаційний механізм перетворення ресурсів у прибуток на засадах організаційного підходу. За визначенням проф. А. І. Ковальова, особливо доречним стає: «організаційний підхід, що розкриває питання, які економічна теорія, як правило, не бере до уваги. Він передбачає аналіз стратегічних рішень у динаміці та обумовлює успіх компаній в досягненні конкурентних переваг та ефективності процесів: розробки, адаптації, реалізації стратегії підприємства залежно від динаміки змін зовнішнього і внутрішнього середовища; вироблення ефективних управлінських рішень, адекватних стратегічним завданням» [51]. Таким чином, організаційний підхід обґрунтовує організаційну основу екологічного підприємництва з урахуванням принципів щодо забезпечення композиції, структурованості, функціональності, розвитку, самозбереження, адаптивності, ієрархічності, керованості елементів екосистеми (табл. 1.4).

У дисертації упорядковані організаційні положення еко-підприємництва, що відрізняється від існуючих підходів виділенням комплексу взаємопов'язаних організаційних принципів, обґрунтованих в табл. 1.4. Запропонований комплекс принципів інтегрує різноманітні аспекти збалансованої екосистеми, яка здатна зберігати цілісність, гнучко реагувати на зовнішнє середовище й реалізовувати поставлені цілі. Принцип композиції визначає необхідність злагодженої роботи елементів єдиної екосистеми – ринків, інститутів, механізмів – з урахуванням зворотного зв'язку та макроекономічної рівноваги.

Таблиця 1.4

Організаційні принципи екологічного підприємництва

Сутність	Практичне застосування в Україні	Індикатори оцінки	Обмеження	Елемент новизни	Авторська інтерпретація
Принцип композиції					
Узгоджена робота елементів: ринків, галузей, інститутів, механізмів регулювання та стимулювання які мають бути взаємоузгодженими та доповнювати один одного	У багатьох еколого- економічних системах, при цьому ступінь участі держави, ринків може змінюватись	Узгодженість цілей учасників та екоінститутів; координацію механізмів без суперечностей; функціональну зв'язність ланок «екоресурси → виробництво → доходи → попит → інвестиції»; наявність зворотного зв'язку та коригування; макроекономічний баланс та стійкість еко-системи	Суперечливість цілей екоінститутів; регуляторні конфлікти; брак інформації та зворотного зв'язку; обмеженість ресурсів та зовнішні шоки; інституційні проблеми	Цифрова координація; оновлення інститутів та правил; гнучке настроювання екополітики щодо зворотного зв'язку; нові форми взаємодії держави, ринку та суспільства; облік екосистемних ризиків та шоків при проєктуванні механізмів стійкості екосистем	Стійкість розвитку визначає основну мету екосистеми в умовах технологічної трансформації, якій підпорядковані всі складові елементи
Принцип структурності					
Організація системи за чіткою структурою: елементи пов'язані між собою за певними правилами, мають роль та ієрархію, тому система функціонує узгоджено	Державні та регіональні органи, відомства та галузі діють за закріпленими правилами, регламентами, що забезпечує узгодженість управлінських рішень та стійку роботу економіки	Наявність чітких ролей та повноважень учасників екосистеми; формалізовані правила та канали взаємодії; зрозумілі потоки екоресурсів; стійкість зв'язків та передбачуваність екопроцесів	Неповна формалізація ролей та правил; розриви у комунікації між учасниками; слабка стійкість зв'язків через зовнішні шоки або конфлікти інтересів; бюрократія та повільне прийняття рішень	Цифрова формалізація ролей та екопроцесів, нові партнерства, сервісні контури, автоматизовані канали передачі даних та прискорення погоджень	Наявність чіткої системи взаємозв'язків: ролі та «учасники» екосистеми розподілені, є зрозумілі канали взаємодії та правила обміну ресурсами, завдяки чому екопроцеси працюють узгоджено та передбачувано
Принцип функціональності					
Система або об'єкт проєктується та функціонує відповідно до призначення, виконує конкретні завдання ефективно та без зайвих функцій	Реалізується у різних сферах, у тому числі: економіці, державному управлінні та адміністративних послугах; правовій системі, адмініструванні; містобудуванні та архітектурі; транспорті та інфраструктурі; освіті та наукових установах	Повнота екофункцій, що реалізуються, відповідність вимогам користувачів, зручність використання, ефективність виконання еколого-економічних цілей та завдань і відсутність зайвих функцій	Неповне виконання функцій учасниками; залежність від якості екоресурсів та даних; неузгодженість завдань між екоучасниками; збої у передачі екоресурсів чи сигналів; зовнішні шоки та конфлікти інтересів, які порушують роботу ланок	Орієнтує на створення функціональних, зручних та ефективних еколого-економічних рішень, що сприяє покращенню якості екотоварів та екопослуг, зручності використання екосистем	Чіткий розподіл ролей, функцій та зв'язків між екоучасниками за зрозумілими правилами взаємодії, щоб обмін екоресурсами та інформацією працював в екосистемі злагоджено та ефективно
Принцип розвитку					
Постійний рух та перетворення системи у часі, що забезпечує її прогрес та адаптацію до нових умов	Заходи, адаптовані до умов воєнного часу та завдань післявоєнного відновлення. Виклики пов'язані з війною виявляються у падінні темпів зростання ВВП і збереженні ризиків. Проте, зберігається цілеспрямований характер системного розвитку	Динаміка результативності чи зростання ключових показників за порівняні періоди. Індикатори змін, частка співробітників, які пройшли навчання, методів роботи. Випереджаючі індикатори щодо інвестиції в НДДКР, підвищення кваліфікації, адаптацію нових умов. Стійкість розвитку або відсутність ризиків після покращення екосистеми	Ресурсні обмеження, які при дефіциті ресурсів призводять до імітації. Закон спадної віддачі — на певному етапі поліпшення дає менший результат при зростанні витрат. Стабільність як умова при налагоджених процесах та порядку. Культурні та когнітивні обмеження. Конфлікт з принципами – розвиток може суперечити, вимагаючи балансу	Нелінійність і адаптивність вище цілепокладання - здатності екосистеми перебудовуватися під нові умови. Розвиток демонструється не як збільшення ресурсів, а на базі мережного та екосистемного підходу. Стійкість є критерієм розвитку на відміну від екстенсивного зростання. Суб'єктність, тобто розвиток можливий як саморозвиток.	Екосистеми намагаються максимально збільшити сукупний потенціал на стадіях життєвого циклу

Продовження таблиці 1.4

Сутність	Практичне застосування в Україні	Індикатори оцінки	Обмеження	Елемент новизни	Авторська інтерпретація
Принцип самозбереження					
Здатності системи підтримувати свою цілісність, рівновагу та функціональність в умовах впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, запобігаючи незворотній деградації або руйнуванню	Реалізується як на державному рівні, так і на рівні окремих громадян. Практичне застосування охоплює сферу національної безпеки до повсякденних звичок людей	Індикатори стабільності без зовнішнього втручання. Резервний потенціал життєво важливих підсистем. Відновлювальна здатність після збою. Індикатори запобігання інцидентам. Адаптивний кордон, у якому система перетворюється на режим самозбереження.	Конфлікт з розвитком веде до стагнації, втрати адаптивності. Ресурсна вартість за умовою можливих загроз. Помилкове самозбереження замість критичних функцій системи. Ризик втрачених можливостей. Когнітивні спотворення. Масштабна інваріантність на шкоду загальній рівновазі	Прогнозування ризиків та формування «імунітету» екосистеми. Адаптивне самообмеження замість статичного списку критичностей. Енергоефективне самозбереження. Тимчасовий обрій у забезпеченні довгострокової еволюційної траєкторії екосистеми	Екосистеми зберігають ресурси та ефективно використовують потенціали для досягнення поставленої мети
Принцип адаптивності					
Здатність системи змінювати свою поведінку, структуру або параметри у відповідь на зміни зовнішнього або внутрішнього середовища, зберігаючи при цьому свою цільову функцію та базову ідентичність	Проявляється у здатності змінювати тактику й підходи у відповідь на виклики середовища. Це видно на прикладі армії, бізнесу та енергетики, де рішення ухвалюються в умовах високої невизначеності та військового конфлікту.	Індикатори показують здатність екосистеми побудувати структуру, функції та склад у відповідь на зміни середовища без втрати цілісності. Основні індикатори: структурної адаптивності; функціональної адаптивності; стійкості та адаптації; інформаційні; часу та повноти регулювання домінант при зміні умов	Ціна адаптації та втрата ідентичності; конфлікт із принципами стабільності та передбачуваності; когнітивні обмеження; вразливість для непередбачених сценаріїв; межа деформації, за якою адаптація перетворюється на руйнування	Новизна у відповідності рівнів індивід → група → процес → структура → екосистема, а не в ізольованих змінах. Цифрова адаптивність – можливість самоналаштування без участі оператора. Елементи новизни фіксують адаптивність як навчання та здатність не змінюватися, а зберігати та накопичувати досвід	Здатність екосистеми (природної, соціально-економічної, цифрової, бізнес-екосистеми) трансформувати структуру, склад учасників, взаємозв'язки та функціональні ролі в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів, зберігати стійкість, ідентичність та здатність до саморегуляції
Принцип ієрархічності					
Впорядкування елементів системи за рівнями підпорядкованості та підпорядкування, де кожен вищий рівень інтегрує та координує діяльність нижчих, а підрядні забезпечують конкретну реалізацію цілей вищих	Лежить в основі формування інституцій, забезпечуючи впорядкованість, керованість організацій. У країні інтенсивно реалізуються процеси децентралізації та деієрархізації, націлені на зростання гнучкості та ефективності бізнес-систем	Індикатори дозволяють виміряти рівень упорядкованості, керованості системи в розрізі: глибини ієрархії; діапазону контролю; дотримання субординації; швидкості проходження команд; емерджентності; дублювання функцій; задоволеності ієрархією	Обмеження самоорганізації; повільна реакція на локальні зміни; конфлікт із принципом адаптивності; вразливість до точкових збоїв; зниження різноманітності; неможливість детального опису екосистеми; втрата надмірності функцій	Новизну показує перехід від жорстких вертикальних структур до динамічних, розподілених, гнучких форм упорядкування та плоских ієрархій з цифровими рішеннями. Новими стали множинні ієрархії, де один елемент підпорядковується різним центрам залежно від аспекту діяльності	Побудова екосистеми, що передбачає впорядкування екоелементів у багаторівневу структуру за умовою, що верхній рівень здійснює координацію, інтеграцію чи обмеження нижніх рівнів, тоді як нижні рівні формують матеріальну та функціональну базу для вищих
Принцип керованості					
Здатність системи, що керує цілеспрямовано змінювати стан керованого об'єкта для досягнення поставленої мети. Без керованості будь-які плани та команди втрачають сенс	Проявляється у сферах, де ставка робиться на зростання передбачуваності, ефективності, підзвітності систем, зокрема у: військовій сфері, корпоративному управлінні та бізнесі, енергетиці, євроінтеграції та держуправлінні й процесі децентралізації	Основні індикатори оцінюють час реакції (латентність), зміна навантаження, збій даних, частка реалізованих цілей, доступність, правдивість та оперативність інформації, передбачуваність поведінки людей, рівень бюрократичних бар'єрів, прозорість процедур та індекс виконання управлінських рішень	В екосистемах керованість відносна – ефективніше не командування, а адаптивна, мережева взаємодія та підтримка резервів стійкості в силу: високої нелінійності, емерджентності, запізнювання інформації, тимчасових масштабів, необоротних наслідків впливу в системі	Сучасне трактування принципу керованості виходить за рамки класичної кібернетики, оскільки це не жорсткий детермінізм, а динамічна, адаптивна та розподілена здатність системи досягати цілей в умовах невизначеності та цифрової трансформації	Здатність екосистеми спрямовано-передбачувано еволюціонувати до цільових станів та забезпечення спрямованої динаміки екосистеми без придушення її адаптивного потенціалу, що досягається людино-машинним та адаптивним управлінням

Джерело: складено автором на основі [51-57].

Принцип структурності демонструє розподіл ролей, повноважень, правил взаємодії; підвищує стійкість, передбачуваність процесів в екосистемі. Принцип функціональності націлений на визначення конкретних задач без надлишкових функцій, що підвищує ефективність використання ресурсів екосистем. Принцип розвитку відображає динамічність та адаптивність екосистеми, спрямованої на сталий економічний прогрес в умовах мінливого зовнішнього середовища та обмежених ресурсів. Принцип самозбереження обґрунтовує підтримку балансу екосистеми, перешкоджає деградації, показує оновлення після збоїв. Принцип адаптивності стимулює екосистему гнучко реагувати на зміни та зберігати ідентичність в невизначених умовах. Принцип ієрархічності надає координацію та інтеграцію бізнесу, вибудовує екосистему за рівнями підпорядкування, при цьому сучасні підходи схиляються до гнучких та децентралізованих структур. Принцип керованості забезпечує спрямовану зміну стану екосистем відповідно до цілей, при цьому управління стає адаптивним, мережевим або цифровим залежно від складності та нелінійності екосистемних процесів. У дисертаційній роботі визначено, що ефективність екосистеми збільшує гармонійна інтеграція наведених організаційних принципів, яка дозволяє створити адаптивно керовані екосистеми, здатні стійко функціонувати та розвиватися в умовах зовнішнього впливу цифровізації, соціальних викликів, глобальної трансформації ринків.

У цьому контексті, далі розглядається кваліметричний підхід, що реалізує показники ефективного використання ресурсів для оцінки показників розвитку еко-підприємництва, на які звертають увагу інвестори та представники бізнесу. На підставі кваліметричного підходу обґрунтовуються якості та властивості еко-підприємництва. Кваліметрія стає засобом кількісної оцінки якісних параметрів та дозволяє обґрунтувати якісні індикатори розвитку еко-підприємництва. Моделі кваліметричного аналізу визначають багаторівневу структуру якості, абсолютні та відносні показники якості, коефіцієнти значущості, результати інтегральних оцінок еко-підприємництва. Кваліметричний аналіз обґрунтовує стратегії розвитку еко-підприємництва на засадах оцінки якості та економічної ефективності. До таких оцінок належать результати використання потенціалу підприємства, системного аналізу еко-підприємництва, захисту довкілля.

Пріоритетною тактикою екологічного підприємництва та розв'язання задач сталого розвитку стає системний підхід, який формулює цілісне сприйняття складних екосистем, що складаються із взаємозалежних елементів, що функціонують у єдності із зовнішнім середовищем у спільних цілях. Системний підхід спрямований на усунення базових причин, а не симптомів екологічних проблем, забезпечує довгостроковий результат та враховує вплив рішень на всю екосистему. На відміну від лінійної моделі, зосередженої на окремих аспектах, системна методологія передбачає аналіз та синтез взаємозв'язків всіх елементів еко-підприємництва. Одночасно, екологічні компанії використовують синергію екосистеми, для досягнення ефекту, який значно перевищує просту суму зусиль кожного окремого елемента та розв'язують задачі сталого розвитку, отримують вигоду.

Загалом, систематизації взаємопов'язаних наукових підходів до вивчення тенденцій розвитку еко-підприємництва визначила його особливості, що виходить за межі традиційної природоохоронної діяльності, ґрунтується на аналізі екологічних проблем та моделей екологічної економіки. Дослідники Sara Moggi, Paul Pierce, Nicole Bernardi виділили ключові виклики сталого розвитку, а саме: кліматичні зрушення, забруднення водних ресурсів, соціальні проблеми. Вони обґрунтовано дійшли висновку, що актуальна наукова література вимагає створення нових екологічних бізнес-моделей для раціонального використання природних ресурсів [58]. Висновок науковців відображає нове розуміння зв'язку між бізнесом, природою та суспільством. Екологічна концепція пройшла шлях від поодиноких ініціатив ентузіастів до глобального руху екологів, що отримав підтримку інституцій, визнання в суспільстві. Ключовим елементом еко-підприємництва стало впровадження принципів соціальної відповідальності у стратегії компаній та усвідомлення важливості захисту природи спільно зі стейкхолдерами [59].

Екологічна концепція активно обговорюється вже два десятиліття, що підтверджується зростанням числа наукових публікацій. Експерти відзначають здатність екологів-підприємців виявляти та розвивати ефективні ринкові ніші на міжнародному рівні, але універсального визначення сутності поняття «еко-підприємництво» досі не сформульовано.

Поняття «еко-підприємництво» використовується в літературі як синонім соціального, сталого, екологічного й «зеленого» бізнесу, визначаючи діяльність, що впливає на навколишнє середовище через економічні механізми та екологічні ініціативи. Така термінологічна гнучкість розмиває межі між видами бізнесу та ускладнює виділення специфіки підприємницької діяльності. Ми визначаємо, що всебічну характеристику екологічного підприємництва доцільно здійснювати на індивідуальному, організаційному та суспільному рівнях як комплексний процес обґрунтування та реалізації ділових можливостей в умовах екологічних викликів та динаміки світових ринків. Еколого-економічна діяльність поєднує економічний розвиток з дбайливим ставленням до навколишнього середовища й націлена на досягнення одночасно економічної та екологічної вигоди, та на результати для суспільства. Таким чином, еко-підприємці прагнуть збалансувати цілі отримання прибутку, соціального блага та збереження природного середовища.

В умовах розширення екологічного світогляду еко-підприємництво стає ключовим елементом стратегій сталого розвитку, рушієм еко-інновацій та каталізатором корпоративної соціальної відповідальності. Однак, попри зростання потенціалу, еко-підприємництво стикається з економічними бар'єрами, нестабільністю нормативно-правової бази та опором людей суспільства змінам. Підприємці в екологічній сфері мають труднощі з отриманням фінансування для екологічних ініціатив та навігацією в умовах недосконалих еко-стандартів, що гальмує впровадження екологічно чистої технології. Але, внесок еко-підприємництва в системні трансформації, необхідні для переходу до стійкої економіки залишається великим та розв'язує екологічні проблеми через ділові механізми.

Сутність еко-підприємництва полягає в синтезі екологічних цінностей та підприємницького мислення. Такий підхід дозволяє усувати ринкові провали та прогалини в бізнесі, що заважають досягненню екологічної стійкості. Завдяки підтримці Цілей сталого розвитку ООН, еко-підприємці активно беруть участь у боротьбі зі змінами клімату та іншими викликами, що підтверджує значущість еко-сектору на світовому ринку [60]. Розвиток концепції еко-підприємництва розширює роль сталої економіки, реагує на трансформацію потреб планети та світових ринків. Ця

концепція передбачає максимізацію потенціалу екологічних підприємств, зміцнення стійкості екосистеми, досягнення довгострокових цілей сталого розвитку.

Концептуальний фундамент екологічного підприємництва будується на міждисциплінарному підході, об'єднує екологічні принципи та бізнес-практику для розв’язання екологічних задач і генерації економічної цінності. Визначення поняття еко-підприємництва спирається на теоретичні положення економічної та екологічної науки, що реалізуються в бізнесі, орієнтованому на збереження природи та здоров'я людини.

В авторській інтерпретації *еко-підприємництво* розглядається як активна, перспективна та самостійна ініціатива, що реалізується з ризиками для підприємця, націлена на досягнення екологічного та економічного результату при створенні майбутньої стійкої економіки, побудованої на принципах справедливості та екологічної захищеності. Еко-підприємництво перетворилося в інструмент реалізації принципів сталого розвитку. Успіх екологічного бізнесу залежить від комплексної еко-стратегії, міжнародної взаємодії та партнерства із зацікавленими сторонами. Для України це визначить інтеграцію еко-стандартів у підприємницьку діяльність, стимулювання інноваційної економіки та бізнесу підприємництва в умовах розвитку міжнародного співробітництва.

Нами встановлена якість екологічного підприємництва бути сектором з інтенсивним типом розвитку в українській економіці, важливим для переходу до сталого розвитку в умовах післявоєнної відбудови України. Цей висновок ґрунтується на аналізі екологічних тенденцій та бізнес-моделей, орієнтованих сталий розвиток, включаючи зміну клімату, збереження природних ресурсів, соціальні перетворення. Вперше нами виділені базові аспекти екологічного підприємництва за п'ятьма взаємопов'язаними напрямками:

– поєднання екологічних цілей та цінностей з підприємницькою думкою: досягнення сукупної вигоди – економічної, екологічної, соціальної, культурної та збереження природних ресурсів;

– інноваційна спрямованість: застосування цифрових технологій та нових бізнес-підходів для ефективного використання природних компонентів;

– соціальна відповідальність: впровадження принципу корпоративної етики у стратегії розвитку й партнерські відносини зі зацікавленими сторонами;

– міждисциплінарний підхід: об'єднання та використання екологічних норм та практик ведення бізнесу;

– комплексний аналіз: розгляд проблем на особистісному, організаційному та суспільному рівнях для виявлення та реалізації еко-підприємницького потенціалу в умовах екологічних викликів.

З позиції цифрової трансформації відбувається поєднання екологічного підприємництва та цифрової економіки, складається цифровий бізнес-процес, у якому інновації у цифровій галузі поєднуються з екологічною діяльністю та охороною природи. Формується міждисциплінарна галузь – *цифрова екологія*, що обґрунтовує зв'язок між цифровими технологіями, соціумом та природою.

Цифрова екологія аналізує вплив цифрової трансформації на екосистеми, застосовується як інструмент для розв’язання природоохоронних задач стійкого розвитку. У цьому контексті еко-підприємництво розвивається з урахуванням цифрових рішень, інтернет-технологій та ШІ. Цифрова спрямованість в еко-підприємництві обґрунтована Цілями сталого розвитку та глобальними пріоритетами, та підкреслює роль цифрових рішень у створенні еко-орієнтованих бізнес-моделей [61; 62]. Цифрова екологія використовує цифрові інструменти для моніторингу, захисту навколишнього середовища та сталого розвитку, скорочення шкідливих викидів та зміцнення стійких принципів. Екологічні компанії в цифровій сфері залучають штучний інтелект, Big Data, IoT та геоінформаційні системи для ухвалення управлінських рішень [63; 64]. Проте, досягнення цілей сталого розвитку ускладнюється нерівномірним доступом до цифрових технологій. Так, у країнах, що розвиваються, доступом до цифрових технологій значно нижчий, ніж у високотехнологічних державах [65; 66]. Разом з тим, вплив цифрових рішень на довкілля характеризує двоїстий характер: виробництво та утилізація електроніки впливають руйнівно на природу [67]. У контексті цифрової екології виникають проблеми, пов'язані зі захистом персональних даних, необхідністю розробки правової бази для недопущення зловживань, етичним аспектом нових технологій [66; 68].

Синергія цифрової екології та еко-підприємництва відкриває перспективи для розв’язання складних екологічних проблем в Україні. Оскільки екологічний бізнес тільки адаптується до цифрових технологій, то акцент на технологічних інноваціях сигналізує про майбутнє еко-підприємств в Україні та економічне відновлення. Аналітики очікують, що еко-компанії активізують використання цифрових технологій, Інтернету та ШІ для зростання ефективності виробничих процесів, покращення взаємодії з клієнтами та реалізації ініціатив екологічної та соціальної відповідальності [69; 70].

Еко-підприємства використовують аналітичні системи для вдосконалення екологічних бізнес-процесів та реалізують цифровий моніторинг застосування ресурсів, перероблення відходів, обліку запасів, що забезпечує обґрунтованість управлінських рішень [71]. Цифрова трансформація прискорює впровадження екологічних практик серед малих підприємств, обмежених у фінансах та тих, що мають складнощі при переході на технологічні платформи [72]. Створення цифрової інфраструктури стимулює розвиток еко-підприємництва та сприяє поширенню «зелених» інновацій, які підтримують збереження навколишнього середовища. Хоча прогнози науковців оптимістичні, але цифрова трансформація екологічно орієнтованих компаній стикається з низкою труднощів, зумовлених етичними питаннями та нерівномірністю інформаційного розвитку. Для подолання цих бар’єрів необхідна реалізація комплексних аналітичних методів, що синтезують цифрову екологію, підприємництво у сфері охорони довкілля та експертні знання в галузі цифрових технологій.

У перспективі ми рекомендуємо дослідникам зосередитись на глибшому вивченні ідеї цифрової екології, а також детальній оцінці еколого-економічних і соціальних наслідків цифровізації екологічних підприємств. Наші дослідження підтверджують взаємовигідний зв'язок між цифровим та екологічним бізнесом, який породив новий вектор розвитку – цифрову екологію. Ця синергія виступає драйвером цифрової трансформації екологічного підприємництва в сучасних умовах глобального ринку.

У роботі розроблено типологію взаємодоповнюючих елементів цифрової екології, що формують теоретико-методичний базис модернізації екологічного

підприємництва на основі використання цифрових технологій, яка охоплює такі положення:

1. Мультидисциплінарна цифрова екологія охоплює зв'язки між цифровими рішеннями, суспільством, природою та оцінює вплив цифрових інновацій на довкілля, визначає вектор посилення безпеки.

2. Інноваційний потенціал еко-підприємництва, заснований на інтеграції цифрових технологій, Інтернету, ШІ та data analysts, наділяє підприємців інструментами для розв’язання екологічних завдань, оптимізації ресурсів, зниження викидів в атмосферу та популяризації сталих практик.

3. Синхронізація з глобальними пріоритетами гармонізує цифрові тренди в еко-підприємництві з ключовими глобальними цінностями та стратегіями розвитку, безпосередньо сприяє реалізації Цілей сталого розвитку ООН.

4. Майбутнє підприємництва формується у поєднанні цифрових технологій, концепції цифрової екології та концепції екологічного підприємництва з прискоренням переходу до замкнутих та безпечних для довкілля систем.

5. Прогнозоване розширення галузі використання цифрових інструментів оптимізує бізнес-процеси еко-підприємств, вдосконалює комунікації та забезпечує екологічну та соціальну відповідальність людей.

6. Попри позитивні вектори розвитку, існують виклики: нерівний доступ до технологій у регіонах, що розвиваються; негативний вплив виробництва та утилізації електроніки на природу; проблеми захисту даних, етики та правового регулювання. Для подолання цих труднощів необхідний новий підхід, що вимагає спільних зусиль фахівців з різних сфер для вироблення всеосяжних рішень.

Перспективи подальших досліджень у галузі цифрової екології пов'язані з поглибленим вивченням еколого-економічних й соціальних наслідків цифрових інновацій для сталого розвитку еко-підприємництва у світовій економіці.

Підсумовуючи, стверджуємо, що сталий розвиток у роботі розглядається як динамічна концепція, що адаптується до умов технологічного прогресу. Еко-підприємництво визначається інструментом реалізації цілей сталого розвитку. Успіх в екологічній галузі зумовлюється еко-підходом, активною міжнародною взаємодією й залученими інвестиціями. Для України це визначає впровадження екологічних

принципів та цифрових рішень в повоєнне відновлення економіки, спираючись на модернізацію, міжнародні інвестиції та розвиток еко-бізнесу на основі міжнародного партнерства. Таким чином, наступним етапом дисертації стане аналіз принципів, підходів та методів активізації розвитку суб'єктів екологічного підприємництва в Україні.

1.2. Принципи, підходи та методи активізації розвитку суб’єктів екологічного підприємництва в Україні

Сталий розвиток України визначається пріоритетними завданнями, тісно пов'язаними з екологічною політикою й економічним зростанням держави. Еко-підприємництво стає масштабним стимулятором розв'язання цілей відновлення України, синтезує турботу про довкілля з економічною ефективністю інновацій. Головними драйверами розвитку еко-підприємництва є зміцнення міжнародних зв'язків та повоєнне оновлення України, підтримка з боку держави, покращення законодавчої бази, зростання професійного рівня кадрів. Попри такі перешкоди, як затяжна війна, криза безпеки, стратегічна невизначеність, дефіцит інформації та неефективні споживчі моделі, створення сприятливих умов та взаємодія між владою, бізнесом і громадянським суспільством здатні активізувати розвиток с еко-орієнтованих компаній та зробити внесок у сталий прогрес України.

Для активізації розвитку суб'єктів еко-підприємництва в Україні потрібне комплексне застосування принципів, підходів та методик, націлених на синтез економічних та екологічних завдань. Ключові принципи – державної підтримки та створення інституцій; замкнутого циклу; відновлювання ресурсів; поєднання соціальних та екологічних цілей; стимулювання інноваційного потенціалу; дбайливого ставлення до довкілля; довгострокової стабільності – формують етичну та управлінську основу діяльності еко-підприємців. Досягнення сталого ефекту стає можливим за поєднання інституційного, економіко-стимулюючого, інноваційно-технологічного, соціально-етичного підходів, що забезпечують злагоджену роботу всіх зацікавлених сторін та створюють умови для успішного функціонування еко-бізнесу. Успішна активізація еко-підприємництва в Україні є можливою виключно за багатоаспектного

підходу, що об'єднує правові норми, економічне стимулювання, нові технології та активну взаємодію всіх учасників екосистеми. Практична реалізація зазначених принципів та підходів передбачає застосування різноманітних інструментів – від оцінювання поточного стану до економічного стимулювання, нормативно-правового регулювання, проведення освітньо-інформаційних заходів. Набуває особливого значення стандартизація, грантова підтримка, податкові преференції, проведення екологічного аудиту, підвищення екологічної грамотності населення та розвиток еко-маркетингу. У табл. 1.5 досліджувані принципи, підходи та методи активізації суб'єктів еко-підприємництва в Україні представлені в єдиній логічній схемі.

У роботі застосовано підхід до розмежування принципів функціонування та принципів активізації розвитку еко-підприємництва, що дозволяє розглядати останні як інструментальне втілення перших. Цей підхід сприяє переходу від контент-дослідження до формування конкретних механізмів стимулювання еко-підприємництва в Україні.

Таблиця 1.5

Принципи, підходи та методи сталого екологічного підприємництва

Рівень	Визначення	Варіанти для еко-підприємництва в Україні
Принципи	Базові правила та цінності	Державна підтримка та створення інститутів; замкнутий цикл; відновлення ресурсів; поєднання соціальних та екологічних цілей; стимулювання інноваційного потенціалу; дбайливе ставлення до навколишнього марення; довгострокова стабільність
Підходи	Стратегічні концепції	Екосистемний, ресурсно-орієнтований, системний, інституційний, стимулюючий
Методи	Методи активізації	Економічні; екологічні; інноваційні; соціальні/ESG
	Конкретні інструменти та механізми	Статистичний аналіз, «зелений тариф», податкові пільги, гранти, програми, екологічний аудит, еко-маркетинг

Джерело: складено автором.

Принципи активізації розвитку еко-підприємництва логічно випливають із розглянутих у підрозділі 1.1 організаційних принципів. Якщо організаційні принципи визначають основи функціонування еко-бізнесу, то принципи активізації розкривають способи їх практичної реалізації в умовах трансформаційної економіки України. Так, ми переходимо від від теоретичного осмислення до прикладного аспекту, що підвищує комплексність дослідження принципів активізації розвитку еко-підприємництва. У роботі отримав розвиток підхід до інтеграції організаційних та змістовних аспектів еко-підприємництва, що дозволило розглядати їх як єдине ціле, спрямоване на активізацію розвитку на відміну від прийнятих раніше підходів (табл. 1.6).

Принцип державної підтримки та створення інституцій передбачає, що допомога держави та розвиток нормативної бази становить значний внесок у міжнародну співпрацю бізнесу, стимулює зростання зеленого підприємництва. Законодавчі зміни та екологічна політика спрямовані на посилення контролю за дотриманням природоохоронних норм та заохочення використання екологічно чистих технологій; створюють умови для успішної екологічної модернізації виробництва суб'єктів підприємництва. Проведення екологічної модернізації виробництва може бути досліджене у двох основних площинах: на рівні суб'єкта підприємництва і на державному рівні, що характеризує інноваційний розвиток економіки країни в цілому [73]. Спільна діяльність державних органів, еко-бізнесу та громадських організацій сприяє формуванню стійкого середовища та підтримує принципи екологічного підприємництва.

Принцип замкнутого циклу заохочує екологічні компанії застосовувати методики, які мінімізують обсяги відходів та просувають концепцію циклічної економіки, знижують вплив на довкілля. Екологічний бізнес поширює практику замкнутого життєвого циклу матеріалів, де увага приділяється переробленню та повторному використанню відходів, зменшує обсяг сміття. Принцип передбачає впровадження стратегії управління відходами, що перетворюються на сировину та зводять до мінімуму утворення відходів й необхідність видобутку ресурсів, сприяють повторному застосуванню матеріалів. Концепція циклічної економіки націлюється на збереження матеріальних цінностей в економічній системі та підкреслює, що відходи – це потенційний ресурс, що відповідає ініціативам в Україні, спрямованим на покращення інфраструктури поводження з відходами та популяризацію рециклювання [74].

Принципом екологічного підприємництва стає акцент на відновлюваних ресурсах, що зменшує залежність від обмежених запасів та сприяє створенню ефективних бізнес-моделей, здатних функціонувати в майбутньому. Ефективне використання ресурсів у сталому управлінні мінімізує залежність від викопного палива; визначає роль ресурсів у темпах, які не перевищують потенціал їхнього природного відновлення, забезпечують доступність ресурсів та запобігають виснаженню запасів [75].

Таблиця 1.6

Інтеграція змістовних принципів у систему активізації екологічного підприємництва

Зміст принципу	Роль у забезпеченні активізації розвитку	Інтеграція з ключовими організаційними принципами	Механізм трансформації у практичну площину	Інструменти реалізації	Очікуваний ефект
Принцип державної підтримки та створення інституцій					
Базується на комплексному підході, щодо стимулювання інновацій та освіти, створення інфраструктури; нвестиції, законодавче регулювання, партнерство із приватним сектором, підтримку місцевих ініціатив та моніторинг. Реалізація дозволить сформувати стійку екосистему, сприяти розв'язанню еко-проблем та підвищенню якості життя людей	В умовах повоєнного відновлення, євроінтеграції та зміни парадигми на «зелену» економіку держава виступає ключовим регулятором та рушійною силою екологічної трансформації, формуючи фінансову та інституційну базу для модернізації промисловості та зниження впливу на довкілля	Композиції Структурності Функціональності Самозбереження	Трансформація державної підтримки в Україні у 2024-2026 роках ґрунтується на зміні пріоритетів: від прямого субсидування до стимулювання інвестицій, модернізації виробництва та орієнтації на експорт. Практика цього підходу передбачає формування інститутів другого рівня, чиє завдання не розподіляти кошти безпосередньо, а надавати фінансове супроводження та координацію заходів	У 2026 році для реалізації державної підтримки та формування інститутів еко-бізнесу в Україні заплановано застосування комплексу фінансових, нормативних та інституційних інструментів, націлених на екологізацію економіки, «зелене» відновлення країни та зниження вуглецевого сліду	Державна підтримка еко-бізнесу перетвориться на системний інструмент еко-відновлення, узгодженого з європейськими стандартами (EU Green Deal) та вектором енергостійкості. Очікується об'єднання пільг фінансування, грантової допомоги та пом'якшення регулювання з метою модернізації виробництва
Принцип замкнутого циклу					
Передбачає мінімізацію відходів та максимальне використання ресурсів через довговічність продуктів, перероблення, співпрацю в бізнесі, освіту споживачів, інновації. Впровадження замкнутого циклу дозволяє створювати стійкі та економічно вигідні бізнес-моделі, сприяє охороні довкілля та довгострокового розвитку	При дефіциті ресурсів, високому рівні утворення відходів та необхідності відновлення після військового конфлікту перехід до замкнутого циклу виробництва та принципів циркулярної економіки перетворює відходи на стратегічно важливий ресурс, породжуючи ринкові ніші та інноваційні бізнес-моделі	Функціональності Розвитку Самозбереження Керованості	Механізм переходу на модель замкнутого циклу економіки в Україні в 2024-2026 роках зміщується по осі від концептуального обговорення до практичної реалізації під впливом європейської інтеграції - Європейська зелена угода - та пріоритету відновлювальних процесів після воєнного конфлікту	Реалізація передбачає створення єдиної системи законодавчих, економічних, технолого-інформаційних механізмів, спрямованих на перехід від лінійної моделі «здобув - виробив - викинув» до стійкої моделі, заснованої на повторному використанні ресурсів, переробці відходів та мінімізації витрат	Очікуваний ефект пов'язаний з адаптацією до європейського Carbon Border Adjustment Mechanism та дотриманням вимог ЄС. Очікується, що економіка замкнутого циклу в Україні перейде від статусу інструменту сталого розвитку до фактора стійкості компаній після воєнного конфлікту
Принцип відновлювання ресурсів					
Акцентує стійке використання природних ресурсів та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Ключові аспекти цього принципу визначають використання відновлюваних ресурсів, перехід до циклічної економіки на засадах інноваційних технологій, соціальної відповідальності та співпраці з екологічними компаніями	Еко-бізнес стає фактором сталого відновлення ресурсів та зростання екологічної стійкості, особливо у контексті повоєнного «зеленого» відродження та євроінтеграції України, що необхідно для подолання екологічних наслідків воєнних дій та реалізації переходу до вуглецево-нейтральних методів функціонування економіки	Розвитку Самозбереження Адаптивності Керованості	У 2026 році практичний механізм переробки ресурсів в еко-бізнесі орієнтується на стійке управління, відновлення земель, що постраждали від бойових дій, а також застосування екологічно безпечних технологій для розв'язання завдань, пов'язаних зі зміною клімату, екстремальними погодними аномаліями та відновленням родючості ґрунтів	З 2026 року відновлювання ресурсів у рамках еко-бізнесу будуватиметься на інтегрованому підході, що включає законодавчі та регуляторні нормативи, фінансово-економічні інструменти, технологічні та управлінські рішення, які узгоджені з євростандартами	Очікуваний ефект визначає перехід від виживання еко-компаній до сталого зростання, що поєднує економічну вигоду з повоєнним відновленням екосистем, орієнтованим на євроінтеграцію (EU4Green Recovery) та циркулярну економіку
Принцип поєднання соціальних та екологічних цілей					
Враховує взаємозв'язок соціальних, екологічних, економічних аспектів; має на увазі, що підприємці прагнуть прибутку і беруть на себе відповідальність за вплив бізнесу на суспільство та довкілля; створює можливості для стійких бізнес-моделей; покращує стан довкілля та розв'язує соціальні проблеми	Стратегічний підхід, відомий як ESG модель, визначаючи синергію цілей та комплексних критеріїв сталого управління компанією, трансформує еко-ініціативи зі статті витрат на конкурентну перевагу в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграції України	Композиції Функціональності Розвитку Керованості	Механізм інтеграції соціальних та екологічних пріоритетів в еко-бізнесі трансформується в умовах воєнного часу та директиви CSRD ЄС щодо звітності у сфері сталого розвитку. Еко-компанії активно впроваджують екологічні моделі, що поєднують екологічну відповідальність із соціальною підтримкою	ESG модель в еко-бізнесі передбачає застосування комплексу управлінських, стратегічних, інвестиційних, технологічних, операційних та соціальних механізмів, спрямованих на зниження впливу на довкілля за зростання добробуту людини	Очікуваний ефект ESG моделі в еко-бізнесі є необхідністю відновлення України, євроінтеграції та трансформації еко-бізнесу з «волонтерського» в системний. Очікується посилення ролі нефінансової звітності, вимог ESG, доступу до міжнародного фінансування

Продовження таблиці 1.6

Зміст принципу	Роль у забезпеченні активізації розвитку	Інтеграція з організаційними принципами	Механізм трансформації у практичну площину	Інструменти реалізації	Очікуваний ефект
Принцип стимулювання інноваційного потенціалу					
Потребує комплексної підтримки наукових досліджень, державних програм, освіти, співробітництва між бізнесом й наукою; створює екосистеми для стартапів та участі бізнесу у міжнародних ініціативах, інформування суспільства та моніторингу результатів. Всі ці аспекти сприяють впровадженню еко-технологій та формуванню попиту на стійкі продукти та послуги	Активізація інноваційного потенціалу виступає каталізатором зміни моделі економіки України з ресурсомісткої на стійку, трансформуючи виклики екологічного характеру у можливості для екологічного розвитку в умовах повоєнного відновлення та інтеграції до Євросоюзу	Функціональності Розвитку Самозбереження Керованості	Механізми стимулювання інноваційного потенціалу в Україні будуються на поєднанні державної підтримки, податкових преференцій та формування екосистеми, що сприяє впровадженню рентабельної інноваційної діяльності, створенню умов для зростання стартапів, модернізації підприємств та розвитку технологічних рішень	Стимулювання еко-інновацій в Україні на 2026 р. включає поєднання фінансових, економічних, податкових та регуляторних інструментів, спрямованих на формування «зеленої» економіки; та поширення продуктових, процесних, організаційних та маркетингових еко-інновацій	Очікуваний результат визначається переходом від розробки екологічних ідей до практичної реалізації технологій «зеленої» економіки, цифровізації процесів та інтеграції до європейського економічного простору для повоєнного сталого відновлення країни
Принцип дбайливого ставлення до довкілля					
Декларує комплексний підхід до зниження впливу на довкілля, відходів та впровадження еко-технологій, освіти, соціальної відповідальності та партнерства. Відкриває можливості для еко-бізнесу, сталого використання ресурсів та інновацій; сприяє зростанню безпеки довкілля та суспільства, вигоди для підприємців	Екологізація підприємницької діяльності вийшла за межі етичних норм і стала фактором зростання еко-бізнесу, особливо в умовах повоєнного відновлення, вимог Євросоюзу та зобов'язань щодо вуглецевої нейтральності економіки; стала глобальним шляхом до боротьби зі зміною клімату	Композиції Функціональності Розвитку Самозбереження Керованості	Екологічна відповідальність у бізнесі переходить від іміджевих акцій до стандартів ESG, та посилюється необхідністю відповідності європейським нормам та завданням післявоєнного відновлення України. У 2026 році механізми трансформації стали гнучкими для малого бізнесу – спрощено звітність, тоді як великі компанії мають модернізуватись, інакше стикаються з ризиком податкових санкцій	В еко-бізнесі застосовують комплекс стратегічних, управлінських, фінансових, операційних, технологічних, інформаційних, регуляторних інструментів, спрямованих на зниження впливу на довкілля та сталий розвиток в умовах євроінтеграції та відновлювальних процесів після воєнного конфлікту	Очікуваний ефект полягатиме у переході від документальних гарантій до системного управління за ESG моделлю; зближенні з європейськими нормами; активної реалізації технології зниження вуглецевих викидів; відповідності вимогам ЄС (CBAM, CSRD) у процесах відновлення України після воєнного конфлікту
Принцип довгострокової стабільності					
Затверджує ефективне використання ресурсів та реалізацію інновацій, зростання фінансової стійкості та соціальної свідомості людей, партнерство у бізнесі. Інтеграція цих факторів формує екологічний підхід до бізнесу та підтримує сталий розвиток; враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти	Довгострокова стійкість є фундаментом переходу від короткострокових еко-заходів до формування стійкої моделі економічного зростання, що відповідає принципам Європейського Зеленого Курсу в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції України	Функціональності Розвитку Самозбереження Адаптивності Керованості	В умовах нестабільності ключовим стає поєднання традиційних методів антикризового керування з високою адаптивністю. Успішна реалізація стратегії потребує комплексного підходу, що поєднує гнучкість IT-систем, диверсифікацію діяльності, фінансовий контроль, інвестиції у розвиток персоналу, оперативне управління бізнес-процесами, правове та стратегічне партнерство	У 2026 році довгострокова стабільність заснована на комплексному підході, що поєднує ESG модель, еко-сертифікацію продукції, використання платформ управління ресурсами та точного землеробства, економіку замкнутого циклу, зниження викидів вуглецю, доступ до фінансування у рамках «зелених» проєктів	Еко-бізнес стане стимулом модернізації через вимоги євроінтеграції та потреби в децентралізації енергетичної системи. Очікувані ефекти включають: зростання енерго-автономії бізнесу; зміцнення стійкості та децентралізації; впровадження принципів ESG, а також розвиток «зеленого» сільського господарства

Джерело: складено автором на основі джерел [73-77].

Принцип поєднання соціальних та екологічних цілей полягає у тому, що екобізнес підкреслює нерозривний зв'язок між турботою людей про довкілля та відповідальністю перед суспільством; він стверджує, що завдання охорони природи тісно пов’язані з ширшими потребами громади, працевлаштуванням та підвищенням добробуту населення. В Україні соціальний бізнес бере участь у програмах альтернативної енергетики та перероблення сміття, які корисні для довкілля та забезпечують робочі місця для людей із вразливих груп [77].

Принцип стимулювання інноваційного потенціалу стає фундаментальною вимогою екологічного підприємництва, яка рекомендує створювати інноваційні продукти та послуги, відповідати екологічним вимогам і розв'язувати проблеми довкілля. Упор на пошук інновацій стає надзвичайно важливим для ефективної боротьби з екологічними викликами.

Принцип дбайливого ставлення до довкілля мотивує підприємців до практики, що зменшує вплив на природу та сприяє дбайливому ставленню до природи. Йдеться про реалізацію практик щодо скорочення викидів парникових газів, ефективного управління ресурсами, розвиток інновацій, які мінімізують вплив на довкілля. В екологічних стратегіях підприємці прагнуть виробляти екологічні товари й послуги, підтримувати збереження природного середовища, задовольняючи соціальні потреби завдяки сталому розвитку.

Принцип довгострокової стабільності наголошує на необхідної стійкості у діловій активності. Підприємці в галузі екологічного бізнесу зосереджені на створенні бізнес-структур, які будуть прибутковими, соціально корисними та екологічно безпечними протягом тривалого часу. Підприємці екологічної сфери піклуються про екоспільноту, що сприяє соціальній рівності та закликає бізнес-спільноту позитивно впливати на місцеву економіку та життя людей.

Реалізація принципів активізації розвитку суб’єктів еко-підприємництва в Україні має вирішальне значення, передбачає використання екологічно чистих методів роботи, дотримання етичних стандартів та впровадження соціальних ініціатив для формування комплексного підходу до розвитку бізнесу. Державна підтримка розвитку екологічного підприємництва включає політичні ініціативи, фінансові стимули, гранти, пільгові кредити та знижки; стимулює підприємців інвестувати в зелені

інновації та зелену економіку. Дотримуючись принципів активізації розвитку, еко-підприємництво істотно впливає на глобальні зусилля щодо забезпечення стійкості, керується екологічними цінностями у діяльності компаній, щоб вони були рентабельними та безпечними для довкілля.

Інструменти активізації розвитку суб'єктів екологічного підприємництва базуються на певних стратегіях та інтегрують ідеї відповідального ставлення до довкілля в бізнес-процеси. Екологічна галузь активно трансформується завдяки зростанню усвідомлення шкідливого впливу людини на довкілля, що породжує бізнес, здатний не лише отримувати прибуток, а й покращувати стан природи та суспільства. Щоб сприяти прогресу екологічного сектору, необхідно формувати довгострокові бізнес-моделі, спрямовані на виробництво екологічно безпечних товарів та надання послуг, пов'язаних із захистом довкілля та налагоджувати співпрацю з різними організаціями – від благодійних до державних установ; використовувати законодавчі інструменти для підтримки «зелених» ініціатив. Заохочення інновацій та творчості допомагає знаходити рішення екологічних викликів та задовольняти потреби споживачів. Проте, перешкоди посилюються через регуляторні обмеження, опір ринку та ризики «зеленого камуфляжу» – практики завищення досягнень в екологічній сфері задля поліпшення іміджу.

Для аналізу специфіки еко-підприємництва потрібна комплексна система підходів, яка об’єднує теорію економіки довкілля, інституціональну економіку, концепцію циркулярної економіки; надає змогу підприємцям оцінити стратегії розвитку та сприятиме розвитку довгострокової стійкості. Активізація розвитку еко-підприємництва спирається на комплекс підходів, що об'єднують державне регулювання, стимулювання економічних процесів, реалізацію інноваційних технологій, прояв соціальної відповідальності. До ключових наукових напрямів активізації розвитку суб’єктів екологічного бізнесу, належать інституційний, економічний, мотиваційний, інноваційний, технологічний, соціальний, етичний підходи. Ефективна реалізація еко-бізнесу можлива лише за умовою інтеграції наведених наукових підходів. У цьому контексті, інститути формують правову основу, економічні механізми спонукають до дій, новітні технології втілюються в життя, а етичні норми сприяють формуванню попиту та суспільної підтримки. У цьому зв’язку

стійкі бізнес-моделі в галузі еко-підприємництва складаються в комплексній моделі шляхом поєднання активного партнерства, сприятливого регуляторного середовища, зростання попиту на ринку та цілеспрямованої допомоги з боку держави та суспільства (рис. 1.2).

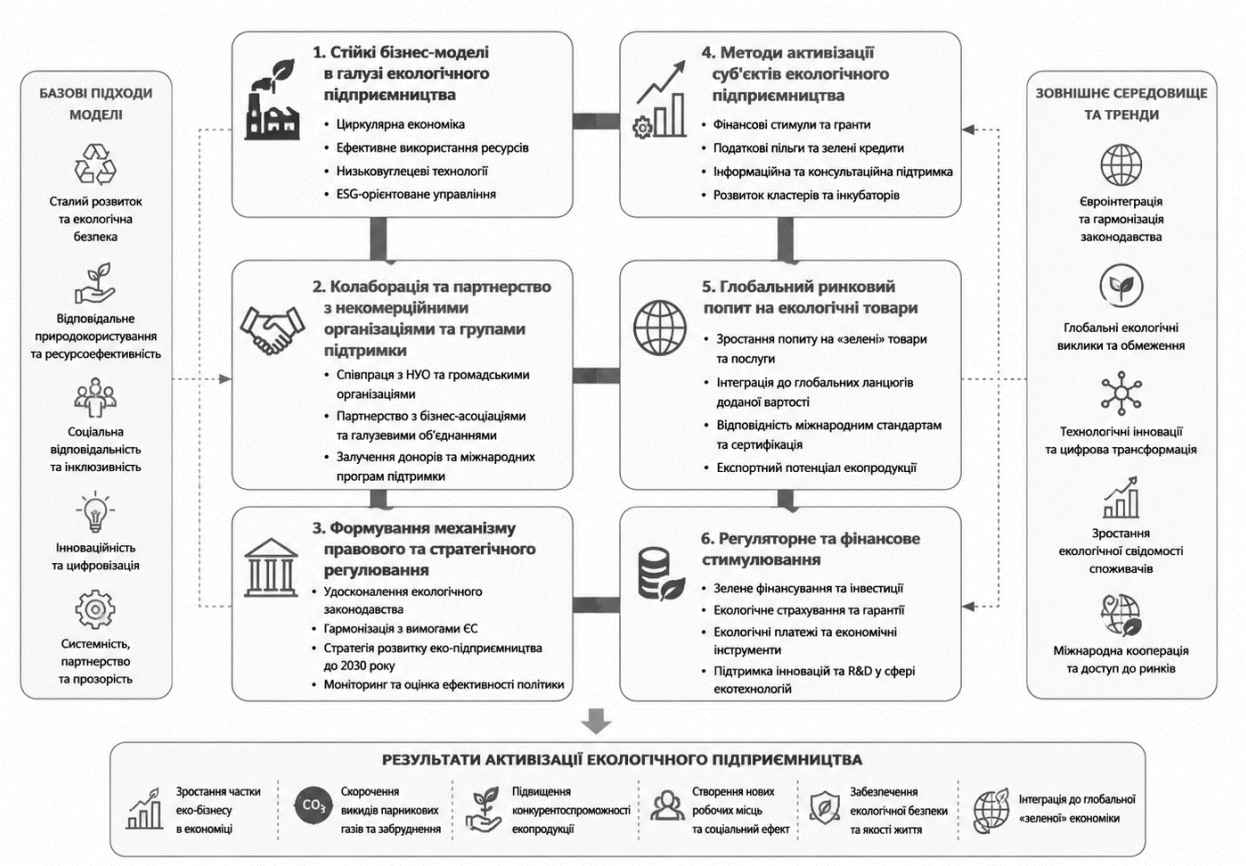

Рис. 1.2. Комплексна модель активізації екологічного підприємництва на основі системних підходів

Джерело: складено автором на основі джерел [78-92].

Для стимулювання прогресу у галузі еко-підприємництва важливим стає обґрунтування стійких бізнес-моделей, орієнтованих на екологічно безпечні рішення, що поєднує прибутковість із захистом навколишнього середовища та соціальною відповідальністю. Цей перехід до нового мислення отримав імпульс наприкінці XX століття, і бізнес застосовує стратегії, які інтегрують стійкість у діяльність, усвідомлюють подвійну користь: зниження ризиків для довкілля та збільшення доходу через інновації в галузі екології. Розробка стійких бізнес-моделей передбачає комплексний погляд, що включає інвестиції, турботу про екологію та економічну стійкість. Компанії інвестують скорочення відходів для ефективного використання

ресурсів та підтримці чесних умов праці, що сприяє покращенню життя людей та збереженню планети [79]. Узгодження ініціатив зі сталого розвитку з цілями бізнесу дозволяє підвищити показники ефективності та попит покупців, оскільки більше компаній обирають стратегії розвитку, що демонструють екологічний підхід в умовах відновлення та розвитку економіки України [79-81]. Бізнес постає перед труднощами реалізації екологічних практик, такими як обмеження фінансових можливостей, опір змінам усередині компанії та перетворення законодавства. Для подолання цих перешкод потрібна тісна співпраця із зацікавленими сторонами, інвестиції в екологічні технології та постійне навчання персоналу, щоб зміцнити культуру сталого розвитку [82-83]. Популярність еко-підприємництва підтверджується появою нових інструментів оцінювання ефективності; компанії використовують ESG-критерії для аналізу власного впливу на довкілля та прозорого уявлення про результати в екологічній галузі. Такий підхід визначається еволюційним і посилює стійкість конкурентного впливу на ринок, де споживачі та інвестори вимагають соціально відповідальної екологічної політики.

В українській економіці дедалі більшої привабливості набувають бізнес-моделі, засновані на екологічних рішеннях, що підкреслює прагнення країни до сталого розвитку. Як новаторський вважається підхід до виробництва зеленого водню: у державі створюють пілотну установку, яка має прискорити перехід до відновлюваних джерел енергії та здійснити технологічний прорив енергетики. [84]. Проєкт розвитку сталої аквакультури NEBORAK охоплює господарство з розведення креветок і раків із використанням замкнутих циклів без хімікатів, отримає державну підтримку як приклад сучасних способів ведення сільського господарства та виготовлення харчових продуктів. Компанії Elementum Energy й Alteco Group LLC розвивають сектор відновлюваної енергетики та реалізують проєкти покращення екологічної ситуації та зменшення шкідливого впливу на довкілля. Проєкти свідчать про поширення екологічних практик в енергетичній галузі [85]. Українські підприємства запроваджують принципи корпоративної соціальної відповідальності – КСВ, які узгоджуються з цілями сталого розвитку ООН, доводять усвідомлення важливості екологічного бізнесу для відбудови та розвитку економіки країни. Зростає популярність свідомого споживання серед населення країни – використовуються

багаторазові пакети та сортується сміття, що відображає зростання екологічної обізнаності та заохочує до застосування «зелених» технологій. Ідея «відновимо краще, ніж було» реалізується в бізнес-програмах зеленого відновлення України та передбачає інтеграцію екологічних рішень для сталого розвитку галузей економіки. Підтримка світових партнерів, зацікавлених у відновленні України, підкреслює пріоритет стійких економічних моделей у процесі наближення до інтеграції в Євросоюз. Розвиток української стартап-екосистеми сприяє інноваційним компаніям екологічного напряму [86]. Активність екологічно стійких бізнес-моделей свідчить про прагнення країни до сталого розвитку в умовах глобальних трансформацій.

В Україні розширюється співпраця й партнерство між некомерційними організаціями, державними установами, бізнесом і громадськими організаціями задля підтримки екологічного підприємництва. Така колаборація спрямована на формування компаній, що діють відповідно до програми охорони довкілля, яка запроваджується в часи соціально-економічних перетворень України. Зростання занепокоєння соціальних груп населення щодо екологічних викликів стало можливим завдяки діяльності неприбуткових організацій, які з початку нового тисячоліття активно захищають природні ресурси й популяризують соціальний бізнес [87]. Розвиток екологічного підприємництва в країні визначають світові тенденції до сталого розвитку і реакція на зовнішні впливи. Підприємці бачать в екологічній галузі можливості розв'язувати проблеми довкілля та зміцнювати економіку країни, відновлювати природні ресурси [88-89].

Пріоритетну роль у підтримці програми охорони довкілля та просуванні інновацій та сталого розвитку відіграють громадські організації. Український національний екологічний центр та Альянс GreenTech сприяють налагодженню співпраці та партнерства між галузями економіки, розширюючи можливості для реалізації ефективних соціальних і природоохоронних ініціатив. Попри певні досягнення, прогрес в екологічній сфері України гальмується через обмежений доступ до інвестицій, регуляторні перешкоди, недостатню активність населення до управління природними ресурсами [90]. Проте взаємодія місцевих органів влади, громадських організацій, міжнародних партнерів є критично важливою, особливо з огляду на глобальні технологічні трансформації, які спонукають до всебічного

відновлення екосистем, партнерських зв’язків й екологічних практик [90-91]. Співпраця з неприбутковими організаціями, які підтримують розвиток еко-бізнесу є поєднанням турботи зацікавлених сторін про довкілля й економічне відродження України, щоб стимулювати формування об'єднань й створити стійку економіку, яка відповідально використовує природні ресурси та розв'язує соціально-економічні проблеми українців [92].

Формування механізму правового регулювання екологічного бізнесу – надзвичайно важливий підхід для сталого розвитку Україні та удосконалення екологічної безпеки. Нормативно-правова база регламентує природоохоронну діяльність бізнесу й конкретизують способи застосування екологічних правил в Україні. Міжнародні угоди – Кіотський протокол, Паризька кліматична угода, Орхуська конвенція, Базельська конвенція – окреслюють напрямки включення України у глобальну систему управління довкіллям та узгоджують національні правові акти з європейськими стандартами в процесі євроінтеграції.

Комплексний підхід реалізується в системі екологічних норм і нормативів та системі прогресивних норм витрат ресурсів; у балансі фінансової вигоди та природоохоронної діяльності для бізнесу; у стратегіях стимулювання прогресу та екологічної безпеки. Державна екологічна політика України ґрунтується на комплексному підході й спрямована на досягнення стратегічних цілей та планів адаптації екологічного законодавства країни до вимог Євросоюзу; удосконалює управління екологічним бізнесом на базі екосистемного мислення. Екологічний бізнес дотримується екологічної політики в галузі відновлюваної енергетики, органічного виробництва, екологічних інновацій, екологічної освіти. Ключовим органом, відповідальним за екологічну політику країни, є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Основоположні завдання екологічної політики обґрунтовують галузі щодо: виховання екологічної свідомості людей; створення цінностей та заохочення освіти; забезпечення цілей сталого розвитку; збалансованого застосування природних ресурсів; інтеграції екологічних норм і вимог в бізнес; зменшення екологічних загроз й створення безпечного довкілля та реалізація державної системи управління охороною довкілля [93]. Механізм

правового та стратегічного регулювання у сфері екологічного підприємництва в Україні ґрунтується на нормативно-правових засадах з 1991 року до сьогодні відповідно до екологічних концепцій розвитку, законодавчих актів та стратегій досягнення національних цілей (табл. 1.7-1.9). Аналіз структури законодавчого регулювання свідчить про глибоку модернізацію базових актів, зокрема через внесення змін у 2024-2025 роках, що зумовлено необхідністю гармонізації екологічних норм із правом ЄС.

Таблиця 1.7

Структура концептуального регулювання в галузі екологічного підприємництва в Україні

Назва закону	Дата прийняття	Остання чинна редакція	Підстава змін (номер документа)
Концепція екологічної освіти України	2001	Документ v6-19290-01. Прийняття від 20.12.2001	–
Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки	2004	Документ 675-2004-р. Прийняття від 22.09.2004	–
Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням	2014	Документ 1024-2014-р. Прийняття від 22.10.2014	–
Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення	2019	Документ 402-2019-р. Редакція від 17.09.2020	підстава - 826-2020-п
Концепція запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні	2022	Документ 175-2022-р. Прийняття від 23.02.2022	–

Джерело: складено автором на основі [94-98].

Екологічне законодавство України визначає самостійну систему правових норм, які містять правила й положення щодо охорони довкілля. Воно динамічно розвивається після здобуття незалежності, спираючись на досвід міжнародних експертів у питаннях раціонального природокористування та захисту довкілля. Ключовим документом, що визначає відносини між суспільством та довкіллям, є Конституція України, яка закладає основи соціальних зв’язків в екологічній галузі. Держава згідно з Конституцією України гарантує екологічну безпеку та збереження природного балансу; ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС; захист генетичної спадщини українського народу [99].

Таблиця 1.8

Структура законодавчого регулювання в галузі екологічного підприємництва в Україні

Назва закону	Дата прийняття	Остання чинна редакція	Підстава змін (номер документа)
Про охорону навколишнього природного середовища	1991	Документ 1264-XII Редакція від 08.08.2025	підстава 3855-IX
Про природно-заповідний фонд України	1992	Документ 2456-XII Редакція від 04.04.2025	підстава 4158-IX
Про охорону атмосферного повітря	1992	Документ 2707-XII. Редакція від 08.08.2025	підстава 3855-IX
Конституція України	1996	Документ 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020	підстава 27-IX
Про рослинний світ	1999	Документ 591-XIV. Редакція від 15.11.2024	підстава 4017-IX
Про мисливське господарство та полювання	2000	Документ 1478-III. Редакція від 15.11.2024	підстава 4017-IX
Про тваринний світ	2002	Документ 2894-III. Редакція від 15.11.2024	підстава 4017-IX
Про Червону книгу України	2002	Документ 3055-III. Редакція від 15.11.2024	підстава 4017-IX
Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них	2003	Документ 486-IV. Редакція від 16.10.2020	підстава 124-IX
Про землеустрій	2003	Документ 858-IV. Редакція від 08.08.2025	підстава 4321-IX
Про охорону земель	2003	Документ 962-IV. Редакція від 08.11.2024	підстава 3993-IX
Про екологічну мережу України	2004	Документ 1864-IV. Редакція від 31.03.2023	підстава 2849-IX
Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності	2005	Документ 2806-IV. Редакція від 08.08.2025	підстава 3855-IX
Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р.	2011	Документ 3268-VI. Редакція від 17.01.2025	підстава 4154-IX
Про регулювання містобудівної діяльності	2011	Документ 3038-VI, чинний. Редакція від 08.08.2025	підстава 4321-IX
Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності	2011	Документ 3392-VI, чинний, поточна редакція. Редакція від 08.08.2025	підстава 3855-IX
Про оцінку впливу на довкілля	2017	Документ 2059-VIII. Редакція від 15.11.2024	підстава 4017-IX
Про стратегічну екологічну оцінку	2018	Документ 2354-VIII. Редакція від 09.07.2023	підстава 2320-IX
Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.	2019	Документ 2697-VIII. Прийняття від 28.02.2019	–
Про управління відходами	2023	Документ 2320-IX. Редакція від 08.08.2025	підстава 3855-IX
Про основні засади державної кліматичної політики	2024	Документ 3991-IX. Прийняття від 08.10.2024	–

Джерело: складено автором на основі [99-119]

Таблиця 1.9

Структура стратегічного регулювання в галузі екологічного підприємництва в Україні

Назва закону	Дата прийняття	Остання чинна редакція	Підстава змін (номер документа)
Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні	2009	Документ 990-2009-р. Редакція від 07.11.2021	підстава 882-2021-п
Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 р.	2017	Документ 820-2017-р. Редакція від 17.09.2020	підстава 826-2020-п
Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року	2019	Документ 688-2019-р. Прийняття від 14.08.2019	–
Стратегія забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року	2019	Документ 1416-2019-р. Прийняття від 27.11.2019	–
Морська природоохоронна стратегія України	2021	Документ 1240-2021-р. Редакція від 04.08.2023	підстава 680-2023-р
Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року	2021	Документ 1363-2021-р. Прийняття від 20.10.2021	–
План відновлення України	2023	Міністерство економіки України	–
Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року.	2024	Документ 483-2024-р. Редакція від 06.06.2025	підстава 641-2025-п
Стратегія реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів на період до 2029 р.	2025	Документ 625-2025-р. Прийняття від 25.06.2025	–
Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни	2026	Указ Президента України	підстава № 223/2026

Джерело: складено автором на основі [120-129]

Екологічне підприємництво базується на законодавчій основі, що сприяє зростанню економіки держави. В Україні упорядкується нормативно-правова база, що удосконалює та регулює екологічну галузь з міжнародними вимогами. Для зміцнення правового статусу суб'єктів екологічного бізнесу закріплюються їхні законні права та перспективи. Домінант концепту свободи в екологічному підприємництві визначає право людей на професійну діяльність, а екологічне законодавство застосовує комплексний підхід до створення правил взаємодії між суспільством і довкіллям.

Регуляторні та фінансові стимули активізують розвиток екологічного підприємництва в Україні, підтримують комплексний підхід до ведення справ у соціально-економічних реаліях. Прагнення України привести екологічне право у відповідність до європейських стандартів, закріплене Угодою про асоціацію з ЄС у 2014 році, послужило поштовхом для реформ та перетворило країну на регіон екологічно орієнтованого підприємництва у Східній Європі [125; 126]. У країні функціонує система регулювання, яка підтримує екологічний бізнес та стимулює впровадженню стійких рішень. Пріоритетну роль відіграє інтеграція Цілей сталого розвитку в національну політику з 2017 р., які стали основою законодавчих ініціатив й забезпечують екологічну та економічну стабільність.

В Україні діє законодавча основа, яка підтримує формування екосистеми «зеленого» бізнесу в контексті проєкту «Справедливий перехід» через бізнес та сприяє екологічному відродженню та пом'якшенню наслідків війни. Стратегія реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони довкілля відома і прийнята міжнародними та національними організаціями [128]. Активна увага приділяється підтримці малого та середнього бізнесу шляхом інвестицій в екологічні проєкти та опановування підприємцями європейських торгових мереж для розширення принципів сталого розвитку. Це мобілізує інвестиції для створення нових робочих місць у «зеленому» секторі та стимулює інновацій; активізує зусилля щодо відновлення стійкої економіки. Прагнення України інтегрувати ідеї сталого розвитку в регуляторні та фінансові стимули демонструє готовність просувати екологічний бізнес та прискорювати перехід до «зеленої» економіки та довгострокової екологічної стабільності. В Україні реалізують заходи державної підтримки, щоб стимулювати екологічний бізнес та сталий розвиток. Для збільшення нових компаній відчувається потреба у фінансових стимулах, здатних підтримувати екологічне підприємництво та вдосконалити фінансову систему.

Ініціатива «Український фонд стартапів» надає гранти на суми до $35 тис. для реалізації проєктів, орієнтованих на національне відродження економіки та зростання стійкості у галузях екології, охорони природи [130]. Програма Зелене відновлення для України надає допомогу місцевим органам влади у реалізації проєктів щодо створення зеленої інфраструктури та застосування екологічних практик, фінансує ініціативи, які

відповідають сталому розвитку [131]. «Зелена платформа» – державний проєкт; поєднує зусилля держави, банків, донорських організацій та інвестиційних фондів, пропонує спрощену систему фінансування для компаній у галузі «зелених» інновацій. Україна активно залучає інвестиції в альтернативну енергетику та чисті технології, що допомагає знизити ризики та витрати в енергетиці; сприяє впровадженню низьковуглецевих технологій з потенціалом використання парникових газів [132]. Для доступу до фінансових стимулів, які пропонує уряд України для екологічних проєктів, підприємцям рекомендується відповідати вимогам подання заявок, що варіюються залежно від конкретної програми:

1. Програма «Зелене відновлення» як ініціатива орієнтована на проєкти, що сприяють екологічно безпечному відродженню муніципальних утворень. Зацікавлені підприємці подають заявки через встановлені канал та проєктні пропозиції, які відповідають цілям програми просування сталого розвитку.

2. Фінансова підтримка адресована екологічним компаніям, котрі стають претендентами на гранти та компенсують витрати на необхідні послуги. Участь компаній обґрунтовується оцінкою проєктів по параметрах впливу бізнесу на екологію та аналізом актуального стану заявника.

3. Невеликі стипендії Greencubator призначені для молодих підприємців в екологічному бізнесі, які мають намір подавати заявки на мінігранти. Умовою отримання стипендії є проходження навчання згідно з програмою Greencubator та відповідність завданням цієї організації.

4. Програми підтримки з боку Євросоюзу виділяють кошти для України, щоб допомогти розвитку енергетичної галузі та реалізувати природоохоронні ініціативи. Компаніям малого та середнього бізнесу рекомендується розглянути можливості отримання фінансової допомоги, яка формується у вигляді грантів і кредитів. Вимоги до учасників встановлюються кожною окремою програмою Європейського Союзу.

5. Для залучення фінансування уряд України надає інвестиційні стимули щодо підтримки екологічних галузей, серед яких – альтернативна енергетика. Підприємцям доступна можливість отримати цільове фінансування, безоплатну допомогу, проте критерії участі визначаються специфікою екологічного бізнесу, а також узгодженістю ініціатив із державними завданнями.

6. Додаткові можливості грантів демонструє спеціалізований Український фонд стартапів, що виділяє гранти в сумі до $35 тис. для новаторських проєктів зі зміцнення обороноздатності та розвитку держави. Грантовим претендентам рекомендується переконати експертів, що проєкти відповідають цілям фонду та відповідають кваліфікаційним вимогам.

7. Податковий кодекс України містить положення про податкові пільги для проєктів у галузі виробництва відновлюваної енергії. Такі преференції з іншими формами державної допомоги зміцнюють економічну основу реалізації екологічних проєктів.

Інтерес споживачів на світовому ринку характеризується глобальним макроекономічним індикатором – глобальним ринковим попитом, який показує соціальні очікування та впливає на масштаби виробництва, ціни, економічну ситуацію у світі. Глобальний ринковий попит зростає до товарів, безпечних для довкілля, підтримується вимогами покупців ринку, які прагнуть придбати сертифіковані екологічні товари та послуги. Фінансові можливості змушують покупців вибирати доступні варіанти покупок, що позначається на глобальному ринковому попиті. Динаміка глобального ринкового попиту стає нестійкою в екологічному сегменті світової економіки під впливом нестабільності попри посилення популярності екологічного підприємництва. Тепер на екологічному ринку відбуваються структурні, геополітичні й географічні зміни. Міжнародний досвід формування ринку екологобезпечних товарів та послуг виявляє низку особливостей, що характеризують зростання глобального ринкового попиту на екологічний асортимент. Світовий екологічний ринок залежить від фактора цін на товари, доходів та смаків споживачів, переваг та цін на товари-замінники та доповнювачі. Світовий екологічний ринок визначається сукупністю попиту в розрізі галузей екологічного підприємництва щодо виробництва органічної продукції; біопаливного виробництва; зелених технологій та сталого розвитку; технологій очищення повітря та управління відходами; моніторингу викидів та уловлювання вуглецю.

Глобальний ринок органічних харчових продуктів оцінюється у $286,4 млрд у 2025 році. Крім того, очікується, що ринок зростатиме з CAGR 15,5% і досягне $1,05 трлн до 2034 року [133]. За останні роки органічне виробництво демонструвало

активне розширення завдяки підвищеній увазі споживачів до здорового харчування, екологічної безпечності, якості продуктів. Все більше людей віддають перевагу продуктам без синтетичних пестицидів, генетично модифікованих компонентів, штучних барвників, щоб забезпечувати собі чисту та природну дієту. Вирощування органічних культур передбачає дотримання встановлених норм й зумовлює витрати на сільськогосподарське виробництво й дороге сертифікування, через що вартість органічних продуктів вища за ціни традиційних аналогів. Така цінова різниця створює перешкоди для покупців з обмеженим бюджетом, гальмуючи поширення органічних товарів серед населення з низьким рівнем доходів і на ринках країн, що розвиваються. У майбутньому цифрові інновації істотно трансформують систему розподілу органіки: інтелектуальні системи управління ланцюгами постачання на основі штучного інтелекту дозволять оптимізувати процеси виробництва та скоротити втрати. Технології блокчейн та розумного маркування гарантуватимуть більшу відкритість інформації, надаючи споживачам можливість контролювати шлях органічних продуктів – від поля до магазинного прилавка.

Світовий ринок біопалива у 2024 році складав $185,7 млрд. За оцінкою експертів, до 2030 року він сягне $208,9 млрд, демонструючи середньорічний темп зростання CAGR у 2% протягом періоду [134]. Зростання галузі зумовлене збільшенням інвестицій та державною підтримкою, яка подвоїлася за останні роки. Програмою U.S. Sustainable Aviation Fuel Grand Challenge передбачається виділення $4,3 млрд на виробництво екологічного пального, що характеризує прагнення долати технологічні труднощі й економічні бар’єри [135]. Посилення властивостей біопалива другого та третього покоління, оновлення асортименту екологічної сировини сприяють зростанню глобального ринкового попиту в екологічному сегменті світової економіки. Сучасний транспорт використовує біопаливо для відповідності вимогам скорочення викидів вуглекислого газу та підтверджує важливість біопалива у секторах, де електрифікація є обмеженою. Збільшення споживання біопалива стимулює розвиток автомобілів з гнучким паливним пристроєм FFV та сумішей біопалива з бензином. Значний вплив на динаміку світового ринку біопалива мають міжнародні кліматичні домовленості та ініціативи Sustainable Aviation Fuel Grand Challenge. Новітні досягнення в генетичній інженерії, переробленні відходів на паливо та мікробній

ферментації роблять виробництво біопалива більш стійким, що свідчить про подальше зростання галузі.

Експерти очікують, що ринок екологічних технологій та сталого розвитку збільшуватиметься з $25,47 млрд у 2025 році до $73,90 млрд до 2030 року та середньорічне зростання CAGR становитиме 23,7% протягом прогнозованого періоду [136]. Розвиток екологічних технологій та сталого розвитку пов'язують із прогресом у створенні інтелектуальних систем управління енергоспоживанням, хмарних сервісів для обліку викидів CO^2 та створення звітів про стійкість з використанням технології блокчейн. Реалізація стандартів Environmental Social and Governance змушує компанії інтегрувати просунуті платформи для обробки інформації, що дозволяє оперативно моніторити обсяги викидів і використання ресурсів у режимі реального часу. Реалізація концепції циркулярної економіки призвела до зростання світового попиту на рішення на базі штучного інтелекту, які призначені для оптимізації утилізації відходів та забезпечення прозорості логістичних ланцюгів. Прагнення екологічних компаній до досягнення цілей у галузі сталого розвитку стимулює фінансування програмного забезпечення для передбачення тенденцій та реалізації екологічних стратегій, орієнтованих на захист навколишнього середовища.

Світовий ринок скруберних систем оцінюється в $1,8 млрд у 2024 році. За прогнозами, досягне $3,3 млрд до 2030 року й збільшить CAGR у середньому на 11,1% у 2024-2030 роках [137]. Технологічні інновації глобально впливають на розвиток світового ринку скруберних систем, робить пристрої очищення газів безпечними для природи, ефективними, мініатюрними. Скруберні системи зменшують шкідливі викиди – діоксиду сірки, діоксиду азоту та пилу – для галузі виробництва, транспорту. Збільшення негативного впливу забрудненого повітря на здоров'я людей та стан екології сприяє активному впровадженню установок очищення в галузі охорони довкілля. Розширення ринку зумовлено тим, що підприємства промисловості та міжнародні корпорації докладають зусилля для дотримання міжнародних норм щодо викидів та зниження впливу на довкілля.

Світовий ринок системи якості повітря оцінювався в $90,6 млрд у 2024 році та, за прогнозами експертів, досягне $124,8 млрд до 2030 р. Відповідно до прогнозів аналітиків, середньорічний CAGR світового ринку обладнання для промислового

моніторингу забруднення повітря складе 5,5% у період з 2024 по 2030 роки [138]. Індустріальний контроль за станом атмосфери – релевантний напрямок екологічного бізнесу, зосереджений на спостереженні, регулюванні чистоти повітря на індустріальних підприємствах. Такий контроль передбачає застосування сенсорів та інноваційних розробок для виявлення концентрації шкідливих речовин у повітрі, включаючи частинки пилу, продукти горіння та хімічні випари. Потреба в системах контролю якості повітря збільшується завдяки посиленню екологічних норм у промисловості, прагненню зменшення тиску на навколишнє середовище та активній реалізації екологічних рішень для боротьби з глобальною зміною клімату.

Глобальний сектор тестування на екологічність оцінювався у $10,1 млрд на початку 2024 року. Аналітики очікують зростання ринку до $15,7 млрд до 2030 року та середньорічний CAGR 7,6% за ці роки [139.]. Розвиток новітніх технологій покращує потенціали та точність кліматичних перевірок. Сучасні дослідні центри мають у розпорядженні передове обладнання та автоматизовані процеси, що здатні виявляти незначний вміст шкідливих речовин і видавати оперативні й правдиві дані. Технологічні розробки, такі як віддалений аналіз, дрони, датчики з функцією моніторингу, збільшують охоплення екологічного тестування, забезпечують всебічно безперервний збір інформації. Перевірка стану екології відіграє ключову роль у контролі й оцінювані екологічного стану довкілля; у підтвердженні дотримання встановлених екологічних нормативів та захисті добробуту людей.

Обсяг світового ринку екологічної безпеки, збереження здоров'я людей та забезпечення безпеки праці збільшився з $7,84 млрд у 2024 році до $8,43 млрд у 2025 році. Прогнозується збільшення обсягу ринку із середнім CAGR в 7,38%, що призведе до обсягу $13,87 млрд у 2032 році [140]. Світовий ринок охорони довкілля, здоров'я людей та безпеки формується у контексті надання компаніям безпечних підходів у галузі здоров'я персоналу. Фахівці цієї сфери діяльності практикують профілактику нещасних випадків, травматизму та захворювань на робочому місці; відповідають за впровадження політик, процедур та програм у галузі охорони праці, навчають співробітників з питань безпеки праці. Нові екологічні правила не обмежуються виконанням екологічних норм; вимагають від компаній підтвердження покращень в екологічному стані довкілля та захисті працівників. Розвиток технологій стає

каталізатором кардинальних змін, що змінюють підходи до захисту природи, забезпечення здоров'я населення та безпеки робочих місць, а також сприяє появі екологічних рішень у секторах економіки.

Глобальний обсяг ринку технологій зі відновлення довкілля у 2024 році становив $151,2 млрд, а до 2030 року очікується збільшення ринку до $242,1 млрд за середньорічного CAGR 8,2% [141]. Динамічний розвиток цього сектора екологічного ринку пов'язане з моніторингом за екологією та зростанням уваги суспільства до питань охорони природи; з інноваціями та розвитком індустрії. Законодавчі ініціативи держав та EPA's Superfund program [142] зобов'язують компанії усувати наслідки забруднень, що веде до зростання потреб у послугах відновлення та збільшенням глобального ринкового попиту в галузі. Прориви в галузях біорекультивації, нанотехнології, фіторемедіації роблять діяльність з відновлення навколишнього середовища результативною та популярною серед компаній, які зацікавлені у дотриманні екологічних норм.

Світовий ринок управління відходами стрімко розвивається й оцінювався в $1,2 трлн у 2024 році та, за прогнозами, досягне $1,6 трлн до 2030 року, при середньому зростанні на 4,6% з 2024 по 2030 рік [143].

Розвитку сприяють фактори, зокрема, – це посилення екологічних норм, активне будівництво міст та промисловий розвиток в країнах з перехідною економікою, – це призводить до зростання обсягів та зміни структури відходів. Інноваційні розробки кардинально перетворюють галузь управління відходами, покращують методи сортування, підготовки до рециклювання та повторного використання сміття. Застосування цифрових платформ, штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання дає змогу автоматизувати процес сортування на підприємствах з перероблення відходів, підвищує ефективність відновлення цінних ресурсів та покращує якість отриманої сировини. Збільшення уваги до екологічних проблем серед населення і бізнесу спонукає компанії реалізувати екологічні способи утилізації як частину політики соціальної відповідальності.

Сукупний середньорічний темп приросту CAGR відбиває середнє відсоткове зростання протягом певного періоду часу. Ця величина дозволяє оцінити, наскільки щорічно збільшувалися інвестиції, щоб досягти кінцевої вартості. Головна перевага

показника CAGR полягає у зручності використання та численних застосуваннях. CAGR стає інструментом для оцінки ефективності інвестицій у довгостроковій перспективі. Аналітики застосовують CAGR для прогнозування можливих значень на майбутнє та спираються на дані динаміки глобального ринкового попиту. Динаміка показників CAGR у період 2024-2030 років демонструється у розрізі секторів світового екологічного ринку (табл. 1.10), (рис 1.3). Показники CAGR визначають темпи розвитку світового екологічного ринку та обґрунтовують динаміку глобального ринкового попиту.

Таблиця 1.10

Показники CAGR на світовому екологічному ринку у 2024-2030 роках

Сектор ринку	Суб'єкти ринку	CAGR (%)
Органічні харчові продукти	Danone S.A; The Kroger Co; General Mills Inc; The Hain Celestial Group Inc; Organic Valley	15,5
Біопаливна промисловість	Archer-Daniels-Midland Company; Renewable Energy Corporation; Wilmar International; Poet, LLC; Abengoa S.A.	2,0
Екологічні технології та сталий розвиток	Accuvio; ConsenSys; Cority; CropX; EcoCart; EcoTrack; Enablon; ENGIE Impact; Envirosoft; General Electric	23,7
Скруберні системи	Alfa Laval; Andritz Group; Fuji Electric; Babcock & Wilcox; Brenntag SE; CR Clean Air; CECO Environmental; Duke Energy; ERGIL; Anguil Environmental Systems, Inc.	11,1
Промислові системи контролю якості повітря	Thermo Fisher Scientific; Teledyne Technologies; Emerson Electric Co.; HORIBA; Aeroqual; Aldes; Bosch Sensortec; Ciat; Daikin; Siemens AG	5,5
Екологічні випробування	Eurofins Scientific SE; Mérieux NutriSciences; Microbac Laboratories; SGS S.A.; SCIEX; Alex Stewart International Corporation; ALS Limited Bureau Veritas; Intertek Group	7,6
Довкілля, здоров'я та безпеки людей	Alcumus; ComplianceQuest; Cority; Dakota Software; EcoOnline; Enablon; Enhesa; ETQ; Benchmark Gensuite	7,38
Технології відновлення довкілля	BRISEA Group; Clean Harbors; Associate Company; Newterra Corporation; Terra Systems	8,2
Управління відходами	CP Manufacturing; Green Conversion Systems; HiTemp Technology; Stericycle; The Hoskinson Group; Wheelabrator Group	4,6

Джерело: складено автором на основі [133; 134; 136-141; 143].

Підсумовуючи, аналіз наукових підходів до розвитку еко-підприємництва показує їхню методологічну значущість у визначенні напрямків та пріоритетів прогресу. Однак для практичного застосування цих підходів потрібна система конкретних управлінських інструментів. Так, еко-системний підхід реалізується через інституційні та організаційні методи, екологічна інноваційність – через технологічні та

інноваційні методи, ринковий підхід – через економічні методи, організаційний – через управлінські методи, а кваліметричний – через методи оцінки ефективності.

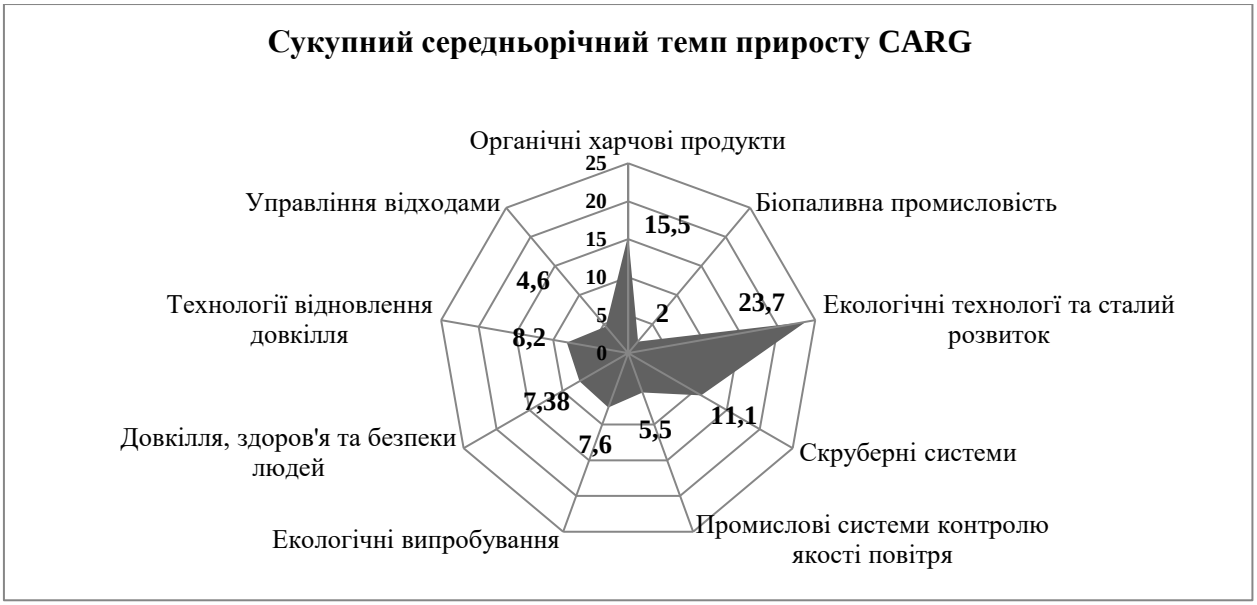

Рис. 1.3. Співвідношення показників CAGR на світовому екологічному ринку у 2024-2030 роках

Джерело: складено автором на основі [133; 134; 136-141; 143].

Така інтеграція забезпечує відповідність теоретичних основ та практичних методів. Функціональні можливості практичних методів активізації розвитку суб'єктів еко-підприємництва, систематизовані в дисертації та охоплюють інституційні, управлінські, організаційні, технологічні, економічні аспекти (табл. 1.11). У дисертації ми пропонуємо представлення системи KPI-оцінки ефективності методів активізації, яка також є пріоритетною для розвитку екологічного підприємництва, відбиває економічні, екологічні, інноваційні та соціальні аспекти діяльності в Україні (табл. 1.12).

Інституційні методи відіграють вирішальну роль в активізації розвитку еко-підприємництва, забезпечуючи правову основу і необхідну інфраструктуру. До них належать покращення законодавчої бази, створення спеціалізованих структур, впровадження систем контролю та моніторингу, розробка механізмів державної підтримки та взаємодії між державними органами, громадськими організаціями, бізнесом. Інституційні методи сприяють розширенню потенціалу еко-бізнесу, формують єдину екосистему, в контексті якої еко-підприємництво активно розвиваються шляхом юридичного захисту та інституційної підтримки.

Таблиця 1.11

Функціональність методів активізації розвитку екологічного підприємництва

Визначення методів активізації розвитку екологічного підприємництва				
Інституційні методи сприяють розширенню потенціалу та фокусуються на формуванні системної підтримки еко-бізнесу	**Управлінські методи** спрямовані на організацію, координацію та мотивацію суб'єктів еко-бізнесу для підвищення екологічної результативності бізнесу	**Організаційні методи** забезпечують оптимізацію організаційної структури, бізнес-процесів та операцій між учасниками ринку	**Технологічні методи** зменшують шкідливі ефекти для довкілля, підвищують продуктивність бізнес-процесів з мінімальним екологічним слідом	**Економічні методи** формують сприятливі фінансові та ринкові умови для впровадження еко-технологій та ініціатив
Екологічні нормативи для переходу на сталі методи діяльності	Стратегічне планування з акцентом на екологічне підприємництво	Внутрішня спеціалізація відділів організації для реалізації ініціатив щодо охорони довкілля	Зниження витрат ресурсів та обсягів відходів, що прямо знижує негативний ефект для довкілля	Зниження фінансового навантаження через податкові преференції, гранти та субсидії
Інфраструктурна підтримка що надає безпосередню допомогу еко-бізнесу	Створення та реалізація ключових показників ефективності в галузі охорони навколишнього середовища	Координація діяльності для розв’язання спільних завдань бізнес-суб'єктів	Перехід на альтернативні джерела енергії та зниження викидів парникових газів	Екологічне страхування та інвестиційні фонди, які мінімізують загрози та залучають додаткові кошти
Контрольні механізми для досягнення очікуваного результату	Застосування еко-систем менеджменту та міжнародних стандартів ISO 14001:2015	Організація моніторингу та перевірка екологічної діяльності компаній в глузі еко-підприємництва	Створення та застосування екологічно нешкідливих товарів на всіх стадіях життєвого циклу	Формування ринкових стимулів, системи еко-сертифікатів і еко-квот, які створюють економічні спонукальні рушійні сили
Фінансова підтримка для залучення інвестицій в еко-проєкти	Залучення та заохочення співробітників до участі в екологічних ініціативах	Розвиток кадрового потенціалу у галузі еко-бізнесу	Автоматизація та виробничих процесів для контролю екологічних параметрів	Цільові фінансові інструменти, цільові фонди, «зелене» фінансування на підтримку еко-бізнесу
Партнерство в контексті спільних екологічних програм	Управління екологічними загрозами та кризовими ситуаціями	Формалізація вимог, розробка регламентів та нормативних документів	ШІ та Big Data дозволяють прогнозувати еко-ризики, оптимізувати ресурси та бізнес-процеси, розробляти еко-інновації, знизити викиди	Фінансування науково-технічних досліджень та технологічних інновацій
	Застосування інноваційних управлінських рішень			

Джерело: складено автором.

Таблиця 1.12

Система KPI оцінювання ефективності методів активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні

KPI (показник)	Очікуваний результат	Особливості в умовах війни
Економічні методи активізації		
Рентабельність	Прискорення зростання ВВП; збільшення інвестицій; зниження операційних витрат; створення нових робочих місць та вихід на світові та європейські ринки	Високі ризики. Найбільш перспективними є проєкти, що забезпечують енергоавтономність та відповідають еко-стандартам
Обсяг продажів еко-продукції	Грошове зростання зберігається помірним на тлі високої інфляції, тоді як реальні обсяги продажів можуть або стагнувати, або збільшуватися повільно через падіння купівельної спроможності населення	Ринок еко-продукції в Україні розвивається в режимі «стабільності виснаження», зумовленому затяжною війною. Прогнози базуються на тенденціях відновлення та динаміці зростання українського органічного сектору у 2024-2025 роках
CAGR	Середньорічний темп зростання сегмента еко-продукції демонструє стійку динаміку: глобальний ринок органіки щорічно збільшується в середньому на 4-5%, при цьому Європа утримує лідерські позиції на конкурентному ринку	Розвиток українського ринку еко-продукції до 2026 року, з урахуванням воєнних дій помірно зростав. Рушійними чинниками стає не масовий споживчий попит, а пріоритети здоров'я та безпеки людей, євроінтеграція України
Інвестиції в еко-бізнес	Інвестиції в «зелений» сектор приносять фінансовий дохід та сприяють зростанню показників ESG, забезпечуючи сталий розвиток суспільства	Інвестиції в модернізацію еко-активів, попри ризики війни, забезпечать ефект після відновлення стабільності в Україні. Участь у рамках European Green Deal надає можливість вийти на європейські ринки та отримати довгострокове фінансування
Екологічні методи активізації		
Викиди CO_2	Прогнозована тенденція викидів вуглекислого газу в період 2024-2026 рр. вказує на безпрецедентне збільшення їх обсягу, що йде всупереч зі зобов'язаннями Паризької угоди та посилює екологічну катастрофу	В Україні на тлі війни спостерігається зростання викидів CO_2, спровоковане бойовими операціями, руйнуванням інфраструктурних об'єктів, масштабами пожежі, що продовжують підтримувати негативну динаміку зростання викидів вуглецю
Рівень відходів	Зміни у сфері поводження з відходами, що виражаються у скороченні їх кількості та зростанні ефективності управління, ведуть до покращення екологічної середи, зміцнення здоров'я людей та економічних вигід в еко-бізнесі	Прогноз ситуації з відходами в Україні на тлі бойових дій, що тривають, визначається зростанням обсягів відходів руйнування та впровадженням євростандартів щодо їх переробки на принципах циркулярної економіки та сталого розвитку
Частка переробки	Зрушення у бік циркулярної економіки та зростання обсягів вторинної переробки відходів покращує екологію, економіку, суспільство. Україна планує змінити парадигму згідно з Національним планом управління відходами та перейти від поховання відходів до використання вторинної сировини	Стратегія України будується на системному підході до поводження з відходами, який враховує стандарти ЄС та задачі післявоєнного відновлення. Прогнозується збільшення частки переробки відходів, створення бази для утилізації промислових та комунальних відходів
Енергоефективність	Ефект позитивної динаміки енергоефективності охоплює економічні, екологічні, соціальні переваги. Основна мета – зменшення споживання енергоресурсів без втрати якості життя людей чи зменшення виробничих потужностей	Енергоефективність в Україні в умовах війни перетворилася на інструмент виживання та забезпечення енергостійкості. Динаміка енергоефективності спрямована на автономізацію, децентралізацію та зменшене споживання критичних ресурсів

Продовження таблиці 1.12

KPI (показник)	Очікуваний результат	Особливості в умовах війни
Інноваційні методи активізації		
Частка еко-інновацій	Зростання вкладу екологічних інновацій стимулює економіку та оздоровлює довкілля, що сприяє сталому розвитку, знижує антропогенний вплив на природу, стає чинником зміцнення ринкових позицій екологічного бізнесу	Для країни еко-технології в умовах воєнного часу виходять за межі екологічного моніторингу, а розглядаються як стратегічна необхідність для виживання держави, енергетичного суверенітету та відновлення української економіки
Кількість green стартапів	Зростання числа green-стартапів спрямоване досягнення екологічних, економічних пріоритетів і соціальних результатів. Основні очікувані результати процесу зростання стають ключовим драйвером переходу до «зеленої» економіки	Зростання числа green-стартапів в умовах військових дій зміщуються від екологічного покращення до стійкості розвитку, автономності та відновлення бізнесу. Еко-інновації є частиною енергобезпеки та економічного виживання країни у період воєнного стану
R&D витрати	R&D витрати визначають стратегічні інвестиції в інновації, покликані забезпечити довгострокову конкурентну перевагу. У перспективі R&D витрати трансформуються у драйвер економічного зростання бізнесу та генерації нових робочих місць	Ефект від R&D витрат на тлі військового конфлікту в Україні зводиться до досягнення технологічної переваги у бойових діях та перетворення оборонно-промислового комплексу на двигун відновлення української економіки
Соціальні/ ESG методи активізації		
ESG-індекс	Підсумком застосування ESG-індексу є формування системи уявлень про надійність еко-бізнесу, репутаційний капітал та фінансову стійкість з урахуванням екологічних, соціальних та управлінських аспектів	ESG-індекс еволюціонував із засобу зміцнення іміджу в елемент виживання, залучення інвестицій та євроінтеграції в умовах воєнного конфлікту в Україні; перейшов на реальні метрики, що відповідають європейським стандартам
Робочі місця	Підсумком організації робочих місць є безпека, підвищення ефективності праці та соціально-економічних вигод; покращення умов, які дозволяють працівникам виконати виробничі та управлінські функції без шкоди здоров'ю	В Україні у період воєнного стану робочі місця перетворилися на інструмент управління ризиком та відповідальності роботодавця за охорону праці, дотримання соціальних гарантій, попри лібералізацію правил безпеки та економічні ризики
Рівень екологічної відповідальності	Зростання рівня екологічної відповідальності знаменує перехід від споживчої парадигми до принципів сталого розвитку, спрямованих на збереження природних багатств, зниження антропогенного впливу на довкілля та відновлення екосистем	Зростання рівня екологічної відповідальності трансформується із простого констатування екологічних збитків на будівництво «зеленої» України, що відповідає стандартам ЄС; забезпечує притягнення винних до відповідальності, гарантує безпечне життя

Джерело: складено автором.

Управлінські методи активізації еко-бізнесу ґрунтуються на переході від цільового впливу до формування комплексної екосистеми. Ключовим напрямом є інституційне реформування, запровадження цифрових рішень та приведення українського законодавства у відповідність до норм Євросоюзу, що є важливим в умовах повоєнного відновлення. На рівні компанії ефективність еко-бізнесу визначається використанням ESG-підходів, стратегічного еко-менеджменту та управління інноваційними процесами. Попри досягнутий прогрес, в еко-бізнесі зберігаються інституційні, економічні та соціальні виклики, зумовлені воєнним конфліктом, втратою потужностей, порушенням логістики та екологічними ризиками. Для подолання труднощів за умов повоєнного відновлення України потрібні обґрунтовані управлінські методи, здатні активізувати розвиток еко-підприємництва.

Організаційні методи кардинально впливають на активізацію розвитку еко-бізнесу, забезпечують оптимізацію структурних рішень і процесів всередині підприємств і між учасниками ринків. Ці методи спрямовані на впровадження еко-проєктів, обмін досвідом, стандартизацію системи управління й підвищення кваліфікації персоналу, що фактично удосконалює організаційну структуру та екологічну звітність компаній на тлі динамічного конкурентного середовища.

У сукупності організаційні методи виступають основою побудови екосистеми підприємництва, сприяють зростанню підприємств та позитивно впливають на стан природного середовища.

Технологічні методи активізації розвитку еко-підприємництва сприяють сталому розвитку шляхом впровадження технічних інновацій та еко-безпечних практик, що зменшує шкідливий вплив на довкілля, підвищує продуктивність продукції з мінімальним екологічним слідом. У підсумку, технологічні методи є основою для формування відповідального майбутнього перед природою та суспільством, забезпечуючи охорону довкілля шляхом еко-інновацій, зростання ефективності та переходу на «зелені» технології.

Економічні методи активізації розвитку еко-підприємництва, включаючи податкові пільги, гранти, еко-страхування, систему «зелених» сертифікатів та фінансування, ефективно сприяють розвитку еко-підприємництва, формують сприятливі фінансові та ринкові умови для впровадження еко-технологій та реалізації

стійких ініціатив, реалізують комплексну підтримку, що збільшує соціальну цінність еко-підприємництва та сприяє сталому зростанню.

Таким чином, в дисертації вперше запропонована комплексна інтеграція принципів, підходів та методів активізації розвитку еко-підприємництва як системи. Ми рекомендуємо комплекс принципів еко-підприємництва в розрізі державної підтримки та створення інститутів; економіки замкненого циклу та відновлення ресурсів; поєднання соціальних і екологічних цілей; стимулювання інноваційного потенціалу; дбайливого ставлення до довкілля та довгострокової стабільності. В роботі отримала розвиток інтеграція організаційних і змістовних аспектів еко-підприємництва, спрямована на активізацію розвитку на відміну від прийнятих раніше підходів. Запропоновано інтеграцію наукових підходів до активізації розвитку екологічного підприємництва в розрізі інституційного, економічного, мотиваційного, інноваційного, технологічного, соціального та етичного підходів. У цьому зв'язку стійкі бізнес-моделі в галузі еко-бізнесу інтегруються в комплексній моделі шляхом колаборації, поєднання правового й стратегічного управління, удосконалення систем регуляторного та фінансового стимулювання, ринкового попиту й методами активізації екологічних структур. Ми рекомендуємо класифікацію методів активізації розвитку еко-бізнесу, які згруповані за функціональним призначенням. У дисертаційній роботі отримала розвиток систематизація наукових підходів й методів активізації, що забезпечує комплексний характер економічних, екологічних, інноваційних та соціальних факторів. Удосконалено зміст KPI оцінювання ефективності методів активізації розвитку еко-підприємництва в Україні з урахуванням військово-економічних викликів та ESG-орієнтації.

1.3. Екологічний імператив та ключові засади державної екологічної політики України

Глобалізація спровокувала наслідки, включаючи загострення екологічних проблем у світі. Тісний зв'язок між екологічними процесами та суспільним розвитком зумовлює повсюдність викликів XXI століття у контексті історичної зміни стану планети. Науковий прогрес та збільшення продуктивності наділили людину силою, яка

впливає на довкілля. Людська діяльність виступає двигуном змін, проявляється в урбанізації, індустріалізації економіки й аграрного сектора. Використовуючи нові технології, людство націлюється на охорону довкілля та створює еко-інновації, які імітують природні процеси. Біологічні та хімічні процеси впливають на природу подвійно, призводять до позитивних ефектів та до техногенного забруднення. Ці явища призводять до диспропорції в охороні природного багатства та накопиченні екологічних проблем, що перешкоджають досягненню сталого розвитку. Екологічна політика відбиває зміну суспільних цінностей під впливом екологічних процесів та суспільного розвитку.

На думку С. Стойка, людина найчастіше ставить матеріальний добробут вище за духовні та культурні аспекти, демонструє утилітарне або егоїстичне ставлення до природних ресурсів, не замислюється про потреби майбутніх поколінь. В Україні діє екологічне законодавство, що визначає право володіння природними багатствами для нинішнього та майбутніх поколінь, наголошує на релевантності відновлення цих ресурсів як фундаменту економічного прогресу [144]. Втіленням етичного вчення С. Стойка про пріоритет природних цінностей у практичну площину державної політики є формування екологічних імперативів як жорстких обмежень. Так, філософська ідея гармонізації ноосфери знаходить своє нормативне відображення в інструментах адміністративного контролю та нормах якості продукції, які стають обов'язковими бар'єрами для деструктивної економічної діяльності.

Згідно з думкою науковців А. Топчієва і В. Сича, закони природи діють незалежно від волі людини та мають об'єктивний характер; підтверджується необхідність моральних норм використання природи, які Кант трактував як моральні заповіді [145]. Екологи акцентують негативну роль непоправної шкоди, що завдається екології цивілізаційним розвитком та виділяють способи захисту людей від шкідливого впливу мутагенів; пропонують до реалізації обмеження щодо використання природних запасів; обґрунтовують сутність екологічного імперативу для класифікації норм, нормативів та економічних аспектів захисту довкілля.

Екологічний імператив визначається обов'язковою, конкретною вимогою, які обґрунтовується нормами й способами взаємодії суспільства з природою для розв'язання проблем, пов'язаних з науково-технічним прогресом, модернізацією

сільського господарства, розвитком транспортної мережі, збільшенням обсягів промислових та побутових відходів. Під *екологічними імперативами* державної політики пропонуємо розуміти сукупність заходів, які держава зобов'язана впроваджувати в умовах екологічної необхідності структурування глобальних екологічних проблем для побудови стійкої моделі управління довкіллям на базі екологічних вимог та принципів. Такий підхід на відміну від існуючих підходів ураховує аналіз глобальних екологічних викликів для вибудовування стійкої моделі управління довкіллям. Таким чином, екологічні імперативи – не просто рекомендації, а обов'язкові орієнтири державної політики, без яких неможливо забезпечити гармонійне співіснування людини та природи.

Екологічна політика країни ґрунтується на найважливішому екологічному імперативі, орієнтованому на підтримку сталого розвитку та охорону природи. У центрі уваги екологічної політики – турбота про стабільність клімату, що включає дії щодо зменшення негативного впливу змін клімату та запобігання можливим ризикам. Цю позицію закріплено в українському законодавстві через обмеження на використання речовин, що руйнують озоновий шар, газоподібних сполук, що сприяють парниковому ефекту; а також через систему контролю над викидами газів. Екологічний імператив гармонійно поєднує екологічні заходи і соціально-економічний розвиток України. Такий підхід враховує тісний зв'язок між справедливим розподілом благ та станом довкілля; націлюється, щоби бізнес-проєкти не погіршували екологію. Залучення екологічних норм до галузей економіки стає пріоритетним завданням стимулювання впровадження практик сталого розвитку в екологічне підприємництво. Екологічна політика України акцентує пріоритетність формування повноцінної нормативно-правової бази для зменшення викидів шкідливих речовин та пристосування до мінливого клімату. Екологічні заходи вирішальною мірою впливають на перехід країни до економіки з мінімальним вуглецевим слідом та синхронізацію з міжнародним екологічним стандартом. Серед пріоритетних екологічних імперативів зростає роль принципу поінформованості людей про охорону довкілля з вихованням культури сталого розвитку. Екологічний імператив державної екологічної стратегії полягає у забезпеченні кліматичної стійкості, гармонійному поєднанні соціально-екологічних інтересів та інтеграції екологічних норм до

економічної сфери. Це також передбачає суворий контроль за скороченням атмосферних викидів, стимулювання екологічної освіти та розвитку бізнесу, спрямованого на довкілля.

Країни-члени Євросоюзу схвалили надання Україні статусу кандидата, що передбачає проведення економічних перетворень, гармонізацію екологічних норм та правил за європейськими стандартами для практичного застосування всередині країни. Співпраця між Україною та Євросоюзом розширюється у галузі охорони природи та боротьби зі зміною клімату. У контексті інтеграції Україна удосконалює аналіз нормативно-правової бази з питань екології. За даними Єврокомісії, існує понад двісті правових документів ЄС, які регулюють якість повітря, торкаються різноманітних аспектів – від визначення нормативів ЄС, які регулюють якість повітря, торкаються різноманітних аспектів – від визначення нормативів до контролю забруднень та захисту здоров'я громадян. Україна прагне розкрити екологічний потенціал та об'єднати зусилля зацікавлених сторін. Ключовими задачами для України є відповідність вимогам законодавства ЄС, нарощування фінансових, кадрових, експертних ресурсів; удосконалення системи управління та адміністративних процесів.

Ключовим елементом державної еко-політики виступає екологічний імператив, що являє сукупність правил та заходів, які обмежують експлуатацію природних ресурсів. Ігнорування цих норм веде до деградації та втрати тих компонентів довкілля, які забезпечують фундаментальні основи суспільного розвитку та комфортне існування людини. Ефективне втілення екологічного імперативу зумовлює необхідність розробки системи регулюючого механізму, щоб мінімізувати антропогенний вплив та забезпечити дбайливе збереження природних ресурсів. Для формування такого механізму в роботі пропонується структурування глобальних екологічних проблем для вибудовування стійкої моделі управління довкіллям (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Структурування глобальних екологічних проблем

Джерело: складено автором.

Забруднення ґрунту. Прогрес у галузі транспорту та зростання кількості автомобілів сприяють концентрації поліциклічних вуглеводнів та погіршують стан ґрунтового покриву. Транспорт негативно впливає на можливості людини у розв'язанні екологічних проблем та виконання вимог охорони навколишнього середовища. Діяльність людини викликає деградацію ґрунту, при цьому вміст хімічних компонентів у ґрунті досягає безпрецедентних значень. Для родючості та захисту від шкідників у

землеробстві використовуються хімічні препарати, проте така практика спричиняє сильне забруднення ґрунту. Нова європейська політика в галузі екології, закріплена в Стратегії в галузі хімічних речовин [146], спрямована на дерегулювання контролю за принципом «одна речовина – одна оцінка» для зміцнення позицій ЄС як лідера у стандартизації та забезпеченні безпеки хімічної продукції. Європейська комісія обґрунтувала пропозиції щодо оновлення відповідних законів і нормативних актів. В Україні створена система санітарно-гігієнічного контролю та реєстрації хімічних сполук, яка охоплює не всі хімічні речовини, а лише небезпечні з них [147]. Забруднення земель руйнівно впливає на господарство та продовольчу безпеку, призводить до зменшення обсягів урожаю та дефіциту харчових продуктів. Забруднення ґрунту становить загрозу для водних джерел, ґрунтових і поверхневих вод, що створює проблеми зі здоров'ям, від розладів травлення до хронічних захворювань [148].

Державна екологічна політика України встановлює екологічні імперативи для раціонального використання та захисту землі, спрямовані на запобігання забрудненню й деградації ґрунту через недотримання норм законів. У 2022 році ухвалено Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» [149], який діє з 2024 року. Цей документ розроблено для відповідності європейським нормативним актам [150] та доповнює чинну систему правових та соціально-економічних норм, що регулюють використання земель, включаючи Закони України «Про охорону земель» [151]; Закони України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [152]; а також Наказ №241 від 04.11.2020 «Про затвердження Змін до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства» [153]. Для зменшення впливу забруднених ґрунтів пропонуються екологічні імперативи, щоб поєднувати принципи сталого землекористування та заходи щодо рекультивації територій в Україні.

Забруднення прісної води. Водні запаси України зазнають серйозного стресу через присутність важких металів, нафтопродуктів та наслідків воєнних дій. Так, 61% водних об'єктів за актуальними даними перебуває під загрозою забруднення [154; 155]. Урядові ініціативи спрямовані на обґрунтування стратегій управління басейнами

великих річок і безперервного контролю над якістю води за низкою параметрів [154]. Однак зберігаються складнощі у підтримці чистоти водоймищ, вирішення яких виступає в ролі центральної вимоги як для здоров'я населення, так і для збереження екологічної стійкості. У контексті європейської політики та Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року [156], прийнято актуальні нормативні завдання. Забруднення світових водних ресурсів перешкоджає виконанню необхідних заходів щодо захисту довкілля; характеризується зниженням чистоти води, підвищенням концентрації токсичних речовин та зменшенням вмісту кисню; виникненням шкідливих сполук та мікроорганізмів. Зростання промисловості призводить до збільшення скидання промислових відходів у водні об'єкти, що ускладнює забезпечення людей чистою питною водою. Пріоритетним документом є «Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики» [157], що визначає цілі управління водними ресурсами та задачі щодо відновлення гідроресурсів до нормального стану. У Європейському союзі встановлено вимоги щодо якості води, методів охорони підземних вод, способів мінімізації ризиків щодо водозабезпечення.

Центральна увага приділяється контролю за скиданням комунальних стоків та застосуванням добрив, щоб уникнути забруднення води. Міжнародні угоди регулюють питання збереження чистоти водних об'єктів у світі. У контексті «зеленого курсу» ЄС цілеспрямовано вдосконалює практику поводження з відходами, підвищує якість поверхневих та підземних вод. Подібні заходи ЄС вважаються ефективним інструментом досягнення цілей сталого розвитку.

Екологічне законодавство України передбачає обов'язкові норми для раціонального використання та охорони водних ресурсів, насамперед – для запобігання забрудненню питної води через порушення природоохоронного законодавства. Україна інтегрує європейські нормативні акти, передбачені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [158]. В Україні стійко розвивається підхід басейнового управління водними ресурсами, включаючи ухвалення планів з управління річковими басейнами, оцінку та мінімізацію ризиків

затоплення. Прийнято стратегічні документи: Морська природоохоронна стратегія України [159], Водна стратегія України на період до 2050 року та операційний план реалізації у 2022-2024 роках Водної стратегії України на період до 2050 року [160]. Нормативну роль у галузі охорони довкілля відіграють правові акти, такі як Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» [161]; «Протокол про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року [162]; «Поправка до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» [163]. Погіршення якості води ускладнює розв'язання екологічних проблем у світовому масштабі. Для зниження впливу забруднення питної води реалізуються релевантні екологічні імперативи, спрямовані на ефективне управління водними ресурсами України, відновлення якісного стану води та стале водокористування.

Забруднення атмосферного повітря. В Україні ситуація із забрудненням повітря залишається складною, особливо у великих містах та промислових зонах, де показники оцінювання якості повітря залишаються незадовільними. Міжурядова група експертів зі зміни клімату представила звіти та висновки, які демонструють шкідливий вплив парникових газів, що спровокувало дискусії щодо глобального потепління, стимулювало стійке ставлення до довкілля [164]. Прихильність міжнародної спільноти та людей до боротьби за чистоту повітря підтверджується приєднанням країн до глобальних угод. Забруднення повітря негативно впливає на довкілля та перешкоджає виконанню екологічних норм громадянами. Міжнародно-правовим документом представляється Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, прийнята під егідою Європейської економічної комісії ООН у Женеві 1979 року та набула чинності 1983 році [165]. Європейська комісія запропонувала Директиви (ЄС) 2024/2881 Європейського парламенту та Ради від 2024 року про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи [166], для встановлення стандартів та відшкодування збитків, пов'язаних із забрудненням. В Україні діє комплекс державних ініціатив, спрямованих на захист навколишнього середовища від забруднення атмосфери, що охоплює такі аспекти: формування правової основи з урахуванням міжнародних договорів; оцінку стану повітря та впровадження технологій для зниження

викидів; нагляд за дотриманням природоохоронних норм щодо підвищення якості атмосфери та забезпечення здоров'я громадян. Ці нормативні акти є частиною зобов'язань, взятих Україною в контексті «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони» [167], і активно реалізуються урядом. Для відповідності вимогам Євросоюзу, включаючи Директиву (ЄС) 2016/2284 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2016 року про скорочення національних викидів деяких забруднювачів атмосфери, внесення змін до Директиви 2003/35/ЄС і скасування Директиви 2001/81/ЕС [168] щодо скорочення викидів забруднювачів, потрібні інвестиції. Україна виконує міжнародні зобов'язання щодо захисту атмосфери та спирається на екологічні імперативи, закріплені у: Законі України «Про охорону атмосферного повітря» [169]; Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» [170]; Наказі «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів» [171]; Державних санітарних правилах охорони атмосферного повітря населених місць [172].

Гірничодобувна галузь інтенсивно забруднює повітря в Україні поряд з підприємствами переробної та енергетичної індустрії. Військові дії посилили ризики з чистотою повітря: транспорт, авіація й вибухи викидають в атмосферу шкідливі речовини, включаючи PM2.5, оксид азоту та діоксид сірки. Внаслідок військових дій концентрація твердих частинок PM2,5 досягла максимального значення – 24,2 мкг/м³, що перевищує допустимі норми ВООЗ [148]. Негативний вплив на якість атмосфери позначається на здоров'ї людей, особливо дихальної системи, що збільшує захворювання; половина населення України проживає у зонах, де показники не відповідають санітарним нормам. Для захисту довкілля уряд України реалізує екологічні імперативи державної екологічної політики, що включає контроль за станом атмосфери та викидами шкідливих речовин відповідно до міжнародних угод про охорону природи.

Глобальна тенденція потепління. За оцінками експертів щодо зміни клімату, в майбутньому очікується продовження аномальних температур або наближення градусів до максимальних значень, що спричиняє посилення загроз та негативний вплив на людство, економіку, прогрес у сфері сталого розвитку. Такий висновок міститься у звіті Всесвітньої метеорологічної організації. Документ ВМО вказує на те, що середньорічна температура Землі з 2025 року по 2029 рік може бути на 1,2°-1,9° С вище за показники попередніх періодів. Експерти розглянули ймовірність (80%) того, що щонайменше один рік стане критично спекотним у динаміці спостереження після 2024 року. Імовірність перевищення доіндустріального рівня температури повітря на 1,5° С оцінюється у 86%. За прогнозами експертів, шанс, що середнє підвищення температури за п'ятирічний період з 2025 по 2029 рік переважить поріг в 1,5° С, становить 70 %, що вище за аналогічні показники в попередніх прогнозах (47 % для 2024-2028 років і 32 % для 2023-2027). Збільшення температури навіть на незначну величину веде до посилення низки екстремальних явищ: хвиль спеки та злив; тривалої посухи та танення льодовиків, морського льоду та крижаних щитів; нагрівання океанів та підйому рівня морів [173].

Розв'язання проблеми глобального потепління обґрунтовує пріоритетні завданням для міжнародних компаній:

– Міжурядова група експертів зі зміни клімату визначається як підрозділ Організації Об'єднаних Націй, який займається аналізом наукових даних про клімат. Для підготовки доповідей IPCC організовує зустрічі авторів та фахівців, проводить освітні заходи, які роз'яснюють техніку досліджень і роботу робочих груп [174].

– Всесвітня метеорологічна організація виходить із того, що погода та клімат не обмежуються рамками держав; глобальна взаємодія стала необхідною для ефективного розвитку служб, що прогнозують погоду, вивчають клімат та гідрологію; охороняють довкілля, щоб оптимізувати потенціал. WMO створена як спеціалізована установа ООН, яка відповідає за спостереження та аналітику кліматичних процесів, та сприяє міжнародному співробітництву [175].

– Глобальний екологічний фонд веде активну діяльність із запобігання втраті біорізноманіття, забруднення океанів та суші, пом'якшенню наслідків зміни клімату. GEF допомагає державам світу розв'язувати екологічні проблеми та виконувати умови міжнародних угод; надає гранти, фінансову та політичну підтримку. GEF виділив $23

млрд й залучив $129 млрд інвестицій на реалізацію п'яти національних та регіональних проєктів [176].

– Greenpeace, як міжнародна неурядова організація, виступає проти зміни клімату та втрати біологічної різноманітності. Політична та еколого-економічна діяльність Greenpeace користується світовим визнанням.

Кліматичні трансформації становлять небезпеку для сталого розвитку України, зумовлену залежністю економіки від викидів вуглецю, почастішанням несприятливих погодних умов та супутніми ризиками для добробуту людей та стану природи. Набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та державами-членами, з іншої сторони [158], надало перспективи для модернізації нормативів у галузі захисту довкілля. Актуальність заходів щодо пристосування до змін клімату в Україні зростає через угоду, оскільки стаття 365 передбачає спільну роботу над реалізацією політики у сфері кліматичних змін. Україна є учасницею Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй з питань зміни клімату й Кіотського протоколу, тому має виконувати міжнародні зобов'язання в контексті цих документів [178; 179].

Пріоритетною проблемою, яка обумовлена глобальним потеплінням, є скорочення викидів газів парникового ефекту, викликаних діяльністю людини. Ці гази перешкоджають відходу сонячної радіації в космос, що провокує зміну кліматичних умов. Для вирішення цього завдання рекомендується переходити до альтернативних джерел енергії замість традиційних та пристосовуватися до поточних трансформацій, збільшення частоти стихійних лих та зростання рівня світового океану [180].

Техногенний вплив на екологію. Техногенний вплив на природу в Україні проявляється через негативні ефекти військових дій і промислових процесів. Ця проблема загострилася з часу Чорнобильської аварії 1986 року, яка залишила слід у вигляді радіоактивного забруднення й проблем здоров'я людей [148; 181]. Військовий конфлікт в Україні розпочався у 2022 році та спричинив техногенне навантаження, продемонстрував недосконалість українських природних систем і нівелював досягнуті успіхи в області довкілля [182]. Джерела антропогенного впливу призводять до забруднення атмосфери України викидами з вугільних станцій – твердими частинками PM2,5, діоксидом сірки SO2, озоном та іншими шкідливими речовинами. Промислові міста країни страждають від забруднення важкими металами, діоксинами та поліхлорованим біфенілом, що негативно позначається на стані екосистем.

Руйнування енергетичної інфраструктури та хімічних заводів призвело до екологічних наслідків. Руйнування заводів через бойові дії викликало витік небезпечних хімічних речовин; вивело з ладу системи очищення води, призвело до забруднення води та спровокувало тривале погіршення екології. Несправні очисні споруди сприяли потраплянню забруднювачів в поверхневі води.

Військові дії стали причиною численних пожеж і вибухів, що вивільнили токсичні речовини в атмосферу, воду, землю та створили екологічні ризики. Негативний вплив антропогенних факторів на довкілля України безперечно впливає на місцевих жителів і природні спільноти. Конфлікт викликав за собою масштабне знищення природних і штучно створених ландшафтів, включаючи вирубку лісів і пошкодження 30% охоронюваних територій країни, що ставить під загрозу біологічну різноманітність екосистем.

Руйнування дамби Новокаховської ГЕС призвело до згубних наслідків для наземної та водної флори та фауни; до затоплення сільськогосподарських земель. У промислових зонах України активізуються негативні ефекти такого роду: населення постійно страждає від шкідливих викидів та небезпеки життя. Руйнування системи водопостачання із-за бойових дій погіршило ситуацію з безпечною водою та викликало забруднення природних водойм. Очисні засоби, які не працюють, збільшили ризики для здоров'я людей, оскільки неочищені речовини та токсичні речовини потрапляють у природу. Ці фактори вказують на загрози як для здоров'я людей, так і для екології регіонів. Уряд України та світова спільнота рекомендують та вживають заходів для нівелювання наслідків антропогенного впливу на довкілля та здоров’я населення під час військових дій. Відновлення довкілля після військових дій стає пріоритетним кроком у ліквідації наслідків антропогенного впливу, враховує пошкодження життєвих об'єктів, таких як важливі енергетичні підприємства та виробничі потужності. Уряд України визначив заходи у відповідь на екологічні виклики для захисту довкілля та відтворення системи контролю над викидами вуглекислого газу та обмеження використання речовин, які руйнують озоновий шар, і речовин із вмістом фтору – прототипів парникових газів.

Внесок у розв'язання проблеми зі здоров'я населення України зробили міжнародні структури, зокрема Всесвітня організація охорони здоров'я. ВООЗ розробила інструкції для медичних установ країни й громадян щодо визначення ризиків для здоров'я, зумовлених екологічною кризою, що набуває важливості через

наявність небезпечних об’єктів. Впровадження цифрових послуг GovTech для держуправління та екологічних розробок GreenTech вирішує завдання щодо збереження довкілля й різноманітності видів в Україні; підтверджує доцільність екологічно безпечних методів під час війни. Уряд України активно працює над зменшенням впливу кліматичних змін, надає фінансову підтримку технологіям з мінімальними викидами вуглецю та інвестує екологічні проєкти. Екологічний імператив державної екологічної політики країни охоплює спектр заходів правових норм та заходів (табл. 1.4 – табл. 1.6) щодо подолання техногенного впливу: від національних стратегій до міжнародного партнерства для просування сталого розвитку, щоб знизити негативний вплив бойових дій на довкілля та здоров'я громадян.

Антропогенний вплив на екологію, урбанізація. Досягнення сталого розвитку стало частиною екологічних стратегій держав світу. Антропогенний вплив негативно позначається на стані ґрунтів, водних ресурсів та атмосфери, ускладнює дотримання принципів дбайливого ставлення до природи. Це призводить до зниження біорізноманіття живих організмів. У Європейському Союзі правове регулювання використання природних ресурсів відбувається через мережу природоохоронних територій NATURA-2000 [183], спирається на Директиву ЄС «Про збереження природних оселищ та дикої фауни й флори» [184]. Така європейська норма стала інструментом захисту природи, визначає створення заповідних зон та формує загальноєвропейську систему охорони – NATURA-2000. Директива ЄС про збереження диких птахів [185] спрямована на підтримку стабільної кількості пернатих на території Європейського Союзу. Охорона птахів у контексті цієї директиви реалізується через комплекс заходів, що включає моніторинг, управління та контроль за станом популяцій. До компонентів цього механізму належать захист середовища існування, підтримка розвитку популяцій, запобігання шкоді від чужорідних видів та регулярна звітність. Фахівці Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» зазначають, що посередницька та пташина директиви стали законодавчою базою для мережі NATURA-2000, яка сьогодні включає 27 тис. об’єктів загальною площею понад 1 млн км^2, що складає 18% суходолу та 9% морських вод Євросоюзу. Відповідно до приписів, закріплених у регламенті Комісії ЄС 2011/484/ЄС, встановлено формат подання даних про об'єкти мережі NATURA-2000. Європейський Союз має намір розширити територію цієї мережі, довівши до 30% суші та 30% морської акваторії [186]. Директиви, що стосуються охорони та місць існування птахів, інтегровані в

Угоду про асоціацію між Україною та Євросоюзом, що зумовило проведення аналізу щодо питань впровадження. В Україні відсутня правова база для формування об'єктів NATURA-2000. Подібна ситуація відображає глобальну тенденцію: 60 тисяч із 300 тисяч видів рослин стикаються з ризиком зникнення. Фахівці Міжнародної організації «Botanic Gardens Conservation International» провели п'ятирічне дослідження, оцінили вразливість 58 497 видів дерев [187]. Згідно з оцінками експертів, третина порід дерев на планеті перебуває під загрозою вимирання, а 142 види зникли. Загрози для лісів сьогодні – це незаконні рубки, деградація довкілля, поширення чужорідних шкідників і хвороб, а також зміна клімату та її відчутний вплив. Організація Food and Agriculture Organization наголошує, що на території Європи та Центральної Азії зосереджено 43% світових запасів деревини для забезпечення 60% потреби людства в цьому ресурсі. Європейська економічна комісія ООН всебічно підтримує відповідальне використання лісових багатств у регіоні, оскільки це обґрунтовано впливає на охорону природи, економічний прогрес та стабілізацію клімату [188]. Урбанізація та промисловий розвиток світового ринку позбавляють тварин природного середовища існування, ущемляють екологічні потреби. Незаконне полювання ставить під загрозу існування низку видів тварин. Дані Всесвітнього фонду дикої природи говорять самі за себе: Індекс LPI відстежує чисельність тварин – птахів, риб, рептилій – демонструє падіння популяцій диких видів у середньому на 69% з 1970 року. Аналіз LPI охопив 32 тис популяцій, надав повний опис того, як види реагують на вплив людської діяльності. Довкілля на планеті стикається з подвійною кризою – втратою біорізноманіття та зміною клімату через нераціональність експлуатації ресурсів. Фахівці «Всесвітнього фонду природи» [189] стверджують, що якщо продовжувати розглядати ці проблеми ізольовано, то вирішення буде неможливим. Погіршення стану фауни, флори й тваринного світу пов'язане зі споживацьким ставленням людей до навколишнього середовища. Екологічний імперативний принцип державної екологічної політики країни охоплює спектр правових норм та заходів (таблиці 1.4; 1.5; 1.6) щодо антропогенного впливу: від міжнародного партнерства до національних стратегій для просування цілей сталого розвитку, щоб знизити сукупність змін у природному середовищі, спричинених діяльністю людини.

Для системного уявлення засад державної екологічної політики показано структурування ключових глобальних екологічних проблем як детермінант

формування екологічних імперативів, що дозволило обґрунтувати вектори трансформації сучасних екологічних імперативів (табл. 1.13).

У таблиці 1.13 визначено логічний зв'язок між глобальними проблемами та необхідними екологічними імперативами, а систематизація цих проблем за рівнями впливу показала зв'язок із проявами та наслідками цих викликів. Отже, структуровані глобальні екологічні проблеми зумовлюють необхідність формування багаторівневого механізму сталого управління. Інструментальною відповіддю на ці завдання є Концепт реалізації екологічної політики України, який поєднує адміністративні обмеження, економічні стимули та міжнародні стандарти ISO у єдину систему екологічно безпечного розвитку (рис. 1.5).

Таблиця 1.13

Структурування глобальних екологічних проблем як детермінант формування екологічних імперативів

Рівень впливу	**Глобальна екологічна проблема**	**Прояви та наслідки**	**Необхідний екологічний імператив**
Атмосферно-кліматичний	Зміна клімату та руйнування озонового шару	Глобальне потепління, танення льодовиків, екстремальні погодні явища.	Декарбонізація: перехід до низьковуглецевої економіки та кліматичної нейтральності.
Біосферно-ресурсний	Деградація біорізноманіття та екосистем	Зникнення видів, вирубка лісів, опустелювання земель.	Екоцентризм: пріоритет збереження природних екосистем над економічною вигодою.
Техногенно-антропогенний	Забруднення Світового океану та дефіцит питної води	Накопичення пластику, хімічне отруєння водних ресурсів.	Ресурсозбереження: впровадження циклічної економіки (Circular Economy) та замкнених циклів водоспоживання.
Соціально-економічний	Накопичення відходів та токсичне забруднення	Розростання сміттєзвалищ, забруднення ґрунтів важкими металами.	Відповідальне споживання: мінімізація відходів на етапі виробництва та розширена відповідальність виробника.
Інституційно-управлінський	Диспропорція між економічним зростанням та екологічною безпекою	Пріоритет прибутку над відновленням ресурсів; «відокремленість» еко-політики від секторів економіки.	Інтеграція: впровадження екологічних стандартів у всі сфери господарювання («довкілля в усіх політиках»).

Джерело: складено автором.

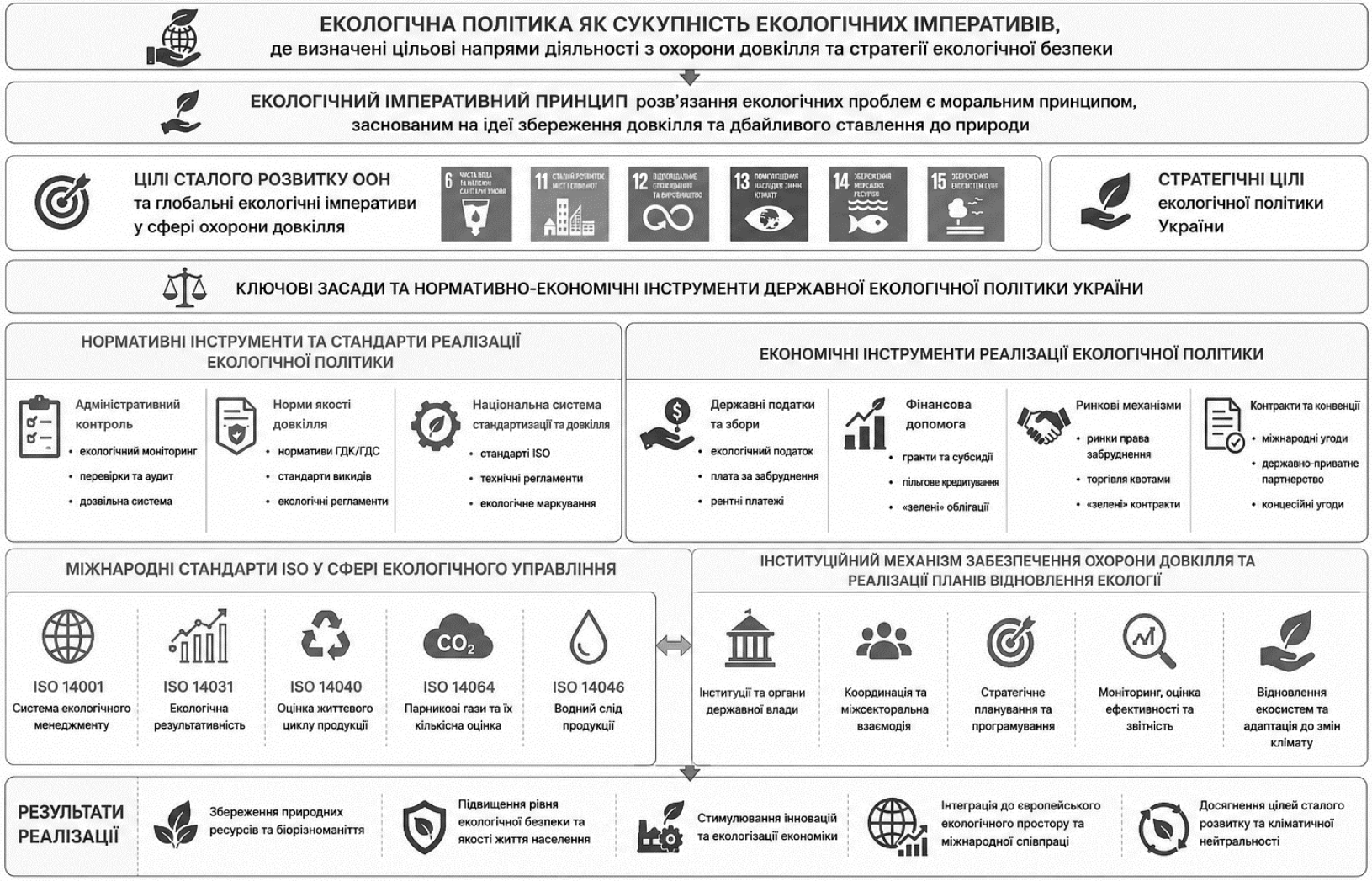

Рис.1.5. Схематичне представлення концепту реалізації екологічної політики України

Джерело: складено автором.

Екологічна політика України спирається на систему стратегій та заходів, що ґрунтуються на етичних нормах захисту природи та принципах сталого розвитку. Фундамент екологічної політики формує екологічний імператив, який задає ключові напрямки для досягнення екологічної безпеки. Впровадження цієї політики відбувається шляхом інтеграції нормативно-правових, економічних та адміністративних важелів: від встановлення стандартів якості та податкових механізмів до фінансової підтримки та участі у міжнародних договорах, а також впровадження системи менеджменту з ISO. Ключову роль відіграє інституційна структура, що координує зусилля з охорони довкілля та відновлення природної рівноваги. Зокрема, екологічна стратегія України узгоджується з глобальними цілями сталого розвитку та орієнтована на раціональне управління природними багатствами. Продуктивна реалізація цієї еко-стратегії зумовлена комплексним підходом, дотриманням принципів сталості й ефективною взаємодією учасників екологічного процесу. Включення екологічного імперативіву у діяльність на всіх рівнях суспільства гарантує збереження планети для нащадків.

Для ефективної реалізації екологічного імперативу нами рекомендовано функціональний розподіл інструментарію державної політики на три ключові вектори: *вектор обмеження*, що ґунтується на суворих нормах викидів та адміністративному контролі; *вектор стимулювання*, що через систему податків та фінансової допомоги формує економічний інтерес еко-бізнесу до «зелених» інновацій; *вектор підтримки*, що забезпечує відповідність української компанії міжнародним стандартам ISO.

В Україні діє екологічна політика, що відповідає міжнародним нормам та спрямована на розв'язання екологічних проблем. Еколого-політичні аспекти формуються в контексті міжнародної взаємодії та враховують пріоритетні цілі держави. Розвиток країни в екологічному напрямку базується на демократичних цінностях, правилах та процедурах. У контексті роботи та Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [190], засади діляться на три групи:

– фундаментальні принципи (правові засади): принцип «забруднювач платить», інтеграція екологічних вимог, превентивність, доступ до інформації;

– економічні засади (інструментальні): екологічне оподаткування, система екологічного страхування, зелені закупівлі, стимулювання енергоефективності;

– адміністративні та технічні засади (механізми): екологічний аудит та експертиза, стандартизація (ISO 14001), моніторинг.

Ключовими положеннями реалізації екологічної політики в Україні, що відповідають сучасним імперативам:

– *охорона природи:* реалізацію заходів із захисту природних ресурсів, різноманіття живих організмів та екосистем;

– *скорочення забруднень*: впровадження процесів зі зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу та зменшення негативного впливу на водні та ґрунтові ресурси;

– *підвищення енергоефективності*: застосування інноваційної технології споживання енергії, розробка стратегій зростання рентабельності енергетичного сектору;

– *забезпечення сталого розвитку*: досягнення стратегічних цілей і планів з урахуванням інтересів прийдешніх поколінь й мінімізації шкоди для довкілля;

– *міжнародне партнерство:* взаємодія з бізнесом і суспільством у сфері охорони довкілля, пошук спільних рішень екологічних завдань.

Мета екологічної політики України – створення умов для гармонійного поєднання поточних потреб суспільства та збереження довкілля для майбутніх поколінь через удосконалення чинного законодавства; економічних принципів; інформаційних кампаній та освітніх програм, відкритого діалогу та співпраці.

Прийнятий державами-членами Організації Об'єднаних Націй у 2015 році Підсумковий документ Саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [191] затвердив 17 Цілей Сталого Розвитку й 169 завдань. Порядок денний в області сталого розвитку визначив дорожньою картою для зміни світу та забезпечення захисту довкілля, як зараз, так і в майбутньому. В основу документа покладено цілі сталого розвитку, що закликають до спільних зусиль розвинених та менш розвинених країн заради всесвітнього співробітництва. Ці цілі включають ліквідацію бідності та інших труднощів, покращення системи охорони здоров'я та освіти, зменшення розриву між верствами суспільства, стимулювання економічного прогресу, розв'язання задач кліматичних змін та охорони природи [192]. Організації Об'єднаних Націй визначила логіку та взаємозв’язок цілей сталого розвитку (додаток А, рис. А.1).

Стратегії екологічної діяльності в Україні розробляються з урахуванням цілей сталого розвитку ООН, які [193]:

– сприяють екологічному мисленню, усвідомленню природних цінностей та підвищенню освітнього рівня;

– забезпечують раціональне використання природних ресурсів планети;

– встановлюють суворі вимоги до екологічних стандартів;

– мінімізують негативний вплив на екосистеми та здоров'я людей;

– створюють ефективну систему екологічної безпеки держави.

Завдання екологічної політики України отримали міжнародне визнання та адаптуються з урахуванням специфіки території та особливостей регіонального управління. Інструменти досягнення цих цілей визначають способи реалізації державної екологічної політики України. Попри постійний розвиток, екологічна політика потребує подальшого вдосконалення, особливо в частині визначення екологічної відповідальності за стан довкілля. Попри ухвалення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [100]; існування норм про відшкодування збитків у Цивільному кодексі України [194]; інтеграція задач захисту довкілля до Кримінального кодексу України [195], досі законодавчо не оформлено вид екологічної відповідальності як ексклюзивний вид юридичної відповідальності. Це питання активно обговорюється фахівцями у галузі права.

Через розширення міжнародної торгівлі, збільшення обсягів видобутку корисних копалин та супутніх екологічних ризиків, релевантним видається розвиток екологічного законодавства як основи екологічної політики України. Це передбачає врегулювання правових, організаційних та структурних аспектів; розгляд напрямків інтеграції механізмів європейських екологічних законів для надійного захисту довкілля та раціонального використання природних багатств країни. Реалізація екологічних цілей диктує необхідність залучення України до міжнародного партнерства та адаптації до проблем зміни клімату; негативного техногенного та антропогенного впливу на природу; наслідків військового конфлікту.

Українська правова база регламентує інструменти екологічної політики через низку певних механізмів у контексті: взаємодії між галузями економіки, впровадження новітніх технологій та залучення зацікавлених сторін; надання інформації, налагодження комунікацій; контролю за використанням природних багатств на

державному рівні; оцінки екологічних наслідків планованих дій та проєктів; системи перевірок і підтвердження відповідності товарів стандартам якості та маркування; ведення екологічного обліку; розробки технічних вимог та обліку ресурсів; встановлення гранично допустимих значень забруднення; формування освітньої системи для сталого розвитку; застосування економічних стимулів та фінансових інструментів; оновлення виробничих потужностей з урахуванням екології; безперервного аналізу стану довкілля та міжнародної взаємодії у сфері охорони природи та забезпечення безпеки [190]. Екологічна політика пропонує виховання екологічної культури людей та екологічно чисте використання природних ресурсів; зменшення екологічних загроз та державну систему охорони природи; реалізацію екологічних критеріїв у сферах бізнесу.

Екологічна політика України спирається на правила та норми за умови реалізації нормативного підходу та пропонує використовувати економічні методи в управлінні природними ресурсами. Переваги нормативного підходу обґрунтували вчені Peter Bohm, Clifford S. Russell [196], які вважають норми та нормативи інструментом прямого впливу, а економічний підхід – способом непрямого впливу. Бізнес оперативно пристосовується до вимог законодавства при використанні нормативного методу в управлінні природними ресурсами. Вплив економічного підходу на формування екологічних рішень виявився обмеженим через пріоритет поглядів інженерів і юристів. Але, вчені Maureen L. Cropper, Wallace E. Oates [197] заклали основи економіки природокористування та не інтегрували економічні методи в систему екологічного контролю. У світі неухильно зростає глобальний інтерес у використанні економічних механізмів для охорони природи. Екологічний підхід передбачає обчислення суми податку, аналогічного «податку Pigu», на одиницю продукції компанії, який дозволяє компенсувати негативний вплив на довкілля на базі економічних методів.

Екологічна політика представляється як комплекс заходів, що включає регуляторні, законодавчі та адміністративні інструменти. При цьому перевага надається директивним заходам, які видаються не ефективними з економічного погляду. Нормативні інструменти, що засновані на принципі відповідальності забруднювачів, активно використовуються, а фінансова підтримка скорочення викидів реалізується в контексті міжнародного економічного співробітництва. Нормативний підхід включає

встановлення лімітів забруднення; обмеження щодо технологій; зонування територій для мінімізації негативного впливу. У контексті економічних стратегій застосовуються фінансові механізми з позицій: оподаткування, ринкових методів при оцінюванні вартості прав на викиди, договірних угод та інших. Основоположні принципи міжнародного ринку квот на забруднення закладені Кіотським протоколом [198]. Класифікація цих засобів не є єдиною і ділиться на заходи, що запобігають виникненню забруднень, та способи усунення утворених відходів – збір та очищення стічних вод. Фахівці також виділяють засоби для утилізації побутових відходів та локальні дії, що призначені для видів забруднювачів. Визначення інструментів тісно пов'язане з питанням про економічну доцільність природоохоронних заходів. Традиційно мінімальні витрати вважаються головним економічним показником екологічної політики. Оцінка ефективності включає аналіз впливу зовнішніх факторів на довкілля та досягнення цілей у цій сфері, що сприяє розвитку екологічно чистих технологій. Використання правових, політичних та організаційних параметрів екологічної політики видається важливим для нинішнього і майбутніх поколінь.

Інструменти екологічного регулювання застосовують для збалансування економічного розвитку та захисту навколишнього середовища. Європейський Союз для захисту довкілля використовує актуальні інструменти екологічного регулювання (рис. 1.6).

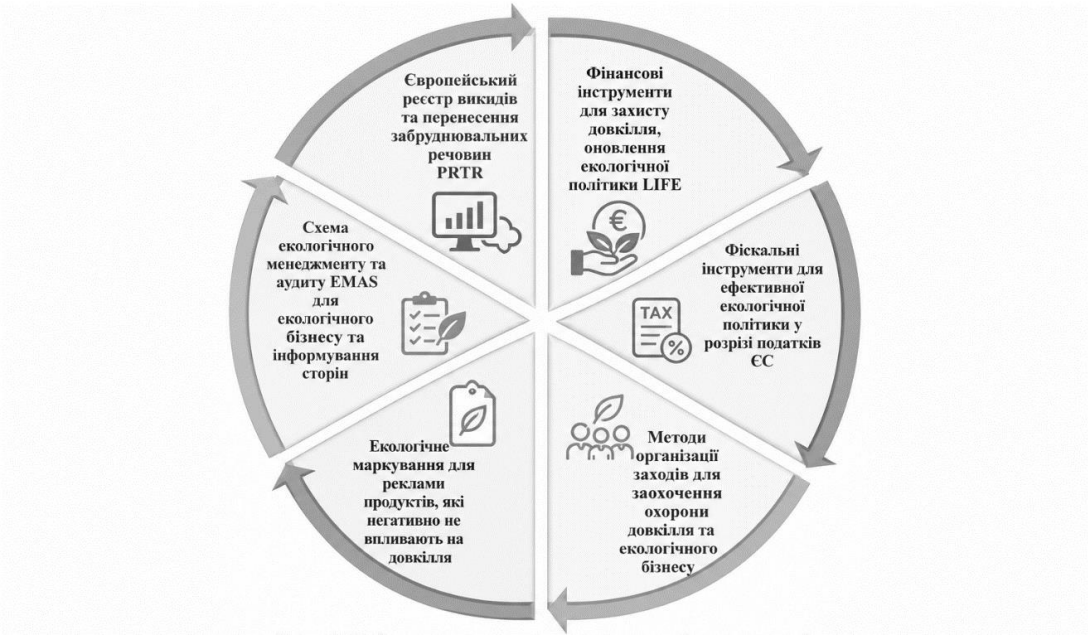

Рис.1.6. Структурування актуальних інструментів з питань екологічного регулювання Європейського Союзу

Джерело: складено автором на основі [183; 184; 185].

Для результативного захисту довкілля та реалізації екологічної стратегії ЄС використовується спектр фінансових та податкових механізмів, серед яких виділяються «зелені» податки та заходи щодо підтримки еко-підприємництва. Не менш значущими є організаційні підходи до активізації природоохоронних дій та система екологічного маркування, що допомагає просувати безпечні для довкілля товари. Впровадження системи екологічного менеджменту та аудиту EMAS гарантує прозорість процесів та інформованість зацікавлених сторін, тоді як Європейський реєстр викидів та перенесення забруднювачів (PRTR) стає ключовим інструментом для відстеження та регулювання рівня забруднення. Комплексне використання цих заходів сприяє досягненню сталого розвитку та зміцненню екологічного імперативу в рамках ЄС. Використання інструментів екологічного контролю в Україні сприяє зростанню екологічної безпеки.

Попри результати у просуванні екологічної повістки, Україна відстає у розвитку фінансових та податкових механізмів підтримки еко-підприємництва,
стандартів Євросоюзу й стикається з перешкодами. Ключові бар'єри включають неефективність економічних стимулів, розрив між нормативною базою і станом інфраструктури у сфері поводження з відходами; недостатньо висока ставка податку на викиди вуглекислого газу, яка не сприяє декарбонізації. Крім того, бізнес часто підходить до екологічних оцінок формально, ігноруючи внутрішні механізми екологічного менеджменту. В результаті екологічні імперативи в Україні зумовлені зовнішнім тиском, що підкреслює необхідність зміцнення внутрішніх важелів впливу та зростання якості реалізації екологічної політики. Узагальнена аналітична таблиця 1.14 демонструє динаміку та результативність інтеграції екологічного імперативу до державної політики України та ЄС. Цей зведений аналіз консолідує тенденції із зазначених аспектів, створює необхідну базу для порівняльного огляду підходів України та ЄС.

Порівняльний аналіз свідчить, що ключовою проблемою реалізації екологічних імперативів в Україні є не відсутність законодавства, а слабкість економічних важелів стимулювання, що вимагає перегляду інструментарію, відображеного у запропонованому концепті реалізації екологічної політики України

(рис. 1.5). Щоб прискорити екологічну модернізацію в Україні, в роботі рекомендується зосередитися на таких напрямах.

Таблиця 1.14

Порівняльна характеристика результативності екологічних імперативів у системі державної політики України та ЄС

Основний інструмент реалізації	Стан впровадження в Україні (динаміка 2021–2025)	Досвід ЄС (European Green Deal)	Аналітичний висновок (лаг/проблема)
Екологічний імператив – Декарбонізація			
Екологічний податок на CO2	Ставка податку залишається однією з найнижчих у Європі (~0,7–1 євро/т).	Система торгівлі викидами (ETS), ціна сягає 80–100 євро/т.	Фіскальна роль податку в Україні переважає над стимулюючою; низька ціна не спонукає до модернізації.
Екологічний імператив – Циклічність (Zero Waste)			
Розширена відповідальність виробника (РВВ)	Прийнято Закон «Про управління відходами» (2023). Формування вторинних ринків на початковій стадії.	Переробка понад 50% побутових відходів. Жорсткі директиви щодо пластику.	В Україні існує значний розрив між законодавчим закріпленням та реальною інфраструктурою збору.
Екологічний імператив – Екоцентризм			
СЕО та ОВД (Оцінка впливу на довкілля)	Діджиталізація процедур через «ЕкоСистему». Тимчасові спрощення через воєнний стан.	Обов'язкова врахування кліматичних ризиків у кожному інвестиційному проєкті.	Процедури ОВД в Україні часто сприймаються бізнесом як формальність, а не як інструмент планування.
Екологічний імператив – Інтеграція			
Екологічний менеджмент (ISO 14001)	Поступове зростання кількості сертифікованих підприємств (експортоорієнтованих).	Масове впровадження EMAS та ISO як стандартна умова доступу до ринків та кредитів.	Екологізація в Україні відбувається переважно під тиском зовнішніх ринків, а не внутрішніх стимулів.

Джерело: складено автором.

По-перше, пропонується підвищити економічну привабливість екологічних інструментів, поступово збільшити ставку екологічного податку на CO2 до рівня, який стимулюватиме підприємства до зниження викидів та впровадження чистих технологій.

По-друге, пропонується розвивати та модернізувати інфраструктуру збору й переробки відходів, що дозволить скоротити розрив між практикою та законодавством, підвищити ефективність реалізації принципу розширеної відповідальності виробника.

Крім того, ключовим моментом визначається зростання інформованості та залученості бізнесу до процесів екологічної оцінки та управління, що можливе через посилення контролю, прозорості процедур та впровадження цифрових інструментів, якісного обліку кліматичних ризиків та екологічних наслідків. Отже, рекомендується

звернути увагу на інтеграцію екологічних вимог до системи державного та корпоративного управління, та на розвиток внутрішнього ринку екологічних товарів і технологій. Нарешті, для сталого розвитку екологічної політики в роботі пропонується формувати комплексну стратегію, яка враховуватиме національні особливості країни; спиратиметься на практики Європейського Союзу; включатиме механізми фінансування еко-проєктів, стимулювання інновацій та створення сприятливого нормативного середовища. Такий підхід дозволить підвищити результативність практичних заходів та забезпечити довгострокову стійкість екологічної трансформації України, знизити залежність від зовнішніх факторів та зміцнити потенціал.

Для стимулювання розвитку екологічної діяльності, розв'язання завдань збереження природних ресурсів та забезпечення екологічної стабільності в країні пропонуються нормативні методи контролю на загальнонаціональному рівні та інструменти екологічної політики для захисту довкілля (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Інструменти екологічної політики України для захисту довкілля

Джерело: складено автором.

Для реалізації ефективної екологічної політики в роботі пропонується інтеграція інструментів, яка об'єднає нормативні та законодавчі стандарти,

економічні стимули та заборони, стратегічне планування на перспективу, адміністративний контроль, екологічну просвіту та використання інновацій. Подібна багатоаспектна інтеграція дозволить мінімізувати шкідливий вплив на навколишнє середовище; раціонально експлуатувати природні багатства країни; підвищити поінформованість бізнесу та громадян у питаннях охорони довкілля.

Посилення уваги до питань реалізації екологічної політики визначається рушійною силою екологічного розвитку України, побудованого на принципах довгострокової стабільності. Ця тенденція сприяє застосуванню безпечних для довкілля розробок, дбайливому витрачанню природних активів та зростанню ефективності енергопостачання внаслідок реалізації альтернативних джерел. Аналіз реалізації екологічної політики дозволив визначити системні бар'єри, що гальмують імплементацію екологічних імперативів. Інституційний бар’єр, що проявився у формі корупційних ризиків при здійсненні екологічного нагляду, трансформує стимулюючу функцію політики у фіскальну. Водночас технологічний бар'єр (застарілість фондів) у поєднанні з безпековим фактором (наслідки військової агресії) створив ситуацію «екологічного відкладання», коли короткострокові економічні задачі домінують над стратегічними цілями екологічної безпеки. Впровадження імперативу декарбонізації призвело до зростання частки ВДЕ в енергобалансі до 2022 року, проте воєнні дії спричинили деструкцію цього процесу, що вимагає перегляду механізмів реалізації еко-політики. Аналіз результативності впроваджених екологічних імперативів свідчить про їх низьку ефективність. Зокрема, динаміка індексу екологічної ефективності (EPI) країни демонструє стагнацію, що підтверджує: фіскальні інструменти (податки) не стали дієвим стимулом для технологічного переозброєння підприємств, а залишилися джерелом наповнення бюджету.

У дисертації концептуально доповнено зміст поняття «екологічний імператив» державної політики, який трактується як комплекс обов'язкових заходів, що реалізуються державою в умовах екологічної необхідності структурування глобальних екологічних проблем для створення стійкої системи управління довкіллям, яка спирається на відповідні принципи та вимоги. Для осмислення основ екологічної політики виконано систематизацію ключових глобальних екологічних проблем, що

дало можливість визначити напрямки трансформації сучасних екологічних імперативів. На підставі цього структурування обґрунтовано необхідність створення багаторівневого механізму управління. Як практична відповідь на поставлені задачі в роботі запропоновано Концепт реалізації екологічної політики України, що інтегрує адміністративні обмеження, економічні стимули та міжнародні стандарти ISO в єдину стратегію екологічно безпечного розвитку. Результати порівняльного аналізу показують, що головною перешкодою для виконання екологічних імперативів в Україні виступає не дефіцит нормативно-правової бази, а недостатня ефективність економічних механізмів стимулювання, що вимагає коригування інструментів, запропонованих у зазначеному Концепті.

Висновки до розділу 1

Проведене пошукове дослідження дозволило узагальнити теоретичний базис та методичний інструментарій розвитку екологічного підприємництва та зробити такі висновки:

1. У результаті дослідження набув розвитку понятійно-категоріальний апарат екологічного підприємництва через уточнення його сутності як системи підприємницької діяльності, орієнтованої на досягнення еколого-економічного результату шляхом інтеграції екологічної відповідальності, економічної ефективності та соціальної орієнтації бізнесу. Визначено, що еко-підприємництво виступає стратегічним інструментом забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку економіки України в умовах повоєнного відновлення, ESG-трансформацій та євроінтеграції.

2. На основі аналізу наукової літератури та нормативно-правових засад систематизовано етапи розвитку концепції сталого розвитку та узагальнено наукові підходи до активізації екологічного підприємництва. Запропоновано їх класифікацію за екосистемним, екоінноваційним, ринковим, організаційним та кваліметричним напрямами, що дозволяє забезпечити комплексне дослідження еко-підприємництва на макро- та мікрорівнях.

3. Удосконалено організаційні положення екологічного підприємництва шляхом інтеграції змістовних та організаційних принципів у єдину систему активізації розвитку еко-підприємництва. Доведено, що ефективність екосистеми забезпечується гармонійним поєднанням інституційних, економічних, інноваційних та соціально-етичних механізмів, адаптованих до умов цифровізації, глобальних трансформацій та воєнно-економічних викликів.

4. Запропоновано класифікацію компонентів цифрового екологічного середовища як основи цифрової трансформації екологічного підприємництва. Визначено, що впровадження цифрових рішень підвищує ефективність екологічного менеджменту, однак супроводжується ризиками нерівного доступу до технологій, проблемами екологізації електронного виробництва та необхідністю удосконалення механізмів захисту даних і правового регулювання.

5. Удосконалено класифікацію методів активізації розвитку екологічного підприємництва шляхом їх групування за функціональним призначенням: інституційним, економічним, організаційним, управлінським та технологічним. Запропоновано систему KPI-оцінювання ефективності методів активізації, що враховує економічні, екологічні, інноваційні та соціальні аспекти розвитку еко-підприємництва в умовах ESG-орієнтації та зеленого відновлення економіки України.

6. Удосконалено дефініцію екологічних імперативів як системи обов’язкових орієнтирів державної екологічної політики, спрямованих на забезпечення стійкого управління довкіллям. Доведено, що ефективна реалізація екологічних імперативів потребує поєднання адміністративних, економічних та інституційних механізмів регулювання, гармонізації екологічних стандартів із вимогами ЄС, модернізації системи поводження з відходами та посилення економічних стимулів екологізації бізнесу.

7. Обґрунтовано доцільність формування Концепту реалізації екологічної політики України як інтегрованого механізму поєднання адміністративних заходів, економічних стимулів та міжнародних стандартів ISO. Встановлено, що ключовим бар’єром реалізації екологічних імперативів в Україні є недостатня ефективність економічних механізмів стимулювання екологічної трансформації бізнесу, що

обумовлює необхідність посилення зеленого фінансування, цифрового екологічного моніторингу та адаптації до механізму CBAM.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях автора [177, 314, 315, 316, 318, 361, 390, 392].

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ЕКО-ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Огляд та ідентифікація тенденцій розвитку вітчизняного та міжнародного ринку еко-підприємництва

Ринок екологічного підприємництва розвивається в Україні практично через екологічну свідомість споживачів, яка відчувається в період геополітичної напруженості. Екологічні компанії активно розвиваються в рамках українського еко-підприємництва, адаптуючись до мінливих запитів покупців, орієнтованих на екологічні товари та інноваційні рішення. Зростання інтересу до екологічних інновацій, розширення міжнародних стандартів сталого розвитку, посилення підтримки ініціатив у галузі зелених стартапів вказують на швидке формування екологічної моделі ведення підприємницької діяльності [199; 200; 201].

Попри перспективи розширення, ринок еко-підприємництва постає перед труднощами: пошкодження інфраструктури, зниження інвестиційної активності та нормативні обмеження, які посилюються поточним військовим конфліктом. Зовнішні геополітичні фактори, військовий конфлікт в Україні та економічна нестабільність негативно впливають на еко-підприємництво, змушують компанії розробляти гнучкі стратегії адаптації [202; 203]. Міжнародні партнери та програми відновлення економіки сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, підтримують територіальне виробництво екологічно чистої продукції та стимулюють екологічні інновації. «Зелені» стартапи у 2025 році показали стійкість екологічної галузі та прагнення брати участь у національних зусиллях з відновлення країни та у глобальній боротьбі зі зміною клімату [204; 205]. Сучасні тренди в галузі екологічного підприємництва пов'язані з доступом до ресурсів, фінансуванням, результативністю державних програм підтримки й проблемами, з якими стикаються вразливі верстви населення. Надмірна тяганина, корупційні прояви погіршують ситуацію на ринку еко-підприємництва; вказують на гостру потребу в реформах та всебічних інструментах

сприяння розвитку бізнесу в Україні [206; 207]. Прогрес ринку еко-підприємництва в Україні підтверджує попит споживачів на екологічну продукцію, реалізацію принципів сталого розвитку та глобальні соціально-економічні тренди на глобальному рівні.

За даними Євробарометра, чверть європейських виробників пропонують продукти, що відповідають екологічним стандартам, а три чверті покупців готові переплачувати за екологічно чисту продукцію [208]. Глобальні екологічні проблеми спонукають підприємства України впроваджувати «зелені» технології та методи роботи, щоб покращити власну конкурентну позицію та стабільність у галузі екологічного бізнесу. В Україні відстежується активізація інвестицій підприємств в екологічні інновації, що позитивно позначається на лояльності клієнтів та обсягах продажів, сприйнятті екологічних брендів [199]. Впровадження екологічних інновацій пов'язується зі збільшенням початкового капіталу та технічними інноваціями. Проте перехід до сталих практик управління бізнесом набуває пріоритетного значення для конкурентоспроможності й довгострокової стійкості екологічних компаній.

Підтримка внутрішнього ринку екологічного підприємництва в Україні сприяє реалізації глобальних програм із забезпечення сталості країни. Світові практики в галузі еко-підприємництва задають орієнтири формування стійкої економічної моделі розвитку в Україні, обґрунтування якої стає стратегічним завданням. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року зосереджені на забезпеченні національних інтересів держави, підтримці здоров'я населення, захисті довкілля [209] для збалансованості економічних та екологічних аспектів соціального розвитку. Зростання ринку еко-підприємництва в Україні показує стійку динаміку; розширює номенклатуру екологічних товарів, знижує витрати компаній та удосконалює екологічні стандарти; підвищує інтерес до органічних продуктів; налагоджує взаємодії між учасниками ринкового процесу. Реалізація цілей сталого розвитку в Україні спирається на міжнародний досвід та дозволяє розвивати ринок екологічного підприємництва. Українські екологічні компанії задовольняють попит ринку у безпечних екологічних товарах та послугах під впливом глобальних тенденцій екологічного розвитку; сприятливо впливають на довкілля та реалізують ініціативи екологічного підприємництва (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Ініціативи та імперативи еко-орієнтованого підприємництва в Україні

Ініціативи	Імперативи
Органічне виробництво	
В Україні набирають обертів екологічні бізнес-підходи, що знижують вплив господарств на довкілля. Розвиток отримує органічне виробництво без використання генетично змінених компонентів, небезпечних речовин. В органічних компаніях не застосовують синтетичні добрива та пестициди; тваринництво ведеться без антибіотиків та гормональних добавок. Попри вищу ціну, покупці обирають органічну продукцію, цінуючи високу якість та натуральність	Стратегічні завдання переорієнтації на органічне виробництво включають державну підтримку та виконання Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», що заклав основу нормативно-правової бази для органічного сільського господарства. Розвиток органічного сектору відповідає завданням, сформульованим у «Національній економічній стратегії на період до 2030 року», яка передбачає збільшення територій, виділених під органічне виробництво
Відновлювані джерела енергії	
Компанії, що працюють у галузі відновлюваних джерел енергії, розробляють та експлуатують нові системи та види енергії – сонячну, повітряну, геотермальну, гідроенергію. Відновлювані джерела енергії знижують залежність від палива та викиди парникового газу. Державний енергоефективний напрямок розвитку активно обговорюється українською громадськістю	У проєкті НПД ВЕ-2030 України визначено індикативна роль споживання енергоресурсів відновлюваних джерел у 2030 році на рівні 27%, включаючи сектори: електроенергетика – 25%; опалення та охолодження – 35%; транспорт – 14%. Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики до 2030 р. визначив мету розвитку галузі та заходи зі збалансованого зростання відновлюваного електропостачання, теплопостачання та споживання відновлюваних джерел на транспорті
Утилізація та перероблення відходів	
Компанії, що працюють у галузі утилізації, переробляють відходи, такі як пластик, папір, скло, органічні відходи тощо. Еко-бізнес використовує інноваційні технології контролю відходів у галузі сортування, перероблення та вторинного використання сировини та матеріалів	У Законі України «Про управління відходами» визначені: шляхи вдосконалення менеджменту відходів, законодавчого регулювання відносин з управління відходами відповідно до європейських норм; юридичні, організаційні, економічні підстави та механізми зменшення утворення відходів; засоби сприяння у підготовці повторного застосування, відновлення відходів як вторинної сировини й енергоресурсів
Екологічно орієнтовані послуги з консалтингу	
Консалтинговий сервіс працює у галузі екологічної безпеки та зниження негативного впливу на навколишнє середовище; оцінює екологічний ризик; створює стратегії скорочення шкідливих викидів в атмосферу та стратегії розвитку енергоефективності для сталого розвитку операторів екологічного підприємництва	Консультування у сфері довкілля в Україні визначає КВЕД-2010 та клас 74.90 «Інша професійна, наукова та технічна діяльність». Екологічний консалтинг визначається як сервіс екологічної політики; застосовується компаніями, які прагнуть виправити недоліки еко-підприємництва. Еко-консалтинг включає консультації щодо: екологічного права; надання інформації про зміни у законодавстві; екологічного податку; звітів та отримання екологічних документів
Будівництво екологічного типу	
Компанії, що практикують у галузі будівництва екологічного типу, стійких будівель та об’єктів інфраструктури, використовують енергоощадні матеріали, водоощадні інновації, енергоощадні технології. Ці компанії знищують відходи у будівництві, підтримують керування мікрокліматом	У Законі України «Про управління відходами», статті «Екологічні вимоги до розміщення, проєктування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів» заборонено введення в експлуатацію підприємств та інших об'єктів, де не забезпечено дотримання екологічних вимог та заходів щодо реконструкції та технологічного переоснащення підприємств
Екологічний туризм	
Туристичні компанії, що працюють у галузі екологічного туризму, спеціалізуються на безпечній та стійкій практиці індустрії туризму, подорожей, відпочинку; створюють еко-тури відвідування заповідників природи; планують заходи, що спрямовані на охорону природно-культурних пам'ятників, парків та заповідників в Україні	У Законі України «Про туризм» визначаються засоби, цільові напрями державного регулювання та розвитку туризму в'їзного, внутрішнього та екологічного спрямування. Стаття 19 Закону передбачає категорії якості та рівень обслуговування інфраструктури для підвищення туристичного обслуговування; сприяння споживачам; захисту прав, інтересів, життя, здоров'я, майна громадян; підвищення рівня екологічної безпеки
Технології екологічної орієнтованості	
Компанії, які працюють у галузі виробництва еко-орієнтованих технологій, реалізують інновації у сфері енергоощадження, усунення забруднення, контролю викидів в атмосферу та водоочищення	Закон України «Про енергетичну ефективність» визначає правову, економічну та організаційну основу відносин, що виникають при забезпеченні енергоефективності виробництва; транспортуванні; передачі, розподілу, постачанні та споживанні енергоресурсів
Стійке виробництво та розповсюдження одягу та текстилю	
Компанії, які виробляють еко-одяг й еко-текстиль, створені відповідно до принципів сталого розвитку; пропонують еко-інновації в галузі моди; вживають справедливі робочі умови; перероблюють відходи; слідкують за циклом експлуатації еко-одягу та еко-текстилю	Еко-мода починається з технології тканин та питань оплати праці працівників, і закінчується заходами з утилізації речей. Метою еко-моди є перехід на замкнуту економіку, розв'язання проблем екології та захист природи. Концепція еко-моди пропонує інноваційні тренди для виробників еко-одягу та еко-текстилю, які не забруднюють планету

Джерело: складено автором на основі: [199-206]

У контексті ініціатив та імперативів еко-орієнтованого підприємництва в Україні підтримуються екологічні інновації та поліпшується підприємницький потенціал для розв’язання задачі щодо відновлення територій після воєнних дій та довгострокової стійкості країни. Системний підхід до подолання екологічних та кліматичних викликів, орієнтований на зміцнення екологічної стійкості та розвиток «зеленої» економіки, особливо в контексті України, об'єднує державні стратегії екологічного розвитку та міжнародну фінансову підтримку, участь суспільства та впровадження нових технологій. Проєкт EU4ClimateResilience підтримує екологічний перехід, скорочує викиди парникових газів, зміцнює енергобезпеку, удосконалює кліматичну стійкість країн, включаючи Вірменію, Азербайджан, Грузію, Молдову, Україну. Проєкт фінансується Євросоюзом та покликаний покращити політику в галузі зміни клімату, вдосконалити плани адаптації підприємництва та привести національні зобов'язання у відповідність до вимог ЄС і Паризької угоди [210]. Цей проєкт сприяє залученню інвестицій у «зелену» економіку та допомагає реалізувати програму відновлення України в екологічному ключі. Фінансовий інструмент – проєкт LIFE-ZWC-UKRAINE, надається Євросоюзом, орієнтований на охорону природи та боротьбу зі зміною клімату. Реалізацію LIFE-ZWC-UKRAINE заплановано на період 2021-2027 роки при загальному фінансуванні в обсязі 5,4 млрд євро. Проєкт зосереджено на модернізації систем управління відходами на місцевому рівні, підтримується муніципалітетами європейських держав та Європейською комісією неурядових організацій, сприяє впровадженню дієвих методів поводження з відходами, що зменшує негативний вплив на навколишнє середовище [211].

Інноваційний проєкт Rozviy Youth Climate Initiative спрямований на справедливе розв'язання кліматичних проблем в Україні та підтримує молодих активістів, які демонструють участь громадян у досягненні екологічних цілей та працюють над захистом навколишнього середовища під час військових дій [212]. Безперервна програма відкритих даних GreenFILE репрезентує інформацію про взаємозв'язки екології та всіх сфер діяльності, включаючи аграрний сектор, навчальні заклади, правову систему, медицину, ІТ. База даних залучає людей до розв'язання екологічних проблем за допомогою сучасних розробок та гарантує відповідальне природокористування завдяки використанню загальнодоступних даних, і прагне надати еко-бізнесу інструменти для ефективного екологічного процесу [213]. Комплексний проєкт «ЕкоСистема» об'єднує

зусилля спеціалістів з різних галузей та втілюється в єдиній платформі – державній інформаційній системі, призначеній для надання доступу до даних про охорону природи. Ця платформа відповідає за формування, збір, зберігання, застосування та безпеку інформації; забезпечує обмін інформацією між учасниками природоохоронної діяльності. Платформа спрямована на консолідацію учасників заради оновлення методів до розв'язання екологічних питань [214]. Український центр екологічних проєктів «Ecoaction» входить до складу міжнародної організації CEE Bankwatch Network. Проєкт «Ecoaction» побудований за принципом членства та координує дії ентузіастів, які мають на меті охорону довкілля та соціальні удосконалення [215]. «Ecoaction» просуває ідеї щодо стійкої енергетики та транспортної системи з акцентом на зростанні енергоефективності; опонує застарілим технологіям, які призводять до забруднення атмосфери та погіршення кліматичних змін; ставить завдання переходу до ресурсоощадної економіки та створення відновлюваного енергетичного сектору до середини століття; сприяє місцевим громадам, які захищають екологічні інтереси та прагнуть впливати на екологічні рішення.

В Україні реалізуються різні природоохоронні програми, що покликані впоратися з екологічними викликами, що виникли внаслідок військових дій. Ці ініціативи охоплюють спектр завдань щодо: зростання стійкості до кліматичних змін, підтримання екологічної рівноваги та охорона біологічного різноманіття, залучення місцевого населення [216; 217]. Потреба в ефективних заходах щодо охорони природи стала критичною через збитки, заподіяні екології воєнними діями – попередні оцінки показують збитки в обсязі понад 52 мільярди євро, пов'язані з деградацією довкілля та руйнуванням об'єктів інфраструктури [218; 219]. Проте реалізація екологічних проєктів пов'язана з труднощами: відсутністю єдиної системи управління, нерівномірний розподіл ресурсів та наслідки війни ускладнюють впровадження екологічної політики [220; 221]. Морально-етичні питання щодо фінансування перешкоджають розв'язанню екологічних проблем у постраждалих від війни регіонах, де місцеві громади зазнають підвищених ризиків. Попри чинні перешкоди, Україна продовжує прагнути до відновлення природних ресурсів, адаптації до європейських норм та участі в міжнародних зусиллях з боротьби зі кліматичними змінами, маючи намір досягти вуглецевої нейтральності до 2050 року [222].

В умовах поточних викликів, таких як військовий конфлікт та повоєнне відновлення, Україна демонструє прогрес у взаємопов'язаних сферах «зеленої» трансформації: розвитку відновлюваної енергетики та управлінні відходами. Обидва напрямки продиктовані потребою у підвищенні стійкості, інтеграції в європейський простір та впровадженні інноваційних технологій. До 2026 року українська альтернативна енергетика й галузь переробки відходів розвиваються під впливом забезпечення енергетичної безпеки та євроінтеграційних процесів. Ключовий тренд – перехід від великих проєктів до децентралізованої генерації та циркулярна економіка в контексті євроінтеграції та повоєнного відновлення. Тенденції в українській альтернативній енергетиці та ресайклінгу становлять ключовий драйвер та п'ять напрямків (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Енергобезпека та циркулярна економіка: стратегія сталого розвитку України

Тенденції	Альтернативна енергетика	Ресайклінг
Ключовий драйвер	Децентралізація для енергобезпеки в умовах війни	Циркулярна економіка в контексті євроінтеграції та повоєнного відновлення
Цифрові показники	1,5 ГВт нових потужностей СЕС, 300+ МВт вітрової генерації на рік; 600 МВт систем зберігання енергії	6+ млн. тонн відходів руйнувань, 1,5 тис. тонн роздільного збору упаковки (+50% за рік)
Технологічні інновації	Синергія PV+BESS+цифрові мережі; гібридні об'єкти; віртуальні електростанції	Переробка відходів руйнувань у дорожні матеріали; технології для пластикових відходів; отримання вторинних енергетичних ресурсів
Державне регулювання	Національний план з ВІЕ до 2030; аукціони на 330 МВт у 2026; законопроект про енергоспільноти	Національний план управління відходами до 2033 року; модель розширеної відповідальності виробника
Міжнародна підтримка	ЄБРР, Світовий банк, ЄС (€1,2 млрд на зміцнення критичної інфраструктури)	ПРООН, ЛІСА (Японія), Швеція (€65 млн), ЮНІДО, World Bank
Європейська інтеграція	Імплементація RED III (65% законодавства); інтеграція ринку електроенергії з ЄС	Гармонізація із європейськими стандартами управління відходами; рекомендації Єврокомісії

Джерело: складено автором.

Альтернативна енергетика в Україні інтенсивно прогресує, що зумовлено необхідністю забезпечення енергетичної безпеки в умовах війського конфлікту. Ключовими драйверами стали децентралізація та реалізація нових потужностей сонячних електростанцій, вітрової генерації, розвиток систем зберігання енергії. Технологічні інновації спрямовані на створення віртуальних електростанцій та гібридних об'єктів, а державне регулювання та міжнародна підтримка сприяють екологічному розвитку. Інтеграція з європейським ринком електроенергії стала

пріоритетом. Ресайклінг швидко розвивається, тісно пов'язується з концепцією циркулярної економіки, європейською інтеграцією та повоєнним відновленням. Основний виклик – переробка величезних обсягів відходів руйнувань, але вже існують конкретні рішення, такі як використання їх у дорожньому будівництві. Активно розвивається роздільний збір упаковки та технології для отримання вторинних енергетичних ресурсів. Державне регулювання відіграє пріоритетну роль у цьому процесі за умови гармонізації з євростандартами та включає модель розширеної відповідальності виробника та міжнародну підтримку.

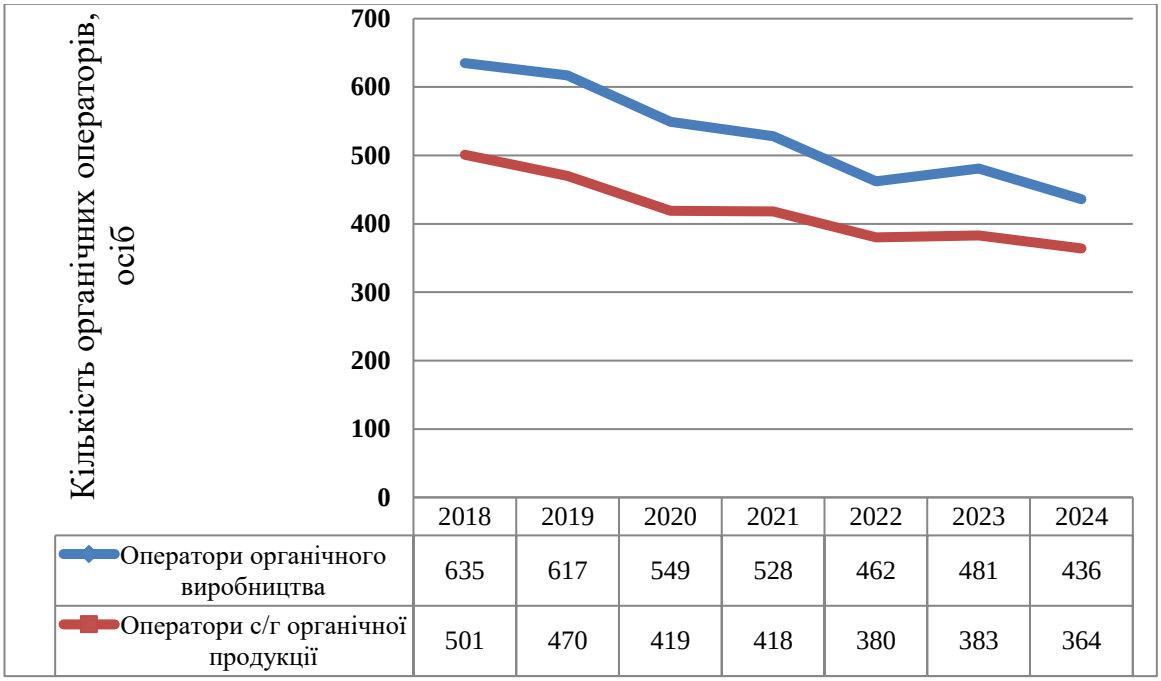
Розвиток альтернативної енергетики сприяє зниженню залежності від традиційних джерел й зростанню стійкості бізнесу, що опосередковано впливає на управління відходами. Своєю чергою, ефективне управління відходами, включаючи переробку, використання вторинних ресурсів для енергетичного сектора допомагає знизити екологічне навантаження в умовах сталого розвитку. Обидва напрямки демонструють синергію та взаємне посилення. Технологічні інновації та державні плани до 2030-2033 років створюють основу системного розвитку обох галузей економіки.

Тренд на органічне виробництво в Україні визначається модернізацією агропромислового комплексу шляхом застосування принципів екологічного землеробства. Цілі переходу на органічне виробництво передбачають допомогу уряду у втіленні положень Закону України «Про основні принципи і вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [223], який став фундаментом правового регулювання органічного сільського господарства. Тренд відповідає цілям, окресленим у «Національній економічній стратегії на період до 2030 року», яка передбачає розширення площ, що використовуються для органічного виробництва [224]. Пріоритетами ініціатив розвитку органічного виробництва стало зміцнення конкурентоспроможності українського сектору органічної продукції, збільшення обсягів та вдосконалення якості органічних культур, що вирощуються малими та середніми фермерськими господарствами для підвищення експортних можливостей. Розвиток органічного виробництва спрямований на посилення техніко-технологічної та виробничої бази фермерів шляхом надання інструментів та ресурсів для рослинництва та тваринництва в галузі органічного землеробства. У контексті формування стійкості органічне виробництво фокусується на просуванні кліматично адаптивного сільського

господарства, включаючи оптимізацію систем водопостачання для зрошення та впровадження замкнених та екологічних методів ведення господарства.

Розвиток органічного виробництва передбачає налагодження взаємодії учасників процесу – від виробників до споживачів. Цілі стратегій розвитку органічного бізнесу спрямовані на вибудовування стабільних каналів експорту продукції та стимулювання торгівлі в країни та за кордоном; на підвищення кваліфікації спеціалістів у галузі органічного виробництва. Плани розвитку органічного виробництва оптимізують бізнес-процеси, забезпечують фермерам ринки збуту та сприяють створенню робочих місць в органічному землеробстві та тваринництві. Органічне виробництво постає перед труднощами в аграрному секторі, спричиненими наслідками війни в Україні та передбачає впровадження методів підтримки виробників, які зіткнулися з проблемами реалізації продукції та дефіцитом кадрів. Реалізація планів щодо розв'язання завдань органічного виробництва в Україні передбачає параметри створення екологічно безпечного та ефективного сектору органічного сільського господарства.

На початок 2025 р. в Україні враховано 436 операторів, які виробляють органічні продукти; з них – 364 оператори сільськогосподарської продукції, що на 4,2% менше у порівнянні з 2022 роком [225] (рис. 2.1).

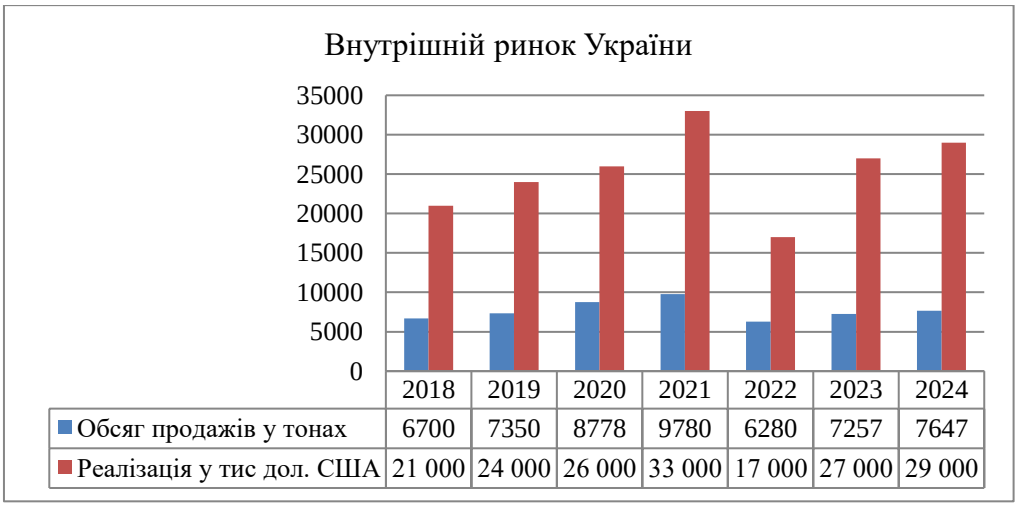
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Оператори органічного виробництва	635	617	549	528	462	481	436
Оператори с/г органічної продукції	501	470	419	418	380	383	364

Рис. 2.1. Кількість органічних операторів в Україні у 2018-2024 роках.

Джерело: складено автором на основі: [225].

Чисельність органічних операторів України зменшилась у Запорізькій та Херсонській області. Підтримка міжнародних проєктів зберегла український ринок органічної продукції. У сертифікації органічного виробництва України відбулися зміни у зв'язку з неможливістю сертифікаційної інспекції. У 2025 році скоротилася чисельність тих торгових постачальників, які відправляють експорт морськими шляхами. Маючи багаті природні ресурси та розвинене землеробство, Україна займає сильні позиції як виробник екологічно чистих продуктів на міжнародному рівні. Обсяги випуску органічної продукції в країні за період 2019-2024 роки відповідають вимогам нормативних актів Євросоюзу та Сполучених Штатів Америки. Для підтвердження відповідності, інформація про виробничий процес надається українським операторам органів іноземної сертифікації. Ці дані є результатом аналітичної роботи, виконаної компаніями Organic Standard та Organicinfo.ua за сприяння Швейцарської Конфедерації, а також швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Research Institute of Organic Agriculture, заснованим у Швейцарії у партнерстві із SAFOSO AG [225].

Продаж української органічної продукції на внутрішньому ринку зріс у 2018-2024 роках. У 2022 році було реалізовано 6280 тонн органічних продуктів, що становить $17 млн. У 2024 році обсяг продажів збільшився та становив 7647 тонн; вартість реалізації органічної продукції становила $29 млн [226] (рис. 2.2).

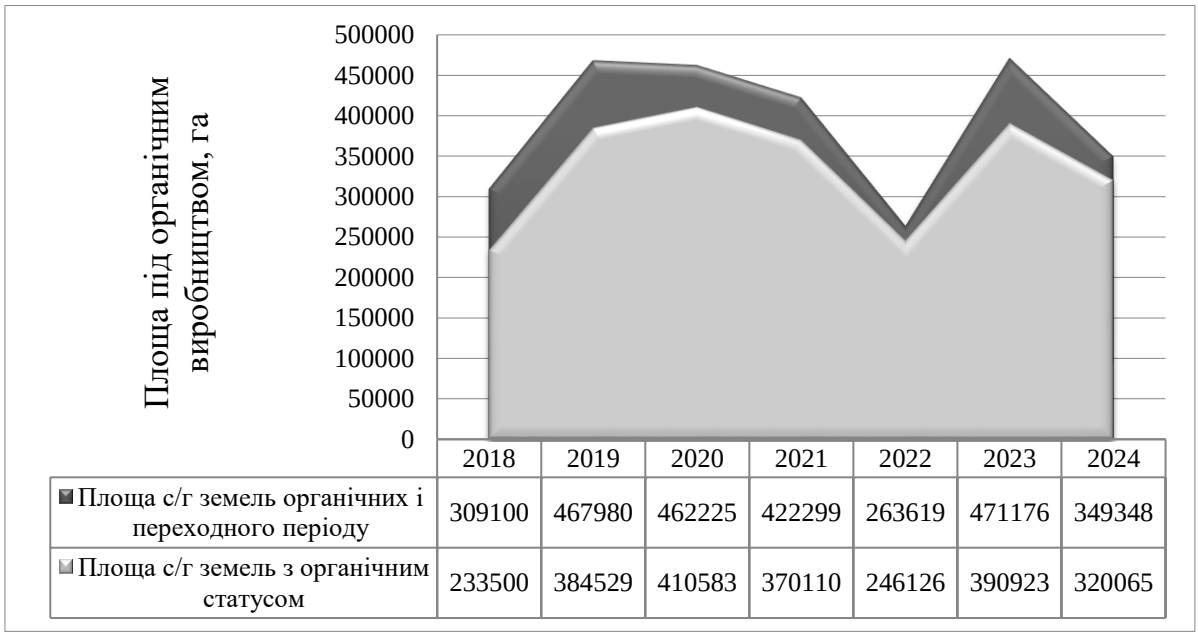
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Обсяг продажів у тонах	6700	7350	8778	9780	6280	7257	7647
Реалізація у тис дол. США	21 000	24 000	26 000	33 000	17 000	27 000	29 000

Рис. 2.2. Продаж органічної продукції на внутрішньому ринку в Україні у 2018-2024 роках

Джерело: складено автором на основі: [226; 227].

З 2018 по 2024 рік продажі органічних товарів в Україні демонстрували зростання: показники досягли 6700 тонн й 7647 тонн, а грошовий оборот від продажів зріс із $21 000 до $29 000. Дані для візуалізації отримані завдяки дослідженню органічного сільськогосподарського виробництва [227] та зусиллям «Органік Стандарт» та Organicinfo.ua за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації у контексті швейцарсько-української програми співробітництва.

У 2022 році площа сільськогосподарських угідь в Україні зменшилася на 38% та перебуває під контролем тих організацій, які засвідчують відповідність процесу виробництва продукції та її обігу нормативам законодавства у галузі органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Причиною зниження сертифікованих площ стали бойові дії в Запорізькій та Херсонській областях. Територія для виробництва органічної продукції зменшилася на 26% – з 471 176 гектарів у 2023 році до 349 348 га у 2024 році [228] (рис. 2.3).

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Площа с/г земель органічних і переходного періоду	309100	467980	462225	422299	263619	471176	349348
Площа с/г земель з органічним статусом	233500	384529	410583	370110	246126	390923	320065

Рис. 2.3. Площа сільськогосподарських земель для виробництва органічної продукції

Джерело: складено автором на основі: [229].

Скорочення сертифікованих площ зумовлене браком державної допомоги виробникам, які працюють в органічному землеробстві; військовими діями та змінами у логістиці вантажоперевезень. Якщо до 2022 року лідирували південні області завдяки

розташуванню транспортно-логістичних вузлів та виходу до морських портів, то у 2024 році ініціативу забрали центральні регіони України. Інформація за період з 2016 року по 2018 рік зібрана згідно зі стандартами, аналогічними європейському законодавству в галузі органічного виробництва, а дані за 2019-2024 роки – відповідно до вимог ЄС та США. В Україні розвиток еко-бізнесу, пов'язаного зі створенням органічної продукції, орієнтований на розв'язання економічних задач та завдань охорони природи, збільшення попиту на екологічно чисті товари та посилення позитивного впливу на довкілля. Еко-бізнес виступає стимулом для зростання органічного сектору, якщо забезпечує прибуток від продажу сертифікованої продукції в умовах ринкової боротьби та сприяє захисту природних ресурсів. Практика великих міжнародних корпорацій показує, що виготовлення органічних товарів вигідне в усьому світі, причому покупці готові переплачувати за екологічність; дозволяє оцінити ефективність діяльності у контексті принципів стійкості, надає інформацію для детального вивчення трендів та прийняття зважених рішень у галузі екології, економіки та суміжних сферах. Світовий ринок не обмежується виробництвом та продажем органічних товарів та продовольства. Окрім органічних харчових продуктів, світовий ринок пропонує органічні добрива, органічний текстиль, органічні органічну косметику, органічні барвники, пральні порошки тощо (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Складові світового ринку органічних товарів

Джерело: складено автором на основі: [230; 231]

Світовий ринок органічної продукції демонструє великий вибір товарів, заснований на перевіреній системі сертифікації та постачання. В органічному рослинництві застосовуються методи – чергування культур, покривні посіви, компостування та біологічний захист рослин для збереження родючості землі та боротьби з комахами-шкідниками. Тваринництво виробляє органічне молоко та м'ясо, передбачає годування тварин натуральними кормами без використання антибіотиків та гормонів росту. При виробництві вин, соків та чаїв з органічної сировини виключаються штучні добавки. Система атестації включає регулярні інспекції щодо відповідності стандартам USDA та Organic EU, підтверджує автентичність продукції, зміцнює довіру покупців. За оцінками експертів, обсяг світового ринку органічних харчових продуктів становив $334,3 млрд у 2024 році та зросте до $742,8 млрд до 2030 р., що відповідає середньорічному темпу приросту в 14,2% за цей період [230]. Зростання інтересу до органічних продуктів пояснюється турботою про довкілля та переходом до екологічно відповідального сільського господарства, що сприяє розвитку ринку органічних добрив. Споживачі органічних товарів надають більше переваги продуктам, які не містять синтетичних речовин. Органічні добрива відіграють ключову роль в органічному землеробстві; підтримують сертифікацію; спонукають фермерів до використання органіки та розширюють ринок добрив. У 2024 році аналітики оцінили світовий ринок органічних добрив у $12,2 млрд; та експерти очікують збільшення ринку до $15,7 млрд до 2030 року з щорічним зростанням на 4,3% [232].

Органічна текстильна галузь визначається трансформацією, спричиненою екологічними викликами, прогресом у технологіях, динамічними вподобаннями покупців. Ці фактори переглядають традиційні логістичні схеми, заохочують появу нових розробок і формують принципи економіки замкнутого циклу. Зростання занепокоєння кліматичними змінами й пестицидами спонукає людей віддати перевагу екологічним товарам, включно з органічним текстилем, та бути готовими платити вищу ціну. Сфера виробництва одягу з органічних матеріалів зазнає перетворень під впливом світового тренду до відповідальності та усвідомленого споживання людей; усуває негативні наслідки традиційної швейної промисловості. Стимулами світового ринку органічного текстилю визначився попит споживачів до екологічності та

впровадження безпечних для довкілля матеріалів. Аналітики прогнозують, що світовий ринок органічного текстилю зростатиме із середньорічним темпом росту 6,0% з 2025 по 2031 рік [233].

Розвиток ринку натуральної й органічної косметики визначився пошуком екологічно чистих і стійких рішень; досягненнями науки та техніки; зростанням інтересу споживачів до здоров'я. Поширення концепції «чистої краси» підвищує інформованість про склад продуктів та стимулює вибір природних альтернатив. Інноваційні формули й екологічні методи виробництва покращують властивості органічної продукції. Конкурентні ціни на натуральні компоненти сприяють розширенню ринкової ніші органічної косметики. Крім цього, покупці віддають перевагу брендам, які дотримуються ідей дбайливого ставлення до природи та етичного виробництва, що спонукає індустрію переходити до стійких методів роботи. Світовий ринок натуральної й органічної косметики оцінювався в $31,4 млрд у 2024 році та, за прогнозами експертів, досягне $52,2 млрд до 2030 року, збільшуючись в середньому на 8,9% в період з 2024 по 2030 рік [234].

Зростання світового ринку органічних барвників пов'язане з посиленням вимог до захисту довкілля та зростанням інтересів споживачів до продукції з екологічними знаками якості, прогресом у хімічній галузі. Компанії обирають фарби зі зниженим вмістом токсичних речовин, здатні розкладатися природним шляхом та розчинятися у воді, прагнучи відповідати міжнародним вимогам. Розширення сфер застосування органічних фарб – від нетканих матеріалів та одягу з екологічно чистих волокон до пакування для харчових продуктів та медичних виробів – сприяє збільшенню масштабів світового ринку органічних барвників. Інвестиції в органічне виробництво, підтвердження відповідності стандартам незалежними організаціями та адаптація до технологій фарбування з застосуванням води посилюють конкурентоспроможність органічних фарб. Інноваційні зміни створюють сприятливу основу для сталого розвитку цього сегменту ринку на глобальному та цільових рівнях. Світовий ринок органічних барвників оцінювався в 3,9 мільярда доларів США у 2024 році й, за прогнозами аналітиків, досягне 5,1 мільярда доларів США до 2030 року, збільшуючись в середньому на 4,5% в період з 2024 по 2030 рік [235].

Розвиток ринку органічних мийних засобів стимулює підвищений інтерес до небезпеки хімікатів, турбота про довкілля; потреба в товарах, які біологічно розкладаються природним шляхом. Розробка нових органічних мийних засобів спрямована на створення ефективних формул для прання в холодній воді, що відповідають вимогам екологічної безпеки. В нових органічних мийних засобах застосовують природні ферменти, поверхнево-активні речовини, отримані з кукурудзи та кокоса, pH-нейтральні компоненти, що забезпечує видалення плям без шкоди для тканини. Сертифікація та маркування органічних мийних засобів підвищує впевненість покупців, а збільшення точок продажу підтримує ринок. Великим попитом органічні мийні засоби користуються в Північній Америці та Західній Європі, але популярність набирає й Азійсько-Тихоокеанський регіон. Обсяг світового ринку органічних мийних засобів оцінювався в $8,7 млрд у 2024 році та, за прогнозами, досягне $18,2 млрд до 2030 року, збільшуючись у середньому на 13,0% у період з 2024 по 2030 рік [236]. Аналіз глобального ринку органічної продукції демонструє, що основну частку – близько 85% – займають саме органічні харчові продукти (рис. 2.5).

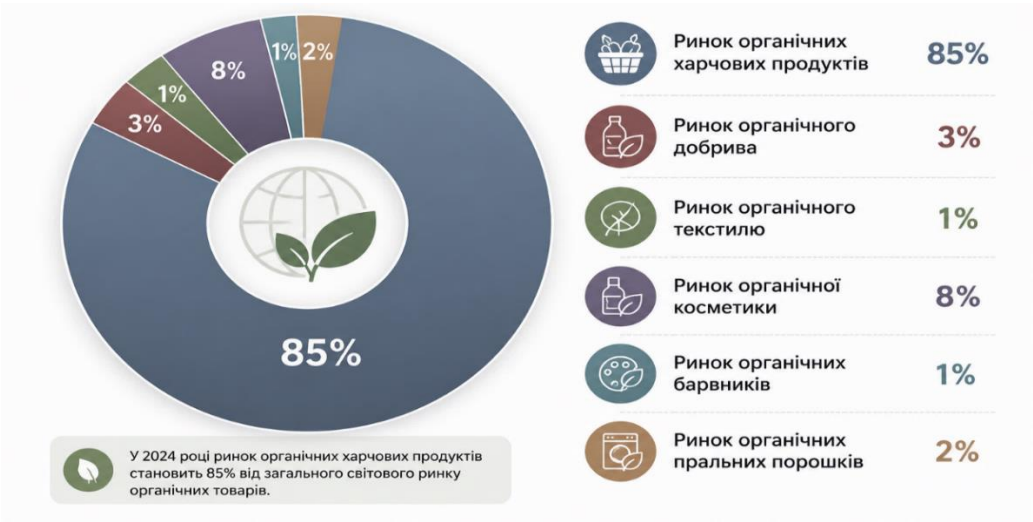

Рис. 2.5. Структура світового ринку органічних товарів у 2024 році

Джерело: складено автором на основі: [230; 232-236].

За останні два десятиліття світовий та європейський ринки органічних товарів нарощують обсяги. Так, за період з 2000 року дотепер європейський сегмент збільшився в сім разів – від 8,0 млрд євро до 55,0 млрд євро у 2023 році. Глобальний ринок органіки показав стрибок: з $15,0 млрд у 2000 році до $390,0 млрд у 2024 році.

Хоча в проміжку між 2022 та 2023 роками темпи розвитку сповільнилися, позитивна тенденція зберігається та ефект 2024 р. підтверджує відновлення зростання. У Німеччині відзначено підйом на 5,7%, в Австрії – на 5,5%, у Нідерландах – на 9,6%, в Італії – на 2,8%, в Іспанії – на 3,2%, у Данії – на 2%, у Норвегії – на 7,8%. Позитивні зміни визначаються у Великій Британії, Польщі та Угорщині, тоді як у Фінляндії та Швеції продажі спадають [237].

Європейський сектор органічного виробництва та землеробства впевнено зростає завдяки вимогам європейських регуляторів та занепокоєння споживачів, яке посилилося стосовно генетично модифікованих інгредієнтів та штучних поліпшувачів. Збільшується інтерес споживачів до продуктів, які не містять глютену та лактози. Міський спосіб життя увійшов до числа фундаментальних ознак урбанізації, що підштовхує споживачів до вибору якісної та натуральної харчової продукції. Сучасні тенденції в галузі захисту довкілля та розвитку еко-підприємництва обґрунтовуються концепціями замкнутого циклу виробництва; інтелектуальних міських систем; відповідального екологічного планування; розробки новітніх матеріалів; соціально орієнтованого бізнесу; впровадження цифрових технологій. Європейський Союз просуває перехід від традиційної моделі споживання до циклічного підходу, що передбачає скорочення відходів та повторне використання наявних ресурсів. Стратегія «Європейський зелений курс» ставить за мету побудову справедливої, екологічно безпечної економіки, що раціонально використовує ресурси. Перехід до замкнутого економічного циклу стимулює досягнення кліматичної нейтральності Європейського союзу до 2050 року та зменшує тиск на довкілля. Для оцінки результативності стійких перетворень рекомендується вести постійний моніторинг ситуації.

Концентрація та конкурентні умови світового та європейського ринку визначають, що Україні доцільно зосередитися на органічному виробництві та торгівлі харчовими продуктами за напрямами, які вплинуть на розвиток власної ринкової ніші в глобальному масштабі. Екологічне підприємництво демонструє нові технологічно інфраструктурні рішення, що знижують енергоспоживання; збільшують утилізацію відходів та покращують ефективність використання ресурсів для стійкого розвитку України. Еко-підприємці прагнуть розв'язувати екологічні та соціальні проблеми,

розробляють нові бізнес-моделі з позитивним впливом на українську економіку. В Україні розвивається ринок органічного виробництва, включаючи органічні продукти та альтернативні джерела білка. Цифрова трансформація економіки, включаючи сенсорні мережі та блокчейн, сприяє моніторингу ресурсів та підвищенню екологічної ефективності.

Органічний сегмент продовольчого ринку в Україні демонструє виражені глобальні закономірності:

– Підвищений попит на товари екологічного походження зумовлений зростанням уваги людей до здоров'я, принципів відповідального споживання та турботи про довкілля. Це позитивно впливає на обсяг продажів органіки.

– Розширення переліку органічних харчових продуктів – овочів, фруктів, м'ясної та молочної продукції, хлібобулочних виробів – дозволяє запропонувати покупцям розширений асортимент та стимулює збільшення споживання.

– Системи сертифікації підтверджують органічне походження продукції, що привертає увагу споживачів; гарантують відповідність органічної продукції встановленим стандартам якості.

– Зростання онлайн-торгівлі робить органічну продукцію доступною для придбання через інтернет-платформи та сервіси доставляння.

– Прихильність до цілей сталого розвитку спонукає споживачів віддавати перевагу органічним товарам, створеним відповідно до задач охорони довкілля та безпеки людини, де пріоритетну роль відіграє соціальний тренд.

Просування визначених закономірностей забезпечує схвалена Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затверджений операційний план заходів щодо її реалізації у 2025-2027 роках [40]. Основні завдання Стратегії представлені на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Основні завдання Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року

Джерело: складено автором на основі: [238].

Державна підтримка розвитку сільського господарства в Україні та еко-підприємництва прискорює екологічну трансформацію на шляху формування сталої економіки України (рис. 2.7).

Україна демонструє прогресивну динаміку зближення з європейськими стандартами у галузі сільського господарства: це стосується вирощування культур; перероблення та створення харчових продуктів; забезпечення безпеки та відповідності якості продукції; проведення санітарних заходів та перевірок; реформування фінансів і бюджетної сфери шляхом гармонізації законодавства. Розвиток органічного землеробства видається пріоритетом у довгостроковій «зеленій» трансформації українського АПК. Цей напрямок позитивно впливає на пом'якшення наслідків зміни клімату та підтримання різноманіття живих істот. Європейська Комісія поставила завдання в контексті стратегії ЄС – From Farm to Fork [239] та стратегії EU Biodiversity Strategy for 2030 [240] – виділити під органічне виробництво не менше чверті сільськогосподарських угідь.

Підтримка Уряду
• Уряд України підтримує тенденції розвитку еко-бізнесу, щоб створити сприятливе економічне середовище; реалізує пільги з податків, фінансування, субсидування; спрощує реєстрацію та ліцензування, щоб залучити інвестиції та стимулювати розвиток органічного виробництва згідно Європейського зеленого курсу
Зростання інтересів суспільства
• В Україні зростає усвідомлення суспільством екологічних інтересів; збільшується потреба в органічних харчових продуктах та створюється оптимальне середовище для розвитку органічного виробництва в умовах міжнародних ринків
Розвиток відновлюваних джерел енергії
• В Україні розвивається потенціал відновлювальних джерел сонячної та вітрової енергії. Інвестиції у відновлювані джерела енергії та енергоресурси; у будівництво об'єктів енергопостачання та інфраструктури розвивають ринок екологічного підприємництва країни за стратегією розвитку Євросоюзу
Екологічне сільське господарство
• Україна активно розвиває агропромисловий комплекс та органічне сільське господарство. Фермери розвивають потенціал органічного виробництва, реалізуючи натуральні та екологічно чисті продукти. Органічне виробництво мінімізує використання добрив та пестицидів, підтримує екологію ґрунтів та екосистем
Утилізація відходів та перероблення
• Проблема, пов'язана з утворенням, збиранням, зберіганням і переробленням відходів в Україні розв'язується шляхом впровадження технологічних операцій, пов'язаних з трансформацією фізичних, хімічних та біологічних властивостей цих відходів для підготовки до екологічно безпечного зберігання, перевезення та утилізації за стратегією розвитку Євросоюзу
Еко-інновації та стартапи
• В Україні збільшується кількість "зелених" стартапів та проєктів, які реалізують екологічні інновації та розвивають органічне виробництво; удосконалюються методи управління ресурсами та енергоефективні рішення для сталого розвитку екологічно чистого виробництва згідно Європейського зеленого курсу
Розвиток туризму у сфері екології
• Уряд країни підтримує екологізацію туристичного потенціалу завдяки властивостям національних природних екосистем. Розвиток еко-туризму згідно з європейськими стандартами ґрунтується на концепції сталого розвитку, яка передбачає баланс між екологічною безпекою, економічною вигодою та соціальною відповідальністю

Рис. 2.7. Підтримка, інновації та потенціал ринку екологічного підприємництва в Україні

Джерело: складено автором.

Реалізація завдання передбачає фінансову допомогу компаніям, які виробляють органічні товари. Підтримка екологічного землеробства в країнах Європейського Союзу реалізується через спеціальні програми та заходи з розвитку сільських регіонів. Стратегічні плани країн ЄС, розроблені відповідно до нової аграрної політики та включають цільові показники щодо площ сільськогосподарських земель для органічного виробництва до 2030 року. У Національній економічній стратегії України

до 2030 року передбачено розширення площі земель для органічного виробництва, що використовуються в сільському господарстві [224]. У роботі рекомендується модернізувати органічний сектор української економіки для зростання ефективності еко-підприємництва та адаптуватися до кліматичних умов, оптимального використання ресурсів та природних богатств.

Ключова увага приділяється приведенню агрохімікатів та засобів захисту культур у відповідність до європейських норм, а також прагненню до типових для країн ЄС показників їх застосування. У запропонованому рішенні акцент робиться на розширення зон органічного землеробства й випуск сертифікованої продукції, при цьому посилюється контроль над застосуванням генетично модифікованих організмів. Для успішного зростання виробництва та зміцнення позицій українських виробників органічної продукції необхідний комплексний розвиток екологічної галузі. Важливими напрямками стає визначення планів розвитку за категоріями продукції, ефективне маркетингове просування, державна фінансова підтримка, посилення контролю за якістю, модернізація інфраструктури та стимулювання наукових досліджень та інновацій. Реалізація цих заходів дозволить збільшити обсяги виробництва, підвищити якість продукції, зміцнити конкурентні поліції української органічної продукції на міжнародному ринку.

Унікальним процесом стає адаптація глобальних екологічних трендів до українських реалій, що відбувається в умовах воєнного конфлікту, руйнування інфраструктури, гострої потреби в енергетичній автономії. Сучасні виклики в Україні запустили механізм еко-трансформації, в ході якого екологія перестала бути аспектом відповідального споживання та перетворилася на інструмент виживання та повоєнного відновлення країни. Реалізація міжнародних трендів у специфічних умовах України відбувається за чотирма основними векторами:

– Екологічні інновації зміщують фокус з боротьби зі зміною клімату на забезпечення енергонезалежності та безпеки. Це виражається у масовому впровадженні децентралізованих джерел енергії, зростанні енергетичної ефективності та розробці «зелених» рішень для оборонного сектору.

– Цифровізація реалізується через платформу «Дія» й сервіси e-government, які є інструментом прозорості та ефективності в екологічному управлінні; знижує

корупційні ризики т а спрощує взаємодію громадян та бізнесу з державою в умовах військового конфлікту.

– Рекультивація та зелене відновлення (Green Recovery) перетворюються на національну стратегію. Перероблення будівельних відходів й відновлення земель стає як екологічною необхідністю, так і умовою для міжнародної допомоги та створення нової будівельної індустрії.

– Динаміка споживчої мотивації відбувається від абстрактної турботи про клімат до моделі патріотичного споживання. Економія ресурсів та вибір українських еко-товарів сприймаються як внесок у перемогу та підтримку економіки України.

Таким чином, Україна, вимушено проходячи через екологічну трансформацію в умовах кризи, створює унікальну модель адаптації екологічних принципів, яка демонструє їхню практичну цінність в екстремальних умовах країни. Екологія в Україні перестає бути «зеленим догматизмом» і стає рушійною силою сталого розвитку та відродження. Особливості парадигми сталого розвитку для аграрного сектору України зумовлені значимістю урівноваженого функціонування економічної, екологічної, соціальної, інноваційно-інвестиційної системи зовнішньоекономічних зв'язків агропродовольчої сфери у господарському комплексі України. Ключовими завданнями сталого економічного розвитку аграрної галузі України стає ведення принципово нової структурної політики, нарощування власного продовольчого потенціалу, подолання енергетичної кризи, формування ефективної інституційної політики в системі державного управління сталим розвитком аграрної сфери у регіональному вимірі [241].

Фінансова стратегія як цілісна система, стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року передбачає досягнення сталого економічного розвитку в діяльності аграрної галузі з метою продуктивного регіонального розвитку та потребує певної загальнонаціональної та регіональної програми сталого функціонування аграрного сектору.

У дисертації проведено аналіз міжнародних та українських пріоритетів розвитку еко-підприємництва, які ґрунтуються на цілях сталого розвитку, проте проходять різні стадії еволюції та відрізняються специфікою акцентів. Загальні

характеристики глобальних та українських пріоритетів розвитку екологічного підприємництва представлені в дисертації у розрізі наступних критеріїв:

Кліматичний порядок денний: міжнародна спільнота та Україна визнають критичність боротьби з глобальним потеплінням, досягнення чистого нульового викиду вуглекислого газу та впровадження принципів циркулярної економіки.

ESG-стандарти: якщо на міжнародному рівні ESG-принципи вже стали стійкою нормою, то Україна розвиває власну національну систему, прагнучи відповідати глобальним вимогам.

Підтримка малого та середнього підприємництва: світова спільнота та Україна бачать ключовою умовою переходу до «зеленої» економіки підтримку малого та середнього бізнесу, попри відмінності у практичних механізмах цієї підтримки.

«Зелене» фінансування: розвиток відповідних фінансових інструментів є актуальним для міжнародної спільноти та України, але світові ринки показують високий ступінь зрілості, тоді як український ринковий сектор сильно залежить від зовнішньої допомоги.

Регулювання та прозорість: спостерігається прагнення до гармонізації законодавства з європейськими нормами та до зростання прозорості, хоча в Україні цей процес ускладнений воєнним станом.

Відмінності та національні особливості України в галузі пріоритетів розвитку екологічного бізнесу розглядаються через такі критерії:

Стадія розвитку: тоді як міжнародні практики вже сформовані, Україна переживає період становлення еко-підприємництва, що зумовлений зовнішніми впливами, такими як вимоги Євросоюзу.

Ключові драйвери: головними мотиваторами для України виступають інтеграція до Євросоюзу, необхідність дотримання стандартів European Green Deal, CBAM та план повоєнного відновлення України.

Інструменти підтримки малого та середнього підприємництва: Україна робить ставку на цифрову трансформацію й створює спеціалізовані платформи, такі як «Зелена платформа» для допомоги малому бізнесу.

Фінансові ресурси: «зелене» фінансування бізнесу в Україні спирається на міжнародну допомогу, на відміну від глобальних ринків, що мають масштабні обсяги внутрішніх інвестицій.

Галузеві пріоритети: особлива увага приділяється агропромисловому господарству, енергоефективності, процесу управлінню відходами, включно з переробленням будівельного сміття.

Вплив військового конфлікту: війна уповільнює темпи інтеграційних процесів та формування власної нормативно-правової бази.

Підсумовуючи, робимо висновок, що Україна інтегрується у міжнародні тренди еко-підприємництва, орієнтуючись на стандарти ЄС. Для забезпечення сталого прогресу країні необхідно подолати наслідки війни та вибудувати власні ефективні механізми підтримки та фінансування, використовуючи при цьому накопичений міжнародний досвід.

Виявлені критерії розвитку міжнародного та вітчизняного еко-бізнесу свідчать про те, що попри значні дестабілізуючі чинники воєнного стану, еко-підприємництво в Україні зберігає здатність до трансформації та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. Проте вивчення зовнішніх ринкових проявів стає недостатнім для формування стратегії відновлення галузі. Це зумовлює необхідність переходу до комплексного аналізу потенціалу розвитку еко-підприємництва, що дозволить оцінити наявні ресурсні, технологічні та інституційні можливості вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах сучасних викликів.

2.2. Аналіз потенціалу розвитку еко-підприємництва в Україні

Інтеграція з іноземними партнерами та адаптація до європейських норм надають перспективи українському екологічному підприємництву, покращують економічний потенціал України та експортні можливості компаній, реалізація яких залежить від рівня конкурентоспроможності вітчизняних еко-брендів, що потребує впровадження методики їх рейтингування у систему моніторингу потенціалу. Природно-ресурсний компонент потенціалу України визначається значною часткою сертифікованих органічних угідь (2% від загальної площі), та є базою для реалізації «Зеленого курсу» Євросоюзу. Підтримка «Зеленого курсу» ЄС посилює перспективи розвитку екологічного підприємництва, формує потребу в екологічно чистих товарах. Державна підтримка та реалізація нових екологічних технологій поширює дбайливе ставлення до

природи та розв'язує екологічні питання. Природні ресурси країни, включаючи орні землі та водні джерела, дозволяють практикувати органічне землеробство, створити альтернативні джерела енергії та розвивати еко-туризм. Глобальний попит на екологічні товари, вироблені з турботою про довкілля, підкреслює необхідність ефективного просування продукції та популяризації здорового способу життя.

Розвиток екологічного бізнесу в Україні підкріплюється впровадженням екологічних технологій, які відображають прогресивні проєкти в галузі захисту довкілля, органічного землеробства та виробництва, раціонального споживання ресурсів. Екологічна діяльність в Україні зазнає низки труднощів, пов'язаних з бюрократією та дозвільною системою; зниженням якості повітря, води та землі; незаконним видобутком корисних копалин та знищенням лісів; необхідністю збереження природних територій та дотримання екологічних норм. При цьому, Україна вразлива перед загрозами війни. Військові дії призвели до фізичного скорочення ресурсного потенціалу (забруднення ґрунтів), що вимагає перегляду методики моніторингу ефективності виробників. Попри ризики, спричинені війною, Україна підтримує потенціал розвитку екологічного підприємництва для створення стійких економічних проєктів.

Потенціал розвитку еко-підприємництва визначає сукупні можливості ресурсних, організаційних, інституційних та соціально-економічних чинників гарантувати стійке формування та розширення бізнес-одиниць, орієнтованих на випуск екологічної продукції, впровадження «зелених» інновацій та ефективне використання ресурсів в умовах мінімізації антропогенного впливу на природу. При цьому враховуються специфіка національного економічного повоєнного відновлення з урахуванням вимог євроінтеграції в галузі екології та наявність потенціалу ресурсів. Потенціал розвитку еко-підприємництва в Україні показує здатність реалізувати екологічні бізнес-проєкти в умовах військових обмежень, зруйнованої логістики, браку капіталу, одночасно використовуючи можливості «зеленого» відновлення, переходу до вуглецевої нейтральності та отримання міжнародної фінансової підтримки.

Головна мета екологічного підприємництва – мінімізувати негативний вплив на довкілля, дбайливо ставитися до ресурсів і забезпечувати екологічну безпеку. Ефективне використання екологічних ресурсів дозволяє еко-компаніям досягати поставлених цілей, одночасно знизити ризик для природи. Екологічно орієнтована діяльність компаній стимулює інновації, формує нові ринкові ніші та відповідає

зростанню попиту на безпечні для довкілля та людини продукти та послуги. На потенціал розвитку еко-підприємництва впливає низка ключових факторів в умовах післявоєнного відновлення України:

– *раціональне використання ресурсів*: екологічно орієнтовані підприємства прагнуть до ефективного використання ресурсів та скорочення відходів, що безпосередньо знижує виробничі витрати.

– *довгострокова перспектива*: еко-бізнес спирається на інновації, охорону природи, забезпечення стабільності та визначає перспективні шляхи розвитку;

– *новітні технології та ринки*: еко-бізнес стимулює розробку інноваційних технологій та бізнес-стратегій, що базуються на принципах сталого розвитку;

– *зростання попиту*: підвищена обізнаність населення щодо екологічних проблем веде до зростання інтересу до екологічно чистих продуктів та послуг, відкриваючи нові можливості для бізнесу;

– *екологічна грамотність*: еко-підприємництво удосконалює громадянську відповідальність за стан довкілля, сприяє покращенню суспільного добробуту;

– *відповідність міжнародним тенденціям*: еко-підприємництво відповідає світовим вимогам сталого розвитку та принципам усвідомленого споживання.

Потенціал розвитку еко-підприємництва в Україні визначають складові, що характеризують раціональність природокористування, підвищення бізнес-ефективності та екологічної безпеки (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Основні складові потенціалу розвитку еко-підприємництва в Україні

Джерело: створено автором.

Орієнтовна структура екологічного підприємництва в Україні свідчить про домінування напрямів, пов’язаних із виробництвом органічної продукції та розвитком відновлюваної енергетики, частка яких становить відповідно 30 % і 25 % від загального обсягу еко-підприємницької діяльності. Значну роль також відіграють сфери поводження з відходами та ресайклінгу (15 %), а також екологічні технології та екоінновації (10 %), що формують основу переходу до циркулярної економіки. Меншу, але важливу частку займають енергоефективність і ресурсозбереження (8 %), екологічний консалтинг та аудит (5 %), екотуризм і зелені послуги (4 %), а також виробництво екологічних товарів та упаковки (3 %). Така структура відображає орієнтацію українського еко-підприємництва на поєднання аграрного потенціалу, розвитку «зеленої» енергетики, впровадження інноваційних екологічних рішень і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни.

Раціональне використання природних ресурсів України сприяє прогресу екологічного підприємництва та створенню стійкої національної економіки. Раціональне використання природних ресурсів, захист довкілля та забезпечення екологічної безпеки людей розглядаються як пріоритетні чинники стабільності економіки України та покращення життя людей. Україна володіє значними природними ресурсами, які становлять комплекс різних елементів: як живих організмів та екосистем, так і неживих компонентів природи, що мають цінність та здатні задовольняти потреби суспільства. Пріоритетну роль у формуванні природного потенціалу відіграють чорноземи та комфортний клімат. Державні природні ресурси включають внутрішні води та морські простори; шельфові та економічні зони; водні джерела, атмосферу, ліси, об'єкти природоохоронних територій, дику фауну та корисні копалини, за винятком тих, що зустрічаються повсюди. На території України природні ресурси застосовуються в народному господарстві для забезпечення потреб як окремих громадян, так і суспільства в матеріальному та духовному плані.

Природні ресурси генерують національний добробут, та представлені екосистемами, створюють природне надбання країни. За оцінками Національної академії наук України, вартість природного багатства України оцінювалася приблизно

в $133 млрд, де водні активи становлять 6,4% ($8,6 млрд), земельні – 44,7% ($59,5 млрд), лісові – 8,0% ($10,6 млрд), мінеральні – 24,8% ($32,9 млрд), екосистемний капітал – 16,1% ($21,4 млрд) [242].

Попри високу вартість природного капіталу України (зокрема земельних активів у $59,5 млрд), оцінка потенціалу екологічного підприємництва потребує суттєвого коригування з урахуванням військової руйнації інфраструктури. Традиційні методи оцінювання, що базуються на загальних площах ресурсів, наразі є малоінформативними без врахування чинника тимчасової окупації та мінного забруднення. Так, за оцінками експертів, значна частина орних земель, що формували 44,7% природного багатства, наразі виведена з господарського обігу, що критично знижує реальний потенціал виробництва органічної продукції та вимагає впровадження спеціального моніторингу фактичного стану активів.

В Україні екологічна політика спрямована на підтримку природних багатств, захист довкілля, забезпечення безпеки здоров'я та життя людей від негативного впливу забруднень для досягнення балансу між діяльністю людини та станом природи, ефективного відновлення природних ресурсів. Контроль держави за використанням природних ресурсів охоплює як природне середовище, так і конкретні ресурси, що залучені в економіку: землю, водойми, воду, атмосферу, ліси, рослинність, тваринний світ та природні комплекси [100].

Екологічний розвиток з акцентом на природні ресурси рекомендується в Україні розглядати комплексно. Розглянутий природний потенціал є елементом економічної системи країни; дає можливість використання природних багатств для забезпечення потреб суспільства – створення матеріальних і нематеріальних цінностей; надання товарів та сервісів, що сприяють покращенню якості життя людей. У міжнародних рейтингах Україна підтверджує вдосконалення стратегії формування природного потенціалу, поєднуючи природоохоронні заходи та економічну ефективність.

Розвиток відновлюваної енергетики країні є альтернативою застосуванню природних ресурсів, позитивно позначається на енергоємності продукції та зміцнює енергетичну безпеку держави; створює перспективи для розвитку еко-підприємництва в рамках сталої економіки. В Україні спостерігається активне поширення всіх видів

відновлюваної енергетики, включаючи гідроенергетику, вітроенергетику, сонячну енергетику, біоенергетику. За міжнародною оцінкою, відновлювані джерела енергії в Україні не збільшили відновлювані потужності в мегаватах у 2021-2024 роках; навпаки, потужності України зменшилися більш ніж на 7,5 ГВт у 2024 році (рис. 2.9) [243].

Потужність сонячної енергетики, вітроенергетичної та біоенергетичної енергетики в Україні зростала у 2023 році. Потужності енергетики зменшилися в Україні більш ніж на 7,5 ГВт у 2024 р. [243]. Розвитку відновлюваних джерел енергії перешкоджає зростання цін на електроенергію; слабкі сторони структурної реформи в енергетичній галузі та брак фінансування української економіки; недоліки управління енергетичними ресурсами.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Відновлювані джерела енергії	5 769	6 048	6 105	6 199	6 530	7 455	12 189	13 764	14 921	14 921	14 612	7 150
Гідроенергетика	5 489	5851	5883	6079	6213	6243	6325	6334	6662	6662	6327	2950
Відновлювана гідроенергетика	4627	4665	4697	4658	4704	4734	4816	4819	4823	4823	4488	1250
Енергія вітру	362	514	514	526	553	621	1258	1402	1761	1761	1761	0
Сонячна енергія	748	819	841	955	1200	2003	5936	7331	8062	8062	8062	5500
Біоенергетика	31	50	53	60	73	98	180	212	275	275	301	400

Рис. 2.9. Потужність відновлюваної енергетики в Україні у 2013-2024 рр.

Джерело: створено автором на основі [243].

Проте, у 2024 році більш ніж утричі зросла частка відновлюваної енергії в електроенергетичних потужностях (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Частка відновлюваної енергії в електроенергетичних потужностях у 2013-2024 рр.

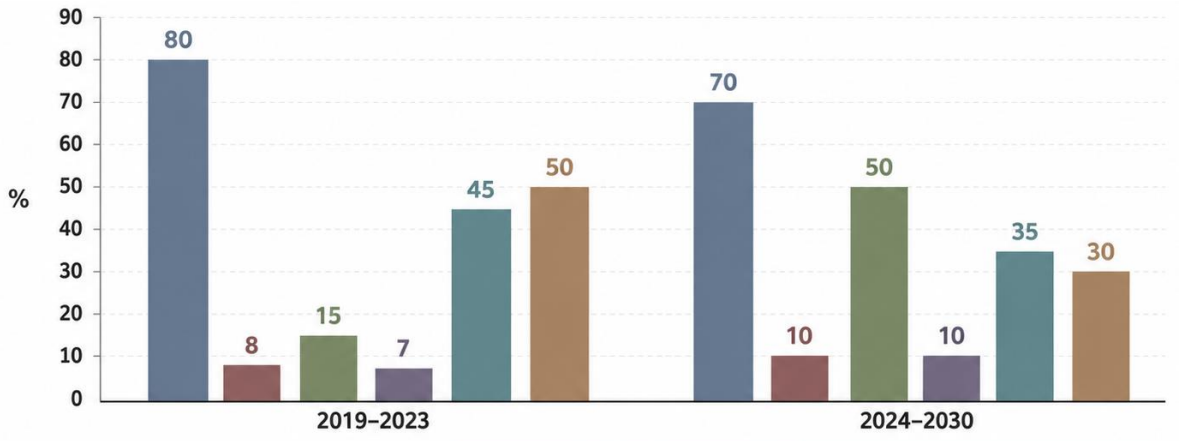
Джерело: створено автором на основі [243].

У глобальній економіці, де відновлювана енергетика відіграє домінантну роль у формуванні електроенергетичних потужностей, постає завдання планування відновлюваних енергоресурсів як першочергових джерел енергії в енергосистемі України в умовах трансформації економіки. Глобальний підхід до формування прогресивної структури електроенергетики в Україні базується на реалізації відновлюваних джерел енергії та усвідомлено обирається для сталого розвитку всупереч впливу глобальної кризи та геополітичних потрясінь в енергетичному секторі.

Застосування ресурсної стратегії сприяє розвитку еко-підприємництва, що спеціалізується на утилізації та нейтралізації різноманітних видів відходів, включаючи як звичайні побутові тверді відходи, так і небезпечні. Це допомагає розв'язати питання захисту довкілля та сприяє сталому економічному зростанню. Основне завдання бізнесу в галузі обробки та знешкодження відходів – зменшити обсяг відходів, що прямують на полігони, виробляти продукцію з вторинної сировини. Екобізнес використовує в Україні сучасні методики та техніку для переробки сміття, збільшує масштаби повторного використання матеріалів для мінімізації шкоди природі та зниження використання природних запасів; випускає товари з переробленої сировини: предмети інтер'єру, одяг, будівельні матеріали. Переробка вторинної сировини та відходів підстьобує розвиток еко-підприємництва та залучає фінансування компаній, що спеціалізуються на обробці та утилізації сміття. Нормативно-правова база України створює умови для роботи

організацій, що займаються зменшенням утворених відходів та запобігають зростанню їх обсягів; підсилює зниження впливу на природу, підготовку до подальшої переробки сміття заради збереження здоров'я людей та екологічної безпеки. В Україні використовуються стратегії поводження з відходами, що відповідають прийнятим європейським нормам та поставленим завданням.

Пріоритетним завданням Стратегії управління відходами в Україні до 2030 року є подолання гострої кризової ситуації, пов'язаної з формуванням, накопиченням, утриманням, обробкою, вивезенням та розміщенням сміття, а також запобігання посиленню негативного впливу на довкілля [121]. Ситуація в країні ускладнюється великим обсягом утворюваних відходів, що зумовлено використанням енерго- та сировинно-інтенсивних виробництв і недостатньою оперативністю дій у минулому. До накопичування відходів призводить високий рівень споживання ресурсів та орієнтація економіки на видобуток і переробку корисних копалин, у поєднанні з застарілим обладнанням. Цілі, що заявлені у Стратегії управління відходами в Україні, ґрунтуються на статистичних даних та думках фахівців, відповідають європейським нормам і стандартам у сфері утилізації відходів та проєктування пакувальних матеріалів. Планується, що стратегічні показники будуть досягнуті до 2030 року (рис. 2.11).

Показник	2019–2023	2024–2030
Зменшення обсягів використання первинної сировини, %	80	70
Збільшення побутових відходів на повторне використання, %	8	10
Збільшення обсягів відходів для перероблення, %	15	50
Збільшення обсягів побутових відходів для термічної утилізації, %	7	10
Зменшення відходів, що захоронюються, %	45	35
Зменшення захоронення побутових відходів, %	50	30

Рис. 2.11. Показники Стратегії управління відходами в Україні до 2030 р.

Джерело: створено автором на основі [121].

Національний план управління відходами до 2033 року містить ініціативи України для зменшення кількості сміття, що відправляється на полігони, та мінімізації відходів органічного походження. Впровадження Національного плану спричинить низку позитивних змін [244]:

– підвищення якості довкілля та добробуту громадян, оскільки документ відіграє пріоритетну роль для всебічного підходу до поводження з відходами; впровадження плану дозволить зменшити шкідливий вплив на екологію, зміцнити здоров'я населення та зберегти природні багатства;

– підтримка реалізації державної стратегії у сфері поводження з відходами по країні та виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію [245];

– стимулювання можливостей для отримання фінансування та залучення капіталу в галузь переробки відходів;

– раціональне використання природних ресурсів, зменшення утворення сміття, збільшення повторного використання, переробки матеріалів, що сприятиме переходу до сталого використання ресурсів та до економіки замкненого циклу;

– створення нових робочих місць та стимулювання розвитку економіки;

– формування системи стратегічного планування управління відходами в Україні на регіональному, муніципальному рівнях, серед підприємств, організацій та установ;

– покращення контролю та нагляду за діяльністю у сфері поводження з відходами.

Національний план створюється на основі інформації щодо статистичних досліджень, адміністративних даних центральних та місцевих органів влади, органів самоврядування; даних про діяльність компаній, установ та організацій.

В Україні екологічне підприємництво залучається до процесів переробки сміття, розкриває можливості переходу до циклічної економіки. Трансформація системи поводження з відходами слугує основою для циркулярного бізнесу та стимулює розвиток екологічного бізнесу в країні, приділяє увагу повторному використанню ресурсів і відновленню матеріалів; подовженню терміну служби виробів та модернізації через переробку. Зміни в контролі за поводженням з відходами відповідають правовим нормам України та реалізуються в контексті Закону України «Про управління відходами». Управління відходами включає визначення екологічної безпеки або

небезпеки на базі досліджень, проведених з урахуванням законодавчих норм; а також, коригування технічних норм згідно з класифікацією відходів, заснованою на європейському стандарті «List of Waste» [246]. Цифрові рішення для сфери управління відходами доступні на українській платформі «ЕкоСистема» [247]. Інформаційна система з управління відходами виконує функції обліку, моніторингу операцій, видачі ліцензій та формування звітності, оформлення дозволів та автоматичного визначення прав на операції з відходами.

Повоєнне відновлення екологічного туризму стане новим напрямком для України в процесі європейської інтеграції, зміцнюватиме партнерські відносини з державами-членами Євросоюзу та ЮНЕСКО. В економіці екологічний туризм розглядається як фактор сталого територіального розвитку, орієнтований на захист природи. Пропонується зробити пріоритетним напрямок екологічного туризму, що дозволяє туристам здійснювати пізнавальні поїздки до унікальних природних об'єктів та культурних пам'яток з мінімальним впливом на навколишнє середовище та з урахуванням інтересів місцевого населення. Цей вид туризму ґрунтується на принципах сталості, дозволяє мандрівникам насолодитися красою природи та взяти на себе відповідальність за збереження екології. Принципи формування екологічного туризму в Україні підкреслюють акценти на підтримці природних багатств для нащадків та досягненні гармонії між природою, мешканцями регіонів та туристами (табл. 2.3).

В Україні туристичний сектор продемонстрував податкові відрахування у 2024 році – згідно з оцінками Державного агентства розвитку туризму, податки сягнули 273,1 млн гривень [248]. Цей показник перевищує показники періоду до початку військових дій на 16%, що вказує на відновлення індустрії туризму та пристосованість регіонів до поточної ситуації війни. На початку 2025 року до державного бюджету надійшло вже 799 млн гривень від підприємств, залучених до сфери туризму, що на 30% більше, ніж роком раніше у сумі 616 млн грн. Порівняно з першим кварталом 2021 року, коли надходження становили 629 млн гривень, туристична галузь збільшила податкове навантаження на 27%. Внесок у формування бюджету зробили готельний бізнес, місця тимчасового розміщення та діяльність туристичних операторів [249].

Таблиця 2.3

Принципи формування потенціалу екологічного туризму в Україні та їхня результативність

Принципи формування потенціалу		**Результат**	
Збереження довкілля та природи	Екологічний туризм виховує повагу до природи, культурних цінностей та традицій місцевих жителів. Еко-туристи намагаються мінімізувати залежність від довкілля та мешканців без порушення цілісності екосистеми	Збереження біорізноманіття	Подорож куточками природи дозволяє людям відчути біорізноманіття. Відвідування національних заповідників, біосферних заповідників парків, надає змогу зберегти унікальні екосистеми
Освіта та знання	Екологічний туризм сприяє усвідомленню екологічних проблем для їх вирішення. Туристи отримують знання про зміни клімату, баланс екосистем, біорізноманіття, що призводить до зростання еко-відповідальності	Підвищення поінформованості	Еко-туризм підвищує поінформованість про екологічні проблеми та важливість у збереженні природи; сприяє схваленню свідомого рішення у повсякденному житті довкілля
Економічне сприяння місцевій спільноті	Екологічний туризм сприяє підтримці місцевих жителів та розвитку економіки регіонів, створює робочі місця; зберігає традиції та культурну спадщину людей	Економіка	Екологічний туризм сприяє розвитку місцевої економіки та культури; підвищує добробут місцевої спільноти
Малі групи та обмежені впливи	Екологічний туризм охоплює невеликі групи людей для мінімізації впливу на довкілля. Підхід зберігає тишу і рівновагу вразливої еко-системи	Фінансування еко-туризму	Фінансування еко-туризму дозволяє досліджувати та контролювати екосистеми; створювати стратегії та плани охорони довкілля
Правила та рекомендації	Еко-турист дотримується правил поведінки та правил місцевих органів, компаній для запобігання негативних наслідків для довкілля та місцевого населення	Євроінтеграція	Еко-туризм поширює цілі сталого розвитку, сприяє співпраці зі світовими організаціями та ЄС для розвитку економіки та збереження довкілля

Джерело: створено автором.

Стратегія «Зелений курс» Європейського Союзу передбачає досягнення кліматичної нейтральності та екологічний туризм у Європі динамічно зростає за принципами сталості та продуманими планами туроператорів і мандрівників. За оцінками Всесвітньої туристичної організації при ООН, екологічний туризм передбачає врахування поточних та перспективних економічних, соціальних та природоохоронних наслідків, орієнтованих на задоволення запитів туристів, збереження довкілля та добробут суспільства [250]. Концепція перетворення туризму на конкурентоспроможний та взаємопов'язаний сегмент глобального ринку визначається умовами сталого розвитку. Згідно зі «Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [251] в Україні важливо забезпечити безпеку, захистити права туристів, дотримуватися європейського законодавства у сфері

туризму та створити привабливі інвестиційні можливості для розвитку туристичної інфраструктури. Також необхідно вдосконалювати професійну освіту в туристичній галузі та позитивний імідж України, щоб залучити більше екомандрівників. У звіті Світового економічного форуму про глобальні ризики за 2024 рік Україна включена до списку країн з підвищеною небезпекою через військовий конфлікт з Росією та отримала експертну оцінку екстремального ступеня ризику [252; 253]. Загострення конфлікту здатне дестабілізувати світові логістичні ланцюжки, ринки, систему безпеки та політику, створюючи пряму загрозу безпеці людей у світі [252]. Україна володіє унікальними природними ресурсами, які включають національні парки та заповідники та удосконалюють умови для розвитку екологічного туризму та підтримки громад, зацікавлених у збереженні довкілля. Ефективне використання потенціалу екотуризму сприяє модернізації екокурортів; покращенню обслуговування туристів; просуванню освітнього, наукового, оздоровчого туризму та сталому розвитку галузі.

Екологічне підприємництво в Україні об’єднує сільське господарство та виробництво продуктів органічного походження. Приєднання України до екологічних заходів глобального спрямування збільшує попит на органічну продукцію країни [254]. Україна збільшує темпи органічного виробництва для досягнення цілей сталого розвитку. У 2024 році органічна промисловість стає одним з першорядних напрямів розвитку агропромислового сектору України. За державної підтримки еко-підприємництво реалізує українське органічне законодавство та адаптується до новітніх органічних регламентів Євросоюзу. Україна отримала міжнародну підтримку в галузях органічного виробництва завдяки проєктам Євросоюзу, США (USAID), Швейцарії (SECO), Німеччини (BMEL). У 2023 році стартувала частина Швейцарсько-Української програми «Quality FOOD Trade Program» для сприяння стійкій торгівлі та зміцнення конкурентоспроможності екологічного підприємництва. Європейська Комісія оприлюднила щорічний звіт про імпорт органічної продукції та зазначила, що Україна посіла 3 місце серед 123 країн за обсягами постачання органіки до Європейського Союзу у 2024 році з обсягом експорту 13,1 млрд євро, що складає 6,7% від загального імпорту агропродукції до Євросоюзу. Українські виробники органічної

продукції поставили в ЄС у 2024 році 203897 тис. тонн, а в довоєнному 2021 році цей показник становив 189,24 тис. тонн (рис. 2.12).

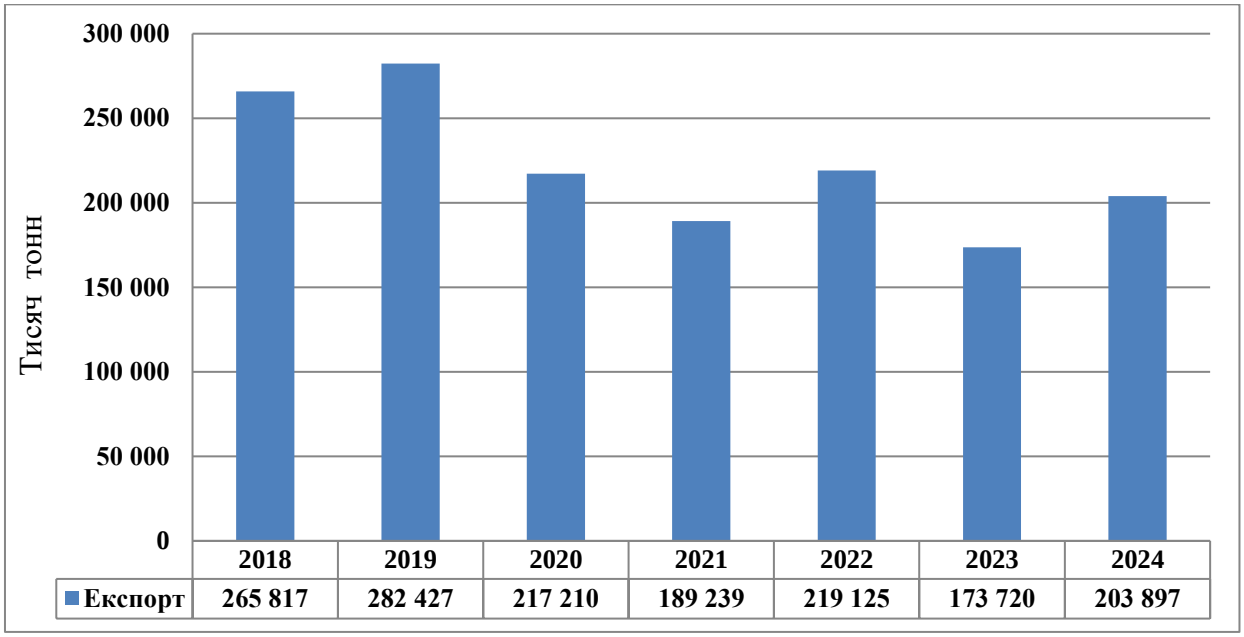

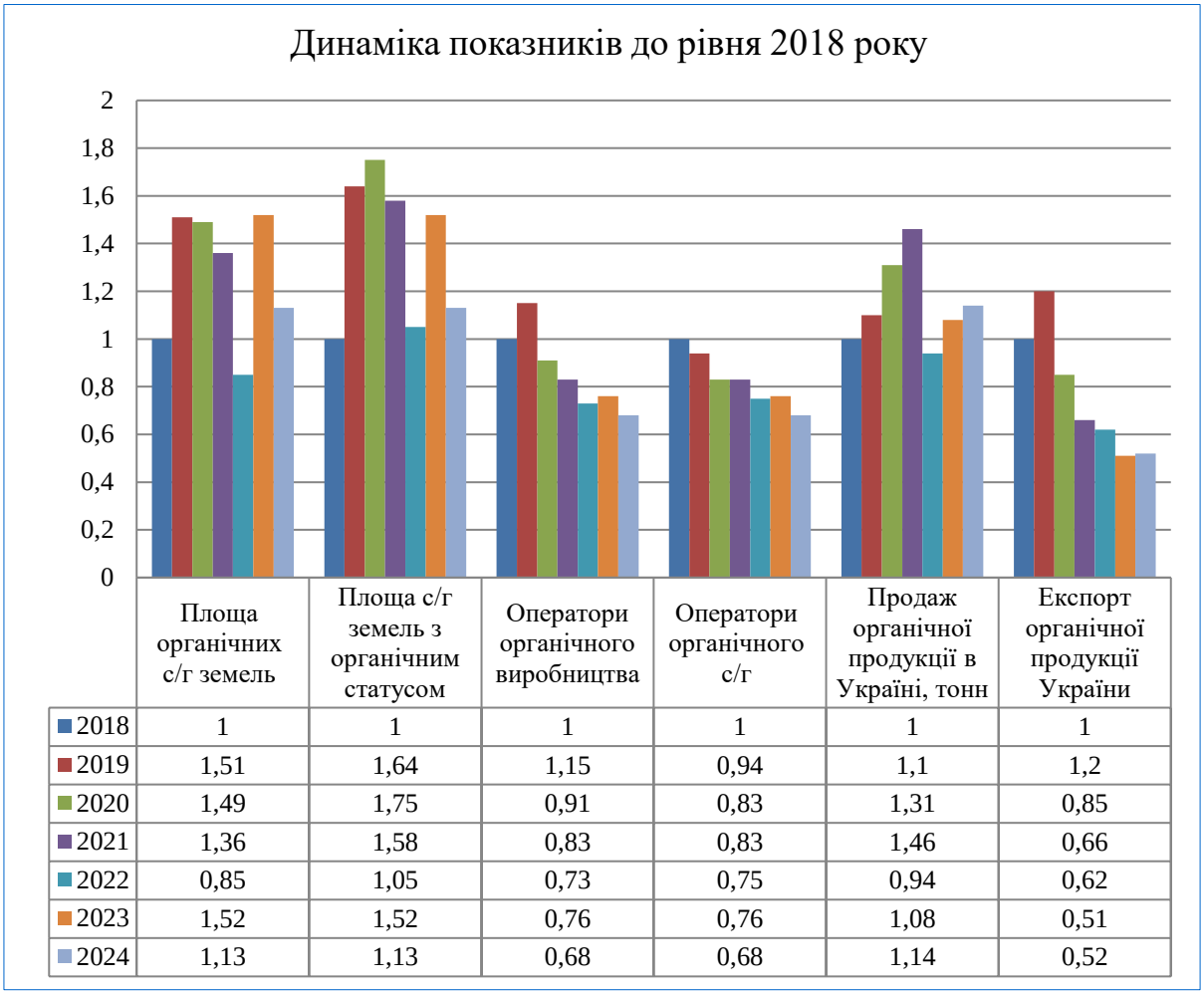
Рис. 2.12. Експорт органічної продукції з України до країн Євросоюзу

Джерело: створено автором на основі [255].

Потенціал розвитку еко-підприємництва в Україні не досягає граничних значень. Лише 0,03% аграрного експорту України до Євросоюзу припадає на органічну продукцію. При зростанні попиту людей до здорового харчування, українським фермерам вигідно приділяти більше уваги органічному сектору та нарощувати поставки товарів з вищою доданою вартістю. В Україні у 2024 році на внутрішньому ринку налічувалося близько 50 підприємств, які працювали за принципом органічного виробництва; кількість сертифікованих згідно з нормою українського законодавства операторів збільшилася зі 152 у 2023 році до 260 у 2024 році.

Підтвердження відповідності національним стандартам стає необхідною умовою для торгівлі всередині країни; знак сертифікації дозволяє розміщувати органічні товари в мережі українських магазинів. Попри економічні складнощі, українські покупці продовжують придбавати еко-продукти, віддають перевагу безпеці; після спаду продажів минулого року внутрішній ринок стабілізувався. Акцент споживачів робиться на органічні продукти повсякденного попиту: лідирує молочна продукція – обсягом 3000 тонн; другою йде «фреш» група, що включає овочі, фрукти, ягоди, гриби, обсягом 2880 тонн. Третє місце займають зернові, крупи, борошно та снеки – 1100

тонн. Динаміка вказує, що органічні продукти стають частиною раціону громадян України. Лідерами за обсягом продажів стали компанії, що спеціалізуються на чаї – 77 тонн, оборот 208 млн грн; вершковому маслі – 236 тонн, оборот 169 млн грн; молоці – оборот 90 млн грн [256; 257]. Аналіз показує, що українці віддають перевагу придбанню базових органічних продуктів, однак заощаджують на товарах преміумклас – на елітних сортах чаю, вишуканих молочних продуктах або органічній олії. Важливу роль у стимулюванні внутрішнього попиту відіграють маркетингові акції. У 2024 році мережа «Сільпо» спільно з «Органічна ініціатива» провели фестиваль «Органік фест» за підтримки Швейцарської Конфедерації в рамках програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що сприяло зміцненню репутації брендів. Внутрішній ринок органічних продуктів в Україні характеризується стійким попитом на базовий асортимент і розвитком вузькоспеціалізованих напрямів. Це закладає потенціал розвитку екологічного підприємництва, розширює вибір органічних продуктів та розвиває органічні уподобання споживачів. Еко-підприємнцтво демонструє зацікавленість у внутрішньому ринку, фінансує створення торгових марок та інноваційної органічної продукції; підтримує тренди усвідомленого вибору еко-товарів серед молоді та заможних верств населення. Збільшений інтерес з боку покупців до натуральної продукції розширює потенціал розвитку екологічного підприємництва. Проте, в період з 2018 по 2024 рік в Україні ці перспективи послабилися внаслідок проблем з логістикою та відтоку мешканців за кордон, скорочення доходів населення та зниження інтересу до органічних товарів, спричиненого збройним військовим конфліктом. Уповільнення збільшення обсягів виробництва органічної продукції в Україні за той самий відрізок часу підтверджується даними на рис. 2.13 і справило негативний вплив на потенціал розвитку екологічного підприємництва.

	Площа органічних с/г земель	Площа с/г земель з органічним статусом	Оператори органічного виробництва	Оператори органічного с/г	Продаж органічної продукції в Україні, тонн	Експорт органічної продукції України
2018	1	1	1	1	1	1
2019	1,51	1,64	1,15	0,94	1,1	1,2
2020	1,49	1,75	0,91	0,83	1,31	0,85
2021	1,36	1,58	0,83	0,83	1,46	0,66
2022	0,85	1,05	0,73	0,75	0,94	0,62
2023	1,52	1,52	0,76	0,76	1,08	0,51
2024	1,13	1,13	0,68	0,68	1,14	0,52

Рис. 2.13. Показники органічного виробництва в Україні у 2018-2024 рр.

Джерело: створено автором на основі [258; 259]

Перешкодами в Україні виступають бар'єри в удосконаленні органічного виробництва для оптимізації потенціалу розвитку еко-підприємництва, а саме: невеликий рівень доходів громадян; присутність на ринку іноземних товарів, особливо готових страв; вузький вибір органічних товарів та епізодична поява в магазинах українських екологічних продуктів; недостатньо розвинена система постачання та транспортування, що збільшує вартість органічних продуктів; недостатня поінформованість людей про переваги органічної продукції.

За останнє десятиліття Україна незмінно посідає одну з перших позицій серед ключових експортерів органічної продукції до країн Євросоюзу. Сьогодні понад 60 видів української органічної продукції надходять на ринки 40 країн світу. Одночасно посилюється присутність вітчизняних виробників всередині країни – зростає популярність органічних брендів, а попит на органічні товари продовжує

збільшуватися [260]. За даними аналізу середовища вітчизняних виробників органічної сільськогосподарської продукції, більшість із них мають конкурентні переваги: високу рентабельність, безпечність продукції, низьку собівартість івелику частку ринку. Для формування та розвитку конкурентних переваг виробникам необхідно розробити стратегії забезпечення конкурентоспроможності продукції для забезпечення потреб вітчизняного ринку та виходу на світовий ринок [261].

Щоб визначити популярні українські бренди органічної продукції, платформа Brand Story Ukraine спільно з сертифікаційним органом «Органік Стандарт» вже п’ятий рік поспіль обґрунтовує комплексні рейтинги виробників органічної продукції [262]. У рейтингах охоплюється низка напрямків – від бакалійних виробів до свіжих продуктів, молочної продукції та експортерів органічних товарів з високою доданою вартістю. Оцінювання ґрунтується на аналізі масштабів випуску, наявності в торгівельних мережах, цифровій активності в медіапросторі та соцмережах, що гарантує правдивість даних. Обсяг реалізації продукції розраховується на базі даних від операторів органічного ринку, які мають сертифікат від «Органік Стандарт». Враховуючи, що понад 95% учасників органічного сектору в Україні проходять перевірку цим органом, результати стали репрезентативними. У 2024 році опубліковано п'ять рейтингів:

- ТОП-10 найвпізнаваніших українських брендів органічної продукції;
- ТОП-3 виробників органічних бакалійних товарів;
- ТОП-3 брендів органічних свіжих продуктів;
- Лідери у галузі виробництва органічної молочної продукції;
- ТОП-5 компаній-експортерів органічних товарів з підвищеною цінністю.

Лідерами рейтингу у 2024 році стали такі торгові марки: «Organic Milk»; «Дунайський аграрний»; «Старий Порицьк»; «Сквирянка»; «Organic Chicken»; «Екород»; «BigBlue»; «Spring Drops»; «Garna Organica»; «Агро Стариця» та інші [262] (рис. 2.14).

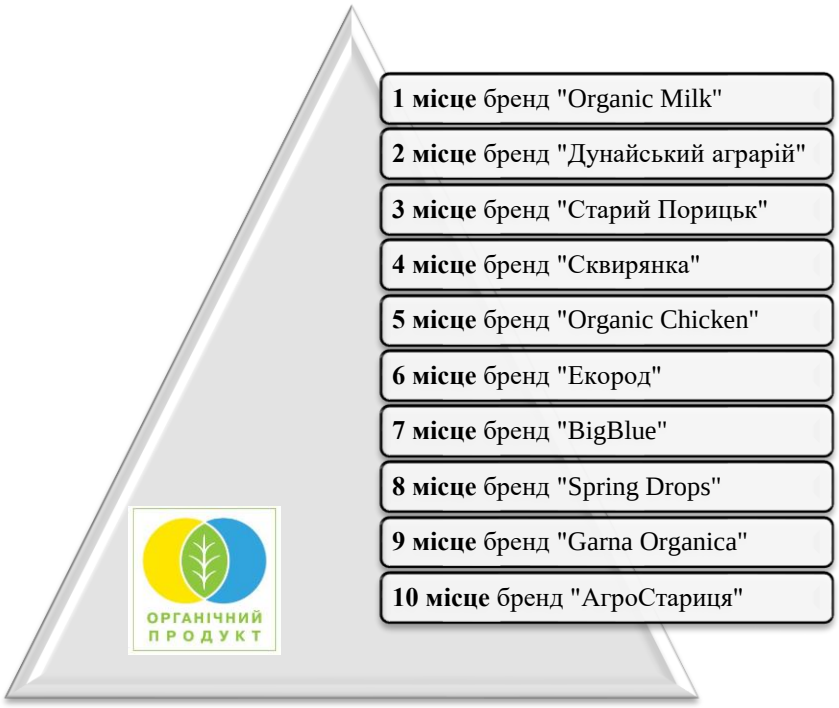

Рис. 2.14. Рейтинг українських брендів у сфері органічного виробництва у 2024 році

Джерело: створено автором на основі [262; 263].

У 2025 році за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації спілка «Органічна ініціатива» представила рейтинг «ТОП 20 провідних органічних брендів України» в контексті швейцарсько-української програми QFTP з розвитку торгівлі продукцією з підвищеною доданою вартістю в органічному та молочному секторах. Рейтинг став інструментом популяризації українських органічних брендів на внутрішньому ринку країни, посилив довіру громадян до сертифікованої органічної продукції шляхом публічного визнання досягнень та сприяв зростанню поінформованості людей щодо маркування таких товарів.

Рейтинги найкращих брендів України в органічній галузі формувався за такими критеріями: обсяги виробництва та продажів на міжнародному та внутрішньому ринку, присутність брендів у торгових мережах; активність брендів у медіа- мережі та соцмережі. Провідні бренди органічної промисловості України за рейтингом ГС «Органічна ініціатива» у 2025 році репрезентовані у додатку Б та табл. Б.1. Показовий рейтинг із 20 лідерів 2025 року обґрунтував визнання якості та реальний механізм транспарентної демонстрації прогресу органічного сектору країни, виділив бренди, які

формують стійку культуру відповідального вибору еко-продуктів [264; 265]. Торгові марки: «Organic Milk»; «Дунайський аграрний»; «Старий Порицьк»; «Сквирянка»; «Екород» утримали позиції ринку та залишилися лідерами рейтингу у 2025 році.

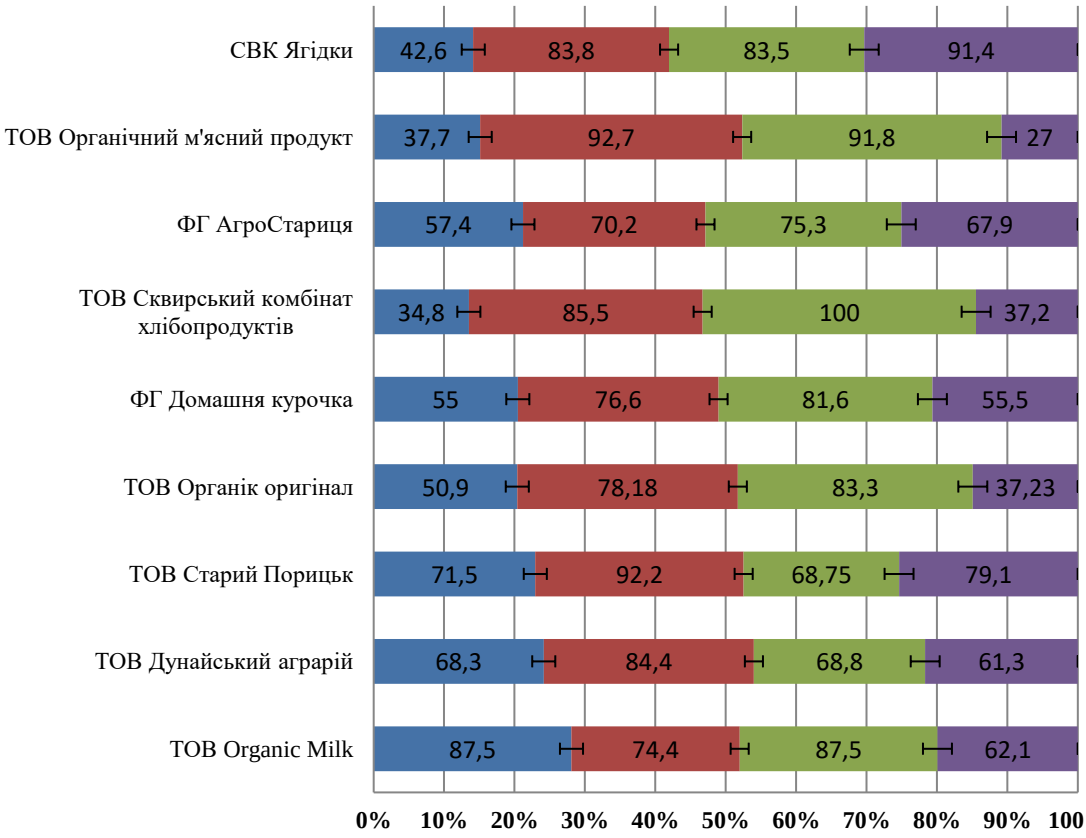
Оцінка органічних брендів позитивно впливає на стійкість еко-бізнесу в Україні, забезпечує зростання сектору органічного виробництва та зміцненню позицій учасників ринку [266]. Прозорі та чітко визначені критерії оцінювання дозволяють споживачам виявляти перевірені та надійні бренди, що посилює довіру до продуктів і сприяє формуванню довгострокової лояльності в умовах залежності попиту на органічну продукцію від якості та відкритості процесів виробництва. Включення до рейтингів лідерів органічного сегмента збільшує поінформованість бренду серед покупців та потенційних партнерів. Компанії-лідери отримують перевагу при розміщенні товарів у великих торгівельних мережах, розширюють присутність у роздрібній мережі, збільшують аудиторію. Система рейтингів створює сприятливе конкурентне середовище та спонукає виробників приділяти більше уваги якості продукції, впровадженню інновацій, ефективному маркетингу, реалізації екологічних проєктів; сприяє підвищенню рівня розвитку органічного ринку України. Виробники, які увійшли до ТОП-списків, частіше залучаються до участі в міжнародних грантових програмах, спрямованих на розвиток сталого землеробства. Крім того, рейтинг відкриває можливості для масштабування державної підтримки сектору органічного виробництва, полегшує доступ до фінансових ресурсів та сприяє системному зростанню галузі. Висвітлення успішних органічних брендів сприяє поширенню інформації про екологічно безпечну продукцію серед громадян та поступово змінює моделі споживання; підвищує екологічну культуру, що безпосередньо сприяє сталому розвитку як бізнесу, так і суспільства. Таким чином, система рейтингування органічних брендів стала потужним інструментом для зростання окремих компаній та формування стійкої, екологічно орієнтованої економіки в Україні; допомагає учасникам ринку конкурувати та забезпечувати одночасно сталий ріст сектору, зміцнення довіри з боку споживачів на глобальному рівні.

Оцінювання потенціалу підприємств-виробників органічної продукції в Україні рекомендується в дисертації здійснювати на базі методів порівняльного, комплексного,

рейтингового та фінансового аналізу за ключовими метриками визначення показників ефективності. *Методичний інструментарій оцінки* використання потенціалу виробників органічної продукції формалізується в роботі як система моніторингу структури, показників та механізму розрахунку ефективності екологічних підприємств, яка деталізована у додатку (табл. В.1-В.2). Використання діагностичних інструментів у додатку Г дало можливість виявити залежності між показниками ефективності та ліквідності виробників органічних продуктів (табл. Г.1-Г.4), щоб аргументувати господарські рішення. У фінальній рейтинговій оцінці за базову ідею береться порівняння кожного респондента дослідження за кожним показником з умовним еталонним підприємством, яке демонструє абсолютну ефективність 100%. Графічна інтерпретація ступеня використання потенціалу підприємств-виробників органічної продукції показує упорядковані показники на підставі даних фінансової звітності у додатку Д (рис. Д.1-Д.9). Графічні методи оцінки забезпечують наочність сприйняття кінцевих результатів аналізу, що інтерпретуються в графічних об'єктах (графіках, діаграмах). Така інтерпретація результатів є доцільною при узагальненні результатів аналізу, але й вимагає відповідних розрахунків та логічних висновків. Однак, графічні методи аналізу не завжди забезпечують необхідну точність, оскільки функції, які демонструють реальні економічні процеси, лише відбивають фактично існуючу залежність [283].

Рейтингова оцінка удосконалює суб'єктивне оцінювання експертів, характерне для багатьох методик та доповнює експертну оцінку об'єктивними та відкритими даними, які отримані в результаті аналітичного дослідження в умовах ринкової економіки України.

Структуру використання потенціалу підприємств в органічному секторі України пропонується визначати з урахуванням різних рівнів ефективності як результат фінальної рейтингової оцінки респондентів дослідження в ринковій економіці (рис. 2.15).

	ТОВ Organic Milk	ТОВ Дунайський аграрій	ТОВ Старий Порицьк	ТОВ Органік оригінал	ФГ Домашня курочка	ТОВ Сквирський комбінат хлібопродуктів	ФГ АгроСтариця	ТОВ Органічний м'ясний продукт	СВК Ягідки
Ключові фінансові показники підприємств	87,5	68,3	71,5	50,9	55	34,8	57,4	37,7	42,6
Ключові активи підприємств	74,4	84,4	92,2	78,18	76,6	85,5	70,2	92,7	83,8
Ключові показники витрат підприємств	87,5	68,8	68,75	83,3	81,6	100	75,3	91,8	83,5
Ключові показники фінансової стійкості підприємств	62,1	61,3	79,1	37,23	55,5	37,2	67,9	27	91,4

Рис. 2.15. Структура використання потенціалу підприємств з урахуванням ефективності виробників органічної продукції

Джерело: створено автором на основі [додатки В; Г; Д].

Еталонне підприємство, яке демонструє максимальну ефективність, має збалансований потенціал (100х100х100х100), який забезпечує стійкість функціонування. Структура використання потенціалу підприємств в органічному секторі України дозволяє оцінити перспективи респондентів дослідження щодо досягнення оптимального рівня потенціалів. Зазначені перспективи доцільно розділити за масштабами – великі, середні та малі. Компанія ТОВ «Organic Milk» має великі можливості (у діапазоні 62-87% від загального обсягу) у досягненні оптимальних показників потенціалу за наявності збалансованої структури. Водночас ТОВ

«Органічний м'ясний продукт» визначається незбалансованим рівнем потенціалу в межах 27-92%. З урахуванням аналізу ключових показників використання потенціалу підприємств (додаток Г, табл. Г. 1-Г. 4); даних фінальної рейтингової оцінки учасників ринку з додатка Д (рис. Д. 1-Д. 9); структури реалізації потенціалу підприємств з відомими українськими брендами органічної продукції (рис. 2.14) у дисертації побудовано рейтинг конкурентоспроможності зазначених брендів у галузі органічного виробництва за даними відкритої статистичної звітності [267-276].

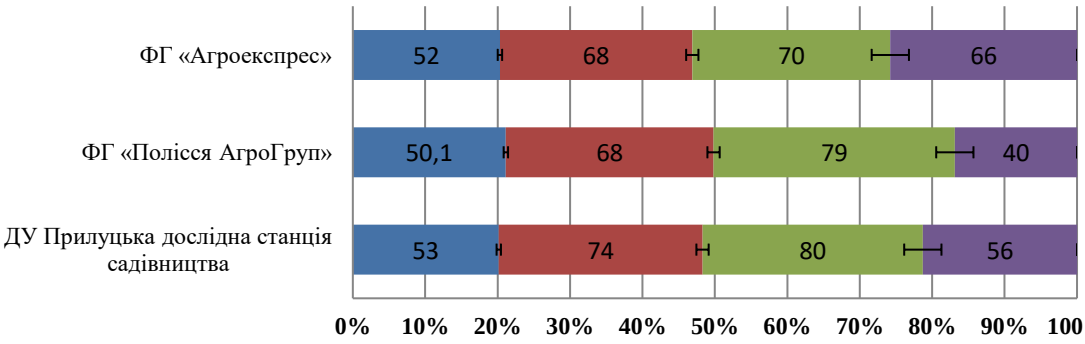
Як критерій ранжирування виступає середнє значення ключових показників ефективності, що були отримані у ході аналізу структури реалізації потенціалу респондентами в умовах внутрішнього ринку (рис. 2.15):

- **1 місце** – ТОВ «Organic Milk»; ТОВ «Старий Порицьк».
- **2 місце** – СВК «Ягідки».
- **3 місце** – ТОВ «Дунайський аграрій».
- **4 місце** – ФГ «АгроСтариця».
- **5 місце** – ФГ «Домашня курочка».
- **6 місце** – ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів».
- **7 місце** – ТОВ «Органік оригінал».
- **8 місце** – ТОВ «Органічний м'ясний продукт».

На підставі практичних спостережень проведено польові обстеження ключових параметрів використання потенціалу державної установи «Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України», ФГ «Полісся АгроГруп», ФГ «Агроекспрес» (додаток Г, таблиці Г.5 – Г.8), а також розроблено графічну оцінку реалізації потенціалу даних організацій (додаток Д, рис. Д.10 – Д.12). Структура освоєння потенціалу зазначених підприємств на внутрішньому ринку визначена на основі публічної фінансової звітності (рис. 2.16).

Еталонне підприємство на рис. 2.16 показує рівень ефективності 100% та збалансовану структуру потенціалу, що забезпечує результативну діяльність організації. Характеристика використання потенціалу обстежених підприємств у розрізі органічного виробництва України відображає перспективи їх розвитку. ДУ«Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України» має середні можливості (від 53% до 80% від загального обсягу) для формування оптимальних показників потенціалу при збалансованому розподілі ресурсів. Щодо

підприємств ФГ «Полісся АгроГруп», ФГ «Агроекспрес», вони характеризуються середнім ступенем взаємозв'язку показників використання потенціалу в межах 40-80% з перспективами подальшого зростання.

	ДУ Прилуцька дослідна станція садівництва	ФГ «Полісся АгроГруп»	ФГ «Агроекспрес»
Ключові фінансові показники підприємств	53	50,1	52
Ключові активи підприємств	74	68	68
Ключові показники витрат підприємств	80	79	70
Ключові показники фінансової стійкості підприємств	56	40	66

Рис. 2.16. Структура потенціалу підприємств на основі польового обстеження ключових параметрів його використання

Джерело: створено автором на основі [280-282; додатки В; Г; Д].

Структура використання потенціалу підприємств в органічному секторі України орієнтується на ідеї стратегічного управління бізнесом, нові технології та бізнес-екосистеми. Зокрема, бізнес-екосистема об'єднує взаємодію учасників ринку для удосконалення можливостей еко-підприємництва. Бізнес-екосистеми на засадах інноваційних технологій підвищують потенціал розвитку еко-бізнесу завдяки координації, дотримання екологічних норм та впровадження інновацій.

Оцінку потенціалу розвитку еко-підприємництва в Україні доцільно проводити з урахуванням глобального, державного й корпоративного аспекту. У 2024-2026 роках ключову роль для розвитку українського еко-бізнесу відіграє глобальний аспект. Каталізатором та постачальником необхідних ресурсів для «зеленої» трансформації виступають міжнародні фінансові структури, іноземні уряди та донорські міжнародні агенції. Для осмислення причин такої тенденції доцільно зіставити три рівні впливу на потенціал розвитку еко-підприємництва в Україні у зазначений період та надати характеристику цих рівнів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Три рівні впливу на потенціал розвитку екологічного підприємництва в Україні

Аспект	Глобальний фактор	Державний фактор	Корпоративний фактор
Масштаб впливу	Системний та визначальний	Інституційний та координаційний	Локальний та ситуативний
Фінансовий ресурс	Мільярди доларів на зелені програми	Десятки млн доларів (гранти, платформи)	Внутрішні інвестиції компаній
Основні важелі	Євроінтеграція, умови для допомоги	Законодавство, стратегії	ESG-практики, корпоративна соціальна відповідальність
Розвиток екосистеми	Формує попит, нові ринки	Створює правила та базову інфраструктуру	Створює одиничні успішні кейси

Джерело: створено автором.

У роботі пропонується характеристика трьох рівнів впливу на потенціал розвитку еко-підприємництва у період післявоєнного відновлення країни:

1. *Глобальний аспект.* Потенціал розвитку екологічного підприємництва пов'язується з ефективним використанням природних активів для налагодження міжнародної взаємодії; залучення інвестицій для захисту довкілля та сталого агропромислового комплексу; зниження впливу на природу; впровадження відновлюваних джерел енергії, що дозволить зміцнити позиції українського еко-бізнесу на міжнародному рівні.

2. *Державний аспект.* Потенціал розвитку екологічного підприємництва розглядається як фактор, здатний стимулювати прогрес української економіки, забезпечувати зайнятість населення та позитивно впливати на показники ВВП.

3. *Корпоративний аспект.* Потенціал розвитку екологічного підприємництва взаємодіє з потенціалом природних активів для підтримки ринку споживачів екологічної продукції, поліпшення прибутковості підприємств у регіональному масштабі. Корпоративний аспект передбачає оптимізацію витрат, розширення джерел доходу та гнучкої цінової політики.

Отже, у 2024-2026 рр. глобальна підтримка виступає фундаментом для реалізації державних і корпоративних програм країни. Масштабні екологічні

ініціативи та еко-проєкти не відбулися б без масштабних інвестицій з боку міжнародних партнерів. У системі розвитку потенціалу держава бере на себе роль архітектора та координатора, формуючи еко-стратегії та платформи для оптимальної реалізації допомоги. Корпоративний сектор поки залишається другорядною ланкою, поступово впроваджуючи «зелені» практики в бізнес-процеси. Аналіз впливу на потенціал розвитку екологічного підприємництва в Україні на 2024-2026 роки показує, що домінує глобальний фактор. Саме міжнародні фінансові інституції, уряди країн світу та донорські організації є головними драйверами та основним джерелом ресурсів для переходу України до «зеленої» економіки.

У запропонованому формулюванні підкреслюється важливість об'єднання цілей основних зацікавлених сторін: еко-бізнесу, держави, світової спільноти. Рекомендовані визначення дають всебічне уявлення про можливості зростання еко-підприємництва в Україні та показують здатність сприяти економічному підйому; розширювати міжнародну кооперацію; посилювати ринкову частку бізнесу та збільшувати прибутковість підприємств, орієнтованих на екологію.

Визначення потенціалу розвитку екологічного підприємництва в Україні дозволило виділити три основні аспекти, та створити фундамент для побудови методики оцінки. Така методика охоплює як загальні аспекти, так і конкретні деталі оцінювання, та використовує системний підхід до аналізу та управління потенціалом розвитку еко-підприємництва (рис 2.17).

Методика фокусується на конкретних цілях та принципах екологічного підприємництва, включає визначення системи показників, їх кількісну оцінку та прогнозування. Якісна оцінка базується на факторах, що стимулюють розвиток екологічного підприємництва, серед яких нами виділяються інфраструктурні обмеження, проблеми з фінансуванням та цифровізація, щоб виявити бар'єри та шляхи їх подолання. Системний підхід враховує внутрішній вплив, зовнішній вплив та зв'язок між рівнями: *законодавчої бази, фінансовою стабільністю, технологічним забезпеченням.*

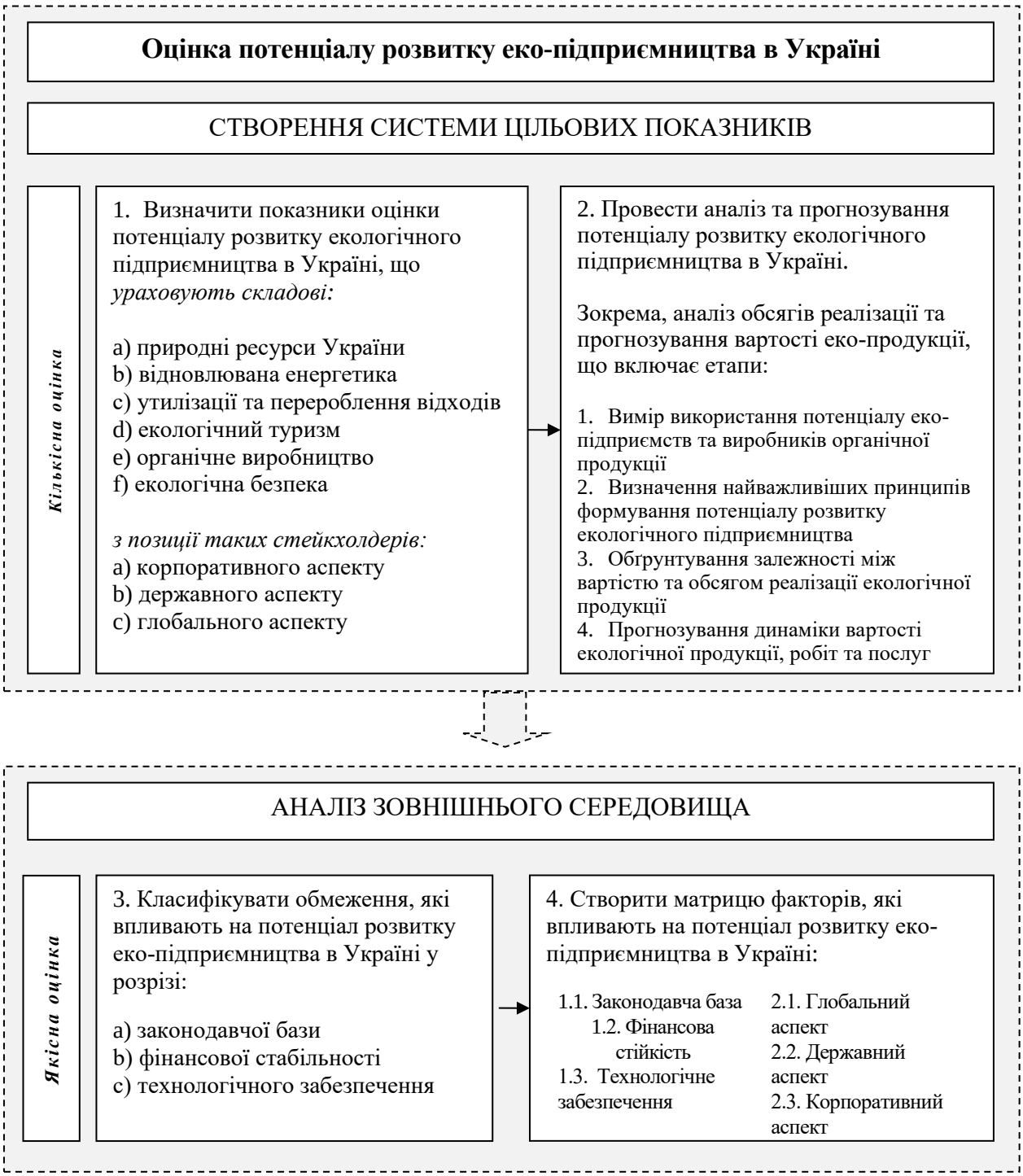

Рис. 2.17. Методика комплексної оцінки потенціалу розвитку еко-підприємництва в Україні

Джерело: створено автором.

Складові розвитку еко-підприємництва в Україні, що представлені на рис. 2.8, визначаються ефективним засобом аналізу сильних сторін, перспектив і ризиків в бізнесі. Це, своєю чергою, обґрунтовує основу для створення рішень, спрямованих на зростання конкурентоспроможності українського екологічного підприємництва на світовому ринку. В дисертації ми рекомендуємо методичний інструментарій (Додаток

В), що знайшло відображення у розробці алгоритму оцінювання використання потенціалу еко-підприємств та виробників органічної продукції (рис. 2.17), що дозволяє зменшити розрив між теоретичною оцінкою потенціалу ресурсів та реальною спроможністю підприємств трансформувати ресурси в екологічні бренди. В оперативних планах пропонуються інструменти подолання бар'єрів та зростання конкурентоспроможності екологічного бізнесу в Україні. Алгоритм оцінювання потенціалу розвитку еко-підприємництва у системі стратегічного планування в Україні пропонується на рис. 2.18.

Оперативним планам приділяється особлива увага для розширення обсягу реалізації еко-продукції та усунення бар'єрів для зростання потенціалу. В роботі запропоновано методичний інструментарій (Додаток В) у розробці алгоритму оцінки потенціалу (рис. 2.18), що дозволяє інтегрувати параметри ефективності еко-підприємств з показниками ринкового моніторингу. В цілому, стратегічний метод забезпечує зміцнення конкурентоспроможності та сталий розвиток екологічного підприємництва. Зокрема, система показників оцінки використання потенціалу еко-підприємств забезпечує зворотний зв'язок між етапами оцінювання ресурсів та оперативними планами, дозволяючи вчасно коригувати стратегію при зміні зовнішніх умов.

Система стратегічного планування використовує алгоритм аналітичного та прогностичного підходів, систематизацію реальних обмежень та фактори впливу на потенціал розвитку екологічного підприємництва в Україні. Для побудови системи стратегічного планування у дисертації рекомендується:

– детально опрацювати етапи постановки цілей, визначення стратегічних завдань та складання дорожньої карти дій;

– пов'язати цільові метрики з матеріальним та нематеріальним результатом;

– удосконалити аналіз ризиків і перспектив, що виникають через тенденції розвитку еко-підприємництва;

– деталізувати етапи оперативного планування, визначити часові рамки й список дій; розрахувати потреби в екологічних ресурсах, спираючись на матрицю факторів впливу.

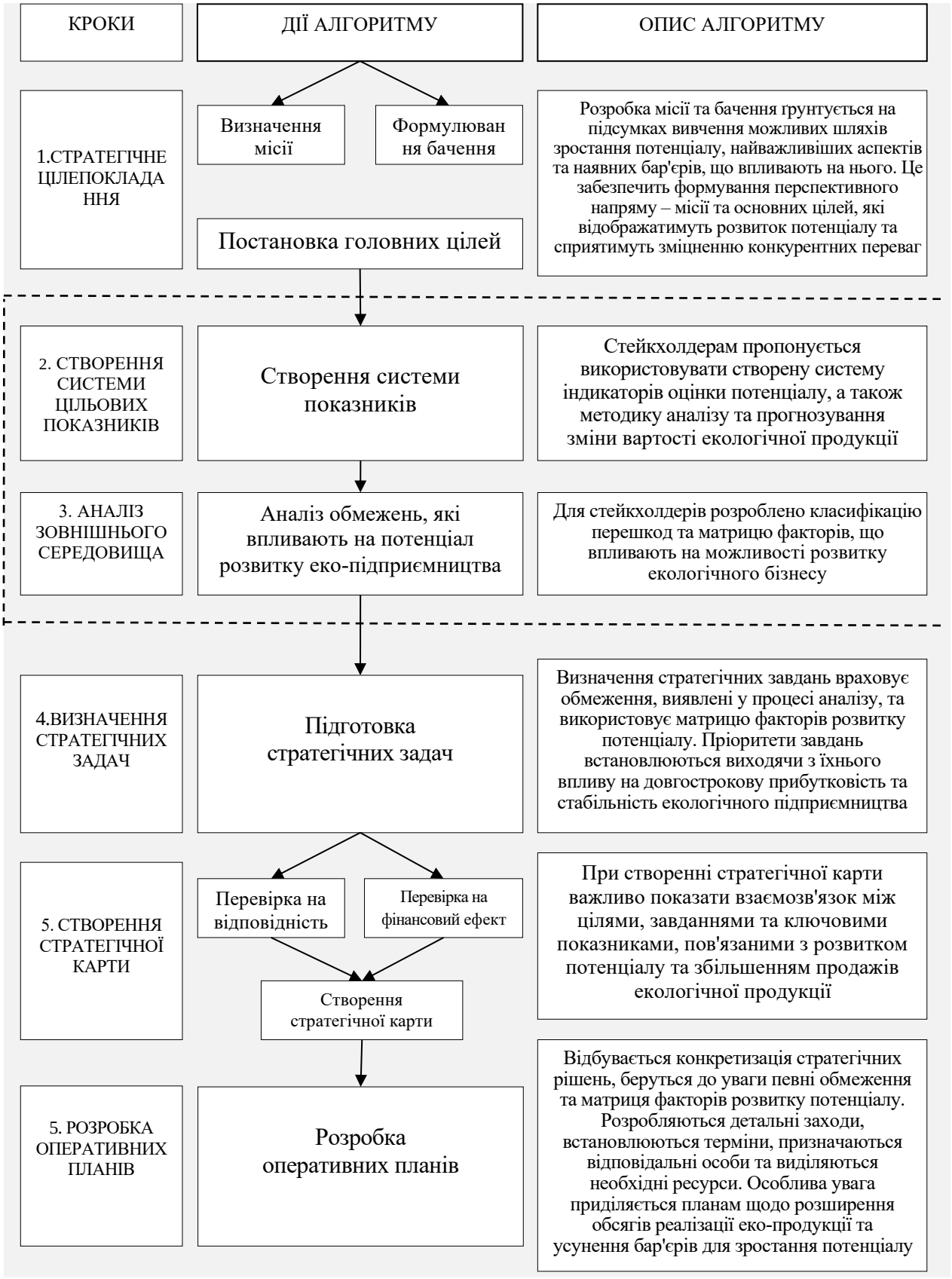

Рис. 2.18. Алгоритм оцінювання потенціалу розвитку еко-підприємництва у системі стратегічного планування в Україні

Джерело: створено автором.

В Україні сформовано вигідні умови для зростання екологічного бізнесу завдяки цінним природним багатствам та підтримці держави у галузі охорони природи. На потенціал розвитку еко-підприємництва в Україні, на нашу думку, впливають три основні фактори: *глобальний, державний та корпоративний.* Еко-бізнес має налагоджувати контакт із покупцями та вдосконалювати бізнес-процеси; держава має просувати екологічні ініціативи як частину економічного розвитку; глобальний рівень передбачає міжнародні проєкти та інвестиції. Щоб розвивати екологічне підприємництво в Україні, потрібна комплексна стратегія, що включає аналіз стратегічних викликів та постановку чітких цілей, планів дій. Такий стратегічний підхід допоможе зміцнити позиції українських компаній на глобальному ринку та забезпечить довгострокове процвітання країни.

2.3. Нормативно-правове регулювання суб’єктів екологічного підприємництва в Україні та вектори його удосконалення

Сталий розвиток України тісно пов'язаний з інтеграцією європейських екологічних стандартів і норм, вимагає комплексного оновлення нормативно-правової бази, зміцнення інституційних механізмів та фінансової підтримки екологічного підприємництва. Попри досягнутий прогрес, Україні належить розв'язати значні проблеми, включаючи бюрократичні бар'єри, недосконалість судової системи та конфлікт інтересів між економічним розвитком та охороною природи. Військовий конфлікт посилив виклики, але одночасно підкреслив необхідність інтеграції екологічних аспектів у відновлення інфраструктури. Для успішної євроінтеграції та сталої моделі розвитку Україні необхідна всебічна стратегія, спрямована на гармонізацію законодавства з ЄС, стимулювання інновацій та підтримку екологічно бізнесу, що забезпечить захист довкілля та економічний добробут країни. Інтеграційний процес в Україні супроводжує імплементація європейських підходів щодо захисту навколишнього середовища та надання допомоги бізнесу в екологічних питаннях; формування екологічної політики, орієнтованої на стійку економіку. Пріоритетними механізмами колаборації визначаються: Європейський зелений курс [284]; Європейський закон про клімат [285], План дій щодо нульового забруднення

[286]; План REPowerEU [287]; Програма дій у галузі навколишнього середовища [288]. Метою еко-ініціатив стає досягнення вуглецевої нейтральності та скорочення викидів парникових газів, створення чистої економіки, захист біорізноманіття. Хоча досягнуто прогресу в реалізації Угоди про Асоціацію, проблемами для країни залишаються розробка екологічних норм, гарантування результативності судової системи та оновлення вітчизняного природоохоронного законодавства при взаємодії з європейськими країнами. Підтримка з боку фінансування та створення певної інфраструктури має першочергового значення для повноцінної інтеграції України в європейську систему захисту довкілля.

У контексті дослідження науковці проаналізували чинне правове поле в галузі охорони навколишнього середовища та запропонували методи організації екологічного бізнесу. Вагомий внесок у вивчення питань екологічного права та еко-підприємництва зробили дослідники Г. Анісімова [289]; В. Андрейцев [290]; Г. Балюк [291]; А. Гетьман [292; 293]; Д. Задихайло [294]; В. Зіновчук [295]; М. Краснова, Ю. Краснова [296]; Л. Мельник [297]; Д. Ситніков [298]; М. Черкашина [299]. Отже, науковці Г. Анісімова та В. Андрейцев виступають за повну модернізацію законодавчої бази та включення положень екологічного права до навчальних програм. Ключове завдання – інтеграція екологічних стандартів у виробничі процеси для зниження впливу на довкілля. Вчений Г. Балюк пропонує створити екологічно чисту столицю та підвищити рівень екологічної грамотності людей. Вчений А. Гетьман пропонує розв'язання проблем щодо систематизації норм екологічного законодавства. Д. Задихайло обґрунтовує значення екологічного компонента відповідно до положень Конституції України. Вчений Л. Мельник доводить, що охорона природи має базуватися на принципах сталої економіки, європейської інтеграції та встановленні лімітів на вплив на довкілля. Вчені М. Краснова, Ю. Краснова оцінюють права громадян у питаннях захисту довкілля. Д. Ситніков пропонує в Україні систематизувати закони про охорону природи. М. Черкашина акцентує на ефективному управлінні водними ресурсами та ролі європейських стандартів у цій галузі. У цілісності, наукові роботи торкнулися широкого кола тем, включаючи: удосконалення природоохоронних норм та формування юридичних механізмів охорони довкілля; проблеми правового супроводу екологічно орієнтованого розвитку

та джерел вивчення екологічних задач; конституційні основи взаємодії людини з навколишнім середовищем; регламентацію партнерства в сільському господарстві; розширення екологічних прав громадян та структуру природоохоронного законодавства; зниження ризику забруднення водних об'єктів. Наукове фокусування вчених зосереджено на реалізації екологічних принципів у виробництво, застосуванні європейської системи оцінки впливу на довкілля, підтримці еколого-правової просвіти та вихованні дбайливого ставлення до природи. Українські науковці наголошують на пріоритетності обмеження негативного впливу на довкілля через нормативи та інтеграцію екологічних чинників у концепцію сталого розвитку. Європейська директива ЄС про воду виступає основою для законотворчості у сфері охорони природи та раціонального використання водних ресурсів. Серед рекомендацій українських науковців – включення екологічних знань до навчальних планів, створення в Україні міста, що демонструє інноваційні стандарти екологічності, зростання екологічної грамотності людей, систематизація природоохоронного законодавства. Науковці дійшли висновку про необхідність *системного підходу* до нормативно-правового регулювання в галузі екології, що об'єднує теорію та практику для збереження довкілля та сталості суспільства.

Нормативно-правове регулювання суб’єктів у галузі еко-підприємництва в Україні ґрунтується на принципах сталого розвитку та систематизується для охорони довкілля. Основна увага приділяється вдосконаленню екологічного законодавства, що пов'язано з інтеграцією української екологічної політики з директивами ЄС. Ухвалений Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [117] стає ключовим елементом у процесі розвитку, визначаючи задачі та напрями для покращення екологічного законодавства. Важливими аспектами є формування ефективної нормативно-правової бази, оптимізація природокористування, розвиток зелених технологій та громадянська участь в екологічних ініціативах. Для досягнення сталого розвитку України, відповідності європейським вимогам та розв'язання найважливіших задач у сфері екології, необхідно розробити всеосяжну правову базу для компаній, що працюють у галузі охорони довкілля. До цієї бази рекомендується інтегрувати теоретичні принципи

як орієнтири у формуванні та застосуванні законів про охорону природи та підходів до еко-підприємництва. Однак, для подолання надмірної теоретизації принципів еко-регулювання доцільно розглянути їх через призму практичної реалізації у сфері еко-підприємництва. Це дозволяє оцінити не лише нормативне закріплення принципів, але й ефективність застосування та наявність розривів між теорією і практикою (табл. 2.5).

Проведений аналіз свідчить, що більшість принципів екологічного регулювання мають належне нормативне закріплення, однак їх практична реалізація є обмеженою. Основними проблемами є формалізація процедур, недостатня економічна мотивація бізнесу та слабкий рівень цифровізації. Це обумовлює необхідність переходу до більш ефективної моделі регулювання, яка дозволяє забезпечити вимірюваність та контроль реалізації принципів через систему KPI.

Правова база для створення екологічних норм в Україні формується за принципами, рекомендованими ООН та спирається на низку основоположних документів: Конституцію України, кодекси та закони України, розпорядчі акти КМ України. Законодавчі документи щодо захисту навколишнього середовища визначають напрями стратегічної діяльності країни (додаток Б.1).

В законодавстві України доцільно виділити основоположні нормативні акти, які спрямовані на регламентацію діяльності підприємств у галузі екології:

– Закон України про охорону атмосферного повітря [102] був прийнятий у 1992 році та актуалізований у 2025 році. Правове поле цього закону визначає допустимі рівні забруднення повітря та формує умови для отримання ліцензій, які стосуються контролю за станом атмосфери.

– Водний кодекс України [300] затверджений у 1995 році та актуалізований у 2025 році, деталізує порядок експлуатації, захисту водних ресурсів і встановлює вимоги до скидання промислових відходів та охорони водоймів.

Таблиця 2.5

Реалізація принципів екологічного регулювання в еко-підприємництві

Нормативне закріплення	Практична реалізація	Проблема (GAP)	KPI
Сталого розвитку			
Відбувається через прийняття стратегій та програм на міжнародно-правовому рівні, у національному законодавстві, в організаційних заходах еко-підприємництва	Досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року, попри виклики війни, що потребує зусиль усіх секторів суспільства	Розрив між декларованими ESG-стандартом й фактичною спроможністю його виконувати, що поглиблюється війною	Екологічні KPI Соціальні KPI Економічні KPI
Превентивності (запобігання)			
Конституційні основи, галузеве законодавство та спеціальні антикорупційні акти	Комплекс заходів, спрямованих на випередження негативних подій, правопорушень	Розрив між теоретичною необхідністю запобігати ризикам та порушенням та практичною готовністю вживати заходів вчасно	Превентивність у внутрішньому контролі, екології, державному управлінні та податках
Відповідальності (забруднювач платить)			
Міжнародно-правовий рівень Національне законодавство України	Витрати на заходи щодо боротьби із забрудненням, відшкодування шкоди довкіллю мають покриватися суб'єктом господарювання	Проблема полягає у переході від системи «плата за право забруднювати» до системи «відповідальність за заподіяння шкоди»	Фінансові та екологічні показники. Ефективність адміністрування
Інтеграції (екології в економіку)			
Національне законодавство України Міжнародні та Європейські зобов'язання Механізми реалізації	Впровадженні екологічних вимог, стандартів та обмежень у процеси прийняття рішень, стратегічного планування та діяльності підприємств	Розрив між декларованими цілями сталого розвитку та економічними механізмами, які базуються на виснаженні екологічних ресурсів	Енергоефективність, зниження викидів, ресурсоефективність. Екологізація бізнесу та інвестиції. Екологічні ризики
Доступності інформації			
Конституційні основи. Закон «Про інформацію». Закон «Про доступ до публічної інформації». Закон України «Про цифрову доступність в Україні» та Міжнародно-правові засади	Умови, за яких особа, незалежно від фізичних, сенсорних чи когнітивних здібностей, може вільно отримувати, сприймати та розуміти інформацію	Розрив між стрімким розвитком цифрових технологій та можливістю верств населення користуватися ними	KPI цифрової доступності KPI доступності публічної інформації KPI якості KPI зворотного зв'язку
Громадської участі			
Конституція України. Законодавчі акти, які гарантують право громадян впливати на прийняття рішень на державному та місцевому рівнях управління	Залучення громадян, НУО та бізнесу до розробки, реалізації та контролю рішень на державному, регіональному, місцевому рівні	Розрив між законодавчими правами громадян на участь в екологічному управлінні та механізмами впливу на прийняття рішень	КПІ доступності КПІ інклюзивності КПІ ефективності КПІ незалежності інформації
Найкращих доступних технологій (BAT)			
Закон України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення». Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди. Державна цільова програма підтримки підприємств до 2030 року	Впровадження на промислових підприємствах найефективніших методів виробництва, що мінімізують вплив на довкілля	Розрив, де «технологічно доступне» в Європі стає «економічно недоступним» в Україні та бракує механізмів для змушення підприємств до модернізації	Екологічні показники Ресурсоефективність Management Techniques
Екологічної справедливості			
Конституційні гарантії, спеціальне законодавство та міжнародні договори	Умови, за яких люди – незалежно від раси, доходу національності, соціального статусу – мають рівний доступ до чистого довкілля та рівний захист від еко-ризиків	Невідповідність між визнанням принципу рівності в екологічних правах та реальною практикою їх реалізації	Рівень еко-ризику та захисту здоров'я. KPI участі й прозорості. KPI «зеленої» відбудови. Інституційні KPI
Компенсації шкоди			
Конституційні основи. Цивільний кодекс України. Галузеве та спеціальне законодавство. Міжнародні стандарти	Цивільне законодавство, яке передбачає відновлення майнового стану потерпілого, компенсацію моральних страждань	Розрив між фактично завданими збитками (включаючи моральні страждання) та реальним обсягом відшкодування	КПІ адміністративних процесів; юридичної фіксації збитків. КПІ еко-відновлення
Раціонального природокористування			
Конституція України Загальноекологічне законодавство Галузеве (ресурсне) законодавство	Комплекс заходів на використання природних ресурсів та сталий розвиток, захист довкілля, відновлення ресурсів, що враховує екологічні обмеження	Розрив між теоретичною концепцією сталого використання ресурсів та переважно споживацькими, практикою господарювання	Обсяг інвестицій. Енерго- та ресурсо-ефективність. Рівень утилізації та деградації земель. Екологічний податок.

Джерело: створено автором.

– Законодавство України про відходи складається з комплексу законів: «Про охорону навколишнього природного середовища» [100], «Про забезпечення санітарного та епідемічного добробуту населення» [301], «Про поводження з радіоактивними відходами» [302], «Про житлово-комунальні послуги» [303], «Про хімічні джерела струму» [304], «Про ветеринарну медицину» [305], «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення та подальше використання неякісної та небезпечної продукції» [306], «Про металобрухт» [307], «Кодексу України про надра» [308] та інших актів. Ці законодавчі акти обґрунтовують підходи до поводження з відходами; впроваджують систему пріоритетів, де першість віддається мінімізації та повторному використанню матеріалів, переробленню, регенерації та безпечній утилізації відходів.

– Закон України про управління відходами [309] набув чинності у 2023 році. Цей закон був прийнятий відповідно до європейських стандартів, впроваджує всеосяжні методи поводження з відходами, включає надання підприємствами звітності про обсяги утворюваних відходів, що перевищують 50 тонн щорічно, та передбачає розробку регіональних програм з управління відходами.

– Закон України про оцінку впливу на довкілля [310] був прийнятий у 2017 році та актуалізований у 2024 році. Цей правовий акт описує методику оцінки впливу проєктів на довкілля для зменшення можливого негативного впливу на природу.

В українському законодавстві фіксується підйом ініціатив, націлених на модернізацію екологічної політики. Ключовим етапом є впровадження Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», що набрав чинності у 2025 році [320]. Закон об'єднав низку екологічних ліцензій в єдиний документ – комплексний екологічний дозвіл, що сприяє оптимізації управлінських процесів, підтверджує прагнення до відповідності європейським екологічним нормам, залучає інвестиції в екологічно чисті проєкти. З 2025 року в Україні діє «Технічний регламент щодо безпечності хімічної продукції» [321], гармонізований з Регламентом (ЄС) No 1907/2006 Європейського Парламенту та Ради від 18 грудня 2006 року про реєстрацію, оцінку, дозвіл та обмеження хімічних речовин (REACH) [322]. Відповідно

до цього документа, підприємства зобов'язані реєструвати хімічні сполуки, вироблені, імпортовані та реалізовані на території країни в обсягах понад одну тонну щорічно. Технічний регламент дозволяє забезпечити в Україні контроль та гарантувати безпечність хімічного виробництва. Також відбувається адаптація системи екологічних дозволів, що грунтується на Директиві Європейського Парламенту та Ради 2010/75/ЄС від 24.11.2010 року [323] для ефективного управління промисловими викидами. Підприємства зобов'язані використовувати доступні технології для мінімізації шкідливого впливу на довкілля, включаючи застосування біологічних методів для утилізації нафтових відходів. З 2019 року по 2024 рік Україна провела перетворення у галузі захисту водних активів. Подією стало прийняття у 2023 році базового Закону України «Про водовідведення та очищення стічних вод», який визначає вимоги щодо поводження, очищення та державного контролю за стічними водами [324]. Також у 2024 році в Україні запропоновані документи, призначені для збереження підземних вод та порядок використання свердловин, який зобов'язує водокористувачів надавати інформацію про їх стан. Віхами в системі охорони природи стали Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [310] і Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» [325]. Верховна Рада України створила державну системи моніторингу довкілля та її підсистем для підтримання необхідного рівня чистоти атмосферного повітря та забезпечення правдивості даних [326]. Правові акти України втілюють принципи Директиви 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27.06.2001 року про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище та ефективно впливають на виявлення екологічних загроз у нових проєктах [327].

В Україні посилюється можливість впорядковувати екологічний бізнес та стимулювати позитивні зміни всередині країни, реалізувати принципи сталого розвитку в корпоративній діяльності через правові інструменти та регуляторні заходи, об'єднані в групи:

1. *Базове екологічне законодавство.* Фундамент нормативно-правового регулювання суб'єктів екологічного підприємництва складається з основних законів, покликаних захищати довкілля та гарантувати громадянам право на екологічно чисте

середовище проживання. Однак частина законодавчих норм має скоріше формальний характер, оскільки позбавлена інструментів реалізації, що обмежує результативність цих норм.

2. *Єдиний екологічний дозвіл* інтегрує вимоги до впливу підприємства на довкілля – від викидів до поводження з відходами та інших аспектів – прагне спростити процес реалізації нормативів для екологічного підприємництва.

3. *Гармонізація з європейськими нормами й директивами*. Україна адаптує національне екологічне законодавство до стандартів Євросоюзу, що вимагає імплементації двадцяти шести директив ЄС та трьох нормативних актів, які стосуються питань якості повітря і води, утилізації відходів, сміття та боротьби зі зміною клімату. Це ув'язування стає ключовим для зростання ефективності екологічного менеджменту в Україні та підтримки сталого бізнесу.

4. *Розвиток екологічного підприємництва*. В рамках стратегії підтримки вітчизняного виробника українська влада вжила актуальних заходів, підібраних щоб забезпечити комфортні умови малому та середньому бізнесу. Ця стратегія розкриває перспективи екологічного підприємництва шляхом стимулювання органічного виробництва та впровадження сталих методів роботи.

5. *Соціальна відповідальність бізнесу*. Впровадження базових принципів корпоративної соціальної відповідальності в екологічному підприємництві стає ключовим елементом регуляторного середовища. Аналіз даних свідчить, що підтримка принципів допомагає знизити негативний вплив зовнішніх факторів, спричинених геополітичними ризиками й зміцнює позиції українського бізнесу.

6. *Проєкти для екологічної стійкості*. Ініціативи, зокрема «Справедливий перехід через підприємництво», покликані сприяти екологічному відродженню України, попри економічні виклики та воєнний конфлікт. Ці проєкти свідчать про відданість принципам екологічної сталості та спрямовані на інтеграцію екологічних міркувань у процес відновлення національної економіки.

Суб’єкти еко-підприємництва використовують *інститути* нормативно-правового регулювання та затвердженні принципи та норми охорони довкілля; встановлюють для компанії статус екологічного підприємництва; дотримуються

екологічних принципів розвитку. На практиці реалізуються нормативно-правові інструменти, спрямовані на регулювання суб’єктів у галузі еко-підприємництва у контексті Закону України про ліцензування видів господарської діяльності [328], Закону України про стандартизацію [329]; Податкового кодексу України [330]; міжнародних зобов'язань. У законодавстві України визначено систему дозволів та норм до екологічного ліцензування суб'єктів, що впливають на довкілля. Ліцензії надаються суб'єктам екологічного підприємництва за чинним законодавством після ретельного оцінювання впливу на довкілля та затвердження відповідності суб'єктів вимогам екологічної безпеки. Ліцензії визначають засоби державного регулювання виробничої екологічної діяльності, спрямованої на захист соціальних та економічних інтересів суспільства, країни, прав та інтересів населення; екологічну безпеку та охорону довкілля [328].

Екологічна сертифікація та маркування товарів, послуг підтверджують їх екологічні параметри, переваги. Основним принципом є виділення покращених екологічних характеристик порівняно з іншими товарами, представленими в тій самій категорії з тим самим функціоналом для ринка. Екологічна сертифікація відповідає міжнародному стандарту «ISO 14001» у менеджменті довкілля [331]. Сертифікації Leadership in Energy and Environmental Design стає рейтинговою системою екологічного будівництва, заснованою на еко-факторах життєвого циклу продукції. Сертифікація LEED надає підстави ефективним «зеленим» будинкам, пропонує екологічні та соціально-економічні переваги [332]. Систему LEED як всесвітній символ стійкого розвитку підтримує екологічний бізнес, що прокладає шлях на світові ринки. В українському законодавстві впорядковано механізм сертифікації органічних виробів [333].

Екологічно орієнтовані податки визначаються як: обов'язкові платежі та стягуються з фактичних обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу джерелами забруднення та скиду забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; платежі на розміщення відходів вторинної сировини, що розміщуються на територіях та об'єктах еко-підприємництва; платежі на обсяги тимчасового зберігання та накопичених радіоактивних відходів; платежі на фактичний обсяг радіоактивних відходів,

накопичених до 1.04.2009 [330]. Порушення екологічного законодавства спричиняє штрафи, санкції або припинення діяльності суб'єктів екологічного підприємництва.

Міжнародними зобов'язаннями України ратифіковано і підготовлено до ратифікації конвенції щодо екологічної безпеки та використання природних ресурсів; міжнародні зобов'язання, передбачені нормативними документами з охорони довкілля. Україна бере участь у міжнародних угодах та програмах, які спрямовані на співробітництво з охорони довкілля. Паризька угода про зміну клімату – Підсумковий документ XXI Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (COP21) [334]. Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року є ключовим документом, ухваленим на саміті ООН, присвяченому розробці порядку денного з розвитку на період після 2015 року.

В умовах глобального економічного розвитку боротьба зі зміною клімату вимагає скорочення викидів парникових газів [335]. Для виконання міжнародних зобов'язань, що випливають з багатосторонніх угод, українське законодавство прагне відповідати нормам міжнародного права та світової практики. В Україні розвивається нормативно-правове регулювання суб’єктів в галузі екологічного підприємництва та розв'язання екологічних проблем пов'язане з міжнародним партнерством. Інтеграція України у міжнародну спільноту здійснюється через подолання політико-економічної кризи, боротьбу з забрудненням, виконання міжнародних екологічних зобов'язань та через обмін досвідом та технологіями для залучення інвестицій.

Для усунення дискретності представлення нормативно-правової бази та формування системного бачення регулювання еко-підприємництва доцільно структурувати її за функціональними блоками. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати нормативні акти, але й виявити ключові розриви та визначити напрями їх подолання (табл 2.6).

Проведена систематизація дозволила виявити, що проблемними є інструментальний та інституційний блоки регулювання, де спостерігається високий рівень бюрократизації, низька ефективність контролю і обмежене використання нових технологій. Це показує необхідність переходу до найбільш сучасної моделі регулювання екологічного підприємництва в Україні.

Таблиця 2.6

Систематизація нормативно-правового регулювання еко-підприємництва в Україні

НПА	Сфера впливу	Ключові інструменти	Проблема (GAP)	Причини проблеми	Напрям удосконалення	KPI
Блок регулювання – Базове екологічне законодавство						
Закон «Про охорону навколишнього природного середовища»	Захист довкілля, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки	Правові, економічні та соціальні основи охорони довкілля	Положення, які спрямовані на усунення розривів між фактичним станом довкілля та еко-стандартами, а також між українським й законодавством ЄС	Застарілість, неефективні механізми контролю та слабка економічна мотивація до екологізації	Адаптація екологічного законодавства до умов воєнного стану та повоєнного відновлення	Система нормативів та показників, які виконують функцію оцінки стану довкілля та ефективності природоохоронної діяльності
Водний кодекс	Використання, охорони та відтворення водних ресурсів, захист від шкідливої дії вод	Адміністративні та економічні для запобігання забрудненню та виснаженню водних ресурсів, гарантують екобезпеку	Розбіжності між застарілими нормами законодавства та стандартами ЄС, розрив між юридичними вимогами та їх фактичним виконанням	Антропогенне навантаження, недостатній контроль та застаріла інфраструктура	Імплементація норм Євросоюзу. Посилення охорони вод. Прозорість користування. Оцифрування	Кількісні та якісні критерії для забезпечення охорони вод з функцією KPI для водокористувачів та державних органів
Закон «Про атмосферне повітря»	Відносини щодо захисту повітря як життєво важливого компонента довкілля	Нормування викидів. Дозвільна система. Державний облік. Екологічний податок та контроль	Недієвість механізмів примусу до виконання екологічних норм та застарілість підходів до нормування викидів	Застарілі норми та недостатній контроль; необхідність адаптації до вимог Євросоюзу	Спрямовані на євроінтеграцію та підвищення ефективності контролю	KPI, спрямовані на захист повітряного басейну
Блок регулювання – Спеціальне екологічне регулювання						
Закон «Про оцінку впливу на довкілля»	Планована господарська діяльність, що може значно впливати на довкілля	Єдиний реєстр з ОВД. Повідомлення про плановану діяльність. Звіт з оцінки впливу на довкілля. Громадське обговорення. Висновок з оцінки впливу на довкілля	Суперечності між вектором євроінтеграції та реальними складнощами для бізнесу та органів влади	ОВД стала «паперовою процедурою» замість ефективного механізму захисту довкілля	Гармонізація з нормами ЄС, цифровізація, скорочення бюрократичних процедур та посилення еко-контролю	KPI розподіляються на процедурні, екологічні, цифрові та євроінтеграційні
Закон «Про стратегічну екологічну оцінку»	Проєкти документів держпланування, які розробляються органами влади чи місцевого самоврядування	Процедура оцінки обсягу. Складання звіту про СЕО, Громадські обговорення.Консультації. Моніторинг наслідків. Використання Єдиного реєстру СЕО	Суттєвий розрив між законодавчими вимогами та реальним виконанням	Складність впровадження, брак досвіду та неузгодженість законодавства	Посилення ефективності процедури та гармонізацію з правом ЄС	Інтеграція еко-вимог, прозорість, участь громадськості, запобігання шкоді при затвердженні стратегій, планів та програм
Закон «Про управління відходами»	Правові, організаційні та економічні засади діяльності у сфері поводження з відходами відповідно до норм ЄС	Економічні механізми. Відповідальність виробника. Запуск електронної системи обліку. Регіональні плани управління відходами.	Необхідність переходу від декларативних норм до реальних інвестицій у переробку та сортування	Вимагає великих інвестицій, часу та зміни культури споживання	Перехід від захоронення до циркулярної економіки. Реалізація принципів «забруднювач платить»	KPI для переходу від захоронення до переробки
Блок регулювання – Інтегроване регулювання (ЄС-адаптація)						
Закон про інтегроване запобігання та контроль забруднення (IPPC)	Великі промислові установки та сільськогосподарські об'єкти з високим рівнем впливу на довкілля	Інструменти спрямовані на перехід до "зеленої" економіки та зниження навантаження на довкілля	Існують розбіжності між нормами закону, Водним кодексом та іншими екологічними законами	Намагається діяти в умовах воєнної економіки, застарілої інфраструктури та обмеженого фінансування	Імплементації норм ЄС (Директива 2010/75/ЄС) та переході від «очищення» до «запобігання».	Інтегрований довкіллєвий дозвіл. Застосування НДТМ. Цифровізація дозволів. Терміни модернізації. Моніторинг викидів. Євроінтеграція

Закінчення табл. 2.6

НПА	Сфера впливу	Ключові інструменти	Проблема (GAP)	Причини проблеми	Напрям удосконалення	KPI
REACH / технічні регламенти	Хімічні речовини, не лише в чистій формі, а й у сумішах або виробах	Основні інструменти REACH та відповідні технічні регламенти. Технічні регламенти CLP	Потребує суттєвого перегляду, оскільки недостатньо механізмів реалізації	Бізнесу важко адаптуватися до нових правил безпечності хімічної продукції	Узгодження законодавства країни з нормами ЄС для спрощення торгівлі, захисту споживачів	Основний KPI – перехід на стандарти безпеки ЄС та уникнення заборони на обіг хімічних товарів після дедлайнів
Блок регулювання – Інструментальне регулювання (економіка + дозволи)						
Податковий кодекс (еко-податки)	Діяльність суб'єктів господарювання, яка призводить до забруднення довкілля	Диференційовані ставки податку. Об'єкти оподаткування. Формула розрахунку. Податкова звітність	Податок не виконує своєї екологічної ролі, а держава втрачає кошти, необхідні для відновлення довкілля	Законодавчі недоліки й фіскальна спрямованість замість стимулюючої	Євроінтеграція та стимулювання модернізації підприємств	Фіскальні показники (обсяг надходжень). Регуляторні KPI. Зміни та особливості. Еко-комплаєнс
Закон «Про ліцензування»	Суб'єкти господарювання, які провадять види діяльності, що становлять загрози для здоров'я, безпеки, прав	Інструменти регулювання доступу до видів бізнесу, забезпечення безпеки людей та контроль з боку держави	Необхідність гармонізації українських ліцензійних вимог з європейськими стандартами	Адаптація закону до умов швидкої цифровізації, євроінтеграції та адаптації до викликів воєнного часу	Дерегуляція, цифровізація та гармонізація з європейськими нормами	Ліцензійні умови, які є обов’язковими показниками ефективності для отримання та збереження ліцензії
Закон «Про стандартизацію» (ISO 14001)	Діяльність організацій, незалежно від типу, розміру, продукції, які прагнуть покращити еко-показники	Версія ДСТУ ISO 14001:2015, яка допомагає компаніям управляти екологічним впливом	Суттєвий розрив між фактичним станом компанії, та вимогами, які ISO 14001 висуває для сертифікації	Бюрократизація процесів, відсутність залученості керівництва та проблеми адаптації до вимог ЄС	Впровадження міжнародних стандартів еко-менеджменту, ISO 14001:2015/2026	Підвищення екологічної дієвості бізнесу та гармонізацію з європейським законодавством
Блок регулювання – Інституційно-організаційний блок						
Діяльність екологічних органів	Регулювання, контроль, охорону та відтворення природного середовища	Правові, економічні, адміністративні та інформаційні механізми захисту довкілля та для екологічної безпеки	Невідповідності між прийнятими екологічними нормами та їх реальним виконанням на практиці	Мають комплексний характер і охоплюють правові, фінансові, технічні та кадрові аспекти	Перехід від каральної моделі до превентивної, забезпечення прозорості та цифровізації	Показники стану довкілля. Показники діяльності екологічної інспекції. Стратегічні та управлінські показники
Блок регулювання – Соціально-інформаційний блок						
Закон «Про доступ до інформації», Орхуська конвенція	Доступ до екологічної інформації	Запит на інформацію, оприлюднення інформації розпорядниками, доступ до відкритих даних та право на оскарження відмови	Розрив між стандартами прозорості ЄС та станом доступу до екологічних даних в Україні	Недосконаліть законодавства та низькому рівні проактивного оприлюднення екологічних даних	Підвищення прозорості, спрощення доступу та посилення відповідальності за приховування інформації	Вимоги та стандарти, виконання яких є ключовими показниками ефективності (KPI) для розпорядників інформації
Блок регулювання – Інноваційно-екологічний розвиток						
ESG, Green Deal, міжнародні угоди	Єдиний процес, який перетворює еко-відповідальність на обов'язкову умову ведення бізнесу	Інструменти щодо кліматичної нейтральності ЄС. Інструменти ESG. Фінансові міжнародні інструменти	Невідповідність між задекларованими намірами та реальними діями	Необхідність поєднати «зелені» трансформації з воєнним станом та післявоєнним відновленням	Перетворення еко-соціальних умов на юридично обов'язкові норми, що впливають на доступ до капіталу та ринків	Еко-відповідальність. Соціальна відповідальність. Корпоративне управління. Індикатори для Green Deal в Україні

Джерело: створено автором.

З метою переходу від описового аналізу нормативно-правового регулювання до кількісної оцінки його ефективності доцільно застосувати систему ключових показників (KPI), що дозволяють порівняти стан регуляторного середовища в Україні та країнах Європейського Союзу (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

KPI-оцінка ефективності нормативно-правового регулювання еко-підприємництва (Україна та ЄС)

Показник	Україна	Європейський Союз	Проблема (GAP)	Очікуваний ефект від вдосконалення
Час отримання екологічних дозволів	Від декількох тижнів до кількох років, залежно від типу дозволу та об'єкта господарювання	Від 4 до 9 місяців	Різниця підходів: від розрізненої паперової дозвільної системи в Україні до інтегрованого електронного підходу у ЄС	Економічний ефект та покращення інвестиційного клімату. Екологічний ефект. Адміністративний. Цифровий ефект
Рівень цифровізації регулювання	Активна трансформація	Надзвичайно високий і динамічно розвивається	Адаптація законодавства, інституційної спроможності та стандартів ЄС в умовах війни	Забезпечення значного ефекту (до 80%) від впровадження нових механізмів
Рівень дотримання екологічних норм	Стан довкілля – критичний з огляду на наслідки повномасштабного вторгнення	Надзвичайно високий порівняно з іншими регіонами світу	Розрив між прийнятими європейськими стандартами та їх практичною імплементацією	Перехід від «економіки забруднення» до «зеленої економіки»
Частка підприємств з ISO 14001	Низький відсоток, але зростання	Надзвичайно поширено серед європейського бізнесу	Розрив в екологічній свідомості бізнесу, законодавчих вимогах та інвестиційних пріоритетах	Екологічний ефект. Економічний ефект Репутаційний та ринковий ефект. Повоєнне відновлення
Рівень переробки відходів (%)	Від 3% до 7%	48% від загальної кількості утвореного сміття	Розрив у рівні переробки відходів в умовах війни	Екологічний ефект. Економічний ефект Соціальний та інфраструктурний ефект
Обсяг green-інвестицій	Понад 1,1 млрд євро «зелених» інвестицій за останні 3 роки (до 2024 року)	Масштабний і спрямований на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року	Розрив в доступі до капіталу, вартості залучення коштів та відповідності нормам ЄС	Модернізація енергетики. Економічне та фінансове зростання. Екологічні переваги
Рівень викидів CO_2	Величезні викиди внаслідок бойових дій	Скоротити викиди парникових газів на 90% до 2050 року	Технологічне відставання, необхідність євроінтеграції та вплив війни	Покращення екології, євроінтеграція та економічні вигоди
Рівень прозорості (open data)	Рівень зрілості відкритих даних склав 97,1%	Середній показник зрілості відкритих даних по ЄС становить 83%	Розрив між національним рівнем, центральним порталом та станом відкритих даних на місцевому рівні	Економічний ефект. Антикорупційний ефект. Ефективність державного управління. Відкриті дані в умовах війни та відновлення
Частка цифрових послуг у регулюванні	Рівень цифровізації державних послуг досяг показника у 99,63%.	Висока частка цифрових фірм. Єдиний цифровий ринок	Адаптація до жорстких стандартів ЄС щодо захисту даних, модерації контенту та конкуренції	Зниження рівня корупції, зростання прозорості дозвільних процедур та оперативного моніторингу довкілля
Рівень гармонізації з ЄС (%)	Угода про асоціацію. Статус кандидата. Інституційні зміни	Гармонізація становить близько 100% у сферах, що регулюються правом ЄС	Розрив між ухваленням законів та їх фактичним впровадженням, а також між різними секторами	Економічний та торгівельний ефект. Структурні та правові зміни. Соціальний ефект та ринок праці

Джерело: створено автором.

Проведений KPI-аналіз свідчить про наявність суттєвих розривів між Україною та країнами ЄС, зокрема у рівні цифровізації регуляторних процесів, ефективності контролю, доступі до фінансування та розвитку інфраструктури поводження з відходами. Найбільш критичними визначаються показники, які пов'язані з тривалістю

дозвільних процедур та низьким рівнем впровадження екологічних стандартів. Це обґрунтовує необхідність переходу до ефективно моделі регулювання еко-підприємництва. Для удосконалення регулювання еко-підприємництва в Україні пропонуються заходи, що включають удосконалення екологічного законодавства, реалізацію ESG-звітності, активізацію соціального впливу, цифровізацію та стратегічне узгодження з європейськими стандартами (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Нові горизонти екологічної політики України

Пропозиції	Зміст
Реформа екологічного законодавства України	Для покращення природоохоронного законодавства рекомендується модернізація системи екологічного управління. Всебічна реструктуризація державної системи відстеження стану природи рекомендується, щоб передбачати аналіз чистоти повітря, водних ресурсів та ґрунтів. Слід впровадити європейський стандарт державного екологічного нагляду та перетворити систему правового регулювання. Дане оновлення оновить перелік порушень, посилить штрафні заходи за порушення, передбачивши як адміністративні та фінансові санкції для підприємств, так і кримінальне переслідування компаній, винних у завданні шкоди екології. Доцільно застосовувати інтегрований метод контролю над промисловими відходами, що включає автоматичне спостереження за викидами в режимі онлайн з відкритим доступом до інформації
Впровадження ESG-звітності	Як самостійний етап у модернізації розглядається запровадження розкриття інформації про фактори впливу на довкілля, соціальну сферу й корпоративне управління – ESG для підприємств. Рекомендується прискорена реалізація ініціативи Глобального договору ООН в Україні, яка запустила програми навчання компаній методам визначення реальних цілей зі зниження обсягів парникових газів та реалізацію заходів із протидії корупції в бізнес-середовищі. Підтримується ініціатива створення спеціальної міжвідомчої групи при Мінфіні України, де регуляторні органи та представники ділового світу братимуть участь у формуванні стандартів оцінки ESG-показників. Для підвищення якості ESG-звітності рекомендується передбачити інструменти контролю, підтвердження даних та аудиту з перевіркою правдивості звітів про сталий розвиток
Активізація соціального впливу	Залучення людей до суспільного життя рекомендується для ефективних перетворень у сфері охорони довкілля. Важливо встановити взаємодію між бізнесом, неурядовими організаціями й державними структурами. Пропонується створити закріплені правила співпраці, які дозволять громадянам впливати на складання планів та розподіл коштів, ухвалювати рішення на регіональному рівні для активізації соціального впливу соціальних груп, особливо тих, хто перебуває у незахищеному становищі
Цифрова трансформація	Пропонується використовувати можливості цифрової трансформації для протидії незаконним діям у сфері охорони довкілля, включно з нелегальною торгівлею рідкісними видами тварин та утилізацією токсичних відходів. Дотримання принципу «єдиного вікна» в Україні рекомендується активізувати в цифровій платформі як інструмент підвищення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності; для спрощення митних операцій та електронної комунікації з європейськими державами, захисту від корупції та оптимізації роботи митниці. Пропонується створити цифрову систему контролю за проєктами, щоб гарантувати прозорість та відповідальність при використанні державних коштів
Стратегічне планування	З огляду на сучасний процес економічного відновлення і глобальних трансформацій, Україні пропонується прагнути до гармонізації екологічної політики з вимогами ЄС. Для цього рекомендується розробити стійке бачення майбутнього та виробити детальну стратегію впровадження змін у систему державного управління, що активізує включення екологічних факторів до нормативно-правового регулювання суб'єктів екологічного підприємництва. Рекомендується зміцнити інституційні можливості та підвищувати ефективність роботи органів екологічного регулювання в країні, щоб досягати сталого прогресу в цій сфері

Джерело: створено автором.

Майбутнє екологічного законодавства України залежатиме від успішного проведення найважливіших реформ, спрямованих на посилення екологічного контролю та стале відновлення. Комплексний підхід, який інтегрує екологічні міркування в міжсекторне планування, має важливе значення для розв'язання поточних проблем, пов'язаних з конфліктами та деградацією довкілля. Ключові екологічні реформи мають бути спрямовані на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами та в контексті Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що визначає правові, економічні, соціальні засади організації охорони довкілля в інтересах поколінь.

Розробка та вдосконалення нормативних документів у сфері екологічного підприємництва в Україні потребує системного підходу, включає встановлення правових норм, механізми контролю та покарань, та покращення ліцензування. Ефективне екологічне право вимагає врахування інтересів зацікавлених сторін, включаючи уряд, еко-підприємництво, громадськість та експертів. Підвищення стандартів нормативно-правового регулювання суб’єктів еко-підприємництва в Україні сприяє збалансованості системи, спрямованої реалізацію екологічної політики. Розвиток законодавчої бази України, спрямованої на потреби бізнесу, демонструють вектори вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів екологічного підприємництва для створення ефективних механізмів управління в цій сфері економіки (рис. 2.19).

Вектор розвитку екологічних інновацій в Україні відповідає на історичні та сучасні виклики, спрямований на стійкість країни. Ініціатива «Промінь надії» [336] пропонує рішення в галузі сонячної енергії, енергетичної інфраструктури. Транскордонний проєкт для розвитку відновлюваної енергетики в Україні [337] підтримує інтеграцію відновлюваних джерел енергії. Програма відновлюваних джерел енергії – ВДЕ фокусується на сонячній енергії в громадських будівлях. Частку ВДЕ у валовому кінцевому споживанні енергії у 2030 році планують збільшити до 27% [338]. Проєкт «Відновлювані джерела енергії для стійкої України» (R2U) [339] встановлює сонячні електростанції та теплові насоси для підвищення енергетичної стійкості.

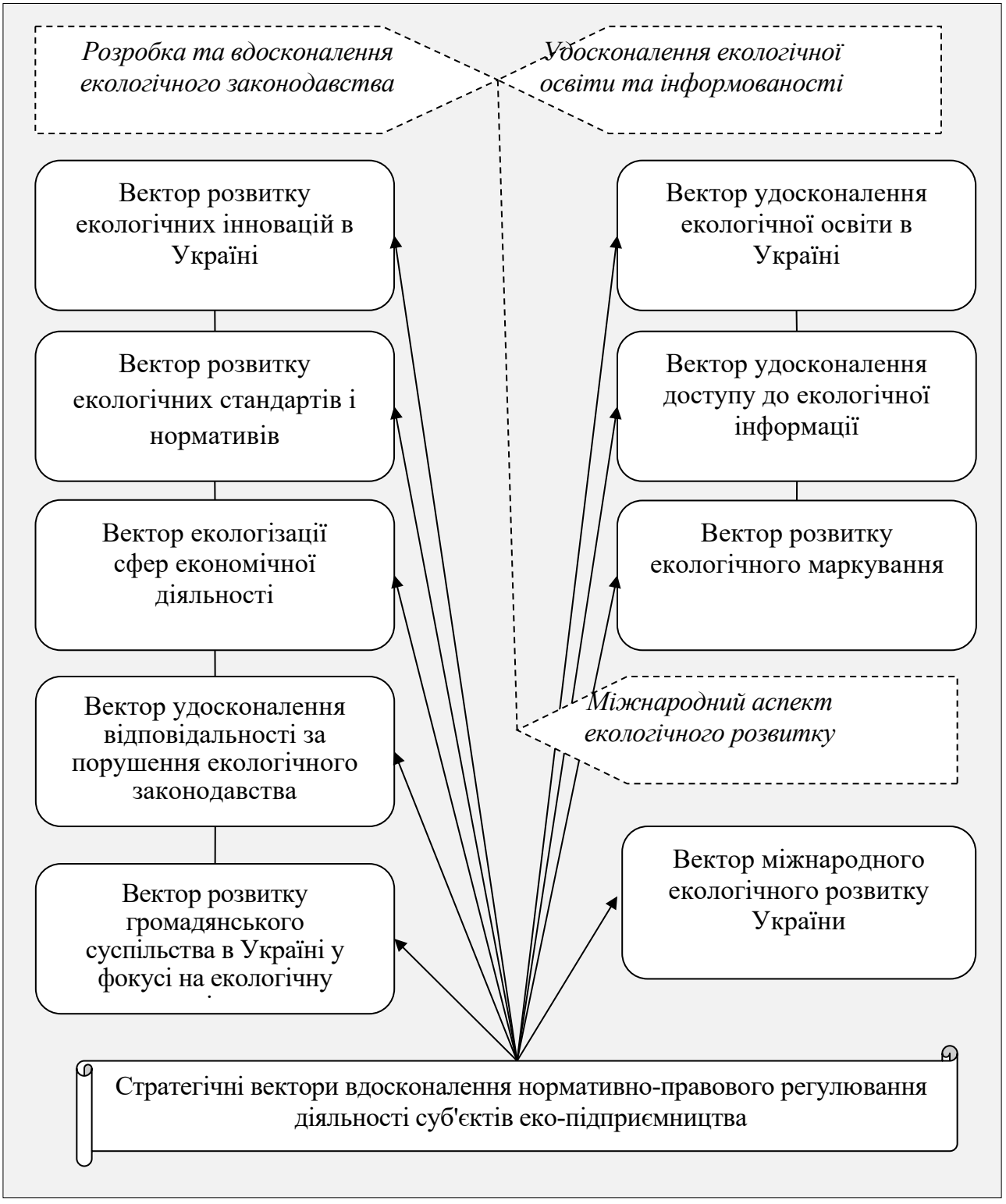

Рис. 2.19. Ключові вектори вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів еко-підприємництва в Україні

Джерело: створено автором.

Благодійний фонд RePower Ukraine реалізує проєкти сонячної енергетики, а навчальні заклади розвивають навички в цій галузі. Проєкт SUN4Ukraine [340] підтримує кліматично нейтральне відновлення, а сертифікація міст з нульовим рівнем

відходів покращує систему управління відходами. У 2024 році в Україні побудовано 800 МВт нових сонячних електростанцій з капіталомісткістю ринку в $320 млн, що підтверджує прихильність до відновлюваних джерел енергії. Попри гуманітарні потреби та ґрунтовність екологічних інновацій для процесу відновлення економіки України, а також перешкоди екосистемам створюють бар'єри для ефективних рішень. Однак, розвиток технологій відновлюваних джерел енергії та механізм ціноутворення на вуглець підтверджують прагнення України до сталого енергетичного переходу. Проєкти, ініційовані громадами, визначають, як партнерства сприяють екологічним інноваціям, попри виклики війни та інфраструктурні проблеми. Вектор розвитку екологічних інновацій в Україні включає розвиток потенціалу у галузі відновлюваних джерел енергії та економіки замкненого циклу.

Вектор розвитку екологічних стандартів і нормативів. Удосконалення екологічних стандартів та нормативів в Україні потребує створення цілісної та аргументованої методології, що дозволить підвищити результати нормативно-правового регулювання суб'єктів екологічного підприємництва. Ефективна система екологічних норм та стандартів створює взаємозв'язок та формує міцні юридичні рамки для завдань охорони природи. Відсутність збалансованості в екологічному регулюванні тягне за собою деструктивні наслідки для довкілля України та ставить під загрозу положення природоохоронного законодавства країни. Єдина структура екологічних стандартів та нормативів є необхідною умовою для надійного захисту довкілля від негативного впливу. Орієнтація на покращення екологічних стандартів в Україні визначає розвиток системного підходу до охорони довкілля, забезпечує відповідність європейським вимогам.

Вектор екологізації сфер економічної діяльності. В Україні реалізується екологічна політика та стратегії, спрямовані на екологізацію сфер економічної діяльності в умовах інтеграції до Євросоюзу. У співпраці з ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) уряд України впроваджує програму відновлення зеленої промисловості на 2024-2028 роки [341]. Ініціатива спрямована на створення екологічно стійкого промислового сектору, інтеграцію «зелених» технологій і практик у відновлення економіки після війни. Україна поставила амбітні цілі зі скорочення викидів парникових газів: до 2030 року планується знизити викиди на 65%; до 2035 року – на 68-73% порівняно з рівнем 1990 року, з урахуванням темпів поглинання.

Зобов'язання України підкреслюють прагнення відповідати екологічним стандартам Євросоюзу. Україна застосовує рамки Європейського зеленого курсу та переходить до економіки замкненого циклу, що обґрунтовує зростання ВВП при зниженні викидів вуглецю. Для підтримки ініціатив з екологізації Україна залучає міжнародні інвестиції в екологічні технології та стійкі практики. Міжнародна фінансова корпорація взяла на себе зобов'язання інвестувати в енергетичні та технологічні проєкти, підкреслюючи релевантність приватних інвестицій для розв’язання екологічних задач.

У контексті повоєнного відновлення в Україні розроблені програми, які ставлять у пріоритет довгострокову ефективність, а не короткострокові витрати. Підхід, спрямований на залучення інвестицій у зелені технології та екологічну безпеку, фокусується на сталому виробництві; визначається життєво важливим для мінімізації відходів та ефективного використання ресурсів. Екологізація секторів економіки стає релевантною у світлі погіршення стану природних ресурсів, спричиненого військовим конфліктом. Негативний вплив на довкілля безпосередньо відображається на добробуті людей. Однак питання правового забезпечення екологічного захисту поки що не займають пріоритетного місця в діяльності українських відомств, що обмежує розвиток еко-підприємництва та ускладнює процес екологізації економіки. Для стимулювання бізнесу в галузі екології рекомендується об'єднати корпоративні інтереси та захист природи; сформулювати завдання в екологічній сфері. Ефективне розв'язання проблем екологізації стає можливим за тісного взаємозв'язку державної політики в галузі охорони природи та регулювання діяльності суб’єктів еко-підприємництва. Вектор екологізації економічної діяльності сприяє розвитку системи управління природними ресурсами та енергозберігаючих технологій; підвищує екологічну безпеку.

Вектор удосконалення відповідальності за порушення екологічного законодавства. На території України реалізовано багаторівневу та комплексну систему відповідальності: дисциплінарну, адміністративну, юридичну, цивільну – для суб'єктів, які вчиняють екологічні правопорушення, що виражаються у пошкодженні або знищенні об’єктів природи та довкілля. Наслідки екологічних правопорушень погіршують екологічну ситуацію в Україні. Екологічне право приписує обов'язкову компенсацію збитків, завданих внаслідок порушення закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [100]. Ці компенсаційні механізми базуються

на конституційних нормах, згідно з якими «земля, надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу» [99]. Так, відповідальність за екологічні порушення стає обов'язковою вимогою раціонального природоохоронного права. Дослідження правових аспектів формування зобов'язань у цій сфері видається релевантним й продиктоване висхідною динамікою забруднення навколишнього природного середовища; пов'язане безпосередньо зі зростанням смертності та збільшенням кількості народжень дітей з захворюваннями, а також військовим конфліктом в Україні. Вектор удосконалення відповідальності за порушення екологічного законодавства обґрунтовує інститут правозастосування в екологічній галузі національної економіки.

Вектор розвитку громадянського суспільства в Україні у фокусі на екологічну політику. Динаміка розвитку нормативно-правового середовища в Україні вселяє оптимізм, зокрема в контексті участі громадянського суспільства в державній екологічній політиці та доступності інформації, даних. Підписання міжнародних зобов'язань України мотивує зміцнення суспільних зв'язків та передбачає покращення взаємодії в процесі розробки та реалізації державної екологічної політики. У суспільстві стимулюється громадянська ініціатива в галузі охорони навколишнього природного середовища, розширюється доступ до екологічної інформації та налагоджуються комунікації з міжнародними організаціями. Право громадян на доступ до інформації про довкілля гарантує вітчизняне законодавство, що включає закони України: «Про інформацію» [342] «Про доступ до публічної інформації» [343], «Про звернення громадян» [344]; «Про охорону навколишнього природного середовища» [100]. Основою забезпечення доступу до екологічних даних стала «Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» [345], до якої країна приєдналася у 2001 році. В контексті розширеного формату консультацій з громадськістю реалізуються ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» на 2023-2025 рр. [346]. Президент України затвердив «Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» [347]. Головною метою стратегії стало створення сприятливих умов для розвитку громадських ініціатив,

самостійної організації, партнерської взаємодії з владою та місцевим самоврядуванням. Нормативно-правові акти залучають громадян до екологічних програм, що були розроблені органами влади та підготовки пропозицій та проведення публічних слухань. Для забезпечення публічного екологічного контролю передбачена дія інституту публічних екологічних інспекторів [348]. Вектор удосконалення взаємодії з суспільством спрямований на розвиток юридичних, регуляторних та економічних критеріїв, що сприяють участі громадських інститутів у наданні суспільно значущих послуг з використанням бюджетних коштів [349].

Вектор удосконалення екологічної освіти в Україні. Екологічна освіта в Україні пройшла еволюційний шлях, стала елементом формування екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля. Основи цього процесу закладені у 2001 році, коли Україна стала першою країною в Центральній та Східній Європі, яка ухвалила «Концепцію екологічної освіти» [350]. Концепція спрямована на розвиток екологічної свідомості як ключового ресурсу для добробуту як окремих людей, так і суспільства. Майбутнє екологічної освіти в Україні вимагає гармонізації екологічної політики з євростандартами, як це передбачено Угодою про асоціацію [351]. Розробка рамкового закону відповідно до Регламенту ЄС 2020/852 [352] сприяє сталим інвестиціям і включає принцип «Не завдавати суттєвої шкоди» (DNSH) у проєктах з відновлення довкілля. Законодавчі зміни посилюють екологічний контроль, забезпечують прозорість та активність людей у розв'язання екологічних питань, створюють правову базу для освітніх ініціатив. Інноваційні методи, які включають проєктно-орієнтоване навчання, експериментальну освіту та практики сталого розвитку, допомагають виховати екологічну свідомість. Освітньо-науковим закладам рекомендується реалізувати приклади екологічного способу життя, де практичне застосування екологічних знань матиме пріоритет над традиційним навчанням. Такий підхід зацікавить учнів та підкреслить ефективність використання довкілля. У 2023 році Україна підписала Міжнародну Декларацію про дітей, молодь і кліматичні дії [353], підкресливши релевантність освітніх систем у розв'язання кліматичних проблем. ЮНЕСКО просуває екологічну освіту, включаючи пілотну програму, спрямовану на створення безпечних та сприятливих навчальних просторів. Документ «Архітектура безпеки», підготовлений організацією ЮНЕСКО, став зведенням всебічних рекомендацій, спрямованих на формування захищеного простору у сфері освіти. Цей

документ адресований вчителям, керівництву та зацікавленим особам, залученим до навчання. Головне призначення документа – гарантувати фізичну, психологічну, інформаційну безпеку учнів, працівників закладів освіти [354]. Створення віртуальної академії «ЕкоОсвіта» Українським ядерним товариством розширює доступ до екологічної освіти через інноваційні методи навчання. Попри виклики, пов'язані з війною та руйнуванням освітньої інфраструктури, докладаються зусилля для адаптації та підтримки екологічної освіти в Україні. Це передбачає інтеграцію екологічних проблем у комплексне екологічне планування для сталого розвитку екологічного підприємництва. Ці ініціативи відображають зусилля України щодо зміцнення екологічної освіти, сприяють формуванню поінформованої громадськості, готової зробити внесок у сталий розвиток.

Вектор удосконалення доступу до екологічної інформації. В Україні розвивається система нормативно-правових актів, які регулюють доступ до екологічної інформації, що пов'язано з впливом довкілля на здоров'я людини та необхідністю дотримання європейських стандартів [100; 310; 99; 342; 343; 355]. Ухвалені закони та ініціативи спрямовані на покращення доступу громадськості до екологічної інформації в умовах воєнного конфлікту та необхідності сталого відновлення. Створення національної системи моніторингу довкілля у 2023 році стало кроком до централізації екологічної інформації та зростання прозорості [356]. Однак уряд стикається з серйозними проблемами, такими як руйнування інфраструктури, складнощі в реалізації законів та необхідність дотримання директив ЄС в умовах війни. Ці фактори ускладнюють інтеграцію вимог до прозорості даних та залучення громадян до управління довкіллям. Суспільне сприйняття та участь в екологічних питаннях також змінюються під впливом цих викликів, що підкреслює необхідність створення ефективних механізмів для захисту прав людини та довкілля. Ситуація в Україні вимагає комплексного підходу до покращення доступу до екологічної інформації та залучення людей до процесу ухвалення рішень. Впровадження нових технологій та цифрових інструментів, платформи відкритих даних та мобільні додатки покращують доступ до екологічної інформації. Ці інструменти надають доступ до даних про стан довкілля, дозволяють громадянам брати участь у моніторингу та оцінці екологічної ситуації в українських регіонах. Крім того, пропонується розвивати освітні програми для підвищення обізнаності громадян про права на доступ до екологічної інформації та

значення захисту довкілля. Співпраця з неурядовими організаціями та міжнародними партнерами покращує доступ до екологічної інформації. Неурядові організації допомагають у розробці та впровадженні ефективних механізмів моніторингу, у навчанні місцевих громад методам збору та аналізу екологічної інформації й така співпраця створює прозору та підзвітну систему управління довкіллям.

Пріоритетним аспектом стала адаптація законодавства до мінливих умов та викликів, пов'язаних з військовим конфліктом в Україні та його наслідками. Уряд передбачає реагування на екологічні загрози та виклики, перегляд норм та правил для забезпечення ефективності. В Україні рекомендується комплексне та багатогранне рішення для покращення доступу до екологічної інформації та залучення громадян до управління довкіллям. Пропонуються до впровадження законодавчі ініціативи й практичні заходи з впровадження нових технологій, освітні програми та активна співпраця з громадянським суспільством. Лише таким чином формується стійка та ефективна система екологічного управління для захисту прав людини та довкілля в умовах глобальних викликів.

Вектор розвитку екологічного маркування. Екологічний ринок відкриває перед Україною стратегічні можливості, сприяє розв'язанню економічних та екологічних завдань; формує нові драйвери зростання національної економіки. Розвиток екологічного підприємництва тісно пов'язаний з амбітними цілями курсу European Green Deal та зобов'язаннями України щодо сталого розвитку, закріпленими в Угоді про асоціацію з ЄС. Пріоритетну роль у впровадженні екологічного маркування та розвитку «зелених» державних закупівель в Україні відіграє програма «EU4Green Recovery East» [357]. Фінансована Євросоюзом у контексті Програми ООН з довкілля, ця ініціатива цілеспрямовано удосконалює екологічне маркування та сталий розвиток країни. Екологічне маркування стало інструментом державної екологічної політики України.

Для координації впровадження маркування створено Координаційну раду з екологічного маркування – незалежний колегіальний консультативний орган. Діяльність Ради здійснюється відповідно до міжнародного стандарту ISO 14024, спрямована на визначення стратегій розвитку, програм формування політики у галузі екологічної сертифікації. Робота Ради будується на принципі прозорості, неупередженості та відкритості для зацікавлених сторін. Координаційна рада

керується законодавством та національними стандартами, які встановлюють принципи та методи екологічних маркувань; Положенням «Про Координаційну раду з екологічного маркування» [358].

Відкритий реєстр екологічних сертифікатів демонструє зростання станом на серпень 2025 року: 1) 3304 найменування продукції (приріст порівняно з 1371 найменуванням продукції у 2023 році); 2) 86 компаній – користувачів екологічного маркування; 3) 34 первинні сертифікації проведено у 2024 році, що є найвищим показником з 2019 року [359]. Екологічне маркування в Україні здобуло міжнародне визнання та сприяє багатокритеріальній оцінці продукції за показниками впливу на довкілля та населення. Інтеграція в Global Ecolabelling Network підтверджує міжнародний статус українського маркування екологічної продукції. Хоча в Україні відсутня єдина схема екологічного маркування з ЄС, держава прагне до гармонізації законодавства з європейськими стандартами. Системи маркування не стали ідентичними, проте Україна визнає європейське маркування, таке як CE-маркування, для певних категорій товарів, включаючи медичні вироби. Це прискорює сертифікацію товарів в Україні для продукції з європейськими сертифікатами. Еко-сертифікація за стандартом ISO 14024 стала добровільною процедурою та надала екологічному бізнесу право застосовувати спеціальне маркування; забезпечила сертифікованій еко-продукції конкурентну перевагу на ринку. Таким чином, вектор удосконалення системи екологічного маркування товарів стимулює споживчий попит та підвищує обізнаність про вплив якості продукції на довкілля та здоров'я людини. Це досягається завдяки відповідності продукції нормативним актам України та науково обґрунтованим критеріям, що в кінцевому підсумку сприяє сталому розвитку держави.

Вектор міжнародного екологічного розвитку. Глобальний екологічний розвиток обґрунтовує комплекс міжнародних програм, які слугують базою для взаємодії країн у сфері охорони природи та стимулюють розвиток екологічного підприємництва. Ключовим документом в екологічній галузі стала декларація з базовими принципами екологічного права, прийнята на конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку в червні 1992 року в Ріо-де-Жанейро, де прописані положення, що сприяють міжнародній взаємодії. Посилення взаємопов'язаності країн світу підкреслює важливість захисту довкілля для України та вимагає впровадження екологічних заходів в екосфері згідно з законом України «Про

Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [117]. Взаємодія країн ЄС та України видається важливим напрямком еволюції екологічного законодавства. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами заклала фундамент для спільних проєктів у сферах екології та громадського здоров'я, оскільки Україна прагне адаптувати свої норми до європейських стандартів. Українське законодавство справляє вплив на міжнародному рівні через законодавство у галузі екологічної політики [100; 117; 309; 310; 325]. Екологічні цілі, поставлені перед країною, відповідають міжнародним зусиллям з розв'язання екологічних проблем та мінімізації ризиків для довкілля. Стратегічна модель глобального розвитку інтегрує міжнародні зусилля, спрямовані на захист довкілля та підтримання екологічної безпеки, що проявляються у різних формах міжнародного партнерства в Україні, а саме:

– скоординованої діяльності між країнами і світовими природоохоронними структурами у сфері формування екологічної політики;

– міжнародного юридичного партнерства країн світу в стратегії управління природними ресурсами та розв’язанні екологічних конфліктів;

– співпраці урядів із законодавчими органами для розв’язання екологічних обов'язків та при спільному використанні природних об'єктів, що перетинають кордони держав, та участі у міжнародних екологічних ініціативах;

– обміні знаннями, інноваціями та інформаціє у галузі охорони природи та розумного використання ресурсів;

– залученні громадськості до міжнародних екологічних організацій;

– вдосконаленні міжнародних інституцій, які охороняють довкілля;

– проведення міжнародних самітів та конференцій, присвячених екології.

Міжнародна взаємодія України включає екологічні аспекти й інтегрована в глобальну екосистему, засновану на збереженні довкілля.

Дослідження показує, що, хоча Україна й досягла успіхів у гармонізації екологічного законодавства з acquis communautaire ЄС, чинна нормативна база у галузі еко-підприємництва потребує модернізації. Необхідно усунути розрив між формальними правилами та практикою їх впровадження для підвищення ефективності еко-політики та зниження адміністративних бар’єрів для бізнесу. Сукупність таких факторів, як недосконалий контрольний механізм, надмірне регуляторне

навантаження, корупційні загрози, декларативний характер низки положень та обмежений рівень цифровізації процесів, визначає нестабільне правове середовище. Це, своєю чергою, знижує інвестиційну привабливість еко-підприємництва та гальмує впровадження нових еко-технологій. Водночас Україна рухається шляхом енергетичної трансформації для стійкого розвитку, удосконалює правові засади та залучає до екологічного процесу суспільство. Нові кроки країни формують базу для довгострокового збереження природних багатств та підвищення рівня життя людей у період повоєнного відновлення. Для подальшого прогресу потрібна активізація розвитку еко-підприємництва в Україні, що об'єднує зусилля держави, суспільства та бізнесу, та забезпечення суворого дотримання законів і розширення доступу до екологічної інформації.

Висновки до розділу 2

Результати пошукового дослідження стану та передумов розвитку екологічного підприємництва в Україні дозволили сформулювати висновки:

1. У результаті дослідження встановлено, що розвиток екологічного підприємництва в Україні характеризується зростанням попиту на екологічні товари, органічну продукцію та відновлювані джерела енергії, що обумовлює активізацію зелених інновацій, посилення екологічної орієнтації бізнесу та інтеграцію суб'єктів господарювання у міжнародні ланцюги створення вартості. Удосконалено структуровану парадигму оцінювання тенденцій розвитку екологічного підприємництва, яка інтегрує принципи сталого розвитку, ринкові та інституційні фактори, а також систему показників ефективності виробників органічної продукції.

2. Визначено, що потенціал розвитку екологічного підприємництва в Україні формується під впливом ресурсних, організаційних, інституційних та соціально-економічних факторів, які забезпечують можливість реалізації екологічних бізнес-проєктів в умовах воєнно-економічних обмежень, дефіциту капіталу та трансформації логістичних систем. Доведено, що ключовими драйверами розвитку виступають зелене відновлення економіки, міжнародна фінансова підтримка, екологічна модернізація виробництва та адаптація до вимог європейської екологічної політики.

3. Отримав подальший розвиток методичний інструментарій оцінювання потенціалу розвитку екологічного підприємництва, що базується на інтеграції порівняльного, рейтингового, фінансового та комплексного аналізу з використанням KPI-метрик ефективності. Запропонований підхід, на відміну від існуючих, дозволяє поєднувати оцінювання ресурсного потенціалу підприємств із показниками конкурентоспроможності екологічних брендів та операційної ефективності виробників органічної продукції.

4. Удосконалено стратегічний підхід до оцінювання потенціалу розвитку екологічного підприємництва шляхом інтеграції кількісного оцінювання, прогнозування та аналізу інфраструктурних, фінансових і цифрових обмежень. Встановлено, що ефективне використання потенціалу еко-підприємництва забезпечує зміцнення конкурентних позицій суб'єктів господарювання, підвищення інвестиційної привабливості та формування передумов для сталого економічного розвитку в умовах повоєнного відновлення України.

5. Удосконалено підхід до екологічного регулювання діяльності суб'єктів еко-підприємництва через структуризацію нормативно-правового забезпечення за функціональними блоками та впровадження KPI-оцінювання ефективності регуляторного середовища. Визначено, що основними бар'єрами розвитку екологічного підприємництва залишаються надмірна бюрократизація, недостатня цифровізація, низька ефективність контролю та обмежене впровадження екологічних інновацій.

6. Обґрунтовано доцільність застосування векторного підходу до нормативно-правового регулювання екологічного підприємництва, який охоплює інноваційний, екологічний, інституційний, інформаційний та міжнародний напрями розвитку. Запропоновано заходи щодо удосконалення екологічного законодавства, розвитку ESG-звітності, цифровізації екологічного моніторингу та гармонізації регуляторного середовища України з європейськими стандартами.

Основні наукові результати розділу опубліковано в наукових працях автора [260, 263, 317, 318, 319, 375, 376, 377, 404].

РОЗДІЛ 3
АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЕКО-ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Доктрина розвитку еко-підприємництва в Україні

Еко-підприємництво як нова бізнес-модель в Україні поєднує турботу про довкілля та прибутковість бізнесу; фокусується на впровадженні новаторських підходів до зниження негативного впливу на природу та отримання доходів, що зумовлено зростанням розуміння спільнотою зв'язку між бізнесом та екологією. Зважаючи на серйозність світових викликів у галузі зміни клімату та втрати біорізноманіття, еко-підприємництво стає інструментом для сталого розвитку та підтримки екологічних розробок у бізнесі в Україні. Ідеї цієї моделі виникли із соціальних та екологічних ініціатив, завдяки моделям Мухаммада Юнуса [360] та Вангарі Маатаї [362], які довели значення соціальної відповідальності в бізнесі. Зростання розуміння, як екологічні інновації можуть сприяти економічному зростанню, збільшило значущість еко-підприємництва у публічних дебатах та теоретичних дослідженнях. Обговорення, що присвячені еко-підприємництву, зосереджуються на пошуку рівноваги між прагненням до прибутковості та турботою про охорону природи. Однак експерти висловлюють побоювання, що окремі підприємства імітують екологічну відповідальність та реалізують видимі акції, які насправді не впливають на навколишнє середовище. Ефективність законодавчої основи, здатної підтримати та обмежити перехід до екологічної практики, викликає розбіжності в дискусіях. Протиставлення мотиваційної та директивної політики підкреслює взаємодіяння стратегій розвитку екологічного підприємництва в ринковій економіці. Екологічне підприємництво розвивається та демонструє прагнення до дотримання принципів сталості та впровадження нововведень, викликане потребою у розв'язанні актуальних екологічних завдань та можливістю отримання вигоди від інвестиційних проєктів. Впроваджуючи механізми відповідальності та мінімізуючи ризики, бізнес відіграє пріоритетну роль у формуванні екологічної бізнес-моделі в Україні та переході до сталої та конкурентної глобальної економіки.

Поштовхом для розвитку еко-підприємництва послужило усвідомлення наявних еколого-економічних проблем й пошук шляхів розв'язання цих завдань з опорою на ідеї довгострокової стабільності. Розглядаючи теоретичні основи еколого-

економічного напрямку – формування чіткої методологічної бази – слід розуміти її як набір переконань, що дозволяють аналізувати предмет вивчення й показують можливість цілісного уявлення про досліджувану доктрину. Модель доктрини розвитку екологічного підприємництва дозволяє розв’язувати низку проблем: перш за все, вибудовувати ідею розвитку «зеленого» бізнесу; потім, визначати чітку структуру елементів, яка спрямована на оптимізацію прибутку; далі, показати фінансову доцільність підприємства для потенційних інвесторів; після цього, обґрунтувати підходи до оцінювання перспективи оптимального використання потенціалу еко-бізнесу; нарешті, враховувати залежність між економічним зростанням та впливом на навколишнє середовище. Конфігурація доктрини розвитку еко-підприємництва представлена як система пов'язаних елементів у контексті: теорії підприємницької діяльності, концепції сталого розвитку, теорії екологічної кривої Кузнеця; концепція сталого інвестування – Sustainable Investing (рис. 3.1).

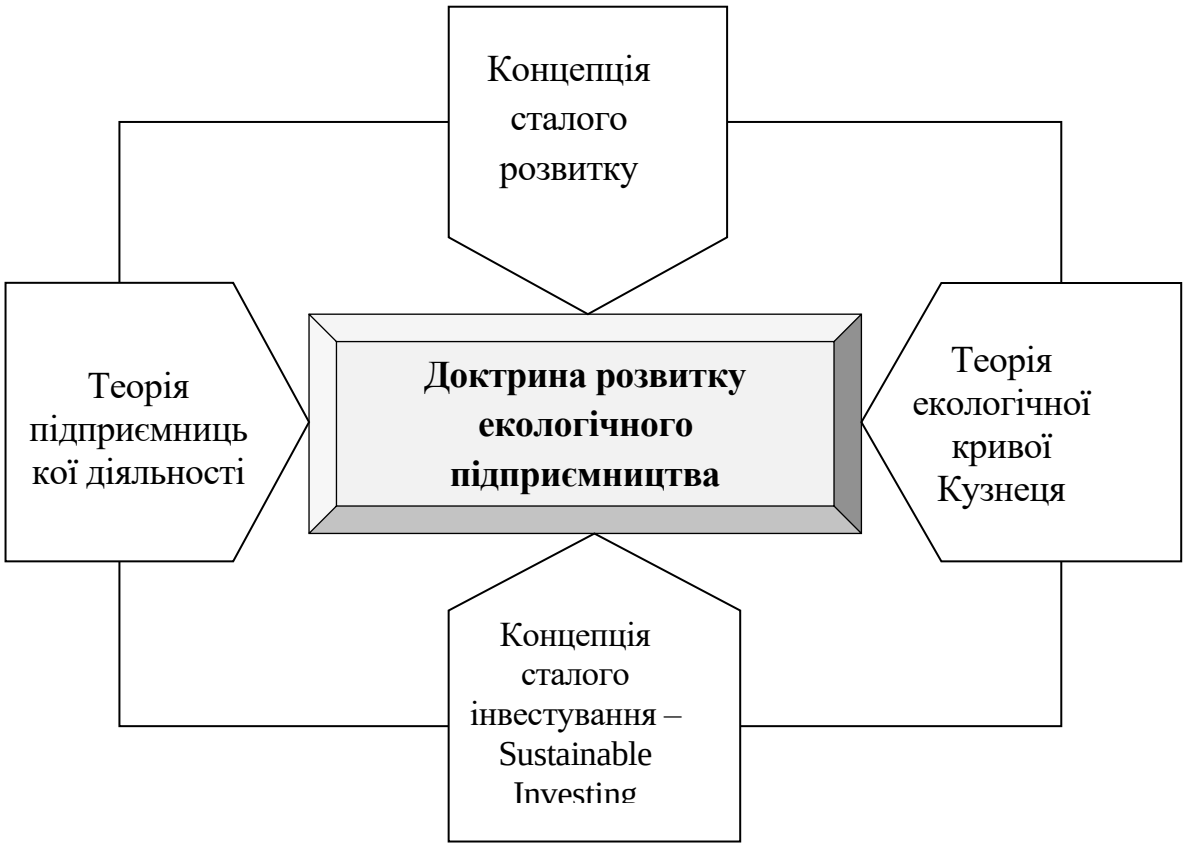

Рис. 3.1. Спрощена інтерпретація моделі доктрини розвитку екологічного підприємництва

Джерело: створено автором

Ключовим елементом розвитку екологічного підприємництва виділяється теорія підприємництва, інтегрована до базової моделі доктрини. Цей елемент визначає сутність екологічної бізнес-діяльності через аналіз принципів роботи ринку. *Теорія підприємницької діяльності* втілює сукупність ідей та положень про сутність підприємництва в суспільстві; відображає певні перетворення, що відбуваються з еволюцією економічної системи. Сучасний етап розвитку теорії підприємництва, який називають «четвертою хвилею», характеризує зміщення акцентів з економічних дій підприємця на соціально-культурні та екологічні аспекти діяльності. Нове розуміння підприємницької функції формується в контексті інституціональної теорії.

На основі класичного інституціоналізму та неокласичної економічної теорії розвивається напрямок, орієнтований не на радикальний перегляд, а на модифікацію дослідницької програми неокласики. Цей напрямок отримав назву «неоінституціоналізму» – нової інституціональної економічної теорії. «Новий» інституціоналізм, який розвивають вчені А. Алчіан, Д. Норт, О. Вільямсон, Г. Демсец і Р. Коуз, близький до неокласичної школи й пов'язаний з теоріями прав власності, агентських відносин, суспільного вибору та транзакційних витрат. Спільним для теорії неоінституціоналізму стала роль «інституту» як ключової категорії наукового аналізу. З інститутів, на думку інституціоналістів, вийдуть види економічної, соціальної та екологічної діяльності, включаючи діяльність підприємців. Головною особливістю неоінституціоналізму став формалізований аналіз індивіда в суспільстві, який показує, як і чому індивід, що максимізує вигоди, пов'язаний із соціальними нормами або інститутами, та як такий зв'язок впливає на поведінку людини. Існування інститутів обґрунтовується наявністю транзакційних витрат – витрат, яких підприємець не може уникнути в умовах невизначеності, «платності» інформації та необхідності захисту прав власності. Підприємницька функція розглядається як певна діяльність зі функціонування інститутів, яка спрямована на подолання невизначеності, транзакційних витрат та пошук прибутку. Такий підхід характеризується ефективністю використання підприємницького потенціалу, організації ресурсів та управління інноваціями в контексті реальних чи згенерованих правил. Підприємництво стало рушійною силою інституційних змін, адаптуючи економічну діяльність до мінливих умов та встановлюючи нові правила та стандарти [363].

Сучасна теорія підприємницької діяльності розглядає бізнес як складний цикл проєктування, запуску та управління новою справою, яка відзначається новаторством та пов'язана з ризиками заради отримання доходу та впливу на ринкове середовище. Підприємництво впливає на економіку, оскільки стало рушієм створення робочих місць, впровадження інновацій та економічного прогресу. Підприємці – це ті, хто вміє формувати потенціал розвитку, залучати необхідні фінанси та знаходити вихід зі складних ситуацій для формування компаній, включаючи як невеликі локальні підприємства, так і швидкорослі стартапи. Завдяки підприємництву посилюється конкурентна боротьба, що призводить до покращення якості пропонованих товарів та послуг [364; 365]. Роль підприємництва не обмежується економічними результатами; бізнес відображає творчий підхід та здатність розв'язувати різні проблеми у розвитку суспільства. Екологічне підприємництво, яке фокусується на соціальних та екологічних вигодах, не менш прибуткове; прагнення до створення еко-бізнесу розширює та диверсифікує підприємницьку діяльність [366; 367]. Підприємництво пов'язується з ризиками, фінансовою нестійкістю, волатильністю ринків та адміністративними бар'єрами, які впливають на результат, попри позитивний вплив бізнес-процесів [368; 365]. На додаток, ведення власного бізнесу вимагає боротьби з емоційними навантаженнями підприємців, підкреслюючи цінність стійкості для досягнення успіху в комерційній галузі [368; 36 9].

Сучасна теорія підприємницької діяльності передбачає вивчення аспектів розвитку бізнес-сфери, включаючи методи допомоги підприємцям, програми менторства та створення корисних зв'язків, а також підтримку з боку держави. Всі ці аспекти спрямовано на розвиток підприємницької екосистеми й усунення перешкод на шляху початківців бізнесменів [370; 371]. Загалом, підприємництво є складним явищем, яке відіграє релевантну роль у підвищенні продуктивності економіки, стимулюванні позитивних змін у суспільстві та обґрунтовується в теорії підприємницької діяльності [372; 373]. У сучасній теорії підприємництва трактується головна мета бізнесу – максимізація прибутку, який визначається як різниця між граничним доходом та граничними витратами. Розглядаючи підприємницьку діяльність у довгостроковій перспективі, передбачається, що прибуток не менший за нуль, оскільки в іншому випадку підприємець покине ринок, щоб уникнути збитків. Правило максимізації прибутку стверджує, що підприємець досягає максимуму

прибутку, виробляючи такий обсяг продукції, при якому граничний дохід (MR) дорівнює граничним витратам (MC). Правило означає, що кожна додаткова одиниця товару приносить рівно стільки доходу, скільки коштує виробництво. Збільшення випуску понад цей обсяг не збільшить прибуток, а скорочення – призведе до втраченої вигоди.

Зміст цього правила виражається формулою: **mr = mc**, або граничний дохід дорівнює граничним витратам. Прибуток зростає, поки **mr > mc**. Якщо додаткова одиниця товару приносить більше доходу, ніж коштує виробництво, то таке виробництво рекомендується розширювати. Навпаки, якщо **mr < mc**, то таке виробництво додаткової одиниці обходиться дорожче, ніж приносить доходу, та обсяг випуску рекомендується скорочувати. Максимум прибутку досягається за умов: **mr = mc**. Таким чином, економічний принцип **mr = mc** відображає прагнення підприємця до максимізації прибутку через раціональне використання потенціалів, прийняття обґрунтованих ризиків, самостійність у виборі діяльності та розпорядження доходами. Крім того, бізнес передбачає готовність до інновацій, гнучкість та відповідальність за результат в умовах конкуренції. На підставі методики аналогії, в роботі пропонується застосувати принцип економічної діяльності як базис господарської діяльності, який орієнтований на максимізацію показників екологічного підприємництва при найменших витратах ресурсів. Принцип висвітлює свободу підприємницької ініціативи, конкурентне середовище, цілісність економічного та екологічного простору, різноманітність форм власності, зобов'язання перед суспільством і природою. Ключове завдання цього принципу полягає в довгостроковому та раціональному використанні обмежених ресурсів для задоволення людських потреб і захисту навколишнього середовища.

Поведінка підприємця в екологічній галузі підпорядковується правилу максимізації економіко-екологічного результату: бізнес прагне максимізувати результат та мінімізувати витрати, працювати в точці, де граничний дохід від задоволення екологічних потреб дорівнює граничним витратам на усунення наслідків проблем. У правилі максимізації економіко-екологічного результату прийнято такі умовні позначення [374]: mrep = mcep, де:

mrep – граничний дохід від задоволення еколого-економічних потреб (*marginal revenue of ecological-economic pleasure/needs*);

mcep – граничні витрати на ліквідацію наслідків еколого-економічних проблем (*marginal costs of eliminating the consequences of environmental and economic problems*).

Під граничним доходом розуміється приріст таких доходів, що пов'язані з цільовими екологічними програмами. Так, граничні витрати стали додатковими витратами підприємця та суспільства, спричинені виникненням та наслідками екологічних конфліктів та протестів. Фіксуються наступні варіанти розвитку ситуації (рис. 3.2).

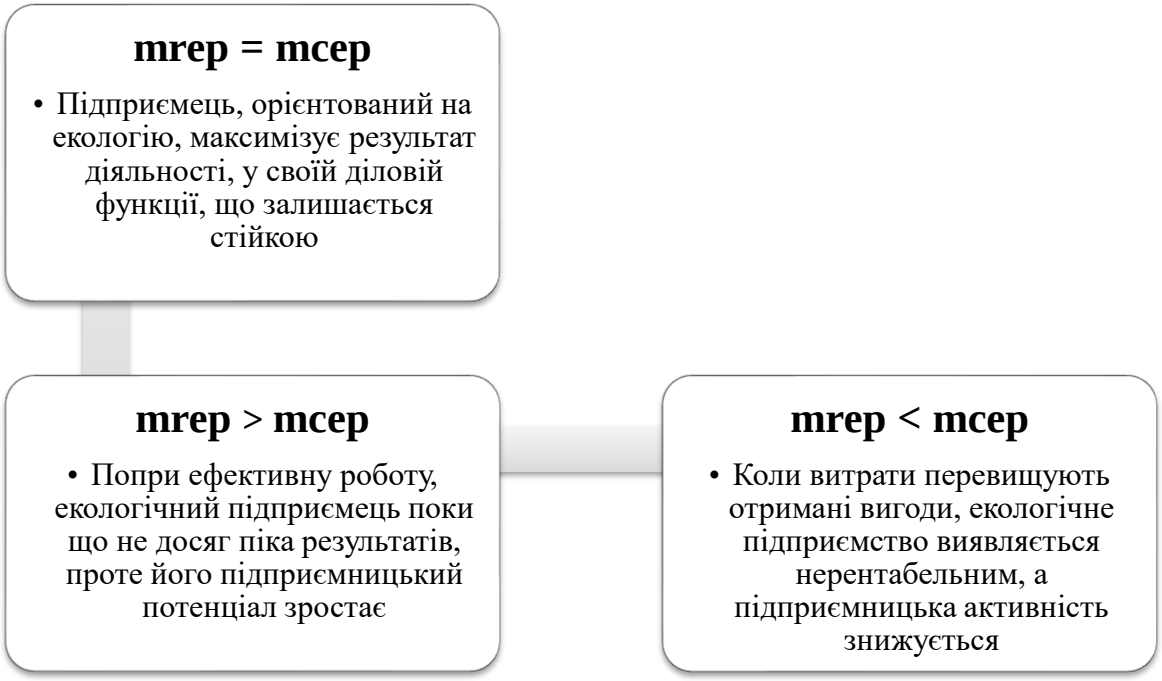

Рис. 3.2. Правило досягнення максимального еколого-економічного ефекту

Джерело: створено автором.

Отже, відкривається перспектива розглядати діяльність екологічного підприємця як вид економічної діяльності, орієнтований на цінності довкілля, який надає свободу в реалізації підприємницького потенціалу та використанні результатів ініціатив для досягнення оптимального балансу між екологічними та економічними потребами суспільства, запобігаючи можливим соціальним суперечностям. У поточних економічних реаліях ключовими напрямками для розвитку еко-підприємництва є: створення інституційної бази для підтримки екологічного бізнесу, зміцнення співпраці між державою і приватним сектором, запуск міжнародних проєктів у галузі охорони навколишнього середовища та впровадження цифрових технологій у процеси екологічного бізнесу.

У *концепції сталого розвитку* використовується еко-системний підхід до розвитку еко-підприємництва України, спрямований на збереження довкілля, підвищення суспільного добробуту та забезпечення прибутковості бізнесу [117]. Основні положення сталого розвитку екологічного підприємництва включають моніторинг ключових показників ефективності «зеленої» економіки в оновленні стратегічних орієнтирів. Екологічна політика в Україні тісно пов'язується із цілями сталого розвитку та підкреслює внесок підприємництва в екологічний порядок денний до 2030 року. В екологічній політиці України обґрунтовані пріоритетні завдання із забезпечення екологічної безпеки з урахуванням впливу господарської діяльності на довкілля й взаємодії учасників еко-підприємництва. Загрози походять від забруднення навколишнього середовища в екстремальних та довгострокових перетвореннях економіки країни. Мінімізація екологічних ризиків досягається через принципи сталого еко-підприємництва, спрямованих на створення суспільних цінностей, підтримку екологічної діяльності, введення виробничих обмежень. Концепція сталого розвитку еко-підприємництва сприяє розвитку галузей екологізації виробництва, відновлюваної енергетики, ринку органічної продукції, циркулярної економіки та екологічного інформування (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Модель еко-системного підходу у концепції сталого розвитку екологічного підприємництва

Джерело: створено автором.

Екологізація виробництва через впровадження екологічних інновацій є популярною на глобальному ринку, знижує витрати на сировину та утилізацію відходів, підвищує ефективність та конкурентні переваги підприємств, зменшує загрози для здоров'я людей. Екологізація демонструє організаційний підхід у бізнесі, заснований на світовому досвіді розв’язання технологічних завдань та фінансових проблем. Підприємства зменшують негативний вплив на довкілля, коли впроваджують екологічні інновації, скорочують операційні витрати та збільшують прибуток. Екологізація виробництва розв'язує проблеми втрати біорізноманіття, забруднення повітря та води, руйнування озонового шару, деградації територій, виснаження природних ресурсів. Так, ESG-трансформації бізнесу мінімізують екологічні ризики на джерелах виникнення, а екологічне мислення стає частиною соціальної еволюції економічної політики, моральних та культурних цінностей людей. Таким чином, екологізація виробництва слугує економічним фундаментом для розв'язання екологічних проблем в енергетиці, промисловості, будівництві, транспорті, туризмі та соціальній сфері. Це сприяє збільшенню частки рентабельних інновацій та екологічно безпечних продуктів на глобальному еко-ринку. Принципи екологізації виробництва враховуються в екологічній політиці України, у стратегіях, програмах та планах національної економіки. У контексті екологічного підприємництва екологізація виробництва спрямована на розвиток та конкурентоспроможність національної економіки в довгостроковій перспективі та в контексті парадигми сталого розвитку.

Відновлювана енергетика є одним із ключових напрямків Європейського зеленого курсу – стратегії ЄС, орієнтованої на стале економічне зростання та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Міжнародний аналітичний центр Green Deal Ukraina розробив концепцію для Міжнародної робочої групи високого рівня, пропонуючи ідеї екологічного відновлення економіки України. У Міжнародній групі експертів позитивно оцінюється можливість України з впровадження низьковуглецевих технологій до 2050 року завдяки джерелам відновлюваної енергії та сценарії стратегічного розвитку енергетичної системи України у розрізі: Reference, Reference+CBAM, NetZero [378]. Україна затвердила порядок гарантій для підтвердження походження відновлювальної енергії та регламент визначення екологічної цінності енергії. Україна визнала принципи Європейського Зеленого курсу та встановила діалог з Європейським Союзом щодо переходу на відновлювані джерела енергії. Україна як асоційований член International Energy Agency підтримує

енергетичний перехід для зменшення залежності економіки від вуглеводнів та підписала угоду про синхронізацію з Європейською мережею; вийшла з російської та білоруської енергомережі та вступила до європейської мережі операторів електропередачі European Network of Transmission System Operators for Electricity. Підключення до енергосистеми Європейської континентальної зони дозволило країні експортувати енергетичні ресурси.

Ринок органічної продукції та послуг. Швейцарсько-Українська програма Quality FOOD Trade Program прискорює розвиток органічного ринку країни, що сприяє світовим трендам стійкої торгівлі. Австрійський доктор філософії Rudolf Joseph Lonz Steiner описав ефективність біодинамічного виробництва сільської продукції в 1925 році. Біодинамічне сільське господарство є раннім варіантом органічного виробництва. Європейська комісія з 2021 року координує «План дій на розвиток органічного виробництва» за метою Європейського Зеленого курсу на збільшення споживання органічних продуктів, який включає 23 заходи щодо розвитку стійкої економіки. Прогрес екологічного підприємництва в Україні реалізується з використанням трендів розвитку, сучасної ситуації та зростання глобального ринку органічного харчування. Чинним законодавством України визначаються принципи, вимоги та норми правового регулювання органічної промисловості в області маркування органічної продукції та функціонування ринків органічних продуктів, суб'єктів органічного обороту. «Органічної ініціативи» України мають на меті підтримати виробників органічної продукції та підвищити торгівлю органічними виробами з високими доданими цінами. «Органічна ініціатива» України демонструє платформа для обміну думками та комунікаціями операторів на органічному ринку. Державна підтримка бізнесу в українському органічному законодавстві відповідає органічному регламенту Євросоюзу. Проєкти Євросоюзу, США (USAID), Швейцарії (SECO), Німеччини (BMEL) забезпечили міжнародну підтримку українському виробнику в галузі органічного сільського господарства через збільшення експорту органічної сої та зернової продукції в агропромисловому комплексі країни.

Циркулярна економіка застосовує ідею скорочення відходів у бізнесі, що надходять на звалище, та удосконалення технологій утилізації сміття. Модель циркулярної економіки містить технології вторинного перероблення ресурсів для збільшення термінів служби товарів і модернізації процесів перероблення відходів. Реформа управління відходами згідно з українським законодавством обґрунтовує

базис розвитку циркулярної економіки в Україні. Розвиток еко-підприємництва ґрунтується на ресурсоорієнтованому підході, який розв’язує екологічні завдання у сталому розвитку галузі перероблення, утилізації відходів твердого та небезпечного побутового походження. Спеціалізований еко-бізнес утилізує відходи під час збирання, транспортування сміття, пластиків, скла, металу. Національні плани України з управління відходами за європейськими стандартами аналізуються у напрямах стратегії циркулярної економіки. На 2024-2033 роки Україна планує реалізувати програми зі скорочення поховання сміття та зменшення біовідходів. Цілі та задачі Національного плану управління побутовими відходами в Україні базуються на досвіді країн Євросоюзу, які реформують циркулярну економіку. Рекомендації Європейської комісії щодо перероблення комунальних відходів реалізують зниження поховання побутових відходів в Україні до 10% до 2035 року. Цифрове управління відходами надає національна платформа «Еко-Система» для відстеження процесів з відходами та оформлення дозвільних документів, формування права на операції з відходами.

Концепція сталого розвитку включає принципи стратегій, спрямованих на скорочення руйнівного впливу на довкілля та збалансований розподіл ресурсів та цінностей. Потенціал розвитку екологічного підприємництва фокусується на організації та управлінні бізнесом, який не торкається довкілля, соціальних груп та сталого розвитку.

Поширення *екологічної інформованості* в контексті сталого розвитку передбачає усвідомлення зв'язку між станом планети, соціальною рівністю та економічним добробутом – необхідна умова для побудови гармонійного та довгострокового майбутнього. Екологічна свідомість зазнала зміни останнім часом та сформувалася під впливом рухів, які з'явилися внаслідок деградації екології у контексті руху з охорони навколишнього середовища наприкінці XIX століття та сплеску суспільної активності у XX столітті. В цих процесах були визначені нормативні документи та міжнародні ініціативи, включаючи доповідь Міжнародної комісії ООН з довкілля та розвитку 1987 р., де сталий розвиток визначався як здатність задовольняти поточні потреби, не ставлячи під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Міжнародні угоди суттєво вплинули на екологічну політику України у сфері сталого розвитку та екологічної інформованості. Цілі сталого розвитку ООН підкреслюють необхідність інтеграції економічного зростання, соціальної

справедливості та охорони довкілля. Паризька угода, ухвалена у 2015 році, стала рамковим документом, зобов'язує країни обмежити глобальне потепління менш ніж на 2 градуси Цельсія порівняно з доіндустріальним рівнем. Ця угода стимулювала держави до проведення політики сталого розвитку та екологічної відповідальності, акцентувала на нагальності заходів зі зменшення наслідків зміни клімату. Порядок денний на XXI століття, ухвалений на Саміті Землі в Ріо-де-Жанейро у 1992 році, став комплексним планом дій зі сталого розвитку; закликав державні органи влади розробляти стратегії для просування сталих практик та підвищення екологічної інформованості на рівні громад. Екологічні організації Greenpeace та Sierra Club мобілізували громади та виступили за посилення екологічної політики країн світу; підкреслили роль громадськості та співпраці у сталих ініціативах. Зусилля у сфері екологічної інформованості підтримуються освітніми програмами, які підвищують екологічну грамотність та стимулюють відповідальну поведінку людей і бізнесу. Глобальна кампанія ООН ActNow спрямована на залучення людей до боротьби зі зміною клімату та досягнення Цілей сталого розвитку; закликає до дій щодо зміни способу життя, споживання та участі в онлайн-активностях; прискорює реалізацію Паризької угоди, щоб знизити негативний вплив на довкілля. Міжнародні колективні зусилля від глобальних організацій до регіонального активізму удосконалюють системний підхід до впровадження принципів сталого розвитку в державну політику та суспільні норми України.

Теорія кривої Кузнеця демонструє як економічний підйом призводить до покращення стану довкілля завдяки впровадженню інноваційних технологій та посиленню нормативних вимог. Наукові праці, що обґрунтовують аналіз теорії екологічної кривої Кузнеця, надали неоднозначну картину: деякі дослідження ставлять під сумнів концептуальні положення, інші – підтверджують ідею, що існує залежність між економічним прогресом та погіршенням стану екології. Згідно з гіпотезою С. Кузнеця, моделюється обернена U-подібна кореляція між рівнем доходів на одну особу та показниками негативного впливу на довкілля, згідно з якою забруднення зростає разом зі збільшенням економічного зростання до певного рівня доходу, а потім зменшується. Ця закономірність виявлена у практичних дослідженнях [379.; 380; 381]. Як об'єкт аналізу гіпотези розглядалася взаємозалежність між викидами вуглекислого газу (CO_2) та економічним розвитком. Для галузей української економіки – переробної

та видобувної галузі; сільського, лісового та рибного господарства; постачання електроенергії, транспорту, складського господарства; пошти та кур'єрської служби; газу та кондиційованого повітря – змодельовані параметри стійкості економіки, ґрунтуючись на даних про обсяги викидів забруднювачів та обсяг утворених відходів [382].

Кореляція екології та економіки в теорії С. Кузнеця формується завдяки взаємодії валового внутрішнього продукту, середнього доходу працівника, витрат на захист природи, кількості утворених відходів та викидів небезпечних речовин – у масштабах України й за окремими видами діяльності. Дослідження підтверджують необхідність аналізу гіпотези С. Кузнеця в контексті галузевої специфіки України. Для реалізації екологічної стратегії в державі пропонується застосовувати галузеві моделі С. Кузнеця для оцінки масштабу забруднення та утилізації відходів [382]. Науковці підтверджують, що умовою сталого розвитку країни стало фінансування екологічних проєктів, що реалізується на галузевому та національному рівні. Галузевий аналіз гіпотези С. Кузнеця характеризує досягнення у просуванні сталого бізнесу, який впливає на наповнення бюджету та визначає розмір заробітної плати у сферах економіки. Вчені Л. Горошкова та Є. Хлобистов довели, що відображення властивості кривої С. Кузнеця стосовно відходів та забруднення довкілля співвідноситься з поступовим збільшенням економічного потенціалу та зміною пріоритетів у бік впровадження інновацій [382]. Нові дослідження впливу альтернативних джерел енергії на економічний розвиток обґрунтували перспективи зменшення викидів завдяки розширенню застосування, що коригує уявлення, запропоновані теорією С. Кузнеця. Модель С. Кузнеця демонструє фундамент для аналізу взаємозв'язку між розвитком економіки та впливом на природу, а фактичні дані вказують на вплив різних аспектів – рівня технологічних змін, нормативного регулювання та специфіки забруднення – на таку взаємодію. Розробки вчених вказують на роль детального та адаптованого до конкретних умов аналізу для всебічного розуміння механізмів взаємодії економічного підйому та погіршення стану екології в окремих регіонах і на різних етапах розвитку економіки. Навколо концепції С. Кузнеця формується дискусія завдяки новим міждисциплінарним підходам, які обґрунтовують взаємозв'язок економічного прогресу та захисту довкілля. Економічне зростання часом не призводить до покращення якості життя людей, що демонструють концепція

модернізації, теорія залежності, модель світових систем та теорія міжнародного поділу праці. Наукові теорії представляють соціологічні перспективи, наголошують на структурних диспропорціях і експлуатації природних багатств та гальмують сталий розвиток у державах з недостатнім фінансуванням [382].

Вплив економічного прогресу на охорону навколишнього середовища аналізує перспективний напрямок дослідження взаємозв'язку між теорією С. Кузнеця та потенціалом еко-підприємництва. Згідно з концепцією С. Кузнеця, початковий етап економічного розвитку супроводжується погіршенням стану екології, досягає максимуму та згодом покращується при запланованому рівні національного доходу. Теорія С. Кузнеця визначає механізми відмежування економічного зростання від впливу на довкілля шляхом інноваційного прогресу на принципах сталого розвитку. У цьому контексті зростає значення бізнесу, який використовує потенціал еко-підприємництва у забезпеченні екологічної відповідальності та економічної ефективності. Підприємства екологічного сектору приділяють пріоритетну увагу створенню екологічно безпечних товарів та методів роботи, сприяють зменшенню негативного впливу на природу, який виникає в процесі економічного розвитку.

Така взаємодія демонструє, що підприємницька діяльність підприємства стає стимулом для сприятливих змін в галузі екології та прискорює перехід до моделі економіки, орієнтованої на принципи сталого розвитку та узгоджену з глобальними стандартами [383; 384]. Інноваційний розвиток у контексті концепції С. Кузнеця розкриває взаємодію. Науковий аналіз показує, що впровадження екологічних технологій позитивно впливає на показники сталого розвитку та стимулює еко-бізнес реалізовувати екологічні завдання. Водночас ефективність потенціалу екологічного підприємництва визначається наявністю інституційних рамок, якості управління та доступу до фінансових ресурсів, які варіюються залежно від географічного положення та економічного оточення [385; 386]. Попри те що концепція С. Кузнеця пропонує напрями сталого розвитку та видається перспективною, необхідно враховувати труднощі, які виникають перед еко-підприємцями в країнах з ринковою економікою, що формується. Недостатність можливостей для отримання інвестицій в екологічні проєкти, недосконала нормативно-правова база та відмінності у розв’язанні екологічних питань обмежують потенціал екологічного підприємництва та його вплив на довкілля [387; 388]. Подолання перешкод пропонується для стимулювання

економіки та захисту природи через грамотну екологічну політику та економічні стратегії розвитку.

Концепція сталого інвестування – Sustainable Investing – підхід, який інтегрує екологічні, соціальні та управлінські ESG-фактори в процес прийняття інвестиційних рішень. Мета підходу – забезпечити фінансову прибутковість та створити позитивний вплив на суспільство, сприяючи сталому розвитку. У XXI столітті стале інвестування отримало імпульс розвитку, що відображається в сучасних ринкових тенденціях та зростанні інтересу інвесторів до стратегій, які поєднують фінансову дохідність з екологічними та соціальними цілями. У 2024 році фонди сталого інвестування перевершили фонди традиційних інвестицій за ключовими класами активів і регіонами світу, що свідчить про зміни у динаміці ефективності інвестицій. Зростання інтересу до сталого інвестування зумовлене глобальними проблемами зміни клімату, втрати біорізноманіття та соціальної нерівності. Світовий ринок імпакт-інвестування у 2024 р. оцінювався у $102,4 млрд, а до 2030 року, за прогнозами, досягне $292,8 млрд при середньорічному темпі зростання 19,1% [389]. Технологічні інновації та нові стратегії підвищують ефективність, масштабованість та доступність імпакт-інвестицій; полегшують інвесторам вимірювання, відстеження, оптимізацію соціального та екологічного впливу. Досягненням у галузі імпакт-інвестування стало створення системних рамок та інструментів управління Impact Measurement and Management, що дозволяють кількісно оцінити результати інвестицій. Серед таких інструментів – стандарти звітності IRIS+, глобальна система рейтингу GIIRS та стандарти Цілей сталого розвитку-SDG Impact. Вони забезпечують єдину мову та набір метрик для оцінки ефективності впливу, допомагають інвесторам ставити чіткі цілі, відстежувати прогрес та прозоро звітувати про результати. Використання IMM-фреймворків сприяє інтеграції даних про вплив у фінансовий аналіз, що дозволяє глибше аналізувати взаємозв'язок між соціальними та екологічними результатами та інвестиційним прибутком. Дослідження підтверджують, що компанії, які реалізують політику сталого розвитку, вважаються для інвесторів менш ризикованими. Управління переходом до низьковуглецевої економіки покращує інвестиційні показники таких компаній, знижує ризики, пов'язані з екологічними та соціальними викликами, і одночасно підвищує прибутковість [389].

Інвестори на ринку імпакт-інвестування готові відмовитися від частини прибутку заради підтримки портфелів, що сприяють досягненню цілей сталого розвитку. Це відображає фундаментальну зміну очікувань щодо балансу ризику та прибутковості. Дослідження показують, що стале інвестування забезпечує диверсифікаційні переваги у порівнянні з традиційними портфелями інвестицій, та негативне не впливає на розвиток еко-підприємництва. Сучасні тенденції в сталих інвестиціях характеризуються стабільною прибутковістю порівняно з традиційними інвестиціями завдяки попиту інвесторів, зниженням ризиків та покращенням фінансових показників з плином часу. З розвитком ринку імпакт-інвестування стає очевидним, що концепція сталого інвестування відповідає етичним вимогам і стала розумною фінансовою стратегією в умовах сучасного відповідального інвестиційного клімату.

Концепція сталого інвестування передбачає використання методики, яка враховує прибутковість, екологічні та соціальні аспекти еко-підприємництва та якість корпоративного управління при прийнятті рішень. До стратегій в галузі імпакт-інвестування належить відбір компаній з екологічним напрямом бізнесу; максимізація прибутку від реалізації екологічної продукції; виключення з портфеля компаній, які негативно впливають на довкілля; надання переваги тим, хто створює суспільну користь та систему організованого управління еко-бізнесом. Для оцінювання прибутковості імпакт-інвестицій в стратегіях сталого інвестування пропонуються ключові показники ефективності, які враховують фінансові результати та екологічні, соціальні та управлінські фактори ESG у сучасному інвестиційному процесі у такому контексті.

Фінансова дохідність. Сталі інвестиційні фонди (Sustainable Funds) демонструють стале зростання ефективності. Стратегії ESG перевершують традиційні фонди в періоди ринкової волатильності, що сприяє максимізації дохідності.

Показники ESG. В аналізі сталих інвестицій застосовуються ключові метрики ESG, такі як вуглецевий слід – викиди CO_2, споживання енергії, частка відновлюваної енергії, ефективність використання води та утворення відходів. Оцінка ESG-показників дозволить інвесторам зіставляти стійкість компанії з фінансовими результатами.

Метрики впливу. Інвестиції з акцентом на соціальний та екологічний вплив використовують такі показники, як мультиплікатор впливу грошей IMM та соціальна окупність інвестицій SROI. Такі метрики кількісно відображають соціальні вигоди та оцінюють прибутковість з урахуванням соціального ефекту.

Створення довгострокової цінності. Сталі інвестиції націлюються на формування довгострокової цінності, що знижує ризики та підвищує стійкість компаній на нестабільних еко-ринках. Дослідження підтверджують, що сталі практики зміцнюють лояльність клієнтів, залучають споживачів та покращують фінансове становище компаній.

Ринкові тенденції та споживчі переваги. Зі зростанням попиту на сталі продукти та послуги еко-компанії, що інтегрують принципи сталого розвитку в стратегії інвестування, краще відповідають ринковим трендам, що додатково підвищує прибутковість еко-бізнесу.

Зростання прибутку та рентабельності. Оцінка фінансових показників – прибутку, грошового потоку та рентабельності – мобілізується в управлінні потенціалом еко-підприємництва. Цінність становить поєднання прибуткового зростання з дотриманням ESG-принципів. Компанії, що поєднують ці аспекти, займають позиції лідерів на еко-ринку.

Оптимальний розподіл ресурсів в екологічному підприємництві. Сучасні тренди показують, що розвиток потенціалу еко-підприємництва обґрунтовує стратегії інвестування та максимізує прибуток компаній. Оптимальний розподіл ресурсів у системі потенціалу еко-підприємництва максимізує ефект.

Для позитивної динаміки рекомендується кількісно описати концепцію сталого інвестування на базі розвитку потенціалу екологічного підприємництва та визначити максимальний прибуток компанії при оптимальному використанні ресурсів. У контексті стратегії інвестування розв’язується задача оптимального розподілу ресурсів, враховуючи запаси, нормативні витрати та прибутковість продукції. Оцінка показників на основі лінійної економічної моделі дозволяє виявити ступінь впливу факторів розвитку потенціалу еко-підприємництва на стратегію інвестування в компанії. Це дослідження сприяє визначенню техніки кількісної оцінки впливу

факторів та обґрунтуванню інструментів управління в стратегії інвестування еко-компаній. Кількісний підхід дозволяє проаналізувати цілісність та практичну реалізацію показників оптимального потенціалу еко-підприємництва.

Запропонована в дисертації концептуальна модель розвитку екологічного підприємництва, ґрунтується на принципі максимізації еколого-економічного результату та стратегій сталого інвестування, дає змогу обґрунтувати поведінку підприємця в умовах екологічних обмежень та соціальних очікувань (рис. 3.4) [374]. Для забезпечення авторського концептуального підходу принцип mrep = mcep інтегрується у модель розвитку екологічного підприємництва в Україні, відобразивши його як критерій оптимізації, що визначає взаємозв'язок між екологічною ефективністю діяльності підприємства та формуванням прибутку. У моделі (рис. 3.4) принцип mrep = mcep виступає критерієм оптимізації, що визначає доцільність інвестицій в екологічні бізнес-проєкти та безпосередньо впливає на формування функції прибутку. Це дозволяє поєднати теоретичний підхід з економіко-математичною моделлю, забезпечити практичну реалізацію запропонованого підходу до сталого інвестування.

Сучасна мотиваційна основа розвитку еко-підприємництва показує, що в бізнесі потенціал обґрунтовує стратегія інвестування з максимізацією прибутку еко-компаній. Практичний результат сталого інвестування визначається на базі оптимального потенціалу екологічного підприємництва за умов максимізації фінансового результату. У рекомендованій моделі на рис. 3.4 принцип mrep = mcep виступає критерієм оптимізації, що забезпечує узгодження екологічної та економічної ефективності діяльності підприємства. Даний критерій інтегровано у цільову функцію прибутку та систему обмежень економіко-математичної моделі, що реалізується на основі інструментів Excel. В рамках розв'язання задачі максимізації прибутку використано лінійне економічне моделювання, яке суттєво відрізняє модель від подібних завдань універсального типу.

Рис. 3.4. Концептуальна модель розвитку екологічного підприємництва в Україні

Джерело: створено автором.

Особливістю даної задачі є той факт, що цільова функція F(x) демонструє лінійний зв'язок з компонентами розв’язку x1, x2,…, xn та позначається символом L; при цьому, обмеження, які впливають на елементи розв’язку, представлені у вигляді лінійних рівнянь та нерівностей стосовно x1, x2,…, xn. Подібні завдання зустрічаються в реальному житті як проблеми оптимізації використання наявних ресурсів.

Поставлено завдання визначити максимальний прибуток від реалізації продуктів та послуг, пов'язаних з охороною довкілля, в контексті проєктування, спрямованого на оптимальний потенціал екологічного підприємництва. Для вирішення цього завдання застосовується лінійна економічна модель [393], яка являє собою спрощену математичну формулу економічного процесу в галузі еко-підприємництва. У цій моделі зв'язки між різними факторами описуються простими лінійними рівняннями типу: y = (ax + b). Ці рівняння базуються на припущенні про прямолінійність змін та відсутність складних взаємодій компонентів, що дозволяє використовувати лінійні рівняння для оптимізації та аналізу ключових показників ефективності еко-підприємництва – прибутку або темпів зростання для прийняття економічних рішень. У структурі потенціалу еко-підприємництва використовується m-видів ресурсів, відкрита доступність яких визначена для кожного з них. Обмеження запаси ресурсів виражені так:

$$\begin{cases} a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + ... + a_{1n}X_n \le b_1, \\ a_{21}X_1 + a_{22}X_2 + ... + a_{2n}X_n \le b_2, \\ a_{31}X_1 + a_{31}X_2 + ... + a_{3n}X_n \le b_3, \\ ..... \\ a_{m1}X_1 + X_{m2}x_2 + ... + a_{mn}X_n \le b_m. \end{cases} \qquad (3.1)$$

Визначаємо, що загальний бюджет бізнес-проекту, який спрямовано на максимізацію економічного ефекту від еко-підприємництва, становить мільйон доларів США. Враховуючи заплановані витрати ресурсів та необхідний залишок коштів на завершення всіх етапів реалізації, передбачається, що при стійкому економічному кліматі інвестиції в бізнес будуть нижчими за зазначену суму. Це дозволяє інтегрувати цей потенціал екологічного підприємництва в нову стратегію інвестування. Поставлено завдання розрахувати максимальний прибуток в стратегії інвестування, яка спрямована на створення сприятливих умов для оптимального

потенціалу еко-підприємництва. Відомо, що витрати в період з січня по березень складуть $40 тис., а необхідний залишок грошових коштів до кінця березня – $500 тис. Витрати у другому кварталі (квітень-червень) дорівнюють $40 тис., а цільовий запас на кінець червня – $300 тис. Витрати у третьому кварталі (липень-вересень) становлять $30 тис., при цьому планується $200 тис. на кінець вересня. В останній квартал року (жовтень-грудень) будуть здійснені витрати в сумі $50 тис., а кінцевий запас планується $190 тис. Інвестиції, виділені на перший квартал, принесуть 2% прибутку; інвестиції, що використовуються у другому кварталі, дадуть дохідність у 5%; інвестиції для третього кварталу забезпечать 8% прибутку, а річні інвестиції – 11%. Інвестиції надаються першого числа планового періоду та погашаються першого числа наступного періоду. В задачі визначено умовні позначення для розв'язання задачі:

X_1 - сума інвестицій за квартал, надана станом на 1.01.,

X_2 - сума інвестицій за квартал, надана станом на 1.04.,

X_3 - сума інвестицій за квартал, надана станом на 1.06.,

X_4 - сума інвестицій за квартал, надана станом на 1.10.,

X_5 - сума інвестицій, надана на два квартали з 1.01.,

X_6- сума інвестицій, надана на два квартали з 1.04.,

X_7 - сума інвестицій, надана на два квартали з 1.06.,

X_8 - сума інвестицій, надана на три квартали з 1.01.,

X_9 - сума інвестицій, надана на три квартали з 1.04.,

X_{10} - сума інвестицій, надана на рік з 1.01.

Отримана сума прибутку в оптимальному потенціалі становить:

$$F = 0{,}02(X_1 + X_2 + X_3 + X_4) + 0{,}05(X_5 + X_6 + X_7) + 0{,}08(X_8 + X_9) + 0{,}11X_{10}$$

У першому кварталі обмежені витрати підприємства, що становлять $40000, а запаси на кінець планового періоду становлять $500 000. Обмеження на використання ресурсів таке:

$$1000\,000 - (X_1 + X_5 + X_8 + X_{10}) - 40\,000 > 500\,000$$

У першому кварталі (S1):

$$S1 = 1000\,000 - (X_1 + X_5 + X_8 + X_{10}) - 40\,000 = 960\,000 - (X_1 + X_5 + X_8 + X_{10})$$

На другий квартал сума необхідних витрат – S2 і становить $40 000, а запаси на кінець планового періоду становлять $300 000 та обмеження на ресурси таке:

$$S1 - X_2 - X_6 - X_9 + 1{,}02\,X_1 - 40000 > 300000$$

У другому кварталі (S2):

$$S2 = S1 - X_2 - X_6 - X_9 + 1{,}02\ X_1 - 40000$$

У третьому кварталі витрати – S3 і становлять $30 000, а запаси на кінець планового періоду становлять $200 000 і тому обмеження на використання ресурсів таке:

$$S2 - X_3 - X_7 + 1{,}02\ X_2 + 1{,}05\ X_5 - 30000 > 200000$$

На третій квартал:

$$S3 = S2 - X_3 - X_7 + 1{,}02\ X_2 + 1{,}05\ X_5 - 30000$$

У четвертому кварталі витрати – S4 та становлять:

$$S3 - X_4 + 1.02\ X_3 + 1{,}05\ X_6 + 1{,}08\ X_8 - 50000 > 190000$$

На початок четвертого кварталу отримано прибуток за рахунок інвестицій, що були надані 01.01.

У четвертому кварталі: $S4 = S3 - X_4 + 1.02\ X_3 + 1{,}05\ X_6 + 1{,}08\ X_8 – 50000$.

Загальна система обмежень виглядає так:

$$1000000-(X_1+X_5+X_8+X_{10})-40000>500000$$

$$S1-X_2-X_6-X_9+1{,}02X_1 - 40000 > 300000$$

$$S2 - X_3 - X_7 + 1.02\ X_2 + 1{,}05\ X_5 - 30000 > 200000$$

$$S3 - X_4 + 1{,}02\ X_3 + 1{,}05\ X_6 + 1{,}08\ X_8 - 50000 > 190000$$

Для остаточного розв'язання завдання знайдено максимальний прибуток в оптимальному потенціалі екологічного підприємництва:

$$F = 0{,}02\ (X_1 + X_2 + X_3 + X_4) + 0{,}05\ (X_5 + X_6 + X_7) + 0{,}08\ (X_8 + X_9) + 0{,}11\ X_{10}$$

з такою системою обмежень:

$$1000000-(X_1+X_5+X_8+X_{10})-40\ 000>500\ 000$$

$$S1-X_2-X_6-X_9+1{,}02X_1-40000>300000$$

$$S2 - X_3 - X_7 + 1.02\ X_2 + 1{,}05\ X_5 - 30000 > 200000$$

$$S3 - X_4 + 1{,}02\ X_3 + 1{,}05\ X_6 + 1{,}08\ X_8 - 50000 > 190000$$

Усі фактори завдання – невід'ємні:

$$X_j \geq 0,\ (j = \overline{1,6}) \qquad (3.2)$$

Аналіз даних рекомендується проводити з використанням інструментів Excel для виявлення оптимальних рішень у «Пошуку рішень». За результатами пошукової процедури формується звіт, що підтверджує стабільність знайденого варіанту. Аналіз показує економічну доцільність довгострокових інвестицій, які забезпечують максимальний прибуток у сумі Fmax = $65,78889 тис. (рис. 3.5).

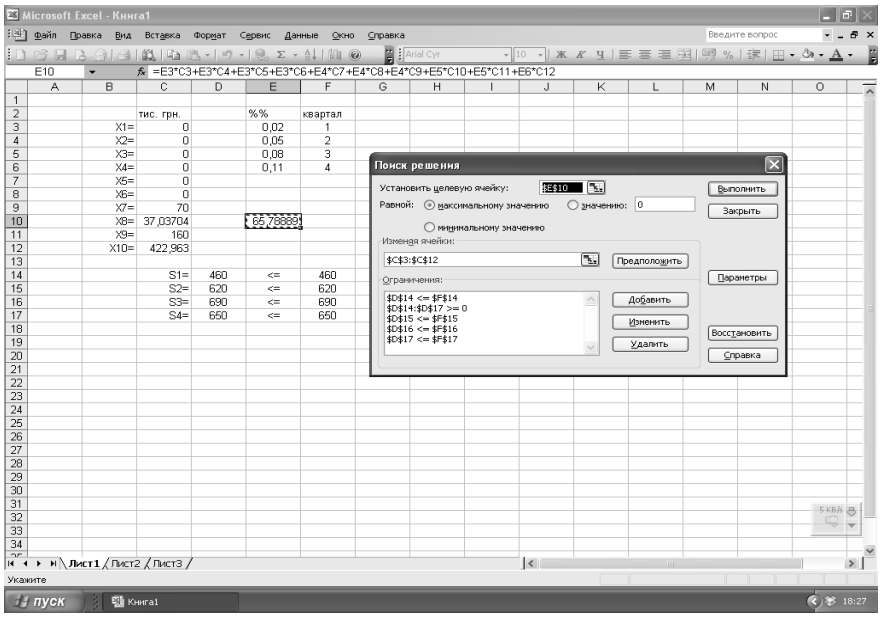

Рис. 3.5. Макет електронної таблиці EXCEL у «пошуку рішень»

Джерело: створено автором.

Аналіз максимального прибутку в стратегії інвестування спрямований на оптимізацію потенціалу екологічного підприємництва, враховує зміни поточної світової ринкової кон'юнктури. Визначення ефективної стратегії інвестування потенціалу екологічного підприємництва спрямована на збільшення прибутку еко-підприємства та підтримку довгострокового економічного розвитку шляхом об'єднання освітньої діяльності, наукових досліджень і практичного досвіду; та враховує взаємозв'язок факторів впливу, оскільки оптимізація одного аспекту може змінити оптимальність в іншому напрямі. Для забезпечення кількісної оцінки ефективності розвитку екологічного підприємництва запропоновано інтегровану модель, яка поєднує економіко-математичні методи, KPI-підхід та ESG-критерії (табл. 3.1).

Представлена система показників дозволяє здійснювати комплексну оцінку ефективності діяльності підприємства, інтегруючи фінансові, екологічні та соціальні аспекти, що відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та ESG-трансформації бізнесу.

Теблиця 3.1.

Система показників комплексного оцінювання ефективності діяльності екологічного підприємства

Метод / інструмент	KPI (показник)	Економічний / еко-ефект	ESG-компонент
Оптимізація ресурсів (лінійна модель, Excel Solver)	Прибуток (Fmax)	Максимізація фінансового результату	G
	Рентабельність (%)	Підвищення ефективності використання ресурсів	G
Еколого-економічний критерій (mrep = mcep)	mrep (Δдохід / Δеко-ефект)	Зростання доходу від “зелених” рішень	E
	mcep (Δвитрати / Δеко-ефект)	Оптимізація екологічних витрат	E
	(mrep = mcep)	Визначення точки оптимуму	E + G
Екологізація виробництва	Викиди CO_2 (т/рік)	Зниження негативного впливу на довкілля	E
	Відходи (кг/од.)	Скорочення витрат на утилізацію	E
	Енергоефективність (кВт/од.)	Зменшення OPEX	E
Стале інвестування (Sustainable Investing)	ROI (%)	Підвищення інвестиційної ефективності	G
	ESG-рейтинг	Зростання інвестпривабливості	E + S + G
	SROI (соціальна віддача)	Соціально-економічний ефект	S
Управління ризиками (екологічні ризики)	Рівень еко-ризиків	Зниження штрафів і втрат	E + G
	Витрати на екологічні ризики	Мінімізація непередбачених витрат	E
Інноваційний розвиток	Частка «зелених» продуктів (%)	Зростання ринку та доходу	E + S
	Інвестиції в R&D	Підвищення конкурентоспроможності	G
Соціальна відповідальність	Рівень зайнятості	Соціальна стабільність	S
	Безпека праці	Зниження соціальних ризиків	S
Корпоративне управління	Прозорість (ESG-звіти)	Підвищення довіри інвесторів	G
	Якість управління	Стійкість бізнес-моделі	G

Джерело: створено автором.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що розвиток еко-підприємництва в Україні виступає стратегічним вектором структурної трансформації національної економіки, зумовленим процесами євроінтеграції, впровадженням Європейського зеленого курсу, глобальним поширенням ESG-практик. Підкреслено, що цей напрям є дієвим механізмом синергії економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної відповідальності, що сприяє закріпленню довгострокових конкурентних переваг екобізнесу та зростанню стійкості економічних систем. Обґрунтовано доцільність використання еко-системного підходу як методологічної бази для розвитку еко-підприємництва, що дозволяє об'єднати взаємодію держави, бізнесу та природного середовища в єдиний контур створення еколого-економічної цінності.

Виділено ключові вектори розвитку: екологізація виробництва, розвиток відновлюваної енергетики, ринок органічної продукції, перехід до циркулярної економіки. Ці напрямки формуються під впливом інституційних перетворень, міжнародних екологічних зобов'язань та цифровізації управління природними ресурсами. Представлено концептуальну модель розвитку еко-підприємництва, що базується на максимізації еколого-економічного ефекту та стратегії сталого інвестування. Модель допомагає обґрунтувати поведінку підприємців в умовах екологічних обмежень та соціальних очікувань. Відзначено, що інтеграція ESG-підходів у бізнес-процеси знижує еко-ризики та оптимізує ресурсоспоживання, підвищує інвестиційну привабливість еко-компаній та створює потенціал для довгострокового економічного зростання України.

Практична цінність результатів полягає в їх застосуванні при формуванні державної екологічної політики, нових програм підтримки еко-підприємництва, створенні механізмів стимулювання стратегії сталих інвестицій, вдосконаленні регуляторного середовища для управління відходами, органічного виробництва та відновлюваної енергетики.

3.2. Сценарії поширення еко-підприємництва в Україні з урахуванням потенційного попиту на еко-продукти на локальному та глобальному ринку та прогнозна оцінка їх результативності

Розвиток еко-підприємництва в Україні, що ґрунтується на екологічних принципах, приватних ініціативах та інтеграції з ЄС, є ключовим фактором для подолання екологічних викликів, стимулювання сталого розвитку, зростання конкурентоспроможності на міжнародному ринку та відновлення економіки. Сучасне еко-підприємництво, спрямоване на забезпечення здоров'я людей, все більше орієнтуються на органічне виробництво. Виробники та потенціальні споживачі виступають ключовими драйверами розвитку органічного сегмента ринку, обираючи його поза класичними споживчими ринками. Формування у людей позитивного ставлення до органічної продукції відіграє вирішальну роль у створенні ринкового попиту. Ринкова практика демонструє стійке зростання інтересу з боку споживачів до категорії органічних товарів на світовому ринку. На ринку органічної продукції України фіксується стійке зростання інтересу з боку покупців до молочної продукції, зерна, ягід – це свідчить про прагнення до вибору продуктів, безпечних для організму та відповідних принципам сталого розвитку. Молочні товари органічного походження займають передові позиції, оскільки українські виробники акцентують на харчовій цінності; відсутності антибіотиків та гормональних препаратів; складі необхідних мікроелементів. Такий підхід відповідає світовому тренду на розвиток органічного сільського господарства, орієнтованого на захист довкілля, що підвищує привабливість виробників органічної продукції на світових ринках [395; 396; 397; 398]. Ринковий попит на органічне зерно, екологічно чисті зернові вироби та насіння зумовлюється інформованістю населення про переваги натуральних продуктів, що виключає застосування пестицидів та генетично модифікованих організмів. Вирощування зерна за органічними технологіями сприяє відновленню родючості ґрунтів, підтримці біологічного різноманіття та довгострокових екологічних системних вигод – факторів, які важливі для тих, хто стежить за якістю їжі та обирає стійкі практики ведення сільського господарства [399; 400; 401]. Попри виклики, пов'язані з військовим

конфліктом, органічний сектор в Україні демонструє динаміку розвитку, підтверджує відмову від залежності від ризиків та зосереджується на управлінні стійким розвитком підприємств. Особливе місце серед органічної продукції займає ягода – чорниця та малина, що впевнено закріплює позиції завдяки зростанню попиту на світовому ринку. Виробництво ягід розвивається при труднощах, спричиненими коливаннями кліматичних умов та сучасними порушеннями логістики; свідчить про адаптивність місцевих виробників до динамічних умов та стійкість в умовах складного аграрного ландшафту [402; 403].

Водночас військовий конфлікт в Україні створює як перешкоди, так і перспективи для розвитку галузі. Руйнування інфраструктури та обмеження в галузі логістики тимчасово знижують виробничі показники компаній, проте фахівці зберігають оптимізм щодо стратегічного розвитку молочного, ягідного та зернового напрямків органічного сектору. Ключовими факторами стійкого прогресу стає стратегічне інвестування, розширення міжнародного партнерства та перехід на органічні технології вирощування агрокультур, що дозволить зменшити дефіцит та підвищити експортний потенціал України. Можливості розвитку органічного виробництва на українському та міжнародному ринках залишається вагомим з урахуванням популяризації та в контексті посилення суспільної довіри до сталого виробництва продовольства у світі. В України 50 учасників органічного ринку у 2024 році здійснили постачання продукції на внутрішній ринок. Обсяг продажів власного виробництва досяг 7 647 тонн на суму $29 млн, тобто на 5% вище за показник попереднього року (рис. 3.6).

Структура продажів органічної продукції за підсумками фахівців у 2024 році [405] сформувалася наступним чином:

- молочні товари – 3 033 тонни на 515 млн гривень,
- овочі, фрукти, гриби – 2 880 тонн на 169 млн гривень,
- крупи, хлібобулочні вироби, борошно, насіння, снеки – 1 116 тонн на 118 млн гривень.

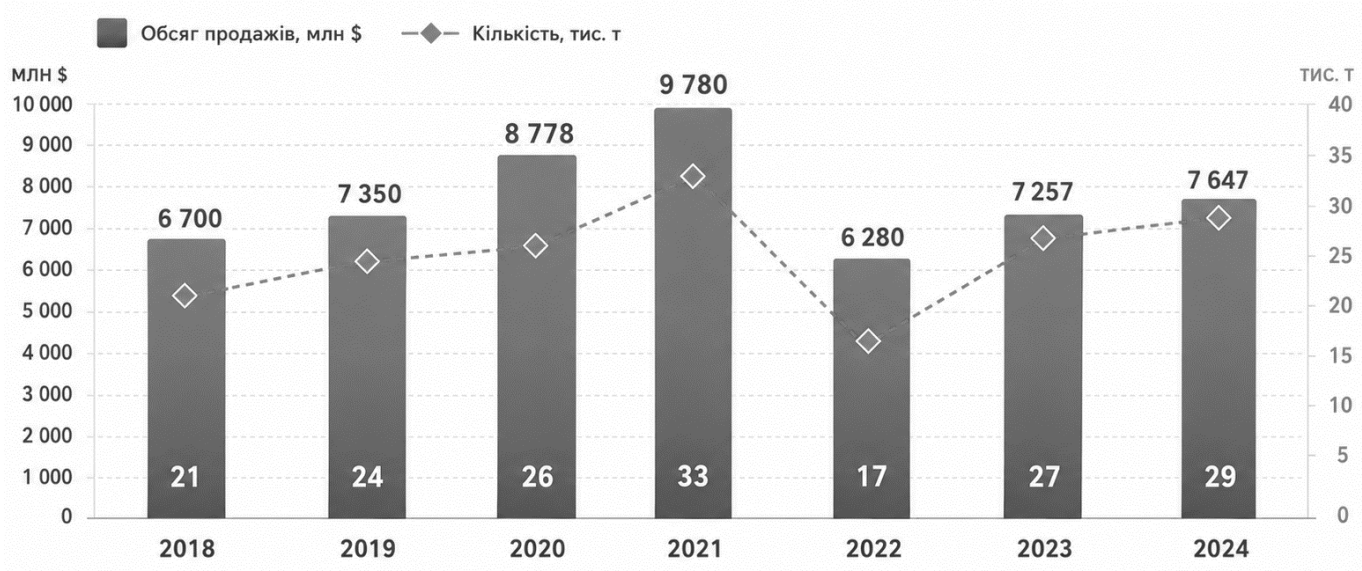

Рис. 3.6. Продажі української органічної продукції на внутрішньому ринку у 2018-2024 роках

Джерело: інформаційні дані спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo.ua [405].

Збільшився попит на інші види органічної продукції – чай, каву, горіхи та мед. Їх обсяг зріс на 215%: якщо у 2023 році цей сегмент становив 32,0 тонни, то у 2024 році – 100,0 тонн на суму 212 млн гривень, що свідчить про динамічне зростання інтересу до органічних продуктів. Склад видів органічної продукції власного виробництва на внутрішньому ринку України у 2024 році встановлено на базі даних інформаційного порталу OrganicInfo.ua та представлено в тоннах і мільйонах гривень, згідно з аналізом, викладеним в дисертації (рис. 3.7).

Для посилення присутності органічної продукції на українському ринку й формування стійких споживчих звичок обґрунтовується впізнаваність місцевих брендів. На конференції «Органічний день в Україні» під егідою громадської організації «Органічна ініціатива» за підтримки Швейцарської Конфедерації в контексті проєкту QFTP представлено рейтинг «ТОП-20 органічних брендів України».

Рис. 3.7. Внутрішній ринок органічної продукції України у 2024 році

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo [405].

Топовим у рейтингу «ТОП-20 органічних брендів України» стало ТОВ «Органік Мілк» (Житомирська область) з брендом ТМ Organic Milk – виробник молока та молочних продуктів. На другій позиції – ТОВ «Дунайський Аграрій» (Одеська область), що випускає продукцію з гарбуза, овочів, фруктів, включно з джемами, соками та пастилою. Третє місце дісталося ТОВ «Старий Поріцьк» (Волинська область) – виробнику органічного молока. До числа лідерів увійшли компанії, які спеціалізуються на випуску круп, борошна, чаю, олії, яєць, м'ясної та іншої продукції [405; 406].

Органічна продукція українських виробників завойовує більше визнання на міжнародному ринку: експорт прямує до країн Європейського Союзу [407]. Така динаміка підтверджує зростання конкурентоспроможності органічного виробництва України на світовому ринку. Поширення органічного виробництва відбувається стрімко, отримує імпульс від національних ініціатив і партнерства із зарубіжними країнами, включно з Німеччиною, чия експертна підтримка та передача ресурсів відіграли вирішальну роль у розвитку сертифікації та системи стандартів в Україні [408, 409]. Обсяги виробництва органічної продукції досяг вагомих результатів – 400 фермерських господарств зайнято на території 260 тис. га, проте розвиток супроводжується викликами, що пов'язуються з воєнним конфліктом в Україні та проблемами логістики [410, 411]. Зміцнення нормативно-правової бази в галузі органічного виробництва активізує еко-підприємництво, забезпечує фермерів необхідними інструментами для відповідності вимогам ЄС та виходу на європейські ринки [407]. Проте, залежність від ринків ЄС викликає занепокоєння у виробників із країн-членів Союзу щодо перевантаження попиту та можливого впливу на їх внутрішній сільськогосподарський сектор [409, 410].

Україна адаптувалася до трансформаційних умов та ефективно задовольняє потреби в екологічних продуктах, попри перешкоди на кордонах та військовий конфлікт; посіла третє місце в рейтингу експортерів органічної продукції до Євросоюзу у 2024 році, поступившись лише Еквадору та Китаю, що свідчить про конкурентоспроможність та ринковий потенціал органічного виробництва [412]. Понад 4/5 органічних товарів, що виробляється в Україні, спрямовується на ринки країн Євросоюзу, що наочно демонструє високий ступінь залежності українського аграрного сектору від європейських ринків [413]. Таке становище склалося завдяки зміцненню торгівельних зв'язків, що мотивувало Україну адаптувати сільськогосподарські практики під вимоги та норми ЄС; сприяло удосконаленню якості та конкурентоспроможності екологічно чистої продукції. Подібні процеси загострюють конкуренцію всередині Євросоюзу: виділяється перенасичення ринку у нішах виробництва м’яса птиці та зернових культур, що потребує уваги до балансу між підтримкою експорту з України та гарантіями захисту інтересів власного сільського господарства у країнах ЄС [409].

Український органічний ринок залишається орієнтованим на експорт, причому глобальним покупцем продовжує бути Євросоюз. Щороку поставки становлять понад 170 тисяч тонн. До початку військового конфлікту у 2021 році до ЄС було реалізовано 190 тис. тонн органічної продукції, у 2022 – 208 тис. тонн, у 2023 – 174 тис. тонн, у 2024 – 204 тис. тонн. До ТОП-10 вагомих експортних позицій України на світовий ринок у 2024 році увійшли: соя (63,5 тис. тонн на суму 30,1 млн доларів), кукурудза (61,7 тис. тонн на 11,8 млн доларів), пшениця (28,9 тис. тонн на 6 млн доларів), шрот соняшниковий (18,5 тис. тонн на 13,9 млн доларів), чорниця (12 тис. тонн на 18,2 млн доларів), ріпак (9 тис. тонн на 5,7 млн доларів), олія соняшникова (9 тис. тонн на 5,1 млн доларів), насіння льону (3,7 тис. тонн на 2,2 млн доларів), нерафінована соняшникова олія (3,5 тис. тонн на 5,2 млн доларів), просо (3,3 тис. тонни на 3 млн доларів), інші органічні товари – 30 тис. тонн на 39,4 млн доларів. За 2024 рік обсяг експорту органічної продукції з України склав 243 тис. тонн на суму 141 мільйон доларів США. У 2024 році 93% експорту припало на Європу, при цьому 84% надходжень доставлено до країн ЄС, 9% – до інших європейських держав, 6% – до Північної Америки, 2% – до Азійського регіону [414]. Аналіз внутрішнього ринкового на органічну продукцію за даними OrganicInfo.ua. та її просування на міжнародних ринках підтвердила рішення щодо динамічного формування споживчого сприйняття органічних товарів в Україні та в країнах Євросоюзу. Аналіз даних спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo дозволив оцінити в дисертації учасників ринку органічної продукції в Україні, виявити ключові бренди, основні товарні групи, оптимальні обсяги випуску, головні напрямки збуту та потенційний щорічний попит (табл. 3.2).

Найвищий попит на органічну продукцію в Україні припадає на молочну продукцію, зернові культури, ягоди, горіхи. Велика частка органічної продукції українських виробників спрямовується на експорт, до держав Євросоюзу.

Найбільшим попитом у споживачів користуються бренди Organic Milk, Дунайський аграрій, Сквирянка та Organic Chicken. Найбільш орієнтованими на експорт компаніями вважаються BigBlue, Дунайський Аграрій та Агро Стариця. Сукупний потенціал внутрішнього попиту на продукцію виробників органічної продукції за табл. 3.2 становить $10 млн щорічно, включаючи обсяги експорту.

Таблиця 3.2

Визначення потенційного попиту на органічну продукцію українських підприємств у 2024 році

Підприємство / Торгова марка	Продукція	Ринок збуту	Оптимальний обсяг виробництва	Потенційний попит млн дол.
Дуже високий рівень попиту				
ТМ Organic milk ТОВ «Органік Мілк»	Органічна молочна продукція	Україна, ЄС	тонн 4000-5000	1,0-2,0
ТМ BigBlue СВК «Ягідки»	Органічна лохина	Україна, ЄС	тонн 400	0,5-1,0
Високий рівень попиту				
ТОВ «Дунайський Аграрій»	Овочі, фрукти, зернові, орган. кури	ЄС	тонн 7000	1,5-2,0
ТМ Сквирянка ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»	Органічні крупи та борошно	Україна, ЄС	тонн 3000	1,0-1,5
Organic Chicken ФГ «Домашня курочка»	Органічні яйця та м’ясо птиці	Україна	млн яєць/рік 6-7	1-1,2
ТМ Garna Organica ТОВ «УКРОЛІЯ»	Органічна соняшникова олія	Україна	тонн 7 400	0,8-1,0
Фермерське господарство «АгроСтариця»	ягоди горіхи, зернові, інші плодові дерева, чагарники	Україна, ЄС	тонн 3000-4000	0,5-0,7
Середній рівень попиту				
ТОВ «Старий Порицьк»	Органічний сир, масло, крупи	Україна	тонн 300	1,-1,5
ТМ Екород ТОВ «Органік-Оригінал»	Олія, борошно, мед, овочі, крупи, бобові	Україна	тонн 2000-3000	0,7-1,0
ТМ Spring drops ТОВ «ЛІЛАК»	Органічні соки та напої	Україна, ЄС	млн л 0,5	0,5-0,8

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo.

Розвиток органічного сектору в Україні характеризується стійким зростанням, зумовленим увагою покупців до екологічних товарів. Окрім визнаних гравців органічного ринку, важливу роль у формуванні пропозиції відіграють компанії ТОВ «Агроекопродукт», ТОВ «Зелений Край Агро», які пропонують позиції – від овочів, фруктів, круп до трав'яних зборів. Експортна мережа розширюється за межі Європейського Союзу, проникаючи в регіони Близького Сходу та Азії, де попит на органічну продукцію зростає. Для зміцнення внутрішнього попиту та зниження залежності від імпорту пропонується активний розвиток місцевих ланцюжків доставки

та інформаційна робота з населенням про доступність та користь органічних товарів. Внутрішній ринок органічної продукції демонструє стійкість і зазнає впливу великих виробничих компаній, позиції яких впливають на ринковий попит. Участь великих аграрних підприємств у розвитку сектора підтверджується їхньою часткою у внутрішньому ринку органічної продукції (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Визначення частки ключових органічних виробників у загальній структурі попиту органічну продукцію в Україні у 2024 році

Підприємство Торгова марка	Продукція	Головний канал збуту	Орієнтовна частка ринку, %	Внесок у розвиток попиту та пропозиції
Дуже високий рівень попиту				
ТМ Organic milk ТОВ «Органік Мілк»	Органічна молочна продукція	Національні торгівельні мережі, спеціалізовані магазини	15-18	Основний рушій зростання попиту на органічні молочні продукти
ТМ BigBlue СВК «Ягідки»	Органічна лохина	Експорт, ритейл	5-7	Динамічно висхідний експортний сектор
Високий рівень попиту				
ТОВ «Дунайський Аграрій»	Овочі, фрукти, зернові, орган. кури	Експорт, переробні підприємства	10-12	Домінує в експорті
ТМ Сквирянка ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»	Органічні крупи та борошно	Роздрібні мережі, онлайн-магазини	10-12	Сталий попит до повсякденних товарів
Organic Chicken ФГ «Домашня курочка»	Органічні яйця та м’ясо птиці	Роздрібні мережі	7-9	Визначає формування ринку органічного тваринництва
ТМ Garna Organica ТОВ «УКРОЛІЯ»	Органічна соняшникова олія	Торгівельні мережі	6-8	Активізація ринку продуктів повсякденного споживання
Фермерське господарство «АгроСтариця»	ягоди горіхи, зернові, інші плодові дерева, чагарники	Онлайн-продаж, експорт	5-7	Гарантує попит на асортимент органічних плодових культур
Середній рівень попиту				
ТОВ «Старий Порицьк»	Органічний сир, масло, крупи	Роздрібна торгівля, HoReCa	8-10	Вузькоспеціалізований преміальний сегмент
ТМ Екород ТОВ «Органік-Оригінал»	Олія, борошно, мед, овочі, крупи, бобові	Локальні ринки	6-8	Локальні ринкові ніші
ТМ Spring drops ТОВ «ЛІЛАК»	Органічні соки та напої	Онлайн-продаж, спеціалізовані магазини	4-6	Задає розвиток сегмента органічних напоїв

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo.

Аналіз структури попиту показує, що найбільший внесок у формування органічного ринку здійснюють органічні підприємства, які спеціалізуються на молочній продукції, зернових культурах і продуктах перероблення. Ключовими гравцями, які забезпечують наявність органічних продуктів у роздрібній мережі та національній торговій мережі, а також на зовнішньому ринку, стали ТОВ «Органік Мілк», ТОВ «Дунайський Аграрій» та ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів». Паралельно формуються перспективні ніші: СВК «Ягідки» – бренд BigBlue, що зосереджений на органічних ягодах; ФГ «Домашня курочка» – бренд Organic Chicken, що зосереджено на продукції тваринництва. Високий попит складається на органічні продукти, які виробляють фермерські спільноти, які об'єднані в регіональні кооперативи, такі як АТ «Зелений Кошик», ТОВ «СП «ЕКО-САД». Ці учасники ефективно реалізують прямі поставки та постачають сезонну, якісну продукцію, попри менші масштаби порівняно з лідерами. Обсяг внеску органічних підприємств в Україні демонструється роллю у становленні органічного ринку при збереженні системних викликів.

У 2024 році в Україні налічується 436 організацій, які сертифіковані на органічне виробництво, з площею органічних земель 349348 гектарів, і цей факт дозволяє державі утвердитися як учаснику світового ринку органічної продукції [415]. Розширення органічного сектора в Україні вказує на прагнення громадян до екологічно безпечного харчування та відповідність національних практик вимогам Євросоюзу [416, 417]. Проте, розвиток українського органічного сектору стикається з серйозними перешкодами – через наслідки військового конфлікту, які ускладнили логістику та знизили поінформованість населення про переваги органічних товарів, збільшили витрати. Попри розвинений потенціал, стійкість органічного сектора залежатиме від здатності подолати поточні складнощі, розширити експортні можливості органічних підприємств на ринки Євросоюзу, підвищити довіру покупців та поширити знання про органічні товари. На нашу думку, основним фактором формування попиту на органічну продукцію в Україні стає взаємодія великих виробників та поведінка кінцевих споживачів. Попит на українську органічну продукцію формується за видами товарів та підприємствами-виробниками, та різниться за каналами реалізації, формами прояву та питомою вагою в загальній структурі попиту (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Угруповання споживчого попиту органічну продукцію за видами товарів в Україні у 2024 році

Сегмент	Підприємство	Ринок	Вид попиту	Частка ринку, %
Молочна продукція	ТОВ «Органік Мілк» ТОВ «Старий Порицьк»	Внутрішні торгівельні мережі	Високий, стабільний	40-45
Крупи, борошно, бакалія	ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» ТОВ «УКРОЛІЯ»	Внутрішній ринок	Стабільний, масовий	20-25
Зернові та олійні культури	ТОВ «Дунайський Аграрій» ФГ «Агро Стариця» ТОВ «Органік-Оригінал»	Експорт	Високий, орієнтований на експорт	15-20
Яйця та м’ясо птиці	ФГ «Домашня курочка»	Внутрішній ринок	Висхідний	7-10
Ягоди	СВК «Ягідки»	Експорт	Динамічне зростання	5-7
Органічні напої	ТОВ «ЛІЛАК»	Внутрішній ринок	Локальний, висхідний	3-5

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo.

Ринковий попит на органічну продукцію визначається домінуванням молочної продукції, яка становить більшу частку внутрішнього ринку в Україні. Великою часткою користується зернова продукція, а популярність продуктів перероблення зернових культур підтримується щоденним використанням у раціоні населення. Сегмент органічних зернових та ягід більш орієнтований на експорт, оскільки в країнах Євросоюзу відзначається стійке зростання запиту на біосировину. Перспективним напрямом залишаються товари тваринницького походження та напої з органічними інгредієнтами, попит на які повільно, але впевнено збільшується через інформованість громадян про екологічні питання.

На динаміку українського органічного ринку також впливає розширення мережі спеціалізованих торгівельних точок і виділених зон у великих мережах, що сприяє зростанню доступності органічної продукції. Інтерес населення до органічних овочів та фруктів удосконалює тенденцію до формування здорового способу життя та обґрунтовує переваги свіжих, природних продуктів, особливо в період масового надходження. Сучасні технології перероблення та пакування дозволяють розширити лінійку товарів та забезпечити функціональні варіанти реалізації, що збільшують термін придатності органічної продукції. Попит на товари органічного сектора формується під впливом сукупності економічних, соціальних, інституційних, технологічних та екологічних умов (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Фактори зростання ринку органічної продукції та ринкові тренди в галузі у 2024 році

ФАКТОРИ	ЕФЕКТ	РИНКОВІ ТРЕНДИ
Фактори освіти, інформації, уподобань з прямолінійним характером впливу	Глибоке розуміння питань харчування та добробуту, спричинене зростанням рівня освіти та інтересу до здорового способу життя, формує у споживачів готовність платити більше за якісну й безпечну продукцію, що зміцнює попит	Зростання інвестицій в органічну продукцію свідчить про підвищення відповідальності у виборі товарів, коли перевага віддається показникам якості замість вартості
Економічні фактори з прямолінійним характером впливу	Ціноутворення впливає на попит на органічну продукцію. Хоча частина покупців сприймає високу вартість як показник преміальності, але група, орієнтована на бюджет, віддає перевагу звичайним товарам. Ефективні підходи до цінової політики безпосередньо визначають зростання органічного ринку	Зростання рівня доходів громадян сприяє зростанню схильності до придбання високоякісних органічних товарів за підвищеними цінами
Соціально-економічні фактори з прямолінійним характером впливу	Споживачі, які мають високий рівень освіти та доходів, схильні підтримувати органічне землеробство, якщо маркетинг наголошує на користі для організму та екологічній безпеці, що сприяє розширенню попиту	Збільшується кількість людей, які віддають перевагу товарам екологічного профілю
Маркетингові фактори з прямолінійним характером впливу	Позиціонування бренду, покращена тара, проведення рекламних акцій та розширення цифрових каналів збуту посилюють попит на органічну продукцію	Посилюється впізнаваність торгових марок, які спеціалізуються на органічній продукції
Екологічні фактори зі стратегічним характером впливу	Рівень екологічної грамотності безпосередньо впливає на вибір: люди віддають перевагу органічним товарам, розглядаючи ці товари як стійкі для здоров'я та менш шкідливі для довкілля	Формується стійкий попит на органічну продукцію в довгостроковій перспективі
Фактори орієнтації на здоров'я зі стратегічним характером впливу	Усвідомленість щодо шкоди хімічних речовин у їжі виступає основною причиною вибору органічних продуктів. Споживачі асоціюють органічні товари з профілактикою захворювань та загальним покращенням самопочуття	Зростання споживачів з демографічних груп населення, які віддають перевагу харчовим продуктам з найкращими показниками для здоров'я
Інституційні фактори з мотиваційним характером впливу	Державна стратегія спрямована на мотивацію органічного землеробства через фінансову підтримку, сертифікацію, дотримання встановлених нормативів та застосування екологічного маркування	Підвищується рівень довіри до органічної продукції, що веде до розширення ринкової ніші
Технологічні фактори з інноваційним характером впливу	Сучасні розробки в галузі виробничих процесів, а також впровадження передових рішень у сфері обробки та зберігання продукції сприяють розвитку органічного сектору економіки	Знижуються витрати на вирощування органічних продуктів та розширюється асортимент пропонованих позицій
Глобальні фактори з комплексним характером впливу	Розвиток українського ринку органічної продукції обумовлений процесами міжнародної інтеграції в глобальний сегмент органічних товарів, експортними можливостями, відповідністю євростандартам	Відзначається збільшення обсягів виробництва органічної продукції для експорту на міжнародні ринки

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo.

Ринковий попит на органічну продукцію обґрунтовує глобальний тренд та специфіка регіонального середовища. По-перше, мотивація з боку населення до здорового способу життя і розв'язання екологічних задач в Україні впливає на вибір ринкових споживачів. За даними платформи OrganicInfo, органічний ринок в Україні демонструє стійке зростання, попри руйнування, що пов'язані з військовим конфліктом – це свідчить про зростання лояльності до продуктів, що відповідають принципам сталості та профілактики захворювань. По-друге, ключову роль у формуванні попиту відіграє прагматичність споживчої моделі, що цінує користь для здоров'я та екологічну безпеку населення. Органічна їжа вважається корисною, а показники цієї їжі за вмістом вітамінів, мінералів та біологічно активних речовин у вищі, ніж в аналогів. Подібні дані посилюють прагнення громадян застосовувати органічні продукти для зміцнення здоров'я. Додатково фіксується зростання кількості органічних підприємств-виробників – і такий факт сигналізує про довгострокову тенденцію до розвитку органічного виробництва. Високий рівень експорту та 90% випущеної органічної продукції, яку виробники реалізують на міжнародних ринках, сприяє поширенню знань про органічне виробництво серед місцевих жителів, підвищує поінформованість людей до екологічно чистих товарів. Також впливають зміни в економічній та природоохоронній сфері України. Поширення практики сталого землеробства посилює попит на органічну продукцію, яка виключає застосування пестицидів та штучних добавок.

Таким чином, формування ринкового попиту людей до екологічно чистих продуктів зумовлює комплекс факторів, ключовими з яких, на нашу думку, є: освіта, рівень інформованості у галузі харчування та екології, цінова політика, економічна поведінка населення та загальні соціальні зміни. Сукупно викладені аспекти створюють умови впевненого зростання органічного виробництва та задають напрямок подальшого розвитку економіки України.

Оцінка потенційного ринкового попиту на органічну продукцію доцільна при використанні методики комплексного аналізу, яка об'єднує дослідження місткості ринку, особливості купівельної поведінки, вплив макроекономічних факторів. Кількісні показники визначають стан та динаміку органічного ринку, індикатори конкурентоспроможності окремих гравців; обґрунтовують прогноз щодо динаміки попиту. Методична база оцінювання містить динамічні моделі, гнучкі до трансформацій на органічному ринку з урахуванням трендів у виборі споживачів.

Інтегральний індикатор потенційного попиту характеризує вплив економічних, соціальних, інституційних, маркетингових параметрів на ринок органічних товарів (додаток Ж табл. Ж. 1).Ефективність еко-підприємництва в Україні оцінюється за моделлю, що охоплює економічну, соціальну, екологічну, організаційну та інші складові для всебічного аналізу досягнень у сфері сталого розвитку та оцінки рівня реалізації екологічної стратегії. Ключовими соціально-економічними показниками стали екологічні платежі, які відображають вплив природоохоронних заходів на еко-проєкти. Організаційні метрики спрямовані на оцінку процесів трансформації бізнесу у напряму екологічної стійкості. Порівняння зі світовими індикаторами розкриває специфіку підприємницького середовища в країні й вплив соціально-політичних факторів на бізнес-практику. У контексті дисертації пропонується застосування комплексного підходу, який враховує взаємодію економічних, соціальних та екологічних змінних, та аналіз найбільш значущих показників ефективності еко-підприємництва в Україні у розрізі:

– *економічна ефективність*: оцінюється за динамікою експорту органічної сільгосппродукції, та за розвитком каналів збуту, збільшенням частки доданої вартості в аграрному секторі;

– *соціальна ефективність:* виражається у створенні зайнятості в сільських районах, підтримці малих та середніх підприємств в агробізнесі, покращенні безпеки та поживної цінності продовольчих товарів;

– *екологічна ефективність*: виступає за рівнем скорочення застосування пестицидів та мінеральних добрив; за зниженням негативного тиску на аграрні системи; за відновленням родючості ґрунту;

– *індекс освоєння підприємницького потенціалу*: розраховується на основі графоаналітичної техніки «квадрат потенціалу», що дозволяє виявити ступінь раціонального використання ресурсів в екологічно орієнтованих компаніях.

– *якість ділового клімату*: визначає умови функціонування еко-компаній; За даними експертів, задоволеність бізнес-середовищем зросла з 53% до 65%, що вказує на зміни в інфраструктурному та регуляторному середовищі;

– *рівень орієнтації на соціально-екологічну стійкість*: актуально в умовах військового протистояння, коли компанії активніше впроваджують соціальні рішення та екологічно стійкі технології;

– *рівень конкурентоспроможності* з використанням природного капіталу: вимірюється здатністю еко-бізнесу реалізувати відновлювані природні ресурси та впроваджувати стале управління для посилення ринкової позиції;

– *Індекс екологічної ефективності* – ІЕЕ: Україна демонструє позитивну динаміку у забезпеченні стійкості екологічного підприємництва, що відповідає цілям інтеграції з європейським Зеленим договором і підтверджується даними 2024 року.

Загалом, що наведені показники у розрізі – рівень соціально-економічної та екологічної ефективності, індекс освоєння підприємницького потенціалу, якість ділового клімату, рівень орієнтації на соціально-екологічну стійкість та рівень конкурентоспроможності, Індекс екологічної ефективності, – всебічно оцінюють виклики та успіхи екологічного підприємництва в Україні.

Україна наближається до етапу динамічного розширення екологічного підприємництва, долає виклики, пов'язані з необхідністю відновлення країни. Еко-бізнес орієнтується на екологічну безпеку та економічну стійкість, набирає популярності, стає елементом відповідності вимогам Євросоюзу, цілям сталого розвитку ООН. Розвиток екологічного підприємництва впливає на економічне відродження, розв’язання природоохоронних завдань та досягнення соціальних покращень. В Україні удосконалюються умови для впровадження екологічних інновацій. У 2023 р. кількість нових підприємців в Україні досягла 300 тисяч осіб, серед яких вагома частина працює в екологічному сегменті, попри складні умови бізнесу. Попри проблеми, що зберігаються – брак спеціалістів, питання безпеки, руйнування інфраструктури – фіксується зростання зацікавленості в нових бізнес-моделях із соціальною та екологічною спрямованістю. Успішний розвиток вимагає посилення екологічного регулювання, впровадження сталих практик та зміцнення інституційних умов. Майбутнє цих напрямків залежить від взаємодії, здатності до адаптації, міжнародної допомоги та технологічного прогресу в галузі екологічного підприємництва. Ефективну екосистему сталого бізнесу до 2030 року дозволить сформувати соціальна інклюзія, орієнтація на удосконалення інфраструктури та зростання органічного ринку.

Аналітика показує, що обсяг міжнародного ринку органічних харчових продуктів оцінюється в $254,84 млрд у 2025 році та згідно з прогнозами, зросте з $284,41 млрд у 2026 році до $712,41 млрд до 2035 року при середньорічному прирості

на рівні 10,83% у період з 2026 по 2035 рік [418]. У Європі у 2024 році площа органічних земель збільшилася на 4,1% та досягла 19,5 млн гектарів, що відповідає частці в 3,9% від загальної території континенту. У Європейському союзі показник вищий – 11%. Обсяг органічного ринку в Європі зріс на 3% та склав 54,7 млрд євро, у країнах Євросоюзу – 46,5 млрд євро. Зростання показує високу диспропорцію між регіонами: зниження попиту зафіксовано у Франції, тоді як в Естонії спостерігався приріст на 13,0%, а в Нідерландах – на 12,5%. У Німеччині також зафіксовано зростання: у 2023 році обсяг органічного сектора збільшився на 5%, а за попередніми даними за 2024 рік – ще на 5,7%; поточний обсяг ринку склав 17 млрд євро. Федерація органічної харчової промисловості Німеччини (BÖLW) назвала цей показник рекордним [419]. Україна входить до п'ятірки лідерів з експорту органічної продукції до Європейського союзу. Понад 90 % виробленої в Україні органічної продукції відправляється до країн Європи. Такі показники лягають в основу прогнозів щодо розвитку еко-підприємництва в Україні.

Варіанти поширення екологічного підприємництва в Україні до 2030 року поділяються на оптимістичний, песимістичний та помірний сценарії:

– *Оптимістичний:* з активізацією державної підтримки та стабілізації економіки еко-підприємництво отримує імпульс розвитку. Малий та середній бізнес розвивається завдяки новаторству, що робить вагомий внесок у сталий розвиток та зростання ВВП.

– *Песимістичний*: тривала нестійкість та слабка державна підтримка еко-підприємництва призводять до уповільнення темпів зростання. Підприємства відмовляються від переходу на сталі технології, а попит на екологічно чисту продукцію не досягає свого потенціалу.

– *Помірний чи балансовий*: на тлі суперечливих умов екологічні проєкти реалізуються ефективно, але й постають перед труднощами. Політика держави виявляється частково ефективною, забезпечує помірне зростання екологічного сектору.

Сценарії розвитку екологічного підприємництва в Україні розглядаються у поступовій динаміці від стриманого зростання до сталого розвитку до 2030 року (табл. 3.6)

Таблиця 3.6

Сценарії поширення еко-підприємництва в Україні з урахуванням потенційного попиту на еко-продукти на ринку

Сценарії	Характер розвитку	Потенційний попит на еко-товари	Обсяг ринку до 2030 року	Прогноз результативності
Песимістичний	Знижений темп відновлення економіки, нестача інвестицій, збереження сировинної спрямованості експорту	Слабко виражений внутрішній попит, стабільний, але обмежений експорт	$200-250 млн	Помірне зростання кількості компаній екологічного спрямування: 5-7% щорічно
Помірний чи балансовий	Поетапне покращення макроекономічних умов, інтеграція в європейські ринки, створення основи для поширення органічного сільського господарства	Стабільне зростання споживчого попиту всередині країни та за кордоном	$350-450 млн	Щорічний приріст учасників галузі: 8-10%
Оптимістичний	Масштабна державна підтримка сектора, активне впровадження технологічних рішень, розвиток перероблення та брендування органічної продукції	Зростання внутрішнього попиту та розширення експортних можливостей	$600-800 млн	Швидке збільшення частки компаній-виробників: 12-15% на рік

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo.

Сценарії розвитку екологічного підприємництва виділяються в розрізі песимістичного, базового та оптимістичного, залежно від масштабів інвестицій, ступеня держпідтримки та темпів впровадження нових технологій. Реалізація базового та оптимістичного варіантів дозволить збільшити обсяги внутрішнього ринку органічної продукції, стимулювати експорт та підвищити міжнародну привабливість українських підприємств. Концептуальна схема поширення еко-підприємництва в Україні до 2030 року базується на врахуванні глобальних та локальних драйверів попиту на органічну продукцію (рис. 3.8).

Україна орієнтується на конкурентоспроможність серед постачальників органічної продукції для ЄС, враховує зростання експортного потенціалу країни та світовий інтерес до екологічних товарів. Сприятливі умови для формування сталого попиту на еко-продукцію у світі посилює екологічну інформованість покупців, що прискорює інтеграцію України в економічний простір Євросоюзу. Успіхи у розвитку еко-підприємництва до 2030 року в Україні безпосередньо пов'язані зі збільшенням внутрішнього попиту на екологічно чисті товари та експортом у ЄС та інші країни.

Головними драйверами попиту залишатимуться зернові та олійні культури; органічні ягоди; органічна молочна продукція; органічні продукти переробки.

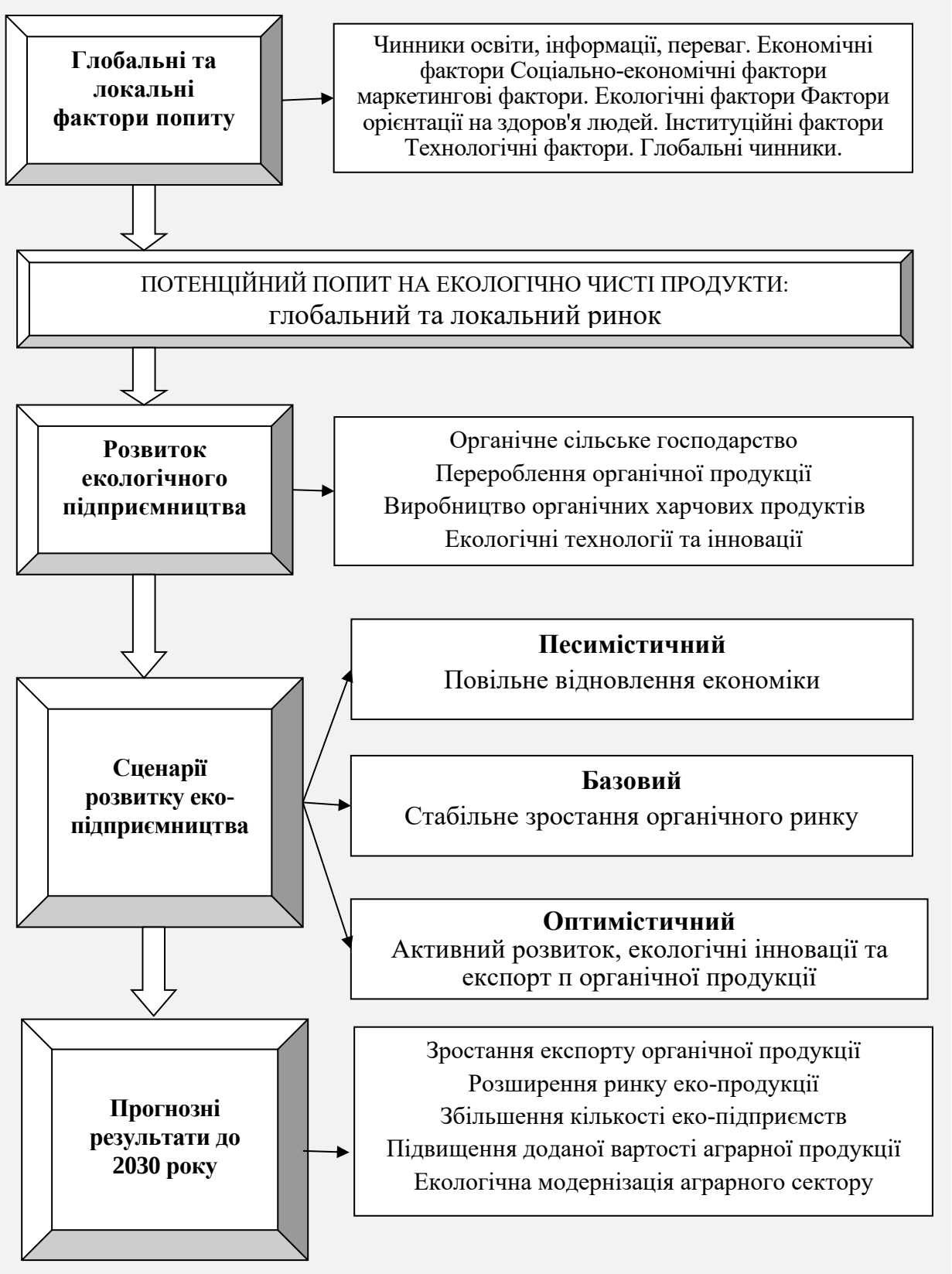

Рис.3.8. Концептуальна схема поширення еко-підприємництва в Україні до 2030 року

Джерело: складено автором.

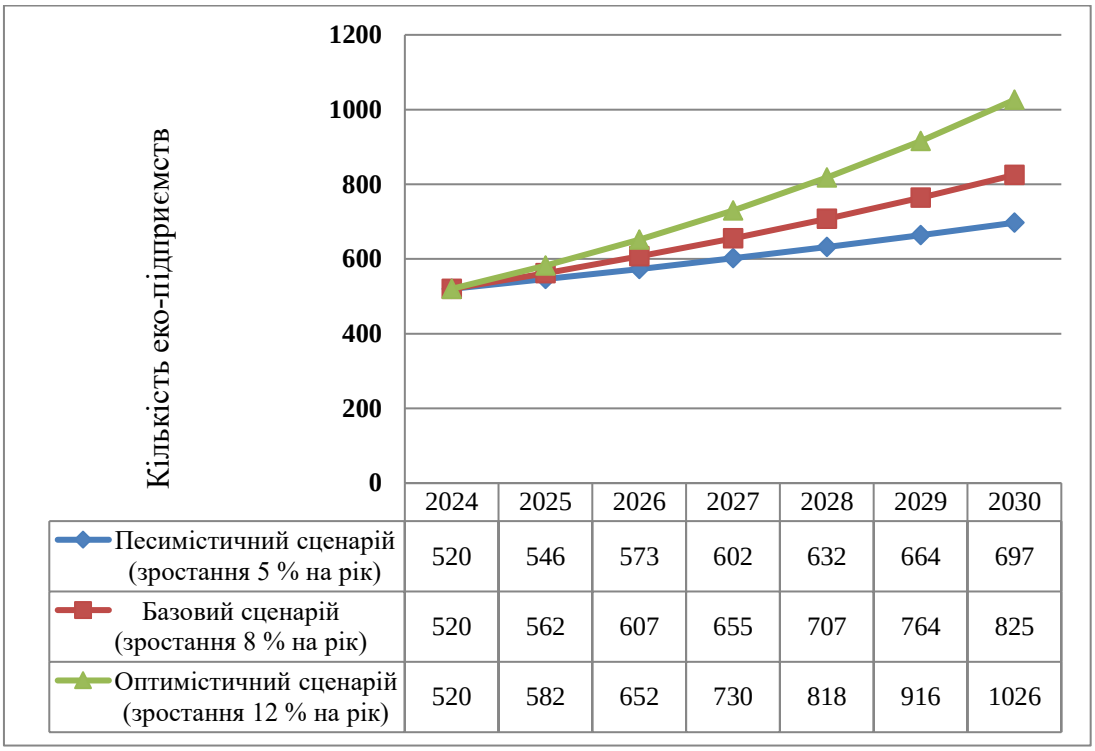
Розвиток екологічних підприємств в Україні до 2030 року прогнозується з використанням сценарного моделювання, й дозволяє оцінити можливі тенденції та виклики в умовах зовнішніх соціально-економічних та геополітичних змін. Екологічний бізнес відіграє важливу роль у реалізації цілей сталого розвитку, забезпеченні екологічної стійкості та соціальної відповідальності в контексті відновлення країни після наслідків військового конфлікту. Основою прогнозу став аналіз динаміки зростання еко-компаній з урахуванням макроекономічних умов, рівня державної підтримки та попиту на екологічно чисту продукцію.

В офіційних державних стратегіях України не зафіксовано точну цільову кількість еко-підприємств, яку планується досягти у перспективі найближчих років. Проте розвиток екологічного бізнесу, що включає екоінновації, вторинну переробку, підвищення енергоефективності, розглядається як ключовий напрям для повоєнного відродження країни та її подальшої інтеграції до європейського простору.

Розрахунок кількості екологічних підприємств виконано за формулою середньорічного темпу приросту *(Compound Annual Growth Rate)*: $D_t = D_o(1+g)^t$, де: D_t – кількість підприємств у прогнозованому році, D_o – вихідна кількість організацій, g – щорічний темп зростання, t – термін прогнозу в роках.

За результатами сценарного аналізу до 2030 року кількість екологічних підприємств в Україні досягне: 697 одиниць – за песимістичного сценарію; 825 – за базового сценарію; понад 1000 – за оптимістичного сценарію розвитку подій (рис. 3.9).

Прогнозний аналіз показує суперечливі перспективи для екологічного підприємництва в умовах нестабільної економіки. Збільшення частки еко-підприємств пояснюється зростанням інтересу до еко-продукції на світових ринках, поглибленням інтеграції України в європейське органічне виробництво та впровадженням передових еко-технологій в аграрному секторі. Поступовий перехід на стійку економічну модель, підкріплений національною стратегією та міжнародними проєктами, вимагає від еко-підприємств України гнучкості та здатності відповідати динамічним ринковим умовам і нормативним стандартам. Прогноз підкреслює соціальні вигоди від діяльності еко-підприємств України у контексті: створення нових робочих місць, активізації участі місцевих громад у сталому розвитку, зростанні поінформованості громадян, що безпосередньо впливає на формування попиту на екологічно безпечні товари.

	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Песимістичний сценарій (зростання 5 % на рік)	520	546	573	602	632	664	697
Базовий сценарій (зростання 8 % на рік)	520	562	607	655	707	764	825
Оптимістичний сценарій (зростання 12 % на рік)	520	582	652	730	818	916	1026

Рис. 3.9. Сценарне прогнозування кількості екологічно орієнтованих підприємств в Україні до 2030 року

Джерело: складено автором за даними спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo; Organic Standard, IFOAM.

Для оцінки розвитку ринку в дисертації використовується економетрична модель прогнозування попиту на еко-продукти, що поєднує метод *Compound Annual Growth Rate* за певний період, який згладжує коливання, та сценарні коефіцієнти розвитку ринку. Прогноз попиту на еко-продукцію здійснюється з використанням комплексної економетричної моделі (додаток З, таблиця З.1), яка поєднує підхід *CAGR* та факторний аналіз попиту. Застосування моделі дає можливість визначити: можливий обсяг попиту на екологічні товари; динаміку розвитку органічного сектору; перспективи формування еко-підприємництва. Відповідно до базового сценарію, зростання попиту на органічну продукцію становитиме 8-10% на рік, що призведе до збільшення масштабів ринку до 2030 року. Прогнозовані показники попиту на еко-продукцію в Україні до 2030 року будуються на трьох сценаріях економетричної моделі з урахуванням сценарних коефіцієнтів. Основні припущення моделі включають: початковий обсяг ринку органічної продукції – $120 млн у 2024 році; середньорічний приріст – 9%; сценарні коефіцієнти (k): песимістичний k = 0,7; базовий k = 1; оптимістичний k = 1,3. Значення сценарних коефіцієнтів (k) визначено на підставі

варіативності темпів зростання органічного ринку з урахуванням варіативності зовнішнього середовища та результатів експертної оцінки впливу факторів розвитку галузі. Зокрема:

- песимістичний сценарій: k = 0,7 – відображає зниження темпів розвитку в умовах високих ризиків та обмеженого інвестиційного забезпечення;
- базовий сценарій: k = 1 – відповідає збереженню поточних тенденцій розвитку;
- оптимістичний сценарій: k = 1,3 – характеризує прискорене зростання за умов активізації державної підтримки та інвестицій.

Обрані значення коефіцієнтів відповідають діапазону відхилення темпів зростання ±30% від базового рівня, що є типовим для сценарного аналізу в умовах високої невизначеності.

Прогноз попиту на органічну продукцію здійснюється за модифікованою моделлю CAGR з урахуванням сценарного коефіцієнта:

$Dt = D_0 \times (1 + g \times k)^t$, де:

D_0 – базовий обсяг попиту;

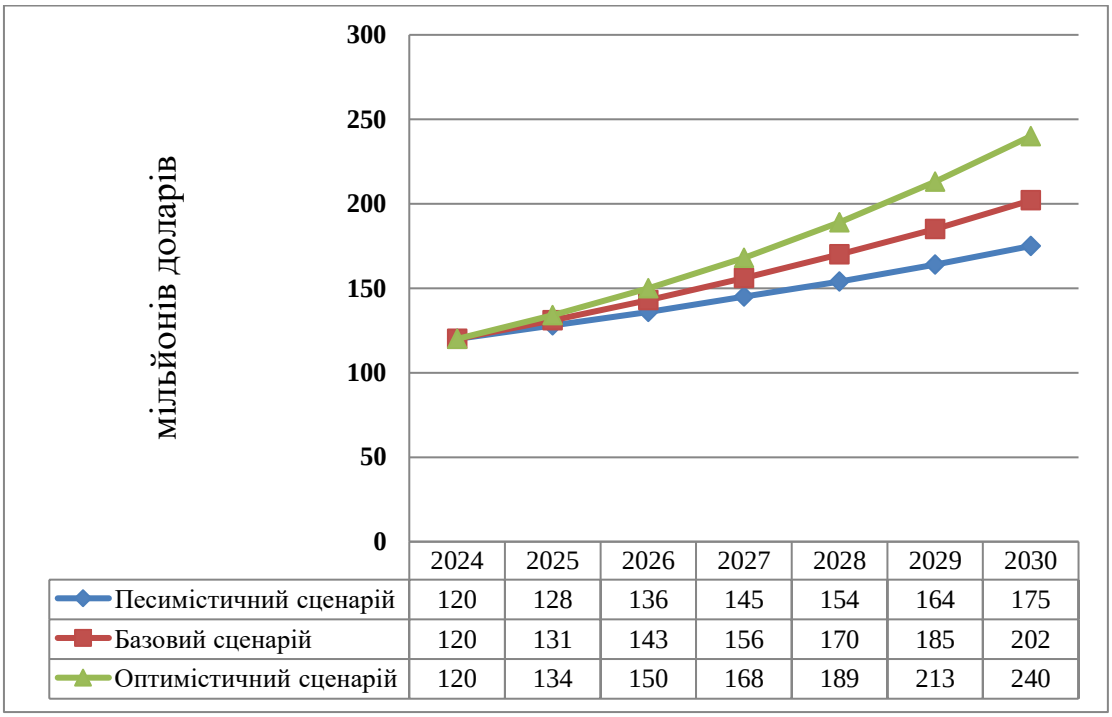
g – базовий темп зростання;

k – сценарний коефіцієнт;

t – період прогнозування.

Сценарний прогноз показує, що до 2030 року попит на еко-продукти в Україні, ймовірно, збільшиться в 1,5-2 рази щодо поточного рівня. Інтерпретації прогнозу виконується в контексті песимістичного, базового та оптимістичного сценарію попиту на еко-продукти в Україні до 2030 року (рис. 3.10; рис. 3.11).

Оптимістичний сценарій обґрунтовує умови посиленої підтримки органічного землеробства, розширення внутрішнього споживання та збільшення експорту екологічно чистої продукції до країн Євросоюзу. Візуальне відображення сценарних прогнозів надає стійке зростання попиту на органічну продукцію в Україні до 2030 року. В умовах песимістичного сценарію обсяг ринку становитиме близько $175 млн, при базовому – понад $200 млн, а при оптимістичному – до $240 млн. Зростання попиту очікується за наявності удосконалення державної політики у галузі органічного виробництва, розвитку органічного перероблення, виходу компаній на міжнародні ланцюги постачання.

	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Песимістичний сценарій	120	128	136	145	154	164	175
Базовий сценарій	120	131	143	156	170	185	202
Оптимістичний сценарій	120	134	150	168	189	213	240

Рис. 3.10. Сценарна динаміка попиту на екологічно чисту продукцію в Україні до 2030 року (розроблено на базі прогнозної моделі CAGR)

Джерело: складено автором за інформацією спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo; Organic Standard, IFOAM.

Рис. 3.11. Сценарії зростання ринку на екологічні продукти в Україні до 2030 року: аналіз та перспективи

Джерело: складено автором за інформацією спеціалізованого інформаційного порталу OrganicInfo; Organic Standard, IFOAM.

Економетрична модель прогнозування демонструє сценарні параметри та взаємозв'язок між збільшенням попиту на екологічну продукцію, поширенням екологічного підприємництва та економічними показниками. Валідація моделі прогнозування здійснена з урахуванням порівняння розрахункових значень із фактичними даними розвитку органічного ринку України за попередні періоди 2021-2024 роки. Результати показали, що відхилення прогнозних значень від фактичних становить у середньому 5-8%, що свідчить про достатній рівень адекватності моделі для середньострокового прогнозу. Отримані результати підтверджують можливість використання моделі для сценарного прогнозування розвитку еко-підприємництва в умовах нестабільного зовнішнього середовища. На відміну від класичного підходу CAGR, запропонована модель:

- враховує сценарну варіативність розвитку ринку через коефіцієнт k;
- інтегрує вплив макроекономічних та інституційних факторів;
- адаптована до умов воєнної економіки та нестабільності зовнішнього середовища;
- дозволяє оцінювати не лише динаміку попиту, а й вплив на розвиток еко-підприємництва.

Це забезпечує зростання точності прогнозування та розширює аналітичні можливості моделі порівняно з традиційними методами.

У кінцевому підсумку підрозділі 3.2 розроблено економетричну модель прогнозування розвитку еко-підприємництва в Україні, яка враховує сценарні параметри та відображає взаємозв’язок між попитом на органічну продукцію, інвестиційними, інституційними та зовнішньоекономічними факторами. Також, удосконалено підхід до прогнозування на основі модифікованої моделі CAGR із введенням сценарних коефіцієнтів, що дозволяє врахувати вплив нестабільного зовнішнього середовища, зокрема воєнних ризиків та ринкової волатильності.

За результатами сценарного аналізу встановлено, що до 2030 року обсяг ринку органічної продукції може досягти $175-240 млн, а число еко-компаній – 700-1000 одиниць залежно від реалізації песимістичного, базового або оптимістичного сценаріїв. Доведено, що розвиток органічного виробництва сприяє активізації еко-підприємництва, що проявляється у зростанні експорту, підвищенні доданої вартості в аграрному секторі та покращенні соціально-економічного стану сільських територій.

Запропонована модель забезпечує можливість кількісного прогнозування розвитку екологічної галузі, підвищує обґрунтованість управлінських рішень та створює основу для формування політики сталого розвитку України. Розвиток галузі органічного виробництва породжує активізацію екологічного бізнесу, що виражається у масштабуванні органічного землеробства, розвитку органічного перероблення та застосуванні екологічних інновацій; призводить до економічних ефектів внаслідок зростання експорту органічної продукції, зростання доданої вартості в аграрному секторі, покращення економіко-соціального стану сільських територій. Довгострокове впровадження економетричної моделі прогнозування дозволить досягти сталого розвитку української економіки до 2030 року.

3.3. Дорожня карта активізації розвитку еко-підприємництва в Україні та прогноз її результативності

Україна володіє вагомим потенціалом для розвитку еко-підприємництва – завдяки наявності природних ресурсів та посиленню уваги до проблем екології. Йдеться не про популярну тенденцію, а про обов'язковий напрямок розвитку, який визнається драйвером економіки, породжує тисячі нових робочих місць та стимулює майбутнє для наступних поколінь. Для розкриття цього потенціалу потрібна послідовна стратегія – «дорожня карта», яка стала б орієнтиром для підприємців, інвесторів та влади. Модель дорожньої карти передбачає систему заходів, націлених на формування умов для ефективного функціонування еко-бізнесу – від нормативно-правового поля до практичної підтримки держави.

Дорожня карта розвитку екологічного сектору закладає фундамент для конкурентоспроможної, стійкої, орієнтованої на майбутнє агропродовольчої системи, яка відповідатиме потребам нинішніх та наступних поколінь фермерів і учасників агробізнесу. Європейська комісія представила стратегічне бачення розвитку сільського господарства та продовольства – дорожню карту розвитку сільського господарства та продовольства в Європі [420]. Дорожня карта розвитку екологічного підприємництва в Україні закладає основу для формування сталої бізнес-моделі в умовах екологічних викликів та економічного відновлення після воєнного конфлікту. Цей документ визначається програмою дій, що відповість на деградацію природного середовища,

посилену руйнуванням інфраструктури в умовах домінуванням агропромислових холдингів у сільському господарстві. Втрати еко-системи в Україні оцінюються в 52 млрд євро [421, 422], що підкреслює необхідність системного розвитку потенціалу еко-підприємництва.

Основна мета дорожньої карти – синхронізувати національні зусилля у сфері еко-підприємництва з глобальними цілями сталого розвитку; інтегрувати принципи екологічної відповідальності в модель відновлення України. Базові пріоритети включають обґрунтування правових та фінансових умов для сталого зростання; розширення екологічної грамотності населення та міжнародної співпраці; стимулювання інновацій у галузі «зелених» технологій. Реалізація цих пріоритетів сприяє формуванню надійної системи підтримки середнього та малого бізнесу, що в перспективі підвищить стійкість територіальних громад та зміцнить екологічну відповідальність [423, 424]. Для успішного втілення дорожньої карти необхідна тісна взаємодія органів влади з некомерційними організаціями, що підкреслює важливість спільного виконання екологічних завдань.

Дорожня карта орієнтована на підвищення ефективності еко-бізнесу в умовах ризиків і макроекономічної нестабільності [425, 426]. Серед ініціатив – популяризація інноваційних та екологічно орієнтованих завдань. Наприклад, програма Impact Business Accelerator-2025 [427] виявила значний потенціал для технологічного прориву та соціального ефекту. Водночас реалізація проєктів стикається з перешкодами, корупційними ризиками, недостатньою підтримкою підприємців, що уповільнює прогрес без колективної співпраці й комплексних рішень [428].

Дорожня карта є превентивною стратегією реструктуризації економіки та інтеграції сталих практик у ключові сфери життя країни, представляє Україну як ринкового гравця в галузі екологічного бізнесу в умовах стратегічних викликів [423]; передбачає підвищення інвестиційної привабливості екологічного сектору в країні та застосування фінансових стимулів для впровадження еко-проєктів, які стануть драйверами соціально-економічного прогресу [423, 424]. Особлива увага приділяється розвитку екологічної грамотності серед громадян та ключових учасників процесу, впровадженню освітніх ініціатив та підтримці громадських організацій, що

підкреслюють важливість сталого ставлення до природи. Крім того, дорожня карта акцентує на необхідності створення міцної інфраструктури для розвитку екологічного підприємництва. Пропонуються конкретні заходи для подолання наслідків військового конфлікту – від відновлення зруйнованих об'єктів до боротьби із забрудненням довкілля – внаслідок цільових інвестицій та механізмів підтримки екологічного управління [423; 429]. Ключовим елементом планів дій стає розширення міжнародного партнерства та залучення зовнішньої допомоги, що сприяє зміцненню внутрішніх можливостей у галузі екологічного підприємництва. Інтеграція ініціатив українського еко-підприємництва у світові процеси забезпечується через дотримання міжнародних вимог щодо клімату та сталого розвитку, та узгодження національних зусиль з цілями ООН [421, 429].

Активізація науково-технічної діяльності у сфері «зелених» технологій є стратегічним пріоритетом. Дорожня карта спрямована на підтримку інновацій, які знижують негативний вплив на довкілля та підвищують ефективність еко-бізнесу [430]. Створення умов для розвитку інноваційного мислення дозволяє населенню та підприємцям ефективно розв'язувати локальні задачі, що сприяє довгостроковій екологічній безпеці [431, 432]. Сукупно такі інновації формують стратегічну платформу, покликану забезпечити екологічний добробут в рамках масштабного відновлення країни [433].

Формування дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні базується на поєднанні сучасних наукових підходів до управління соціально-економічними системами в умовах невизначеності, екологічних обмежень й воєнних викликів. Методологічною базою дослідження виступають такі підходи:

– системний підхід, що дозволяє розглядати еко-підприємництво як цілісну багаторівневу систему (micro–meso–macro), в якій взаємодіють підприємства, держава, ринок та інституційне середовище;

– екосистемний підхід, який передбачає формування сприятливого середовища розвитку еко-бізнесу через інтеграцію фінансових, інституційних, освітніх та інноваційних компонентів;

– ESG-підхід (Environmental, Social, Governance), що орієнтує розвиток підприємництва на досягнення екологічної стійкості, соціальної відповідальності та ефективного управління;

– resilience-підхід (підхід стійкості), який враховує необхідність адаптації економічної системи до воєнних ризиків, кризових явищ та макроекономічної нестабільності;

– підхід, орієнтований на дані, що передбачає використання аналітичних даних, KPI та індикаторів для прийняття управлінських рішень і оцінки результативності реалізації дорожньої карти.

Ці підходи дозволяють розглядати розвиток еко-підприємництва як інтегровану багаторівневу систему, орієнтовану на досягнення економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної відповідальності. У процесі розроблення дорожньої карти застосовано комплекс методів дослідження:

– метод стратегічного планування – для формування етапів, цілей та інструментів розвитку еко-підприємництва;

– сценарний аналіз – для обґрунтування альтернативних траєкторій розвитку (оптимістичний, базовий, песимістичний сценарії);

– економіко-аналітичне моделювання – для визначення прогнозних показників та оцінки результативності реалізації заходів;

– порівняльний аналіз – для зіставлення міжнародного досвіду та українських реалій;

– метод KPI-оцінювання – для кількісної оцінки ефективності інструментів дорожньої карти;

– інституційний аналіз – для оцінки впливу нормативно-правового середовища на розвиток еко-підприємництва.

Ключовим елементом авторського підходу стає врахування взаємозв’язку між економічними та екологічними результатами діяльності підприємства, що формалізується через співвідношення граничного економічного результату (*mrep*) та граничного екологічного ефекту (*mcep*). У межах запропонованої концепції розвиток еко-підприємництва розглядається як процес оптимізації, за якого досягається узгодження економічних вигід з екологічними обмеженнями, що може бути показано умовою: *mrep = mcep*, де рівновага між зазначеними параметрами забезпечує досягнення еколого-економічного оптимуму та визначає раціональну поведінку суб’єктів господарювання в умовах сталого розвитку. На відміну від існуючих підходів, запропонована методологія інтегрує економічні та екологічні параметри в

єдину систему прийняття рішень на основі принципу *mrep = mcep*. Інтеграція даного принципу в методологію дослідження дозволяє:

– поєднати інструменти державного регулювання з економічною мотивацією підприємств;

– сформувати систему KPI, що відображає як фінансову, так і екологічну результативність;

– обґрунтувати вибір інструментів дорожньої карти залежно від їх впливу на досягнення еколого-економічного балансу.

У процесі розроблення дорожньої карти застосовано комплекс методів дослідження: стратегічного планування, сценарного аналізу, економіко-аналітичного моделювання, порівняльного та інституційного аналізу, а також метод KPI-оцінювання, що дозволило сформувати інтегровану модель реалізації заходів активізації розвитку еко-підприємництва. Застосування зазначених підходів і методів дозволило сформувати інтегровану модель дорожньої карти, яка поєднує інструменти державної політики, механізми підтримки бізнесу та систему оцінки результативності через ключові показники ефективності (KPI), що відображено у табл. 3.7. Зміст трьох етапів дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні наводиться у додатку Е (табл. Е.1). У таблиці 3.6 показники **mrep** (граничний економічний результат) та **mcep** (граничні еколого-економічні витрати) відображають граничні ефекти від реалізації еко-інструментів, які у практичному вимірі операціоналізуються через вимірювані показники системи KPI. Такий підхід забезпечує узгодження економічної доцільності та екологічної ефективності розвитку еко-бізнесу. Запропонована дорожня карта активізації розвитку еко-підприємництва в Україні не є ізольованим інструментом стратегічного планування, а базується на результатах попереднього аналітичного дослідження (підрозділ 2.2), а також сформованої системи ключових показників ефективності (KPI). Система KPI стає інструментом кількісної оцінки ефективності реалізації заходів дорожньої карти та забезпечує перехід від декларативного планування до управління та прийняття рішень, що базується на аналізі реальних фактів, метрик і даних, а не на інтуїції чи припущеннях. Зокрема:

– інструменти дорожньої карти супроводжуються відповідними KPI;

– показники дозволяють оцінити як економічну (**mrep**), так і екологічну (**mcep**) результативність;

– досягається баланс між прибутковістю та екологічною ефективністю відповідно до принципу: **mrep = mcep.**

Узагальнюючи, у роботі реалізовано послідовний логічний ланцюг: аналіз середовища (розд. 2.2) → формування KPI → розробка дорожньої карти → прогноз результативності. Такий підхід забезпечує: обґрунтованість управлінських рішень; узгодженість між теоретичним і прикладним рівнями дослідження; можливість практичного використання результатів для державної еко-політики та еко-бізнесу.

Оцінка ефективності реалізації дорожньої карти здійснюється на основі системи ключових показників ефективності (KPI), які відображають економічну (**mrep**) та екологічну (**mcep**) результативність. Інструменти реалізації дорожньої карти включають комплекс регуляторних, фінансових, інноваційних та освітніх механізмів. До ключових належать: податкові стимули, розвиток «зеленого» фінансування, впровадження відновлюваних джерел енергії, підтримка НДДКР, розвиток ринку вторинної сировини й формування еко-кластерів. Використання KPI забезпечує можливість кількісного оцінювання досягнення стратегічних цілей та переходу до управління розвитком еко-підприємництва. Застосування KPI та зазначених інструментів спрямоване на формування сприятливого середовища для розвитку екологічного підприємництва та підвищення його конкурентоспроможності.

Реалізація дорожньої карти передбачає поетапний розвиток екологічного підприємництва, що включає три взаємопов’язані етапи: формування інституційної бази, масштабування, а також інтеграцію у міжнародні ринки та забезпечення сталого розвитку. Дорожня карта визначає методичний комплекс стратегічного планування, який базується на перевірених джерелах інформації.

Таблиця 3.7

Модель дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні на період 2024-2030 років

Інструмент	KPI (вимірювані показники)	mrep (граничний економічний результат)	mcep (граничні еколого-економічні витрати)	Очікуваний ефект
Етап 1 (1-2 роки) – Формування інституційної бази				
Податкові стимули	Комплексні KPI, які охоплюють структурні, ресурсні, юридичні, інноваційні аспекти	Зростання ВВП, підвищення продуктивності, зниження трансакційних витрат	Загальні витрати на екологізацію при наступному кроці посилення інституційного впливу	Комплексний ефект, що включає еколого-економічний, соціальний та синергетичний результати
Зелені закупівлі	KPI обсягу та рівня впровадження Екологічні KPI Економічні KPI	Прямий дохід від продажу енергії Екологічна цінність Економічний ефект	Операційні екологічні витрати Екологічні витрати наприкінці життєвого циклу Екологічні ризики та зовнішні ефекти Критерії продукції	Одночасне досягнення екологічних, економічних та соціальних вигод
Гранти / фонди	KPI результату. KPI продукту Фінансові KPI. Операційні KPI	Соціально-економічний ефект Фінансова дисципліна Оподаткування та звітність	Техніко-економічні показники (витрати) Екологічні показники (ефект) Специфічні показники для грантів/фондів	Прямі економічні вигоди для підприємства і глобальні екологічні та соціальні результати
Освіта / кадри	KPI для HR / Управління персоналом KPI для освіти / Навчання та розвитку	Оцінка ефективності викладачів Інвестиції в підвищення кваліфікації Оптимізація штату	Показники ресурсних витрат Показники екологізації освітнього середовища Показники ефективності Соціально-екологічні показники	Перехід від простого «захисту природи» до створення прибуткових бізнес-моделей, що базуються на відновленні ресурсів та мінімізації шкоди довкіллю
Етап 2 (3-5 років) – Масштабування				
ВДЕ	Технічні та експлуатаційні KPI (виробництво). Фінансові KPI KPI безпеки та сталого розвитку	Ефективність інвестицій у «зелені» технології	Економічні показники Екологічний ефект	Комплексний ефект, що поєднує фінансову вигоду, операційну стійкість та репутаційні переваги
Перероблення відходів	Основні екологічні KPI Операційні KPI Економічні KPI	Додатковий дохід від реалізації останньої (додаткової) одиниці переробленої сировини чи зменшення забруднення на одну одиницю	Граничними витратами на ліквідацію наслідків забруднення	Економічний прибуток, екологічна стабільність та соціальний розвиток
R&D	Ефективність інновацій та портфеля Швидкість та процеси Фінансові показники та інтенсивність Інтелектуальна власність та якість	Приріст чистого доходу, отриманий від впровадження додаткової одиниці результатів НДДКР	Еколого-економічні показники (затратна частина) Ефективність R&D	Ефект «подвійної вигоди» з одночасним підвищенням прибутковості компанії та зменшенням навантаження на довкілля

Продовження таблиці 3.7

Інструмент	KPI (вимірювані показники)	mrep (граничний економічний результат)	mcep (граничні еколого-економічні витрати)	Очікуваний ефект
Зовнішня торгівля	Фінансові показники Логістика та операції Ринкові показники Комплаєнс та ризики	Приріст чистого доходу або прибутку від продажу додаткової одиниці товару (або послуги) на зовнішній ринок	Показники забруднення та ресурсів Показники обсягів торгівлі Показники екологічної політики Показники ефективності (технологічний компонент)	Перехід від «сировинної» моделі до торгівлі високими технологіями та сталими продуктами
Етап 3 (5+ років) – Сталий розвиток				
ESG / CBAM	КПІ щодо екології, соціальної сфери та управління / Питомі прямі викиди. Питомі непрямі викиди. Обсяг імпортованої продукції	Додатковий дохід. Фінансовий тиск Зміна звітності (ESG) Стимул до декарбонізації	Граничні витрати на вуглець Еколого-економічні витрати	Змінює ландшафт для еко-бізнесу, створюючи як нові ринки, так і жорсткі регуляторні бар'єри
Green Bank	Екологічні показники Фінансові показники Клієнтські та операційні показники	Показники екологічного ефекту Показники фінансового важеля та ефективності Ризикові та операційні показники Стратегічні та репутаційні показники	Показники граничних витрат на запобігання викидам Економічні показники ефективності проєктів Показники екологічних збитків та ризиків	Ефекти, спрямовані на зменшення еко-навантаження та фінансову ефективність для трансформації фінансового сектору з механізму отримання прибутку на інструмент підтримки еко-бізнесу
Зелені кластери	Екологічні показники Економічні та операційні показники Соціальні показники	Зростання та ефективності Ресурсоефективність Специфічні показники кластерної взаємодії Соціально-економічні результати	Екологічні показники (зменшення негативного впливу) Економічні показники (інвестиції та операційні витрати) Техніко-структурні показники кластера	Синергетичний ефект у трьох ключових сферах – економіці, екології та соціальній сфері
Циркулярна економіка	Показники ефективності використання ресурсів Показники циркулярності продукції Показники управління відходами Фінансові та бізнес-модельні KPI	Макроекономічні та галузеві показники Показники діяльності підприємств Техніко-економічні показники	Показники матеріальних потоків та ефективності ресурсів Показники управління відходами Економічні показники та інновації Екологічні показники продукту	Перехід від моделі «видобути-виготовити-викинути» до замкнутого циклу, де ресурси зберігають свою цінність якомога довше

Джерело: складено автором.

При послідовному та ефективному впровадженні моделі дорожньої карти щодо активізації розвитку еко-підприємництва в Україні визначаються горизонти у розрізі короткострокових, середньострокових, довгострокових перспектив:

1. *Короткостроковий горизонт (1-2 роки):*

– зростання кількості екологічних підприємців та стартапів на 15-20%;

– поява перших практик, що підтверджують економічну ефективність та стійкість еко-бізнесу;

– розширення суспільного розуміння питань екологічного підприємництва та відповідального споживання;

– створення базових механізмів фінансової підтримки – спеціалізованих фондів та грантових ініціатив.

2. *Середньостроковий період (3-5 років):*

– багаторазове зростання кількості екологічних підприємств і формування десятків тисяч нових робочих місць;

– нарощування частки «зеленої» продукції на українському ринку та вихід на експортні ринки;

– утворення стійкої системи підтримки еко-підприємництва за участю інкубаторів, акселераторів та експертних центрів;

– приплив інвестицій – всередині країни та з-за кордону – в екологічні проєкти;

– зниження екологічного тиску в окремих галузях економіки;

– Україна отримує визнання як територія з потенціалом розвитку у сфері «зелених» технологій.

3. *Довгострокові перспективи (понад 5 років):*

– екологічне підприємництво стає ефективним двигуном економічного розвитку країни;

– формується цілісна екологічна економіка, яка функціонує за принципом замкнутого циклу та довгострокової стійкості;

– Україна утверджується як регіональний центр екологічних інновацій та сталого розвитку, залучає капітали в розвиток науково-технічного потенціалу;

– покращення стану довкілля через зниження забрудненості та ефективне використання природних ресурсів;

– зростання життєвого добробуту населення та використання екологічно безпечних продуктів та сервісів;

– українські «зелені» бренди завойовують міжнародне визнання.

Планові індикатори реалізації дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні включають:

– зниження питомого викиду парникових газів на одиницю ВВП не менш ніж на 65% до 2030 року відносно показника 2021 року [435];

– створення нових робочих місць у галузі еко-бізнесу до 2030 р. [436, 437];

– підвищення частки перероблених відходів з нинішніх 10% до 25% шляхом застосування нормативів, прийнятих у ЄС [438, 439];

– залучення $5 млрд приватних та міжнародних грантів в еко-сектор до 2030 року.

Модель дорожньої карти з активізації розвитку еко-підприємництва в Україні передбачає удосконалення інституційної бази та нормативно-правової системи. В моделі передбачається масштабування екологічної діяльності та технологічне відновлення підприємств. На завершальному етапі пропонується інтеграція в європейські виробничі ланцюжки та забезпечення довгострокового сталого розвитку еко-підприємства. Зміст та задачі етапів реалізації дорожньої карти розвитку екологічного підприємництва відображені нижче.

Етап 1. Забезпечення інституційної бази та розвиток правової системи в галузі розвитку еко-підприємництва охоплює період два роки.

Завдання: Сформувати чіткі та зрозумілі норми щодо взаємодії з ринком, ліквідувати адміністративні перешкоди для еко-підприємництва та інтегрувати принципи сталого розвитку в держпрограми реструктуризації економіки країни.
Нормативно-правова основа розвитку екологічного підприємництва в Україні удосконалюється в контексті трансляції вимог Директив ЄС у такому розрізі:

– впровадження положень Директиви 2018/851 з управління відходами та 2019/904 з обмеження одноразового пластику в українське законодавство;

– реалізація механізму розширеної відповідальності виробників – для пакування, акумуляторів, електроніки; формування стійкого попиту на послуги зі збору та вторинної переробки відходів;

– спрощення реєстрації дозволів на поводження з небезпечними відходами для представників малого та середнього бізнесу;

– запуск проєкту «Зелене Вікно» в системі «Дія» – скорочення терміну реєстрації інноваційних еко-проєктів з трьох місяців до 10 робочих днів.

Висновок. Протягом двох років в Україні буде закладено й удосконалено інституційно-правову основу для становлення еко-підприємництва. Ключовими цілями стає забезпечення прозорості регулювання взаємодії з ринком, ліквідація бюрократичних перешкод та реалізація принципів сталого розвитку в ключових державних програмах. Особлива увага приділяється гармонізації національного законодавства з нормами Євросоюзу в галузі поводження з відходами, забороні одноразового пластику та масштабування моделі розширеної відповідальності виробників. Крім того, планується спростити адміністративні процедури для малих та середніх підприємств, прискорити оформлення еко-проєктів шляхом використання онлайн-платформ, що оптимізує середовище для зростання сфери еко-підприємництва.

Етап 2. Масштабування, інновації та формування екологічного ринку охоплює період 3-5 років.

Завдання: Забезпечити відкритий та оперативний перехід від точкових ініціатив еко-бізнесу до створення повноцінних кластерів для запровадження інновацій у переробку та енергетику країни. Для реалізації поставленої задачі планується зростання інфраструктурної основи на базі створенням промислових кластерів «Зелена економіка» з централізованими системами водоочищення, переробки відходів та сортування матеріалів для резидентів. Для зростання енергетичної незалежності еко-підприємців пропонується реалізувати програму компенсації половини вартості монтажу сонячних панелей та промислових акумуляторних систем (BESS), що дозволить мінімізувати наслідки можливих ризиків енергопостачання. Подальше стимулювання резидентів в екологічно безпечних рішеннях реалізується через обов'язкове застосування вторинної сировини у 40% тендерів на зведення та відновлення об'єктів інфраструктури. Активізація випуску муніципальних «зелених» облігацій буде спрямована на підтримку регіональних ініціатив з організації сортування відходів та очищення водотоків. Розширення бізнес-інкубаторів сприятиме удосконаленню кадрового потенціалу: відкриття спеціалізованих хабів при українських університетах дозволить навчати еко-підприємців працювати в галузі

екологічної економіки та управляти за стандартами ESG; забезпечувати професійну перепідготовку ветеранів, осіб, які вимушено покинули домівки. Очікуваний підсумок другого етапу – скорочення імпортозалежності у сфері будівельних матеріалів завдяки переробленню конструкцій після руйнувань на 20%; збільшення «зеленої» енергії в енергобалансі малих та середніх підприємств до 15%.

Висновок. Протягом 3-5 років заплановано комплексне формування еко-сегмента шляхом масштабування чинних проєктів та впровадження передових рішень, що має призвести до перетворення фрагментарних еко-ініціатив на промислові кластери «Зелена економіка» з розвиненою мережею переробки та енергозабезпечення. Серед ключових заходів – надання субсидій на монтаж сонячних панелей, застосування вторинної сировини, випуск еко-орієнтованих облігацій, створення освітніх центрів. Заходи покликані підвищити енергетичну автономію, зменшити залежність від зовнішніх поставок та посилити кадровий потенціал екологічно спрямованих компаній. Очікується помітне збільшення питомої ваги відновлюваних джерел енергії в українській економіці, зміцнення стійкості екологічного сектору.

Етап 3. Сталий розвиток та інтеграція в європейські ланцюжки доданої вартості та стале масштабування в період понад 5 років.

Завдання: Вивести українське еко-підприємництво на рівень інтеграції з європейським ринком; й активної реалізації механізму CBAM з «Європейського зеленого курсу». З жовтня 2023 року був перехідний етап реалізації механізму CBAM, а повномасштабна фінансова дія почалась з 2026 року для недопущення переміщення вуглецевих викидів та організації замкнутої системи еко-бізнесу. Ключовими кроками стануть створення центрів сертифікації вуглецевого сліду для українських виробників, що гарантує доступ на експорт до Європейського Союзу. Підприємства планують впровадити технології контролю викидів CO_2 відповідно до норм ЄС. Зростання експорту активізує розвиток транскордонних кластерів у сфері переробки відходів та біоенергетики. Фінансова стабілізація еко-бізнесу планується завдяки створенню спеціалізованого Green Bank, який функціонуватиме на базі Фонду розвитку підприємництва та пропонуватиме довгострокові позики (10-15 років) під низький відсоток (3-5%) на проєкти модернізації енергоспоживання та переробки. Посилення мандату MIGA, що входить до World Bank Document, та експортно-кредитних агентств

в частині страхування екологічних проєктів в Україні дозволить мінімізувати ризики, пов'язані з політичною та військовою нестабільністю. Впровадження принципу замкнутої економіки з нульовим рівнем руйнівних відходів буде забезпечена законодавчою забороною на поховання будівельних відходів з боку держави під час реконструкції чи відновлення об'єктів та обов'язковим переробленням 90% бетону та арматури.

Висновок. Для ефективної інтеграції українського еко-підприємництва у європейські ланцюги доданої вартості та у функціонування механізму CBAM в рамках «Європейського зеленого курсу» у 2027-2030 роках потрібне всебічна інфраструктура й системи фінансового супроводу еко-компаній. Пріоритетними напрямами стануть організація центрів з оцінки вуглецевого сліду, застосування технології моніторингу викидів діоксиду вуглецю згідно з вимогою Євросоюзу, а також розвиток транскордонних промислових кластерів у галузі утилізації відходів та виробництва біопалива. Використання цільових програм фінансової підтримки через спеціально створений Green Bank та розширення можливостей страхування дозволять мінімізувати ризики та досягти впевненого зростання еко-підприємництва в Україні. Затвердження законодавства, орієнтованого на принципи замкненої економіки при мінімальному утворенні відходів, надасть базу для еколого-економічного розвитку галузі та забезпечить учасникам ринку вихід на європейський сектор та підвищить їхню здатність до експорту.

За ефективного стимулювання розвитку екологічного підприємництва в Україні прогнозується результативність реалізації дорожньої карти в умовах поточних викликів (табл. 3.8).

Прогнозні показники розвитку еко-підприємництва в Україні сформовано із застосуванням сценарного та нормативно-цільового підходів, що поєднують експертну оцінку з аналітичним моделюванням. Зокрема, використано:

- сценарний аналіз (оптимістичний, базовий, песимістичний), який враховує макроекономічні умови, рівень безпеки, темпи євроінтеграції та доступ до фінансування;
- бенчмаркінг з країнами ЄС, де розвиток «зеленої» економіки вже досяг значних результатів;

– трендовий аналіз (екстраполяція) динаміки зростання МСП, інвестицій та сектору ВДЕ;
– KPI-орієнтований підхід, що базується на співвідношенні граничного економічного результату (mrep) та граничних еколого-економічних витрат (mcep).

Таким чином, прогнозні значення є результатом узагальнення сценарних оцінок, міжнародного досвіду та розрахунків на основі ключових показників ефективності.

Таблиця 3.8

Прогнозування результативності від дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні

Фактор виклику	Прогнозована результативність від дорожньої карти
Причина: енергетична криза (нестача електричної потужності)	**Результативність:** децентралізована генерація електроенергії внаслідок сонячних установок та накопичувачів, що реалізується через проєкти еко-підприємців, підвищує надійність життєво важливої інфраструктури. Еко-підприємства середнього та малого бізнесу, оснащені автономними системами, продовжать роботу навіть під час відключень
Причина: масштабні руйнування, що обчислюються мільйонами тонн відходів	**Результативність**: перетворення екологічних проблем на джерело економічного потенціалу. Реалізація плану сприяє створенню до 10 000 нових робочих місць у галузі перероблення будівельних відходів і зниженню навантаження на сміттєзвалища на 40%
Причина: дефіцит кадрів та масова міграція	**Результативність:** середній рівень ризику. Успішний перехід на другий етап безпосередньо пов'язаний з реінтеграцією громадян. Навчання та перекваліфікація, й створення високооплачуваних «зелених» професій стимулюють повернення частини мігрантів (потенційний результат: 50-70 тисяч фахівців)
Причина: обмеженість державного бюджету	**Результативність:** перехід від прямих виплат до механізмів державно-приватного партнерства та отримання грантів від міжнародних організацій. Еко-бізнес стає платформою для залучення іноземного фінансування, у рамках EU Green Deal, USAID, мінімізуючи зростання державного боргу
Причина: процес євроінтеграції	**Результативність:** узгодження з європейськими нормами, включаючи CBAM та екологічні вимоги ЄС, відкриває доступ українським компаніям до внутрішнього ринку Євросоюзу. Країна реалізовує можливості стати хабом з перероблення відходів для прикордонних територій, що принесе дохід у валюті
Ключові показники ефективності до кінця 2027 року	**Чисельність еко-підприємців:** Офіційної статистики щодо загальної кількості екологічних підприємців в Україні немає, але планується до 50 тисяч суб'єктів. **Обсяг фінансування:** $3-5 млрд (сукупно: гранти, позики, приватні інвестиції). **Утилізація відходів:** зростання частки перероблення твердих побутових відходів до 30%, будівельних — до 60% (у поточному році показник нижче 10%). **Енергопостачання:** 25% електроенергії, що споживається малими та середніми підприємствами, надходитиме з відновлюваних джерел енергії (сонячна, біогазова, вітрова). **Експорт:** щорічний приріст експорту продукції з мінімальним вуглецевим слідом (органічні товари, вторинна сировина) – на 15%

Джерело: створено автором (*оцінка здійснена на основі сценарного аналізу та екстраполяції поточних трендів розвитку МСП і «зеленої» економіки*)

Дорожня карта активізації розвитку екологічного підприємництва в країні перетворює екологічні наслідки військового конфлікту, виражені як: людські втрати; масове вимушене переселення; зруйнована інфраструктура; масштабне екологічне забруднення; енергетична криза, – на стимули сталого економічного розвитку. Впровадження дорожньої карти потребує взаємодії між міжнародною технічною підтримкою, масштабним застосуванням ідей циклічної економіки та рішучістю державної влади знизити регулювання. Попри виклики, пов'язані з воєнним станом, екологічне підприємництво в Україні демонструє стійкість та приховані резерви зростання. У 2024-2030 роках умови розвитку екологічного сектору обґрунтовані низкою взаємопов'язаних факторів: від геополітики та економічних тенденцій до еволюції споживчого попиту та змін у державному регулюванні. Незалежно від варіантів активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні, ключовими, на нашу думку, визначаються драйвери:

– *зростання екологічної поінформованості громадян*: населення країни, особливо молодь, активніше помічає масштаби природних викликів і схильне підтримувати ініціативи в зеленій сфері;

– *потенціал відновлення та сталі проєкти:* відбудова після конфлікту дає шанс застосувати стійкі технології в будівництві, енергетиці та поводженні з відходами;

– *доступ до фінансової підтримки з боку міжнародних фондів*: Євросоюз та партнерські організації забезпечують кошти й експертні знання; стимулюють перехід на «зелену» економіку;

– *прогрес у технологічній складовій*: розвиток інновацій у виробництві відновлюваної енергії, переробленні сміття та аграрно-промисловому секторі підвищує ефективність та доступність екологічно чистих рішень;

– *розвиток нормативно-правової бази*: поступова адаптація українських стандартів до європейських вимог у галузі охорони довкілля й сталого розвитку стане стимулом для розширення екологічного підприємництва.

З урахуванням наведених факторів ми використовуємо сценарний підхід і проєктуємо сценарії активізації розвитку еко-підприємництва в Україні, кожен з яких відрізняється унікальною динамікою та результатами.

Сценарій 1: Оптимістичний за умови сталого відновлення та сприятливої зовнішньоекономічної ситуації. Технологічний стрибок України та розширення експортного потенціалу.

Особливості:

- Ефективне відновлення: інтеграція в європейські та світові економічні системи, залучення капіталу з-за кордону.
- Застосування інновацій: Україна виходить на передові позиції в галузі створення та використання передових еко-технологій.
- Розширення експортного потенціалу: українські товари та технології охорони довкілля знаходять попит за межами країни
- Посилена державна підтримка: формування комфортного правового середовища, надання податкових преференцій для підприємств, що працюють в екологічному секторі.

Розвиток еко-підприємництва:

- Реалізація «зелених» технологій: запуск інноваційних проєктів у галузі альтернативної енергетики (інноваційні види накопичувачів енергії, водневі технології); переробка відходів (технології переробки пластику, виробництво біорозкладних матеріалів); сталого землеробства (вертикальні ферми, дрони для точного землекористування).
- Формування екологічного хабу Європи: Україна стає постачальником екологічно безпечної продукції та сервісів до ЄС.
- Реалізація принципів замкненого циклу: перехід на моделі циркулярної економіки, мінімізація втрат ресурсів.
- Зростання інвестицій у НДДКР: розвиток досліджень та розробок у галузі екології.
- Розвиток екологічного фінансування: поява спеціалізованих фондів, орієнтованих на сталі проєкти.
- Впровадження міжнародних екологічних стандартів: посилення ролі екологічної сертифікації та гармонізація норм з європейськими вимогами.
- Результативність оптимістичного сценарію дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні (табл. 3.9)

Таблиця 3.9

Результативність оптимістичного сценарію реалізації дорожньої карти

Показник	Прогноз до 2030 року	Ефект
Чисельність еко-підприємців	65 000 +	Зростання кількості екологічно орієнтованих підприємців, становлення сталого сектору економіки (3-4% ВВП), поява інноваційних компаній у напрямках агротехнологій та перероблення будівельних відходів – «зелених єдинорогів»
Перероблення відходів	Тверді побутові відходи: 40% Будівельні: 85%	Україна стає центром перероблення відходів для регіону Східної Європи, ліквідуються незаконні полігони у 50-кілометровій зоні навколо великих населених пунктів
Енергетична автономія	40% малих та середніх підприємств використовують системи зберігання енергії та ВДЕ	Досягнення енергетичної незалежності, забезпечення стабільності роботи малого та середнього бізнесу під час відключень, зниження навантаження на основні електромережі, розвиток експортних програм «зеленого» водню (у контексті пілотних ініціатив)
Інвестиції	Залучення інвестицій у розмірі $8-10 млрд, з них 50% – прямі іноземні інвестиції	Створення 150 тисяч нових робочих місць у «зеленому» секторі, компенсація збитків традиційних вуглецевмісних галузей та металургії шляхом впровадження у нові технологічні сегменти
Інтеграція з ЄС	Узгодження 95% екологічних стандартів	Композитні будівельні матеріали з вторинної сировини отримують доступ на європейський ринок без мит. Щорічний приріст експортного виторгу — до $2 млрд

Джерело: створено автором (*оцінка здійснена на основі сценарного аналізу та екстраполяції поточних трендів розвитку МСП і «зеленої» економіки*).

Ключові припущення:

- Прискорений вступ до Євросоюзу – 2028-2029 рр., з повним доступом до коштів Європейського фонду регіонального розвитку.
- Спільна робота програми Ukraine Facility та ERA: фінанси спрямовуються в першу чергу на розвиток циркулярної економіки.
- Прийняття та виконання закону про вуглецевий збір, що стимулює попит з боку малого та середнього бізнесу на екосервіси.
- Військові ризики локалізовані; деокуповані території отримують статус «екологічних зон особливого призначення».

Виклики:

- Висока конкуренція на міжнародній арені.
- Гарантувати приплив та утримати кадри в країні.

- Ризик відтоку кваліфікованих спеціалістів та нових технологій.
- Постійна необхідність модернізації технологічної бази.

Висновок: Екологічне підприємництво визначається вагомим рушієм відновлення України. Внаслідок попиту на відновлення пошкоджених об'єктів і притоку грантів формується самозабезпечена екосистема, здатна функціонувати без постійної державної підтримки вже після 2028 року.

Сценарій 2: Базовий сценарій за умовами сприятливого зовнішнього економічного середовища. Стійке відновлення.

Особливості:

- Зростання рівня безпеки: стабілізація на лінії фронту, зниження частоти та сили обстрілів, що дає еко-бізнесу можливість вибудовувати довгострокові плани.
- Міжнародна допомога: масштабні потоки фінансових траншів та прямих інвестицій від Євросоюзу, США та партнерських країн, сконцентрованих на «зеленому» відновленні країни.
- Інтеграція сталості в рівні державного управління: держава формує політику відновлення з акцентом на екологічну та соціально відповідальну модель розвитку.
- Зростання попиту всередині країни: збільшення доходів громадян, зростання інтересу до еко-продуктів та сервісів, які відповідають екологічним нормам.

Розвиток еко-підприємництва:

- Енергетика: зростання проєктів щодо сонячної та вітрової генерації, створення децентралізованих енергетичних систем та модернізація об'єктів з урахуванням енергоефективності.
- Поводження з відходами: будівництво технологічних переробних комплексів, реалізація сортування, поява нішевих напрямів щодо перероблення електронних відходів, шин та іншого.
- Сільське господарство: розширення площ під органічні культури, зростання популярності агротуризму, реалізація ефективних методів у вигляді краплинного зрошення, цифрового землеробства.
- Будівництво: зростання попиту на еко-будматеріали, застосування «зелених» рішень у проєктуванні та реконструкції об'єктів.
- Екотуризм: реставрація природних територій, розробка маршрутів для еколюбителів, популяризація сільської зеленої туристичної інфраструктури.

- Освіта та консультування: зростання потреби у фахівцях зі сталого розвитку, екологічного аудиту підготовки кадрів та освітніх програм.

- Результативність базового сценарію «стійке відновлення» у контексті дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні (табл. 3.10)

Таблиця 3.10

Результативність базового сценарію реалізації дорожньої карти

Показник	Прогноз до 2030 року	Ефект
Чисельність еко-підприємців	35 000 - 40 000	Основний приріст спостерігається завдяки малому бізнесу в галузі сортування, консалтингових послуг. Створення великих переробних підприємств займає від 12 до 18 місяців
Перероблення відходів	Тверді побутові відходи: 20% Будівельні: 45%	Проблема старих звалищ у мегаполісах (Київ, Львів, Одеса) частково розв'язана, проте в невеликих населених пунктах все ще поширене поховання відходів. Перероблення бетону залишається малоефективною за маржинальністю
Енергетична автономія	20% малих та середніх підприємств використовують системи зберігання енергії та ВДЕ	Більшість енергопостачальних об'єктів використовують дизельні генератори замість відновлюваних джерел енергії; впровадження ВДЕ уповільнене через значні початкові капіталовкладення та відсутність доступних пільгових позик
Інвестиції	Залучення інвестицій у розмірі 3-$4 млрд, переважно гранти та бюджетні кошти	Заплановано створення 50-60 тисяч нових робочих місць, проте економіка продовжує залежати від закордонної технічної підтримки. Місцеві фінансові установи схильні відмовляти в кредиті екологічним проєктам з терміном окупності понад десять років
Інтеграція з ЄС	Сертифікацію CBAM впроваджено для 3-5 великих експортерів	Середні та малі компанії екологічного сектору поки не здатні виходити на експорт через високу вартість процедур сертифікації вуглецевого сліду

Джерело: створено автором (*оцінка здійснена на основі сценарного аналізу та екстраполяції поточних трендів розвитку МСП і «зеленої» економіки*).

Ключові припущення:

- Інтеграція з ЄС рухається згідно з встановленими графіками, проте темпи не збільшуються; реалізація екологічних стандартів ускладнена через відставання на 1-2 роки.

- Фінансові кошти на відновлення надаються, проте основна частина спрямовується на термінові заходи, а не на створення систем перероблення інфраструктури.
- Реформа розширеної відповідальності виробників прийнята як частина стратегії модернізації системи управління відходами в Україні відповідно до євроінтеграційних зобов'язань, проте практичне застосування є неповним.
- Зберігається відтік кадрів у галузі екології та технічної експлуатації обладнання.

Виклики:

- Диспропорції в темпах відновлення між регіонами.
- Ризик корупції при розподілі відновлювальних фондів.
- Гострий дефіцит кваліфікованої робочої сили в галузі сталого розвитку.

Висновок: Екологічний сектор підприємництва впливає на вирішення соціальних та гігієнічних завдань у розрізі очищення територій, локального енергозабезпечення, проте не здатний стати ключовим фактором економічного зростання. Еко-сектор демонструє зростання, але залишається роздробленим. Для досягнення фінансової стійкості рекомендується продовжити податкові преференції до 2030 року.

Сценарій 3: Песимістичний сценарій за умови тривалого військового конфлікту, слабкої міжнародної підтримки та внутрішніх проблем в економіці. Стагнація та втрачені можливості.

Особливості:

- Продовження або загострення військового конфлікту: нестабільність та невизначеність, що гальмують розвиток економіки.
- Вкрай обмежена міжнародна допомога: нестача коштів для реанімації інфраструктури та соціальних програм.
- Відсутність чіткого державного управління: Нехтування питаннями охорони природи та переходу на сталий розвиток.
- Посилення економічної кризи: падіння доходів населення, прискорення інфляції та «екологічні» рішення стають недоступними для населення.

Розвиток еко-підприємництва:

- Виживання еко-підприємства: активність зводиться до мінімального функціонування, без масштабного розширення та новаторських рішень.

➢ Місцеві зусилля з мінімізації наслідків: обмеження автономних проєктів, орієнтація на базові потреби: збір водопотоків, місцеве виробництво харчових продуктів та їжі тощо.

➢ Зниження інтересу до екологічно чистих продуктів та послуг: населення перемикається на дешеві, але шкідливі аналоги через фінансові обмеження.

➢ Відтік експертів в інші країни: фахівці в галузі екології залишають країну в пошуках стабільності та кар'єрних перспектив.

➢ Погіршення екологічних обставин: відмова від інвестицій в очищення та контроль забруднень посилює проблеми з якістю повітря, води та ґрунту.

➢ Залежність від імпорту: нездатність створити українську екосистему робить країну залежною від закупівель закордонних «зелених» технологій.

➢ Результативність песимістичного сценарію «стійке відновлення» у контексті дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Результативність песимістичного сценарію реалізації дорожньої карти

Показник	Прогноз до 2030 року	Ефект
Чисельність еко-підприємців	12 000 та скорочення на 15-20% від поточного рівня	Закриття багатьох екологічних стартапів стало наслідком падіння попиту – державні закупівлі проводяться за цінами нижче ринкових, не враховуючи екологічні вимоги
Перероблення відходів	Тверді побутові відходи: 20% Будівельні: 45%	Зростання самовільних звалищ у прифронтових районах, переповнення полігонів будівельними відходами, а також відсутність сортування призводять до втрати цінних вторинних матеріалів
Енергетична автономія	20% малих та середніх підприємств використовують системи зберігання енергії та ВДЕ	Підвищення експлуатаційних витрат компаній, забруднення повітря через роботу дизельних генераторів у населених пунктах, погіршує ситуацію
Інвестиції	Залучення інвестицій у розмірі 3-$4 млрд, переважно гранти та бюджетні кошти	Брак нових робочих місць, а також погіршення екології – через відсутність наглядової діяльності – породжує довгострокові фінансові зобов'язання з відновлення довкілля
Інтеграція з ЄС	Сертифікацію CBAM впроваджено для 3-5 великих експортерів	Українська продукція програє на європейському ринку через зростання вуглецевого сліду, а відтік іноземних інвесторів, орієнтованих на ESG-критерії, підриває економічну стійкість

Джерело: створено автором (*оцінка здійснена на основі сценарного аналізу та екстраполяції поточних трендів розвитку МСП і «зеленої» економіки*).

Ключові припущення:

- Тривалість військового конфлікту обґрунтовує дефіцит державного бюджету – фінансування від міжнародних партнерів надходить на військові потреби та соціальну підтримку.
- Законодавчі ініціативи та екологічний аудит застрягли в парламенті через тиск груп інтересів великих імпортерів.
- Зростання цін та відсоткові ставки за кредитами роблять впровадження «зелених» технологій економічно невигідним.
- Відтік кадрів становить щорічно більш мільйону осіб і фахівців у галузі екології та інженерії.

Виклики:

- Повна втрата привабливості для інвестицій.
- Екологічний колапс на тлі відсутності заходів.
- Зростання протестів та відтік населення.
- Технологічне відставання та втрата позицій на глобальному рівні.

Висновок: Розвиток еко-підприємництва зводиться до примітивного перероблення в побутових умовах. Екологічна ситуація погіршується, а відходи наслідків війни та забруднення довкілля вийшли з-під контролю, що створює серйозну небезпеку для здоров'я людей та потребуватиме витрат, порівнянних з витратами на відновлення транспортної інфраструктури.

Результати аналізу розвитку еко-підприємництва в Україні свідчать, що реалізація оптимістичного сценарію неможлива без стратегічно спрямованої державної політики, яка включає оперативне прийняття нормативно-правових актів, надання фінансової підтримки та впровадження програм із залучення фахівців. В умовах базового та песимістичного сценаріїв присутня загроза застою або деградації галузі через брак ефективного регулювання, труднощі з отриманням фінансування, нестачу кваліфікованого персоналу та стабільності попиту на вторинну сировину. Ці фактори трансформуватимуться в критичні бар'єри, блокуватимуть прогрес. Порівняльний аналіз загроз та критичних моментів показує що, успішний розвиток еко-підприємництва залежатиме від здатності подолати виявлені виклики та створити умови для зростання шляхом стратегій розвитку в Україні (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Критичні аспекти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні

Аспект	Сценарії		
	Оптимістичний	**Базовий**	**Песимістичний**
Реформа розширеної відповідальності виробників	Впроваджено до 2026 року Жорсткий контроль	Впроваджено до 2027 року Низька віддача	Заблоковано або прийнято формально
Доступ до капіталу	«Зелений банк» Гранти Євросоюзу	Обмежене кредитування через фонди	Тільки власні кошти підприємців
Кадри	Реінтеграція людського капіталу через ваучерні механізми стимулювання повернення трудових мігрантів	Дефіцит операторів переробних ліній	Критичний дефіцит інженерних кадрів
Попит на вторсировину	Обов'язкові держзакупівлі (40% квоти)	Локальні ініціативи без системності	Відсутність попиту; вторсировина на полігонах

Джерело: створено автором.

Критичні аспекти у розвитку екологічного підприємництва в Україні, на наш погляд, пов'язані з переробленням відходів та переходом до циркулярної моделі економіки. Аналіз критичних факторів в умовах екологічного бізнесу в Україні виявляє зростання невизначеності та серйозні виклики, здатні вплинути на економічний розвиток. Реалізація реформи розширеної відповідальності виробників стає фундаментальним елементом успіху – за умови впровадження та контролю реформа стане фундаментом позитивної динаміки економічного розвитку. Однак, слабка участь бізнес-сектору в базовому та песимістичному сценаріях створюють серйозні перешкоди. Обмежений доступ до фінансових ресурсів визначається першим обмежувачем. Відсутність механізмів підтримки – таких як спеціалізовані інвестиційні програми, діяльність «зеленого» банку, європейські гранти або навіть часткове кредитування – змушують підприємців покладатися виключно на внутрішні кошти, що стримує масштабування та темп зростання. Дефіцит кваліфікованих кадрів визначається як системна проблема. Навіть в оптимістичному сценарії відновлення професійного складу персоналу компаній потребуватиме комплексних зусиль. У базовому та песимістичному сценаріях нестача операторів та технічних спеціалістів призводить до зупинки технологічних процесів. Попит на вторинну сировину стає фактором зростання чи уповільнення економічного розвитку. Обов'язкові державні закупівлі зі встановленими квотами в оптимістичному сценарії розвитку забезпечать сталий попит. Фрагментарність регіональних проєктів або повна відсутність попиту в

інших сценаріях розвитку обернуться накопиченням відходів на звалищах, що суперечить принципам сталого розвитку.

В умовах 2025 року більш вірогідним був базовий сценарій прискореного становлення еко-підприємництва в Україні. Проте, якщо Україна повноцінно виконає зобов'язання перед Євросоюзом щодо екологічного пакета «Acquis communautaire» та міжнародні донори продовжать орієнтуватися на «зелене» відновлення, то до 2030 року можливий перехід до оптимістичного сценарію. Основною відмінністю між варіантами є не ступінь руйнувань від військового конфлікту, а темпи формування функціонального ринку вторинних матеріалів та енергоефективних послуг – що забезпечуватиметься через впровадження нормативно-правових актів, системи вуглецевого податку – CBAM, зелених закупівель та інших механізмів регулювання. Без такого підходу екологічний бізнес ризикує залишитися периферійною нішею, не здатною розв’язувати масштабні природоохоронні завдання в Україні.

Таким чином, дорожня карта розвитку екологічного підприємництва в Україні формує цілісну систему управління, що забезпечує взаємозв’язок між результатами аналізу, стратегічними інструментами, прогнозними результатами розвитку. Реалізація запропонованої моделі активізації розвитку еко-бізнесу дозволяє забезпечити перехід до сталого розвитку економіки на базі принципу узгодження економічних та екологічних інтересів.

Висновки до розділу 3

Результати пошукового дослідження активізація розвитку еко-підприємництва в Україні дозволили сформулювати висновки:

1. У результаті дослідження обґрунтовано, що розвиток екологічного підприємництва в Україні виступає стратегічним напрямом структурної модернізації економіки в умовах євроінтеграції, ESG-трансформацій та післявоєнного відновлення. Встановлено, що екосистемний підхід забезпечує інтеграцію взаємодії держави, бізнесу та природного середовища в єдину систему формування еколого-економічної цінності. Доведено, що розвиток екологічного підприємництва визначається поєднанням екологізації виробництва, відновлюваної енергетики, органічного виробництва та принципів циркулярної економіки.

2. Запропоновано концептуальну модель розвитку екологічного підприємництва, яка базується на принципі максимізації еколого-економічного результату (mrep = mcep) та інтегрує механізми сталого інвестування й ESG-орієнтованого управління. Розроблено систему KPI-оцінювання ефективності екологічного підприємництва, що дозволяє здійснювати комплексне оцінювання фінансових, екологічних та соціальних результатів діяльності підприємств і забезпечує перехід від концептуального рівня до прикладного інструментарію управління розвитком еко-бізнесу.

3. Удосконалено сценарний підхід до прогнозування розвитку екологічного підприємництва в Україні до 2030 року на основі врахування рівня державної підтримки, інвестиційної активності, попиту на екологічну продукцію та масштабів упровадження еко-інновацій. У результаті моделювання встановлено, що за оптимістичного сценарію кількість еко-підприємств може перевищити 1000 одиниць, а обсяг ринку – $240 млн, тоді як песимістичний сценарій передбачає уповільнення розвитку сектору до 700 підприємств та обсягу ринку $180 млн. Доведено, що активізація державної підтримки та збільшення інвестиційного забезпечення здатні забезпечити приріст сектору на 20–30 %.

4. Обґрунтовано доцільність використання дорожньої карти активізації розвитку екологічного підприємництва як інтегрованого механізму поєднання правового регулювання, інвестиційної підтримки, цифровізації екологічного менеджменту та адаптації до стандартів ЄС. Встановлено, що реалізація дорожньої карти забезпечує зростання зайнятості населення, зниження ресурсомісткості виробництва, підвищення інвестиційної привабливості екологічного сектору та посилення інституційної спроможності державного регулювання в умовах післявоєнного відновлення економіки України.

5. У дисертації розроблено комплекс взаємопов’язаних моделей та інструментів розвитку екологічного підприємництва, що охоплює оптимізацію інвестиційних рішень, сценарне прогнозування та формування стратегічних орієнтирів екологічної трансформації економіки. Встановлено, що ефективність розвитку еко-підприємництва визначається рівнем державної підтримки, інвестиційної активності та динамікою попиту на екологічну продукцію, що підтверджується отриманими прогнозними результатами та може бути використано

при формуванні державної екологічної політики й бізнес-стратегій розвитку еко-бізнесу в Україні.

Основні наукові результати розділу опубліковано в наукових працях автора [316, 319, 374, 375, 376, 377, 392, 404, 434].

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено актуальне науково-практичне завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення практичного інструментарію активізації розвитку екологічного підприємництва в Україні в умовах ESG-трансформацій, євроінтеграційних процесів та післявоєнного відновлення економіки. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Розвинуто теоретичні засади екологічного підприємництва шляхом уточнення його економічної сутності як інтегрованої форми підприємницької діяльності, спрямованої на досягнення еколого-економічного результату через поєднання економічної ефективності, екологічної відповідальності та соціальної орієнтації бізнесу. Встановлено, що розвиток еко-підприємництва в сучасних умовах виступає стратегічним чинником структурної модернізації економіки України, формування конкурентоспроможних моделей господарювання та забезпечення екологічно збалансованого розвитку держави.

2. Систематизовано наукові підходи до дослідження розвитку екологічного підприємництва та запропоновано їх класифікацію за екосистемним, екоінноваційним, ринковим, організаційним і кваліметричним напрямами, що забезпечує комплексне дослідження взаємозв’язку між інституційним середовищем, бізнес-процесами, екологічними інноваціями та результативністю діяльності суб’єктів господарювання. Обґрунтовано доцільність використання екосистемного підходу як методологічної основи розвитку еко-підприємництва в умовах цифровізації та глобальної трансформації ринків.

3. Удосконалено організаційно-методичні засади активізації розвитку екологічного підприємництва шляхом інтеграції інституційних, економічних, інноваційних та соціально-етичних механізмів у єдину систему стимулювання екологічної трансформації бізнесу. Доведено, що ефективність функціонування еко-підприємництва залежить від рівня цифровізації екологічного менеджменту, адаптації до стандартів ЄС, розвитку зеленого фінансування та впровадження ESG-орієнтованих підходів до управління підприємствами.

4. Запропоновано класифікацію компонентів цифрового екологічного середовища, яка формує основу цифрової трансформації екологічного

підприємництва та дозволяє інтегрувати цифрові технології в систему екологічного менеджменту. Встановлено, що впровадження цифрових рішень сприяє підвищенню ефективності управління ресурсами та екологічного моніторингу, однак супроводжується ризиками нерівного доступу до технологій, проблемами екологізації електронного виробництва та необхідністю удосконалення правового забезпечення цифрової екології.

5. Удосконалено підхід до формування та оцінювання потенціалу розвитку екологічного підприємництва, який базується на інтеграції ресурсних, інституційних, організаційних та ринкових факторів. Визначено, що ключовими драйверами розвитку еко-підприємництва в Україні виступають міжнародна фінансова підтримка, екологічна модернізація виробництва, розвиток органічного сектору, зелена трансформація економіки та адаптація до європейських екологічних стандартів. Доведено, що навіть в умовах воєнно-економічних обмежень екологічне підприємництво зберігає потенціал до масштабування та інтеграції у міжнародні ланцюги створення вартості.

6. Отримав подальший розвиток методичний інструментарій оцінювання ефективності розвитку екологічного підприємництва на основі інтеграції порівняльного, рейтингового, фінансового та KPI-аналізу. Запропонований підхід дозволяє комплексно оцінювати конкурентоспроможність екологічних підприємств, ефективність використання їх потенціалу та результативність регуляторного середовища з урахуванням економічних, екологічних, інноваційних і соціальних параметрів розвитку.

7. Удосконалено підхід до нормативно-правового регулювання екологічного підприємництва шляхом структуризації регуляторного середовища за функціональними блоками та впровадження системи KPI-оцінювання ефективності державного регулювання. Встановлено, що основними бар’єрами розвитку екологічного бізнесу залишаються недостатня ефективність економічних стимулів, надмірна бюрократизація процедур, низький рівень цифровізації екологічного контролю та обмежене впровадження інноваційних інструментів екологічного управління.

8. Запропоновано концептуальну модель розвитку екологічного підприємництва, яка ґрунтується на принципі максимізації еколого-економічного

результату (mrep = mcep) та інтегрує механізми сталого інвестування, ESG-орієнтованого управління й екологічної модернізації виробництва. Розроблено систему ключових показників ефективності, що забезпечує комплексне оцінювання фінансових, екологічних та соціальних результатів діяльності підприємств і створює підґрунтя для переходу від концептуальних положень до прикладного інструментарію управління розвитком еко-підприємництва.

9. Удосконалено сценарний підхід до прогнозування розвитку екологічного підприємництва в Україні до 2030 року, який враховує рівень державної підтримки, інвестиційної активності, масштаби впровадження екологічних інновацій та динаміку попиту на екологічну продукцію. Результати моделювання підтвердили високу чутливість сектору до інституційних та інвестиційних факторів і засвідчили, що активізація державної підтримки та розширення інвестиційного забезпечення здатні забезпечити стійке зростання кількості еко-підприємств, підвищення конкурентоспроможності сектору та розширення внутрішнього ринку екологічної продукції.

10. Обґрунтовано доцільність використання дорожньої карти активізації розвитку екологічного підприємництва як інтегрованого механізму поєднання правового регулювання, інвестиційної підтримки, цифровізації екологічного менеджменту та гармонізації із європейськими стандартами. Встановлено, що реалізація запропонованої дорожньої карти сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості екологічного сектору, зростанню зайнятості населення, зниженню ресурсомісткості виробництва та посиленню інституційної спроможності державного регулювання в умовах післявоєнного відновлення економіки України.

11. Результати дослідження підтвердили, що розвиток екологічного підприємництва в Україні має розглядатися як один із ключових інструментів структурної трансформації національної економіки, інтеграції до європейського економічного простору та формування моделі зеленого економічного зростання. Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих моделей, методичних підходів і стратегічних інструментів при формуванні державної екологічної політики, програм підтримки еко-бізнесу, механізмів стимулювання зеленого інвестування та стратегій ESG-трансформації підприємств України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zhang Xiaoling. Theory of Sustainable Development: Concept Evolution, Dimension and Prospect. Bulletin of Chinese Academy of Sciences. Vol. 33 (2018). URL: https://bulletinofcas.researchcommons.org/journal/vol33/iss1/2/ (дата звернення: 20.05.2026).

2. Yushan Yan, Steven Si, Weichun Zhu, Yujia Zhang. Social entrepreneurship and sustainable development: The Yiwu case. Elementa: Science of the Anthropocene (2022) 10 (1). URL: https://doi.org/10.1525/elementa.2022.00010 (дата звернення: 20.05.2026).

3. International Review of Entrepreneurship – Eco-entrepreneurship as a response to sustainability. AOM ENT Division. 31.10.2021. URL: https://ent.aom.org/events/eventdescription?CalendarEventKey=93012f3e-b6b0-405c-b265-e4e6b332e7dd&CommunityKey=fe00dbd4-230d-471e-a0ed-420a47166316&Home=%2Fevents%2Feventdescription (дата звернення: 20.05.2026).

4. Arnaud Diemer. Six Key Drivers for Sustainable Development. Juniper Publishers. 22.04.2019. URL: https://juniperpublishers.com/ijesnr/IJESNR.MS.ID.555994.php (дата звернення: 20.05.2026).

5. Simona A. Apostu, Iza Gigauri. Sustainable development and entrepreneurship in emerging countries: Are sustainable development and entrepreneurship reciprocally reinforcing?. Journal of Entrepreneurship. Management and Innovation. 19(1). 01.03.2023. URL: https://jemi.edu.pl/vol-19-issue-1-2023/sustainable-development-and-entrepreneurship-in-emerging-countries-are-sustainable-development-and-entrepreneurship-reciprocally-reinforcing (дата звернення: 20.05.2026).

6. Stephanie Safdie. Our Guide to Sustainable Entrepreneurship. Greenly | Certified B Corp. 02.11.2023. URL: https://greenly.earth/en-gb/blog/company-guide/our-guide-to-sustainable-entrepreneurship (дата звернення: 20.05.2026).

7. The Sustainable Development Goals Report 2021. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2021. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021.pdf (дата звернення 20.05.2026).

8. The Sustainable Development Goals Report 2022. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2022. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf (дата звернення 20.05.2026).

9. Mornati F. Vilfredo Pareto. Dizionario Biografico degli Italiani.1960. Vol. 81. URL: https://archive.org/details/dizionariobiogra0000unse/page/n9/mode/2up (дата звернення 20.05.2026).

10. Keynes J. M. The Economic Consequences of the Peace. John Maynard Keynes. New York: Harcourt Brace and Howe. 1920. URL: https://archive.org/details/economicconseque00keyn/page/8/mode/2up (дата звернення 20.05.2026).

11. Schumpeter J. A. History of Economic Analysis. London. George Allen & Unwin. 1954. P. 1149. URL: http://digamo.free.fr/schumphea.pdf (дата звернення 20.05.2026).

12. Rene Thom. Structural stability and morphogenesis. Reading, MA: W. A. Benjamin. Inc. 1973. 348 c. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/BF02461210 (дата звернення 20.05.2026).

13. Zeeman E. C. Catastrophe Theory: Selected Papers 1972-1977. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley. 1977. 675 c. URL: https://archive.org/details/catastrophetheor0000zeem (дата звернення 20.05.2026).

14. Arnold V. I. Catastrophe Theory. Berlin: Springer-Verlag. 1992. URL: https://archive.org/details/catastrophetheor0000arno/page/n13/mode/2up (дата звернення 20.05.2026).

15. Rosenstein-Rodan. Problems of Industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe. Economics The Economic Journal. Published 1 June. 1943. URL: https://www.jstor.org/stable/2226317 (дата звернення 20.05.2026).

16. Walras Léon. Théorie mathématique de la richesse sociale. Paris. Guillaumin. 1883. URL: https://fr.wikisource.org/wiki/Th%C3%A9orie_math%C3%A9matique_de_la_richesse_sociale (дата звернення 20.05.2026).

17. Paul A. Samuelson. Foundations of Analytical Economics: The Observational Significance of Economic Theory. Harvard University. 1940. URL: https://archives.lib.duke.edu/catalog/samuelsonpaul_aspace_ref829_pdc (дата звернення 20.05.2026).

18. M. Solow Robert. The Economics of Resources or the Resources of Economics. Journal of Natural Resources Policy Research (2009) 1 (1): 69–82. 2009. URL: https://doi.org/10.1080/19390450802504048 (дата звернення 20.05.2026).

19. Конституція України - Розділ VI. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ. Офіційне інтернет-представництво. 2023. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-vi (дата звернення 20.05.2026).

20. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів. Верховна Рада України. 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text (дата звернення 20.05.2026).

21. Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроекосистем в Україні на період до 2025 року. Мінагрополітики України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text (дата звернення 20.05.2026).

22. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text (дата звернення 20.05.2026).

23. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Офіс Президента України. 2019. URL: https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825 (дата звернення 20.05.2026).

24. Peter Diderik Groenewegen. The Economics of A.R.J. Turgot. Google Books. 1977. URL: https://books.google.co.uk/books?hl=en&lr=&id=fkbvCAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR8&dq=%22P.+D.+Groenewegen%22&ots=mayTxTSSlN&sig=H0mIJCRAJ-ROVw4_ofb0Y-anBfE#v=onepage&q=%22P.%20D.%20Groenewegen%22&f=false (дата звернення 20.05.2026).

25. David Ricardo. On the Principles of Political Economy and Taxation. The Works and Correspondence of David Ricardo, edited by Piero Sraffa with the collaboration of M. H. Dobb. Cambridge. Cambridge: Cambridge University Presst. 1951. URL: https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html (дата звернення 20.05.2026).

26. Karl Marx. Theories of Surplus Value. Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels: Volume 32. New York: International Publishers, 1989. 543 c. URL: https://archive.org/details/theoriesofsurplu01marx (дата звернення 20.05.2026).

27. Pigou A.C. Industrial Fluctuations. (1923). Oxford University Press. URL: https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.149659/page/n17/mode/2up (дата звернення 20.05.2026).

28. Simon Kuznets. Economic growth and income inequality. The American Economic Review. Volume XLV march, 1955. Number one. 1955. URL: https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/9438.pdf (дата звернення 20.05.2026).

29. Jörg Albrecht. Environmental Issue Entrepreneurship: A Schumpeterian Perspective. Futures. 2002 URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S001632870200006X (дата звернення 20.05.2026).

30. Joseph Quinn. Next Big Industry: Environmental Improvement. Harvard Business Review. 1971. URL: https://jglobal.jst.go.jp/en/detail?JGLOBAL_ID=201602002165148975 (дата звернення: 20.05.2026).

31. Gustav Berle. The green entrepreneur: Business opportunities that can save the Earth make you money. Dec. 1992. URL: https://www.osti.gov/biblio/6859183 (дата звернення 20.05.2026).

32. Bennett S. J. Ecopreneuring: The Complete Guide to Small Business Opportunities from the Environmental Revolution. New York: John Wiley. 1991. – URL: https://archive.org/details/ecopreneuringcom00benn (дата звернення 20.05.2026).

33. Robert Isaak. Globalization and Ecopreneurship. Green Logic. 1998. URL: https://www.taylorfrancis.com/chapters/mono/10.4324/9781351283168-1/introduction-robert-isaak (дата звернення 20.05.2026).

34. Alistair R. Anderson. Cultivating the Garden of Eden: environmental entrepreneuring. Journal of Organizational Change Management. 1998. URL: https://www.emerald.com/jocm/article-abstract/11/2/135/245466/Cultivating-the-Garden-of-Eden-environmental?redirectedFrom=fulltext (дата звернення 20.05.2026).

35. Paul D. Keogh та Michael J. Polonsky. Environmental commitment: a basis for environmental entrepreneurship? Journal of Organizational Change Management. 1998. URL: https://doi.org/10.1108/09534819810369563 (дата звернення 20.05.2026).

36. Astad Patakia. Grassroots ecopreneurs: change agents for a sustainable society. Journal of Organizational Change Management. 1998. URL: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09534819810212142/full/html (дата звернення 20.05.2026).

37. Stefan Schaltegger. A Framework for Ecopreneurship: Leading Bioneers and Environmental Managers to Ecopreneurship. University of Illinois at Urbana-Champaign's

Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship. 2009. URL: https://ssrn.com/abstract=1512312 (дата звернення 20.05.2026).

38. David Gibbs. Sustainability Entrepreneurs, Ecopreneurs and the Development of a Sustainable Economy. No. 55, Sustainability Entrepreneurship Research. 63-78. 2006. URL: https://www.jstor.org/stable/greemanainte.55.63 (дата звернення 20.05.2026).

39. Beveridge R., Guy S. The rise of the eco-preneur and the messy world of environmental innovation. Local Environment, 10(6), 665-676. 2005. URL: https://doi.org/10.1080/13549830500321972 (дата звернення 20.05.2026).

40. Thomas J. Dean, Jeffery S. McMullen. Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. Journal of Business Venturing Volume 22. Issue 1. 50-76. 2007. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0883902605000777 (дата звернення 20.05.2026).

41. Huatao Peng, Yueyi Pan. The effects of environmental regulations on the sustainable entrepreneurship from the perspective of dynamic capabilities: a study based on Chinese new energy enterprises. Frontiers Media S.A.. 04.01.2024. URL: https://www.frontiersin.org/journals/energy-research/articles/10.3389/fenrg.2023.1295448/full (дата звернення: 20.05.2026).

42. Lutz E. Schlange. Stakeholder Identification in Sustainability Entrepreneurship. Greener management international. 2006. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Stakeholder-Identification-in-Sustainability-Schlange/2bec2594b0b5d3a183434c46ee42abc2a1caf65c (дата звернення 20.05.2026).

43. Denise Linda Parris. Cecilia McInnis-Bowers. Social Entrepreneurship Questioning the Status Quo: Waste as a Resource. Journal of Economic Issues Volume 48. 2014 URL: https://doi.org/10.2753/JEI0021-3624480209 (дата звернення 20.05.2026).

44. Jodianna Kirkwood, Sara Walton. How ecopreneurs' green values affect their international engagement in supply chain management. Journal of International Entrepreneurship. 2010. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10843-010-0056-8 (дата звернення 20.05.2026).

45. Jodianna Kirkwood, Sara Walton. What motivates ecopreneurs to start businesses? International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research. 2010. URL:

https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/13552551011042799/full/html (дата звернення 20.05.2026).

46. Jodianna Kirkwood, Sara Walton. How green is green? Ecopreneurs balancing environmental concerns and business goals. Australasian Journal of Environmental Management Volume 21. 2014 URL: https://doi.org/10.1080/14486563.2014.880384 (дата звернення 20.05.2026).

47. Igor H. Ansoff. Strategic Management. 1979. URL: https://gtmarket.ru/library/basis/4155/4158 (дата звернення 20.05.2026).

48. Заячук М. Д. Тіміш Р. Я. Сучасний стан виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Всеукраїнський онлайн-семінар «Професор Юрій Полянський: від Поділля до засніжених Анд». 2022. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26306/1/Zaiachuk_Timish.pdf. (дата звернення 20.05.2026).

49. Косович Б. І. Екологізація як напрям інноваційного розвитку підприємництва. Підприємництво та інновації. № 17. С. 60-65. 2021. URL: http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/425/412 (дата звернення 20.05.2026).

50. Желібо Є. П., Гацька Л. П., Мурована Т. О. Перспективи розвитку екологічного підприємництва в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7692 (дата звернення: 20.05.2026).

51. Ковальов А. І. Управління реструктуризацією підприємства / Анатолій Іванович Ковальов. Київ: АВРИО. 2006. 368 с.

52. Дорощук Г. А. Управління організаційним розвитком: теоретичні та концептуальні основи. Під ред. С.К. Харічкова. Одеса. Бондаренко М.О. 2016. 196 с.

53. Монастирський Г. Л. Інституційні засади і маркетингові імперативи сталого розвитку. Тернопіль. Економічна думка ЗУНУ. 2020. 340 с.

54. Green Startups And Innovation. Meegle. 03.12.2024. URL: https://www.meegle.com/en_us/topics/entrepreneurship/green-startups-and-innovation (дата звернення: 20.05.2026).

55. Environmental Entrepreneurship: Pioneering Sustainable Business Solutions. Page One Formula. 26.01.2024. URL: https://pageoneformula.com/environmental-entrepreneurship-pioneering-sustainable-business-solutions/ (дата звернення: 20.05.2026).

56. Harris B. What is environmental entrepreneurship? You can leverage it. LinkedIn. Finding Captain Planet. 24.08.2024. URL: https://www.linkedin.com/pulse/what-environmental-entrepreneurship-you-can-leverage-harris-bokhari-sxd4f/ (дата звернення: 20.05.2026).

57. 19 Sustainability Practices to Foster a More Sustainable Business. VLS Environmental Solutions, LLC. URL: https://www.vlses.com/stay-in-the-know/newsroom/fostering-more-sustainable-business/ (дата звернення: 20.05.2026).

58. Sara Moggi, Paul Pierce, Nicole Bernardi. From sustainability to thrivability: A novel framework for entrepreneurial ecosystems. International Entrepreneurship and Management Journal. Volume 18. 2022. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s11365-021-00787-x (дата звернення: 20.05.2026).

59. Adewole Olukorede. Stakeholder engagement and participation in environmental contexts, social responsibility and society based on a study conducted in Rome, Italy. Journal of Sustainable Business volume 10. № 7. 2025. 25.04.2025. URL: https://jcsr.springeropen.com/articles/10.1186/s40991-025-00111-8 (дата звернення: 20.05.2026).

60. Sustainability and SMEs: Challenges and How to Mitigate Them. DLRC Regulatory Consultancy. 26.03.2024. URL: https://www.dlrcgroup.com/sustainability-and-smes-challenges-and-how-to-mitigate-them/ (дата звернення: 20.05.2026).

61. Yadav U.S., Ghosal I., Pareek A. et al. Impact of entrepreneurial orientation and ESG on environmental performance: moderating impact of digital transformation and technological innovation as a mediating construct using Sobel test. Journal of Innovation and Entrepreneurship 13. № 86. 2024. URL: https://doi.org/10.1186/s13731-024-00443-y (дата звернення: 20.05.2026).

62. Hamed Vares, Mohammad Kargar Shouraki, Naji Yazdi. Sustainable Entrepreneurship in the Age of Digital Transformation. Journal of Management and Sustainability. Vol. 14. No. 2. 2024. URL: https://ccsenet.org/journal/index.php/jms/article/download/0/0/51004/55318 (дата звернення: 20.05.2026).

63. Patrick Gregori, Patrick Holzmann, David B. Audretsch. Sustainable entrepreneurship on digital platforms and the enactment of digital connectivity through business models. Business Strategy and the Environment: Volume 33, Issue 2. 05.02.2024.

URL: https://onlinelibrary.wiley.com/toc/10990836/2024/33/2 (дата звернення: 20.05.2026).

64. Hephzibah Beula John, Mini Agrawal, Priyanka Nema, Arif Hasan, Isha Kaur Rakhra, Abhilasha Singh. Green growth: a bibliometric analysis of digital innovation and Sustainable Development Goals (SDGs). Journal of Innovation and Entrepreneurship, volume 14. № 15. 2025. URL: https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-025-00473-0 (дата звернення: 20.05.2026).

65. Zhi Zhang, Ziqi Ding, Yuewen Geng, Liting Pan, Cang Wang. The impact of digital economy on environmental quality: Evidence from China. Frontiers Media S.A.. 17.03.2023. URL: https://www.frontiersin.org/journals/environmental-science/articles/10.3389/fenvs.2023.1120953/full (дата звернення: 20.05.2026).

66. Yang Shen, Zhihong Yang, Xiuwu Zhang. Impact of digital technology on carbon emissions: Evidence from Chinese cities. Frontiers Media S.A. 24.04.2023. URL: https://www.frontiersin.org/journals/ecology-and-evolution/articles/10.3389/fevo.2023.1166376/full (дата звернення: 20.05.2026).

67. Sustainable Digitalization. UN Environment Programme. 08.09.2025. URL: https://www.unep.org/topics/digital-transformations/sustainable-digitalization (дата звернення: 20.05.2026).

68. Meyer N., Ben Said F., Alkathiri N.A. et al. A scientometric analysis of entrepreneurial and the digital economy scholarship: state of the art and an agenda for future research. Journal of Innovation and Entrepreneurship volume 12. № 70. 2023. URL: https://doi.org/10.1186/s13731-023-00340-w (дата звернення: 20.05.2026).

69. Guillaume Duvernay. Top digital tools used by efficient sustainability teams. Plan A. 02.05.2025. URL: https://plana.earth/academy/tools-sustainability-teams (дата звернення: 20.05.2026).

70. Sophie Ross. Connecting for Good: How the Internet of Things (IoT) is Paving the Way to a More Sustainable World. Indicium Dynamics. 11.08.2023. URL: https://www.indicium.cloud/post/connecting-for-good-how-the-internet-of-things-iot-is-paving-the-way-to-a-more-sustainable-world (дата звернення: 20.05.2026).

71. Keren Chen, Shenghan Zhao, Gaozhe Jiang, Yafeng He, Hui Li. The green innovation effect of the digital economy. International Review of Economics and Finance Volume 99. 2025.. URL:

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1059056025001339?via%3Dihub (дата звернення: 20.05.2026).

72. Sudirman I. D., Astuty E., Aryanto R. Enhancing Digital Technology Adoption in SMEs Through Sustainable Resilience Strategy: Examining the Role of Entrepreneurial Orientation and Competencies. Journal of Small Business Strategy. 2025. 35(1), 97-114. URL: https://doi.org/10.53703/001c.124907 (дата звернення: 20.05.2026).

73. Купалова Г., Демченко К. Необхідність та передумови екологічної модернізації виробництва суб'єктів підприємництва. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2023. № 2 (223). С. 84-92. https://doi.org/10.17721/1728-2667.2023/223-2/11 (дата звернення: 20.05.2026).

74. Горбань С. Біленко О. Бізнес-екосистеми в Україні: стан та перспективи розвитку. Соціальний розвиток: економічні та правові проблеми. №4. 2025. URL: https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.15 (дата звернення: 20.05.2026).

75. Навколишнє середовище. Відбудуйте Україну кращою. Build Ukraine Back Better. URL: https://buildukrainebackbetter.org/publications (дата звернення: 20.05.2026)

76. Свистун В. І. Екологічне підприємництво як запорука сталого розвитку сучасної екосистеми. Журнал стратегічних економічних досліджень. №3. 2024. 117-124. URL: https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.3.12 (дата звернення: 20.05.2026).

77. Скопенко Н., Сагайдак Ю. Особливості розвитку екологічного підприємництва в Україні. Вісник наукових праць. Економіка та соціологія. Том 6. No 2. 2013. Авторське право. URL: https://www.economics-sociology.eu/?221,en_specific-features-of-development-of-ecological-entrepreneurship-in-ukraine (дата звернення: 20.05.2026).

78. Матвеєв М. Е., Мурин Р. В. Ефективність правового механізму здійснення екологічного підприємництва в Україні в контексті інтеграції до глобальних екологічних ініціатив. Ефективність державного управління. 2024. №3(80/81), 120-127. URL: https://doi.org/10.36930/508016 (дата звернення: 20.05.2026).

79. SHADES OF GREEN: INVESTING IN UKRAINE'S RECOVERY. Briefing paper of the event. 01.11.2023. URL: https://wwfcee.org/pdf_collections/39/Shades%20of%20green%20investing%20in%20Ukraine%E2%80%99s%20recovery_new.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

80. Unbreakable Defenses: Lessons from Ukraine on Building Business Resilience During Wartime. Deloitte. 23.10.2023. URL:

https://www.deloitte.com/ce/en/services/consulting-risk/perspectives/lessons-from-ukraine-on-building-business-resilience-during-wartime.html (дата звернення: 20.05.2026).

81. Іванова Н. Особливості впровадження проекологічної поведінки в українських компаніях під час війни. Revista Galega de Economía. 2025. №34(2). URL: https://doi.org/10.15304/rge.34.2.10602 (дата звернення: 20.05.2026).

82. How Ukrainian business is rethinking sustainability — the case of EVA. TERWIN. 07.08.2025. URL: https://terwin.com.ua/en/how-ukrainian-business-is-rethinking-sustainability-%E2%80%94-the-case-of-eva.html (дата звернення: 20.05.2026).

83. Josh Matthews. Ukrainian businesses at COP29 prove the positive outcomes of sustainability. HFS Research. 02.12.2024. URL: https://www.hfsresearch.com/research/ukrainian-cop29-prove-sustainability/ (дата звернення: 20.05.2026).

84. Велика А. Єврокомісія затвердила схему підтримки виробництва водню. Ecopolitic. 19.12.2024. URL: https://ecopolitic.com.ua/news/evrokomissiya-odobrila-shemu-podderzhki-proizvodstva-vozobnovlyaemogo-vodoroda-na-e3-mlrd/ (дата звернення: 20.05.2026).

85. Elementum Energy придбала й розвиватиме проєкт 200 МВт на заході України – ТОП-менеджер. ЕНЕРГОРЕФОРМА. 12.12.2024. URL: https://reform.energy/news/elementum-energy-pridbala-y-rozvivatime-proekt-200-mvt-na-zakhodi-ukraini-top-menedzher-23132 (дата звернення: 20.05.2026).

86. Європейський рейтинг стартап-екосистем: Україна в першій четвірці. Visit Ukraine today. URL: https://visitukraine.today/ru/blog/5705/european-ranking-of-startup-ecosystems-ukraine-is-among-the-four-leaders?srsltid=AfmBOooHO-HO4UFMunjkFsWT1E8BQZKmfgJyQkxz_yFj33m91xTdjiFt (дата звернення: 20.05.2026).

87. The Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine: Challenges and Opportunities. Kyiv, Ukraine and Washington. Pact. 2018. URL: https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_eng.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

88. BUSINESS AND ENTREPRENEURS: Transnational Networks and Civic Goals on the Frontlines of the Russo-Ukraine War. Conflict & Civicness Research Group. 25.03.2024. URL: https://peacerep.org/wp-content/uploads/2024/04/Business-Entrepreneurs-

Transnational-Networks-and-Civic-Goals-on-the-Frontlines-of-the-Russo-Ukraine-War.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

89. Тарасенко І., Круглов В., Степаненко Т., Мороз Г., Лебедченко В. Державно-приватне партнерство в управлінні природними ресурсами як основа реалізації доктрини еколого-економічної безпеки розвитку України. Журнал права та сталого розвитку. 2023. № 11(3), с. 819. https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i3.819 (дата звернення: 20.05.2026).

90. Kropelnytska S., Yekimov S., Aleksandrovych O. Barriers and opportunities for entrepreneurship development in Ukraine: towards a sustainable and resilient economic future. Journal of Vasyl Stefanyk. Precarpathian National University. 2025. Vol. 12. No 2. P. 116-130. 03.07.2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/393356705_BARRIERS_AND_OPPORTUNITIES_FOR_ENTREPRENEURSHIP_DEVELOPMENT_IN_UKRAINE_TOWARDS_A_SUSTAINABLE_AND_RESILIENT_ECONOMIC_FUTURE (дата звернення: 20.05.2026).

91. Building Bridges across the startup ecosystems of Berlin and Kyiv. Ecosystem Connectors | Berlin Kyiv. 05.10.2025. URL: https://enpact.org/ecosystem-connectors-berlin-kyiv/ (дата звернення: 20.05.2026).

92. Action plan – Kyiv, Ukraine, 2025-2026. Open Government Partnership. 04.03.2025. URL: https://www.opengovpartnership.org/documents/action-plan-kyiv-ukraine-2025-2026/ (дата звернення: 20.05.2026).

93. Національна екологічна політика. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 2023. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/ (дата звернення: 20.05.2026).

94. Концепція екологічної освіти в Україні. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text (дата звернення: 20.05.2026).

95. Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

96. Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2014.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

97. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

98. Концепція запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80?find=1&text=20%25#w1_1 (дата звернення: 20.05.2026).

99. Конституція України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

100. ЗАКОН УКРАЇНИ Про охорону навколишнього природного середовища. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

101. ЗАКОН УКРАЇНИ Про природно-заповідний фонд України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

102. ЗАКОН УКРАЇНИ Про охорону атмосферного повітря. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

103. ЗАКОН УКРАЇНИ Про рослинний світ. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

104. ЗАКОН УКРАЇНИ Про мисливське господарство та полювання. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

105. ЗАКОН УКРАЇНИ Про тваринний світ. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

106. ЗАКОН УКРАЇНИ Про Червону книгу України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

107. ЗАКОН УКРАЇНИ Про рибу, інші водні живі ресурси та харчові продукції з них / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

108. ЗАКОН УКРАЇНИ. Про землеустрій. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

109. ЗАКОН УКРАЇНИ Про охорону земель. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

110. ЗАКОН УКРАЇНИ Про екологічну мережу України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

111. ЗАКОН УКРАЇНИ Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

112. ЗАКОН УКРАЇНИ Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-VI#Text (дата звернення: 20.05.2026).

113. Про регулювання містобудівної діяльності. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 20.05.2026).

114. ЗАКОН УКРАЇНИ. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text (дата звернення: 20.05.2026).

115. ЗАКОН УКРАЇНИ Про оцінку впливу на довкілля. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

116. ЗАКОН УКРАЇНИ Про стратегічну екологічну оцінку. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

117. ЗАКОН УКРАЇНИ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

118. ЗАКОН УКРАЇНИ Про управління відходами. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

119. ЗАКОН УКРАЇНИ. Про основні засади державної кліматичної політики. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

120. Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2009-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

121. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

122. Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

123. Стратегія забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України.

Законодавство України. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

124. Морська природоохоронна стратегія України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

125. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

126. ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ. Міністерство економіки України. 2023. URL: https://recovery.gov.ua/ (дата звернення: 20.05.2026).

127. Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

128. Стратегія реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на період до 2029 року. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

129. Указ Президента України. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни.Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text (дата звернення: 20.05.2026).

130. Дудко В. Український фонд стартапів перезапускає грантову програму для «цивільних» проєктів на $25 000-50 000. Два роки вона була заморожена. Forbes Ukraine. 26.02.2024. URL: https://forbes.ua/news/ukrainskiy-fond-startapiv-perezapuskae-grantovu-programu-dlya-tsivilnikh-proektiv-na-25-000-50-000-dva-roki-vona-bula-zamorozhena-cherez-viynu-26022024-19470 (дата звернення: 20.05.2026).

131. «Зелене» відновлення України: Уряд формує єдині правила для держави, бізнесу й інвесторів. Дія.Бізнес. 01.07.2025. URL:

https://business.diia.gov.ua/news/zelene-vidnovlennia-ukrainy-iedyni-pravyla-dlia-derzhavy-biznesu-i-investoriv (дата звернення: 20.05.2026).

132. Вовк Р. До 2030 року Україна планує залучити понад $2 млрд інвестицій у критично важливі матеріали та «зелені» технології. Finway. 15.07.2025. URL: https://finway.com.ua/ru/ukrayna-planyruet-pryvlech-bolee-mlrd/ (дата звернення: 20.05.2026).

133. Organic Food Market Size, Share, Trends, Analysis, and Forecast 2025-2034 | Global Industry Growth, Competitive Landscape, Opportunities, and Challenges. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5800805/organic-food-market-size-share-trends#cat-pos-4 (дата звернення: 20.05.2026).

134. Biofuels - Global Strategic Business Report. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/2255363/biofuels_global_strategic_business_report#cat-pos-5 (дата звернення: 20.05.2026).

135. Sustainable Aviation Fuel Grand Challenge. U.S. Department of Energy (DOE). URL: https://www.energy.gov/eere/bioenergy/sustainable-aviation-fuel-grand-challenge (дата звернення: 20.05.2026).

136. Green Technology & Sustainability Market by Offering (Carbon Accounting Software, ESG Reporting Tools, Compliance & Risk Management Tools), Application (Sustainable Supply Chain & Logistics, Energy & Emission Reduction) - Global Forecast to 2030. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5229397/green-technology-and-sustainability-market-by#src-pos-5 (дата звернення: 20.05.2026).

137. Scrubber Systems - Global Strategic Business Report. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/4806043/scrubber-systems-global-strategic-business#tag-pos-3 (дата звернення: 20.05.2026).

138. Air Quality Control Systems - Global Strategic Business Report. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/4804473/air-quality-control-systems-global-strategic#rela2-5978901 (дата звернення: 20.05.2026).

139. Environmental Testing - Global Strategic Business Report. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/1946763/environmental_testing_global_strategic#tag-pos-4 (дата звернення: 20.05.2026).

140. Environment, Health & Safety Market - Global Forecast 2025-2032. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/report/environmental-health-and-safety#rela0-5899504 (дата звернення: 20.05.2026).

141. Environmental Remediation - Global Strategic Business Report. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5302688/environmental-remediation-global-strategic#src-pos-7 (дата звернення: 20.05.2026).

142. Fiscal Year 2024 Accomplishments of the Superfund Program. U.S. Environmental Protection Agency. URL: https://www.epa.gov/superfund (дата звернення: 20.05.2026).

143. Waste Management - Global Strategic Business Report. Research and Markets. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5141182/waste-management-global-strategic-business#cat-pos-2 (дата звернення: 20.05.2026).

144. Стойко С. М. Біосфера як глобальна екосистема та вплив техносфери на її баланс. *Вісник НАН України*. № 9. 2020. URL: https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2020/10/201001130732293-1732.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

145. Топчієв О. Г. Сич В. А. Географічні імперативи - базові постулати географії. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки* 27(2(41). 2022. URL: http://visgeo.onu.edu.ua/article/view/268757 (дата звернення: 20.05.2026).

146. Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Chemicals Strategy for Sustainability. Towards a Toxic-Free Environment. *European Commission*. 2020. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/chemicals-strategy_en (дата звернення: 20.05.2026).

147. Ступінь гармонізації національної нормативно-правової бази з європейською. *ДП «Черкаський НДІТЕХІМ».* 2023. URL: http://www.reach.ck.ua/national-harmonization.html (дата звернення: 07.10.2025).

148. Walter Leal Filho, Joao Henrique Paulino Pires Eustachio, Mariia Fedoruk, Tetiana Lisovska. War in Ukraine: an overview of environmental impacts and consequences for human health. Frontiers Media S.A.. URL: https://doi.org/10.3389/fsrma.2024.1423444 (дата звернення: 20.05.2026).

149. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту

України. Законодавство України. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-IX#Text (дата звернення: 20.05.2026).

150. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією». Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 2022. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1474311 (дата звернення: 20.05.2026).

151. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про охорону земель». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

152. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

153. НАКАЗ «Про затвердження Змін до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства» від 04.11.2020 № 241. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

154. Майже там: як Україна виконує свої екологічні зобов'язання в рамках Угоди про асоціацію. VoxUkraine. 01.05.2025. URL: https://voxukraine.org/en/lmost-there-how-ukraine-is-meeting-its-environmental-commitments-under-the-association-agreement (дата звернення: 20.05.2026).

155. Ukraine Country Environmental Analysis. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. 2016. URL: https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/d499b634-3c9e-5fe7-8ffe-d0f3fca32b46/content (дата звернення: 20.05.2026).

156. Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер. IAC Консультант. Інформаційно-аналітична система по законодавству України. 1992. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=00AXP931ED (дата звернення: 20.05.2026).

157. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики. . Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України.

Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 20.05.2026).

158. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.05.2026).

159. Морська природоохоронна стратегія України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

160. РОЗПОРЯДЖЕННЯ «Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року» від 09 грудня 2022 р. № 1134-р. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

161. ЗАКОН УКРАЇНИ. «Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/801-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

162. Протокол про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_030#Text (дата звернення: 07.10.2025).

163. РІШЕННЯ III/1 «Поправка до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l58#Text (дата звернення: 20.05.2026).

164. The Intergovernmental Panel on Climate Change. The Intergovernmental Panel on Climate Change. 2023. URL: https://www.ipcc.ch/ (дата звернення: 20.05.2026).

165. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство

України. 1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_223#Text (дата звернення: 20.05.2026).

166. Directive (EU) 2024/2881 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on ambient air quality and cleaner air for Europe (recast). European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202402881&pk_campaign=todays_OJ&pk_source=EUR-Lex&pk_medium=X&pk_content=Environmnent&pk_keyword=Directive (дата звернення: 20.05.2026).

167. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.05.2026).

168. Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC (Text with EEA relevance). European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2284/oj/eng (дата звернення: 20.05.2026).

169. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про охорону атмосферного повітря». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

170. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2393-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

171. НАКАЗ «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів» № 389 від 20.07.2009. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text (дата звернення: 20.05.2026).

172. Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забруднення хімічними та біологічними речовинами). Верховна Рада України.

Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0201282-97#Text (дата звернення: 20.05.2026).

173. According to global climate predictions, temperatures will remain at or near record levels in the next five years. World Meteorological Organization. 28.05.2025. URL: https://wmo.int/ru/news/media-centre/soglasno-predskazaniyam-globalnogo-klimata-v-blizhayshie-pyat-let-temperatura-ostanetsya-na (дата звернення: 20.05.2026).

174. The Intergovernmental Panel on Climate Change. The Intergovernmental Panel on Climate Change. 2023. URL: https://www.ipcc.ch/ (дата звернення: 20.05.2026).

175. Community Platform. World Meteorological Organization. 2023. URL: https://community.wmo.int/en/activity-areas/community-platform (дата звернення: 20.05.2026).

176. The Global Environment Facility. GEF. 2023. URL: https://www.thegef.org/who-we-are (дата звернення: 20.05.2026).

177. Рєпін К.С. Екологічна політика України: імперативи, принципи, критерії. Development Service Industry Management. 2024. (1), 159-165. URL: https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/article/view/100 (дата звернення: 20.05.2026).

178. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

179. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1430-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

180. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://www.niss.gov.ua/ (дата звернення: 20.05.2026).

181. Nuno Oliveira. The environmental scenario in the post-Soviet region: reflections on challenges to justice and sustainability. Global Campus of Human Rights. URL: https://www.gchumanrights.org/preparedness/the-environmental-scenario-in-the-post-soviet-region-reflections-on-challenges-to-justice-and-sustainability/ (дата звернення: 20.05.2026).

182. War has Ukrainian environmentalists working overtime. Bellona. 12.05.2024. URL: https://bellona.org/news/ukraine/2024-05-war-has-ukrainian-environmentalists-working-overtime (дата звернення: 20.05.2026).

183. NATURA 2000 - STANDARD DATA FORM. Przywidz. 2022. URL: https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=PLH220025 (дата звернення: 20.05.2026).

184. Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природних оселищ та дикої фауни і флори. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_004-92#Text (дата звернення: 20.05.2026).

185. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року про збереження диких птахів. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-09#Text (дата звернення: 20.05.2026).

186. Картування зобов'язань у сфері довкілля та зміни клімату: підготовка до вступу в ЄС. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2023. URL: https://rac.org.ua/vstup-do-yes-uk/acquis-yes/kartuvannya-zobovyazan-u-sferi-dovkillya-ta-zminy-klimatu-pidgotovka-do-vstupu-v-yes/ (дата звернення: 20.05.2026).

187. State of the World's Trees. Botanic Gardens Conservation International. 2023. URL: https://www.bgci.org/resources/bgci-tools-and-resources/state-of-the-worlds-trees/ (дата звернення: 20.05.2026).

188. Managing forest resources sustainably. United Nations Economic Commission for Europe. 2023 URL: https://unece.org/managing-forest-resources-sustainably (дата звернення: 20.05.2026).

189. LIVING PLANET REPORT 2022. World Wide Fund For Nature. 2022. UR: https://livingplanet.panda.org/en-US/ (дата звернення: 20.05.2026).

190. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

191. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. UNDP Ukraine. 11.05.2018. URL:

https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyy-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku (дата звернення: 20.05.2026).

192. Times of crisis, times of change, science for accelerating transformations to sustainable development. United Nations. 2023. URL: https://sdgs.un.org/sites/default/files/2023-09/FINAL%20GSDR%202023-Digital%20-110923_1.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

193. Екологічна політика України: цілі, напрями та інструменти реалізації. ЕкоПолітика. 2023. URL: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-cili-napryami-ta-instrumenti-realizacii/ (дата звернення: 20.05.2026).

194. Цивільний кодекс України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

195. Кримінальний кодекс України. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BA#w1_1 (дата звернення: 20.05.2026).

196. Peter Bohm, Clifford S. Russell. Handbook of natural resources and energy economics. Comparative analysis of alternative policy instruments. Elsevier Publishers. 1985. URL: https://doi.org/10.1016/S1573-4439(85)80013-0 (дата звернення: 20.05.2026).

197. Maureen L. Cropper, Wallace E. Oates. Environmental Economics: A Survey. Journal of Economic Literature 30(2). 1992. URL: https://www.researchgate.net/publication/4981374_Environmental_Economics_A_Survey (дата звернення: 20.05.2026).

198. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA#w1_1 (дата звернення: 20.05.2026).

199. Natalia Horbal, Yulia Makarova. Eco-innovations for sustainable development of Ukrainian enterprises. *Economics, Entrepreneurship, Management.* 2023. Vol. 10, No. 1.

URL: https://eem.com.ua/en/journals/tom-10-1-2023/yeko-innovatsiyi-dlya-stalogo-rozvitku-ukrayinskikh-pidpriyemstv (дата звернення: 20.05.2026).

200. Ukraine: The science of recovery. *Technopolis Group*. 2025. URL: https://technopolis-group.com/ukraine-the-science-of-recovery/ (дата звернення: 20.05.2026).

201. Горбань С., Біленко О. Бізнес-екосистеми в Україні: стан та перспективи розвитку. *Соціальний розвиток: економічні та правові проблеми*. №4. 2025. https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.15 (дата звернення: 20.05.2026).

202. Волков В. Як мікрогранти допомагають бізнесу вистояти під час війни. Вокс Україна. 02.09.2025. URL: https://voxukraine.org/en/how-microgrants-help-businesses-endure-the-war (дата звернення: 20.05.2026).

203. BDO in Ukraine on Entrepreneurship in Times of War: Business Opening and Closure Trends in Ukraine. *U.S.-Ukraine Business Council*. 29.09.2025. URL: https://usubc.org/bdo-in-ukraine-on-entrepreneurship-in-times-of-war-business-opening-and-closure-trends-in-ukraine/ (дата звернення: 20.05.2026).

204. Зелені інновації України: від екологічного виклику до нових економічних можливостей. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. 03.04.2025. URL: https://mepr.gov.ua/zeleni-innovatsiyi-ukrayiny-vid-ekologichnogo-vyklyku-do-novyh-ekonomichnyh-mozhlyvostej/ (дата звернення: 20.05.2026).

205. Three key insights we learned about cleantech in 2023. *Greencubator*. URL: https://greencubator.info/en/key-insights-about-ukrainian-cleantech-in-2023/ (дата звернення: 20.05.2026).

206. Kovalchuk S., Perevozova I., Abdullaieva A., Tanasiichuk A., Zhuk I., Vyshniuk S., Garmatiuk O. Marketing Mechanism for the Adaptation of Ukrainian Enterprises to Wartime Conditions Amid Geopolitical and Economic Challenges. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. №14(2). 241. URL: https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p241 (дата звернення: 20.05.2026)

207. Глобальний моніторинг підприємництва в Україні 2023/2024. *Zenodo*. 14.03.2024. URL: https://zenodo.org/records/14234661 (дата звернення: 20.05.2026).

208. Thirtieth anniversary of the EU Single Market – Citizens' view - Qualitative study. *Eurobarometer*. 02.09.2024. URL: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/search/ecology (дата звернення: 20.05.2026).

209. Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. *Верховна Рада України*. 14.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 20.05.2026)

210. Проєкт EU4Climate. UNDP Ukraine. 14.10.2025. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/proyekt-eu4climate (дата звернення: 20.05.2026).

211. Zero waste cities in ukraine. *European commission*. 14.10.2025. URL: https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/LIFE23-PRE-UA-LIFE-ZWC-UKRAINE-101148232/zero-waste-cities-in-ukraine (дата звернення: 20.05.2026).

212. Адвокація справедливої, зеленої, демократичної України. *Молодіжна кліматична ініціатива «Розвій»*. 14.10.2025. URL: https://www.rozviy.org/ (дата звернення: 20.05.2026).

213. Extensive Multidisciplinary Coverage. *EBSCO Information Services*. 14.10.2025. URL: https://about.ebsco.com/products/research-databases/greenfile (дата звернення: 20.05.2026).

214. Про Єдину екологічну платформу «ЕкоСистема». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.05.2026).

215. Зелене повоєнне відновлення України. *Ecoaction*. 14.10.2025. URL: https://ecoaction.org.ua/diyalnist/vidnovlennia (дата звернення: 20.05.2026).

216. Maryna Nading. Since Russia's full-scale invasion in 2022, Ukrainians have been gathering to support the war effort by creating camouflage nets for fighters on the frontlines. *An editorially independent anthropology magazine of the Wenner-Gren Foundation, University of Chicago Press*. 08.10.2025. URL: https://www.sapiens.org/culture/ukraine-war-volunteers-weaving-camouflage-frontlines/ (дата звернення: 20.05.2026).

217. Fred Pearce. Ukraine Rewilding: Will Nature Be Allowed to Revive When War Ends? *Yale Environment* 360. 21.10.2024. URL: https://e360.yale.edu/features/ukraine-war-wilding (дата звернення: 20.05.2026).

218. Environmental Briefing on the Conflict in Ukraine: Nature. Conflict and Environment Observatory. 01.01.2024. URL: https://ceobs.org/ukraine-conflict-environmental-briefing-nature/ (дата звернення: 20.05.2026).

219. Mariia Levchenko. From silent victim to bridgebuilder: The potential of environmental peacebuilding in Ukraine. *Berghof Foundation*. 11.03.2024. URL:

https://berghof-foundation.org/news/environmental-peacebuilding-in-ukraine (дата звернення: 20.05.2026).

220. Projects. Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Fund (E5P). *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit*. URL: https://iki-ukraine.org/projects/ (дата звернення: 20.05.2026).

221. Green reconstruction of Ukrainian communities: 10 projects supported by Ecoaction. *Ecoaction*. URL: https://en.ecoaction.org.ua/green-reconstruction-of-ukrainian-communities.html (дата звернення: 20.05.2026).

222. Cooperation for Ukraine's Climate and Biodiversity Future. *International Climate Initiative*. URL: https://www.international-climate-initiative.com/en/iki-media/news/cooperation-for-ukraines-climate-and-biodiversity-future/ (дата звернення: 20.05.2026).

223. ЗАКОН УКРАЇНИ Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

224. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.05.2026).

225. Кількість органічних операторів 2016-2024. *OrganicInfo.ua*. URL: https://organicinfo.ua/infographics/organic-operators-2016-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

226. 226. Органічний ринок України 2024: виклики та тенденції. *OrganicInfo.ua*. 23.09.2025. URL: https://organicinfo.ua/news/organic-domestic-market-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

227. Продажі органічної продукції за 2018-2024: внутрішній ринок. *Organicinfo.ua*. URL: https://organicinfo.ua/infographics/domestic-market-2018-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

228. В Україні на 26% скоротилася кількість земель, зайнятих під органічне виробництво. *SuperAgronom.com*. 30.09.2025. URL: Землі під органічним виробництвом в Україні скоротилися на 26% — SuperAgronom.com (дата звернення: 20.05.2026)

229. Площі під органічним виробництвом 2016-2024. *Organicinfo.ua*/. URL: https://organicinfo.ua/infographics/organic-land-2016-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

230. Organic Foods and Beverages - Global Strategic Business Report. *Research and Markets.* 01.10.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/344081/organic_foods_and_beverages_global_strategic#rela0-5868127 (дата звернення: 20.05.2026).

231. Світовий органічний ринок 2025: динаміка та тренди. *OrganicInfo.ua.* 13.02.2025. URL: https://organicinfo.ua/news/organic-world-market-2025/ (дата звернення: 20.05.2026).

232. Organic Fertilizers - Global Strategic Business Report. *Research and Markets.* 01.10.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5304230/organic-fertilizers-global-strategic-business#rela2-4968730 (дата звернення: 20.05.2026).

233. Organic Textile Market Report: Trends, Forecast and Competitive Analysis to 2031- Product Image New Organic Textile Market Report: Trends, Forecast and Competitive Analysis to 2031. *Research and Markets*. 01.09.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/6174002/organic-textile-market-report-trends-forecast#relc3-6166296 (дата звернення: 20.05.2026).

234. Natural and Organic Cosmetics - Global Strategic Business Report. *Research and Markets.* 01.10.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5302375/natural-and-organic-cosmetics-global-strategic#tag-pos-2 (дата звернення: 20.05.2026).

235. Organic Dyes - Global Strategic Business Report. *Research and Markets*. 01.10.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/6105960/organic-dyes-global-strategic-business-report#src-pos-20 (дата звернення: 20.05.2026).

236. Organic Laundry Detergents - Global Strategic Business Report. *Research and Markets.* 01.10.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/6105965/organic-laundry-detergents-global-strategic#src-pos-1 (дата звернення: 20.05.2026).

237. На Європейському органічному конгресі було представлено кілька сценаріїв розвитку галузі. *AgroPortal.* 02.07.2025. URL: https://agroportal.ua/ru/news/mir/na-yevropeyskomu-organichnomu-kongresi-predstavili-kilka-scenarijiv-rozvitku-galuzi (дата звернення: 20.05.2026).

238. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. *Верховна Рада України.* URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80?find=1&text=%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96#w1_1 (дата звернення: 20.05.2026).

239. Farm to Fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. *European Commission*. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en (дата звернення: 20.05.2026).

240. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives. *European Union*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0380 (дата звернення: 20.05.2026).

241. Кінзерська О., Гарафонова О., Кравчик Ю., Іванько А., Приступа А. Упровадження фінансової стратегії сталого еколого-економічного розвитку в агропромисловому секторі. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2021. 4(39). 578-586. URL: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i39.241757 (дата звернення: 20.05.2026).

242. Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення. За ред. М. А. Хвесика. К. *ДУ ІЕПСР НАН України*. 2021. 148 с. URL: https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/12/220120141057192-1767.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

243. Renewable capacity statistics 2025. *International Renewable Energy Agency*. 01.03.2025. URL: https://www.irena.org/Publications/2025/Mar/Renewable-capacity-statistics-2025 (дата звернення: 20.05.2026).

244. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів. *Верховна Рада України.* 27.12.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

245. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Верховна Рада України.* 18.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.05.2026).

246. EWC codes | List Of Waste | European Waste Codes. *Pure Planet Recycling Limited*. 2024. URL: https://www.pureplanetrecycling.co.uk/list-of-waste/ (дата звернення: 20.05.2026).

247. Електронні сервіси. *Національна онлайн-платформа ЕкоСистема*. 2024. URL: https://eco.gov.ua/ (дата звернення: 20.05.2026).

248. Туризм в Україні відновлюється: у 2024 році зібрали рекордні 273 мільйони гривень. Borg.expert. 20.02.2025. URL: https://borgexpert.com/news/turyzm-v-ukraini-vidnovliuietsia-u-2024-rotsi-zibraly-rekordni-273-miljony-hryven#google_vignette (дата звернення: 20.05.2026).

249. Туристична галузь України у 2025: податкові надходження вже перевищили довоєнний рівень. VISIT Ukraine. 30.06.2025. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/6437/ukraines-tourism-industry-in-2025-tax-revenues-have-already-exceeded-pre-war-levels (дата звернення: 20.05.2026).

250. The green transition of tourism. *European Commission*. 2024. URL: https://transport.ec.europa.eu/tourism/transition-eu-tourism/green-transition-tourism_en (дата звернення: 20.05.2026).

251. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. *Верховна Рада України.* 16.03.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

252. Global Risks Report 2024. *World Economic Forum*. 2024. URL: https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/digest/ (дата звернення: 25.10.2025)

253. 2024 GLOBAL RISK MAP EXECUTIVE SUMMARY. *Global Guardian*. 2023. URL: https://www.globalguardian.com/global-digest/2024-risk-map-summary?hsCtaTracking=8cdb8e8a-96e7-4ef4-9ba4-456bcb569a0b%7Cdb6d40ed-b406-4ccf-bda7-3957359c0a45 (дата звернення: 20.05.2026).

254. Імпорт органічної агропродовольчої продукції до ЄС. Ключові досягнення 2024 року. *Європейська Комісія. Аналітичний огляд.* 01.05.2025. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2025/07/EU_agri-market-brief-organic-imports_en_2024_UA.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

255. Україна повертає провідні позиції на органічному ринку ЄС. *AgroStory*. 03.06.2025. URL: https://agrostory.com/uk/info-centr/trading/ukrayina-povertaye-providni-pozycziyi-na-organichnomu-rynku-yes/ (дата звернення: 20.05.2026).

256. Органічний внутрішній ринок України у 2024 році: що купують українці. *OrganicInfo.ua*. URL: https://organicinfo.ua/news/domestic-market-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

257. Органічне виробництво в Україні. *Activitis.* URL: https://weagro.ua/blog/organichne-vyrobnycztvo-v-ukrayini/ (дата звернення: 20.05.2026).

258. Площі під органічним виробництвом 2016-2024. *OrganicInfo.ua.* URL: https://organicinfo.ua/infographics/organic-land-2016-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

259. Органічний ринок України 2024: виклики та тенденції. *OrganicInfo.ua.* 23.09.2025. URL: https://organicinfo.ua/news/organic-domestic-market-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

260. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Потенціал еко-підприємництва України на ринку органічного виробництва ЄС. *Економіка та підприємництво*. КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. Київ. 2022. Вип. 49. С. 110-123. URL: https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/38606 (дата звернення: 20.05.2026).

261. Валінкевич, Н., Коценко, М., Полчанов, А., Русак, О., та Паламарчук, Т. Концептуальна основа формування конкурентного потенціалу виробництва органічних продуктів. Сільськогосподарська та ресурсна економіка: Міжнародний науковий електронний журнал. 2025. 11(4), 153–195. https://doi.org/10.51599/are.2025.11.04.06 (дата звернення: 20.05.2026).

262. ORGANIC'24: ТОП-10 найвпізнаваніших органічних брендів України. *BrandStory*. URL: https://brandstory.com.ua/rejtingi/organic-24-top-10-najvpiznavanisih-organicnih-brendiv-ukraini (дата звернення: 20.05.2026).

263. Рєпін К.С. Рейтингування органічних брендів в Україні. Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості: матеріали тез II Міжнар. наук.-практ. конф.; 24 січ. 2025 р. М-во освіти і науки України. *КНЕУ ім. В. Гетьмана*. Київ. 2025.С. 309-311. URL: https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/49550 (дата звернення: 20.05.2026).

264. Оприлюднено топ-20 найкращих органічних брендів України 2025 року. *Agroreview*. 28.09.2025. URL: https://agroreview.com/publication/ratings/oprylyudneno-top-najkrashhyh-organichnyh-brendiv/ (дата звернення: 20.05.2026).

265. Формування довіри до органічної продукції: результати рейтингу «Топ 20 провідних органічних брендів України» у 2025 році. *Quality Food Trade Program*. 24.12.2025. URL: Формування довіри до органічної продукції: результати рейтингу «Топ 20 провідних органічних брендів України» у 2025 році - QFTP – Quality Food Trade Program (дата звернення: 20.05.2026).

266. Купалова Г. І. Екологічне підприємництво як невід'ємна складова сталого розвитку України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2011. № 26. С. 35-39.

267. Товариство з обмеженою відповідальністю «ОРГАНІК МІЛК» *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/38107182/finances?current_year=2022 (дата звернення: 20.05.2026).

268. Товариство з обмеженою відповідальністю «ДУНАЙСЬКИЙ АГРАРІЙ». *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/38686368/finances (дата звернення: 13.03.2026).

269. Товариство з обмеженою відповідальністю «СТАРИЙ ПОРИЦЬК» *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/37040033 (дата звернення: 20.05.2026).

270. Товариство з обмеженою відповідальністю «ОРГАНІК ОРИГІНАЛ» *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/37335322/finances (дата звернення: 20.05.2026).

271. Фермерське господарство «ДОМАШНЯ КУРОЧКА». *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/43029960/finances (дата звернення: 20.05.2026).

272. Товариство з обмеженою відповідальністю «СКВИРСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ». *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/00954544/finances (дата звернення: 20.05.2026).

273. Фермерське господарство «АГРО СТАРИЦЯ». *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/42260914/finances (дата звернення: 20.05.2026).

274. Товариство з обмеженою відповідальністю «ОРГАНІЧНИЙ М'ЯСНИЙ ПРОДУКТ» *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/38541964 (дата звернення: 20.05.2026).

275. Приватне підприємство «ОРГАНІЧНА ТЕПЛИЦЯ». *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/42909185 (дата звернення: 20.05.2026).

276. Сільськогосподарський виробничий кооператив «ЯГІДКИ». *Clarity Project.* 2025. URL: https://clarity-project.info/edr/40671612/finances (дата звернення: 20.05.2026).

277. Рєпіна І. М. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління. Вісник Української академії державного управління при Президентові України. 1998. № 2. С. 262-271.

278. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. К.: КНЕУ, 2004. 316 с.

279. Алгоритм графоаналітичного методу оцінки потенціалу підприємства «Квадрат потенціалу». SciCenter.online. 2016. URL: https://scicenter.online/ekonomika-predpriyatiya-scicenter/algoritm-grafoanalitichnogo-metodu-otsinki-125234.html (дата звернення: 20.05.2026).

280. ДУ «Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України» *Clarity Project.* 2026. URL https://clarity-project.info/edr/00495214 (дата звернення: 20.05.2026).

281. ФГ «Полісся АгроГруп» *Clarity Project.* 2026. URL https://clarity-project.info/edrs?query=41608583 (дата звернення: 20.05.2026).

282. ФГ «Агроекспрес». *Clarity Project.* 2026. URL https://clarity-project.info/edrs?query=37330991 (дата звернення: 20.05.2026).

283. Ходаківський В. М. Методи оцінки ресурсного потенціалу агробізнесу. Економічний простір. 2025. Український державний університет науки і технологій. №. 201. С. 234-240. DOI: https://doi.org/10.30838/EP.201.234-240 (дата звернення: 20.05.2026).

284. The European Green Deal. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 20.05.2026).

285. European Climate Law. European Commission. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en (дата звернення: 20.05.2026).

286. Zero pollution action plan. EU Environment and Climate. 2024. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/zero-pollution-action-plan_en. (дата звернення: 20.05.2026).

287. REPowerEU at a glance. European Commission. 2024. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en. (дата звернення: 20.05.2026).

288. Environment action Programme to 2030. EU Environment and Climate. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_en (дата звернення: 20.05.2026).

289. Анісімова Г. В. Правове забезпечення розвитку національного екологічного підприємництва в умовах євроінтеграції. 2018 URL: https://openarchive.nure.ua/entities/publication/3dcca74a-266a-407a-b9ae-1a7fe3262492/full. (дата звернення: 20.05.2026).

290. Андрейцев В. І. Інкорпорація, як важлива форма систематизації екологічного законодавства. Досвід і проблеми інкорпорації, імплементації та адаптації екологічного законодавства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25 вересня 2013 р., м. Дніпропетровськ. НГУ. 2013. URL: https://ir.nmu.org.ua/entities/publication/8f220146-87cd-458f-bb33-f593fb3d8dce (дата звернення: 20.05.2026).

291. Балюк Г. Правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку: проблеми законодавчого регулювання, створення екологічної столиці світу та удосконалення екологічної освіти в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_92_4 (дата звернення: 20.05.2026).

292. Гетьман А. П. Доктрина екологічного права та законодавства України: монографія. 2019. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16889. (дата звернення: 20.05.2026).

293. Гетьман А. П. Стан та перспективи розвитку еколого-правової науки в Україні. Нац. акад. прав. наук України. 2013. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7150?locale=uk. (дата звернення: 20.05.2026).

294. Задихайло Д. Д. Екологічне підприємництво в екологічній системі відносин: проблема правової інституціоналізації. Проблеми законності, 135(135). 2016. URL: https://doi.org/10.21564/2414-990x.135.85035 (дата звернення: 20.05.2026).

295. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. Вісник ЖНАЕУ. 2012. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/1857. (дата звернення: 20.05.2026).

296. Краснова М. М. Краснова Ю. А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. 2021. URL: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/193 (дата звернення: 20.05.2026).

297. Мельник Л. Г. «Зелена» економіка (Досвід ЄС та практика України у світлі III і IV промислових революцій). Суми «Університетська книга». 2018. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=jZ3bIQcAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=jZ3bIQcAAAAJ:q7hqJx8pYzEC (дата звернення: 20.05.2026).

298. Ситніков Д. М. Особливості правового регулювання екологічної сфери суспільства. Правова держава. 2015. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/44428 (дата звернення: 20.05.2026).

299. Черкашина М. К. Правова політика Європейського Союзу у сфері охорони та раціонального використання. Проблеми законності. 2017. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/pravovaya-politika-evropeyskogo-soyuza-v-sfere-ohrany-i-ratsionalnogo-ispolzovaniya-vod. (дата звернення: 20.05.2026).

300. Водний кодекс України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

301. Закон України. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

302. Закон України. Про поводження з радіоактивними відходами. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

303. Закон України. Про житлово-комунальні послуги. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

304. Закон України. Про хімічні джерела струму. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3503-15#Text (дата звернення: 20.05.2026).

305. Закон України. Про ветеринарну медицину. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

306. Закон України. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції. Верховна Рада

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

307. Закон України. Про металобрухт. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14#Text (дата звернення: 20.05.2026).

308. Кодекс України про надра. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

309. Закон України. Про управління відходами. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

310. Закон України. Про оцінку впливу на довкілля. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

311. Гарафонова О., Янковой Р., Худолей В., Піщенко О. Ресурсний потенціал зелених трансформацій як стратегування бізнесу. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2023. 320(4), 78-85. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-11 (дата звернення: 20.05.2026).

312. Гарафонова О., Дерій Ж., Хвостенко В. Стратегічні вектори розвитку екологічного підприємництва в умовах становлення зеленої економіки: ESG, екологічні інновації та прогнозування змін у бізнес-середовищі. Development Service Industry Management. 2026. 2. 228-234. URL: https://doi.org/10.31891/dsim-2026-14(29) (дата звернення: 20.05.2026).

313. Краснова, І., Дворник, І., & Лавренюк, В. (2025). Імплементація основних засад зеленого банкінгу в корпоративне управління. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, *342*(3(1), 267-278. https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1929 (дата звернення: 20.05.2026).

314. Рєпіна І. М., Шергіна Л. А., Рєпін К. С. Розвиток підприємництва в Україні за індикаторами рейтингу світового банку «Doing Business». Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2015. № 2(9). С.106-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_2_21 (дата звернення: 20.05.2026).

315. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Впровадження концепції бережливого виробництва: теоретичні та прикладні аспекти. Економіка та підприємництво. 2017. № 39. С. 111-124. URL:

https://kneu.edu.ua/userfiles/ekon_pidpr/EP_E28496_39_za_2017r_.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

316. Рєпін К. С. Розвиток еко-підприємництва в часи турбулентних змін. Стратегічні імперативи сучасного менеджменту : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовт. 2022 р.). К.: КНЕУ, 2022. С. 167-169. (0,1 др. арк.) URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/39097/sism_22-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.05.2026).

317. Рєпін К. Потенціал розвитку еко-підприємництва та його конфігурація. Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф., 29 берез. 2024 р. К.: КНЕУ, 2024. С. 174-177.

318. Рєпін К. Огляд нормативно-правового забезпечення екологічного підприємництва в Україні. Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : мат. X Міжнар. наук.-практ. конф., 28 берез. 2025 р. К.: КНЕУ, 2025. С. 699-705.

319. Рєпін К. С. Стратегічні вектори розвитку органічного виробництва в Україні. Економіка підприємства: теорія та практика : мат. X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–11 жовт. 2024 р. К.: КНЕУ, 2024. С. 202-205.

320. Закон України. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

321. Про затвердження Технічного регламенту щодо безпечності хімічної продукції. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.05.2026).

322. Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council. European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006R1907 (дата звернення: 20.05.2026).

323. Директива Європейського Парламенту І Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-10#Text (дата звернення: 20.05.2026).

324. Закон України. Про водовідведення та очищення стічних вод. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

325. Закон України. Про стратегічну екологічну оцінку. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

326. Деякі питання функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.05.2026).

327. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council. European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj/eng (дата звернення: 20.05.2026).

328. Закон України. Про ліцензування видів господарської діяльності. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text (дата звернення: 20.05.2026).

329. Закон України. Про стандартизацію. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text (дата звернення: 20.05.2026).

330. Податковий Кодекс України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 20.05.2026).

331. Розробка системи ISO 14001. *ООО АТЕСТОР*. URL: https://atestor.ua/uk/services/razrabotka-iso-14001/ (дата звернення: 20.05.2026).

332. LEED v5 is the newest version of LEED. U.S. Green Building Council. URL: https://www.usgbc.org/leed/v5 (дата звернення: 20.05.2026).

333. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1032 «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2020-%D0%BF#Text. (дата звернення: 20.05.2026).

334. The Paris Agreement on Climate Change is the outcome document of the 21st Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). United Nations. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conv_environment.shtml (дата звернення: 20.05.2026).

335. The 2030 Agenda for Sustainable Development is the outcome document of the United Nations summit for the adoption of the post-2015 development agenda: Transforming our world. United Nations. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conv_environment.shtml (дата звернення: 20.05.2026).

336. Ініційований ЄС проєкт «Промінь надії»: зміцнення енергетичної стійкості України через механізм Фонду підтримки енергетики України. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: Ініційований ЄС проєкт «Промінь надії»: зміцнення енергетичної стійкості України через механізм Фонду підтримки енергетики України | EEAS (дата звернення: 20.05.2026)

337. Cross-border renewable energy acceleration project to advance Ukraine's green recovery. European Union. URL: https://eu4ukraine.eu/en/whats-happening-en/news-en/%d1%81ross-border-renewable-energy-acceleration-project.html (дата звернення: 20.05.2026).

338. Новий Національний план України з відновлюваних джерел енергії: що він передбачає. ЕкоПолітика. URL: https://ecopolitic.com.ua/news/novyj-nacplan-ukrainy-po-vie-chto-on-predpolagaet/ (дата звернення: 20.05.2026).

339. Відновлювані джерела енергії для стійкої України – Екоклуб – природоохоронна громадська організація. NGO Ecoclub. URL: https://ecoclubrivne.org/r2u_project/ (дата звернення: 20.05.2026).

340. SUN4Ukraine Project. European Commission. URL: https://build-up.ec.europa.eu/en/resources-and-tools/links/sun4ukraine-project#:~:text=SUN4Ukraine%20aims%20to%20bring%20together%20Ukrainian%20cities%20with,targets%20and%20incorporating%20climate%20neutrality%20into%20reconstruction%20plans (дата звернення: 20.05.2026).

341. Україна та UNIDO підписали Програму зеленого відновлення промисловості України на 2024-2028 роки. Державні сайти України. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0dc30b91-d3dd-476e-bb79-8eb317ed4d4f&title=UkrainaTaUnido (дата звернення: 20.05.2026).

342. Закон України. Про інформацію. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 01.11.2025).

343. Закон України. Про доступ до публічної інформації. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 20.05.2026).

344. Закон України. Про звернення громадян. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

345. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 20.05.2026).

346. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 роках. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D1%80#Text (дата звернення: 20.05.2026).

347. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text (дата звернення: 20.05.2026).

348. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text (дата звернення: 20.05.2026).

349. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text (дата звернення: 20.05.2026).

350. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text (дата звернення: 20.05.2026).

351. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.05.2026).

352. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council. European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj/eng (дата звернення: 20.05.2026).

353. Україна приєднується до Міжнародної Декларації про дітей, молодь і кліматичні дії. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/ukrayina-pryyednuyetsya-do-mizhnarodnoyi-deklaratsiyi-pro-ditej-molod-i-klimatychni-diyi/ (дата звернення: 20.05.2026).

354. Архітектура безпеки ЮНЕСКО. Створення безпечного освітнього середовища. Community Policing Knowledge Hub. URL: https://cpkhub.com.ua/knowledge-base/sluzba-osvitn-oi-bezpeki/arhitektura-bezpeki-unesko-stvorenna-bezpecnogo-osvitn-ogo-seredovisa (дата звернення: 20.05.2026).

355. Закон України. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text (дата звернення: 20.05.2026).

356. Закон України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20#Text (дата звернення: 20.05.2026).

357. EU integration, green economy and better water management: EU4Green Recovery East programme kicks off in Ukraine. European Union. URL: https://eu4ukraine.eu/en/whats-happening-en/news-en/eu4green-recovery-east-programme.html (дата звернення: 20.05.2026).

358. Координаційна рада. Центр екологічної сертифікації та маркування. URL: https://www.ecolabel.org.ua/pro-nas/koordinatsijna-rada (дата звернення: 20.05.2026).

359. За підсумками засідання Координаційної ради з екологічного маркування. Центр екологічної сертифікації та маркування. URL: https://www.ecolabel.org.ua/za-pidsumkami-zasidannya-koordinatsijnoji-radi-z-ekologichnogo-markuvannya-2 (дата звернення: 20.05.2026).

360. Kristina Dumanova. The story of Muhammad Yunus and Grameen Bank: from an experiment in the village to a global model of social business. Tamyr Platform. 12.08.2025. URL: https://tamyrplatform.com/blog/istoriya-muhammada-yunusa-i-grameen-bank-ot-eksperimenta-v-derevne-do-globalnoj-modeli-soczialnogo-biznesa/ (дата звернення: 20.05.2026).

361. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Теоретичне підґрунтя організації екологічного підприємництва в контексті концепції сталого розвитку. Наукові праці НДФІ. 2023.

№ 1. С. 43-55. URL: https://npndfi.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=1146 (дата звернення: 20.05.2026).

362. Куліш О. За що дали Нобелівські премії в 2004-му: прориви, що змінили світ. Themeansar. 09.12.2025. URL: https://homester.com.ua/za-shho-daly-nobelivski-premiyi-v-2004-mu-proryvy-shho-zminyly-svit/ (дата звернення: 20.05.2026).

363. Козловський В. Підприємництво України в умовах інституційних змін. Innovation and Sustainability. 2021. 54-63. DOI: https://doi.org/10.31649/ins.2021.1.54.63 (дата звернення: 20.05.2026).

364. 13 Characteristics of Entrepreneurship for Success. 2026. Shopify. URL: https://www.shopify.com/blog/characteristics-of-entrepreneurship (дата звернення: 20.05.2026).

365. Surin Kim, Maria T. De Guzman, Sarah A. Taylor. Economic Growth through Entrepreneurship. NEBGUIDE. 01.02.2018. URL: https://extensionpubs.unl.edu/publication/g2298/na/html/view (дата звернення: 11.12.2025).

366. Kritikos A. S. Entrepreneurs and their impact on jobs and economic growth. IZA World of Labor. URL: https://wol.iza.org/articles/entrepreneurs-and-their-impact-on-jobs-and-economic-growth/long (дата звернення: 20.05.2026).

367. The Evolution of Entrepreneurship: A Look Into its Rich History. AIContentfy. 25.08.2025. URL: https://aicontentfy.com/en/blog/evolution-of-entrepreneurship-look-into-its-rich-history (дата звернення: 20.05.2026).

368. T. Leigh Buehler. & Veterans About Support How to Be a Successful Entrepreneur: The Qualities You Need Business and Management Blog | American Public Universit. American Public University System (APUS). 25.04.2025. URL: https://www.apu.apus.edu/area-of-study/business-and-management/resources/how-to-be-a-successful-entrepreneur/ (дата звернення: 20.05.2026).

369. Max Obrazchykov. The Key Factors for Startup Success in 2023. LinkedIn Corporation. 29.06.2023. URL: https://www.linkedin.com/pulse/key-factors-startup-success-2023-maksim-obrazchikov/ (дата звернення: 20.05.2026).

370. Challenges of Entrepreneurship. GeeksforGeeks. 03.07.2025. URL: https://www.geeksforgeeks.org/business-studies/challenges-of-entrepreneurship/ (дата звернення: 20.05.2026).

371. Richard Stifano. Entrepreneurial Spirit: The Path to Success. Millennia Atlantic University. 19.04.2024. URL: https://www.maufl.edu/en/news-and-events/macaws-blog/entrepreneurial-spirit-the-path-to-success (дата звернення: 20.05.2026).

372. 20 Entrepreneur Statistics You Need To Know. Apollo Technical. 22.09.2025. URL: https://www.apollotechnical.com/entrepreneur-statistics/?nowprocket=1 (дата звернення: 20.05.2026).

373. The Evolution of Entrepreneurship. College Hive. URL: https://collegehive.in/docs/4th_sem/site/ED/Unit-1%20Introduction%20to%20Entrepreneurship/1.a%20Evolution%20of%20the%20Concept%20of%20Entrepreneurship.html (дата звернення: 20.05.2026).

374. Рєпін К. Розвиток екологічного підприємництва в Україні в контексті європейського зеленого курсу та ESG-трансформацій. Economic Synergy. 4 (Dec. 2025), 404-418. DOI: https://doi.org/10.53920/ES-2025-4-28 (дата звернення: 20.05.2026).

375. Рєпін К.С. Енергоефективність та розвиток підприємництва в Україні. Наукові розробки молоді на сучасному етапі : мат. XVI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та студентів «», 27-28 квітня 2017 року. К.: КНУТД. С. 54-55.

376. Рєпін К. С. Стійкий розвиток еко-підприємництва: концепції, пріоритети, перспективи. Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях : зб. матеріалів XXII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеського національного економічного університету, 25-26 квітня 2024 р. Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 339-341.

377. Рєпін К. С. Оптимальне використання потенціалу екологічного підприємництва в Україні. Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (13 вересня 2024 р., м. Одеса). Одеса : ОНЕУ. 2024. С. 219-220.

378. Long-term decarbonisation pathways for ukraine’s power sector. European Climate Foundation. 2023. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2024/03/report-full1.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

379. Branko Milanovic. What can the Kuznets curve tell us about modern-day inequality?. World Economic Forum. 03.03.2016. URL:

https://www.weforum.org/stories/2016/03/what-can-the-kuznets-curve-tell-us-about-modernday-inequality/ (дата звернення: 20.05.2026).

380. Jakob Madsen, Holger Strulik. Taking Kuznets seriously. Journal of Economic Growth. 26.07.2025. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10887-025-09262-6 (дата звернення: 20.05.2026).

381. Hamdi Ercan, Buket Savranlar, Melike Atay Polat, Yuksel Yıgıt, Alper Aslan. The impact of technological innovations on the environmental Kuznets curve: evidence from EU-27. Environmental Science and Pollution Research. 17.02.2024. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s11356-024-32303-3 (дата звернення: 20.05.2026).

382. Горошкова, Л. А., та Хлобистов, І. В. Екологічна крива Кузнеца: промислове застосування для прогнозування утворення відходів і викидів шкідливих речовин. Людина і довкілля. Питання неоекології. 33. 2020. 68-79. URL: https://doi.org/10.26565/1992-4224-2020-33-10 (дата звернення: 20.05.2026).

383. Investigating the environmental Kuznets curve (EKC) hypothesis by utilizing the ecological footprint as an indicator of environmental degradation. Ecological Indicators Volume 48, January 2015, Pages 315-323. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1470160X14003951?via%3Dihub (дата звернення: 20.05.2026).

384. Mohsen Khezri, Jamal Mamkhezri. Evaluating the ecological footprints of Entrepreneurial activities: Insights from a cross-country assessment. Technology in Society. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X25000053 (дата звернення: 20.05.2026).

385. Wentao Gu, Xiaoyan Zheng. An empirical study on the impact of sustainable entrepreneurship: Based on the environmental Kuznets model. Journal of Business Research. 01.02.2021. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296320306597?via%3Dihub (дата звернення: 20.05.2026).

386. Xinglin Liu,jing Zhou. Analysis of the Kuznets curve relationship between economic development and ecological environment in Aba Prefecture. PLOS. 17.03.2025. URL: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0319929 (дата звернення: 20.05.2026).

387. Muhammad Azam Roomi, José Manuel Saiz-Alvarez, Alicia Coduras. Measuring Sustainable Entrepreneurship and Eco-Innovation: A Methodological Proposal for the Global Entrepreneurship Monitor (GEM). MDPI. Sustainability. Volume 13. Issue 7. 06.04.2021. URL: https://doi.org/10.3390/su13074056 (дата звернення: 20.05.2026).

388. Building an Eco-Friendly Company: Strategies and Best Examples. Impact Day. 02.07.2023. URL: https://impactday.eu/blog/eco-friendly-company/ (дата звернення: 20.05.2026).

389. Impact Investing - Global Strategic Business Report- Product Image Impact Investing - Global Strategic Business Report. Research and Markets. 01.12.2025. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/4805502/impact-investing-global-strategic-business#tag-pos-4 (дата звернення: 20.05.2026).

390. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Екоупаковка: оцінка споживчих капіталів та ефективності управління проектами. Вчені записки. 2023. № 33(4). С. 196-207. URL: https://vz.kneu.ua/archive/2023/33(4).17 (дата звернення: 20.05.2026).

391. Gernego, I., Petrenko, L., Lavrenenko, V., & Dyba, M. Trends and Focuses for ESG Investment Support: A Cross Country Comparative Analysis. European Journal of Sustainable Development. 2024. 13(1), 167. URL:https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/1504 (дата звернення: 20.05.2026).

392. Рєпін К. С. Кваліметрія результативності екологічного підприємництва. Підприємництво і маркетинг у формуванні національної безпеки за умов сучасних глобальних викликів : тези доповідей Економічного науково-практичного форуму (1–3 груд. 2022 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2022. С. 352-358. (0,4 др. арк.) https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-54 (дата звернення: 20.05.2026.

393. Вітлінський В. В., Піскунова О. В. Математичні моделі та методи ринкової економіки. К. : КНЕУ. 2010. 531 с.

394. Halyna Kupalova, Nataliia Honcharenko, Uliana Andrusiv, Evhenii Oleshko, Kseniia Demchenko. Ecological modernisation of production for innovative development of industrial enterprises. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 1(60), 512–521. https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4606 (дата звернення: 20.05.2026).

395. Galina Prusova, Oleh Chub, Maksym Voloshchuk. Development of organic dairy production in ukraine: current trends and prospects. Baltija Publishing. 17.12.2024. URL: http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/2603 (дата звернення: 20.05.2026).

396. Researchers see added nutritional benefits in organic milk. Washington State University. 09.12.2013. URL: https://archive.news.wsu.edu/press-release/2013/12/09/researchers-see-added-nutritional-benefits-in-organic-milk/ (дата звернення: 20.05.2026).

397. Lanier Dabruzzi. Organic Milk vs. Regular Milk: Debunking the Myths. The Dairy Alliance. URL: https://thedairyalliance.com/blog/organic-milk-vs-regular-milk-whats-the-difference (дата звернення: 19.03.2026).

398. Oleksandr Tarassevych, Megan Francic. Dairy and Products Annual. Farm Service Agency U.S. Department of Agriculture. 14.11.2025. URL: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Dairy%20and%20Products%20Annual_Kyiv_Ukraine_UP2025-0030.pdf (дата звернення: 20.05.2026).

399. A Deep Dive into Organic vs Non-Organic Grains!. Bharatvarsh Nature farms. URL: https://bharatvarshnaturefarms.com/a-deep-dive-into-organic-vs-non-organic-grains/ (дата звернення: 20.05.2026).

400. Organic Grains: A Nutrient-Rich and Sustainable Choice for a Healthier Lifestyle. Pavitramenthe Fair Organic. URL: https://pavitramenthe.com/organic-grains-a-nutrient-rich-and-sustainable-choice-for-a-healthier-lifestyle.html (дата звернення: 20.05.2026).

401. Whole grains: Hearty options for a healthy diet. Mayo Clinic. 19.08.2026. URL: https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/nutrition-and-healthy-eating/in-depth/whole-grains/art-20047826 (дата звернення: 20.05.2026).

402. Organic Blueberries Remain the Only Fresh Berry Exported from Ukraine. AgroReview. 29.09.2025. URL: https://agroreview.com/en/newsen/crops/organic-blueberries-remain-the-only/ (дата звернення: 20.05.2026).

403. Ukraine faces vegetable oversupply while berries support farm returns. FreshPlaza. 06.01.2026. URL: https://www.freshplaza.com/europe/article/9798489/ukraine-faces-vegetable-oversupply-while-berries-support-farm-returns/ (дата звернення: 20.05.2026).

404. Рєпін К. Огляд ринку органічного виробництва ЄС. Економіка підприємства: теорія і практика : мат. IX Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2022 р. К.: КНЕУ, 2022. С. 209-211. (0,2 др. арк.). URL:

https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/39381/eptp_22-59.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.05.2026).

405. Ринок органічної продукції в Україні: виробництво та споживання всередині країни. Всеукраїнський аграрний журнал «АгроЕліта». 19.11.2025. URL: https://agroelita.info/rynok-orhanichnoi-produktsii-v-ukraini-vyrobnytstvo-ta-spozhyvannia-vseredyni-krainy/ (дата звернення: 20.05.2026).

406. Визнання лідерів: хто увійшов до Топ-20 органічних брендів України?. Organic Initiative. URL: https://organicinitiative.org.ua/news/vyznannia-lideriv-khto-uviyshov-do-top-20-orhanichnykh-brendiv-ukrainy/ (дата звернення: 20.05.2026).

407. German-Ukrainian Cooperation in Organic Agriculture (COA). Federal Ministry of Agriculture, Food and Regional Identity. URL: https://www.bmleh.de/SharedDocs/Praxisbericht/EN/BKP_BTF/ukraine_oekolandbau.html (дата звернення: 20.05.2026).

408. Україна забезпечує Європейський Союз майже 8% органічного виробництва. AgroNews.UA. URL: https://agronews.ua/en/news/ukraine-provides-european-union-with-almost-8-of-organic-production/ (дата звернення: 20.05.2026).

409. Сільське господарство України: не загроза для ЄС. Foreign Policy Council «Ukrainian Prism». 04.09.2024. URL: https://prismua.org/en/english-ukraines-agriculture-not-a-threat-to-the-eu/ (дата звернення: 20.05.2026).

410. Нові можливості та виклики для експорту органічної продукції України. Quality FOOD Trade Program. 04.03.2025. URL: https://qftp.org/en/news/13583/ (дата звернення: 20.05.2026).

411. Віхи розвитку органічного виробництва. Organic Info.ua. URL: https://organicinfo.ua/en/stages/ (дата звернення: 20.05.2026).

412. Julian Kasapi. «The world is on fire»: European Parliament challenges EU push on organic farming. EU Perspectives. 07.03.2026. URL: https://euperspectives.eu/2026/03/the-world-is-on-fire-european-parliament-challenges-eu-push-on-organic-farming/ (дата звернення: 20.05.2026).

413. Європа скуповує понад 90% експорту української органічної продукції. AgroPortal.ua. 21.01.2026. URL: https://agroportal.ua/news/ukraina/yevropa-skupovuye-ponad-90-eksportu-ukrajinskoji-organichnoji-produkciji (дата звернення: 20.05.2026).

414. Тарас Висоцький. Основним ринком збуту українських органічних продуктів залишається Європа, яка купує 93% товарів. Agravery.com. 21.01.2026. URL:

https://agravery.com/uk/posts/show/osnovnim-rinkom-zbutu-ukrainskih-organicnih-produktiv-zalisaetsa-evropa-aka-kupue-93-tovariv-visockij (дата звернення: 20.05.2026).

415. Органічний ринок в Україні 2024: виклики та тенденції. OrganicInfo.ua. 23.09.2025. URL: https://organicinfo.ua/en/news/organic-domestic-market-2024/ (дата звернення: 20.05.2026).

416. Рік національних стандартів і стабілізації внутрішнього органічного ринку України. OrganicInfo.ua.. 23.09.2024. URL: https://organicinfo.ua/en/news/organic-market-2023/ (дата звернення: 20.05.2026).

417. Органічний ринок в Україні та ЄС продовжує відновлюватися – результати 2024 року. Tridge. 13.08.2025. URL: https://www.tridge.com/news/the-organic-market-in-ukraine-and-the-eu-con-czauix (дата звернення: 20.05.2026).

418. Розмір, частка та тенденції ринку органічних продуктів харчування з 2026 по 2035 рік. Precedence Research. URL: https://www.precedenceresearch.com/organic-food-market?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.05.2026).

419. Світовий органічний ринок 2025: динаміка та тренди. OrganicInfo.ua. 13.02.2025. URL: https://organicinfo.ua/news/organic-world-market-2025/ (дата звернення: 20.05.2026).

420. Європейська комісія розробила дорожню карту для змін у сільському господарств. UkrAgroConsult. 20.02.2025. URL: https://ukragroconsult.com/ru/news/evrokomissiya-razrabotala-dorozhnuyu-kartu-izmenenij-v-selskom-hozyajstve (дата звернення: 20.05.2026).

421. Ecoaction – Центр екологічних ініціатив. Ecoaction - Centre for Environmental Initiatives. URL: https://en.ecoaction.org.ua/publication (дата звернення: 20.05.2026).

422. ЄС та Україна окреслюють плани сталого відновлення на конференції високого рівня. European Commission. 27.11.2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-and-ukraine-outline-plans-sustainable-reconstruction-high-level-conference-2023-11-27_en (дата звернення: 20.05.2026).

423. Кропельниця С. Бар'єри та можливості для розвитку підприємництва в Україні: до сталого та стійкого економічного майбутнього. Журнал Василя Стефаника Прикарпатського національного університету. 12. 2. 2025. С. 116-130.. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/9424 (дата звернення: 20.05.2026).

424. Global Entrepreneurship Monitor Research Reveals Positive Characteristics of Entrepreneurial Ecosystem in Ukraine Despite Conflict. Global Entrepreneurship Monitor. URL: https://www2.gemconsortium.org/news/-global-entrepreneurship-monitor-research-reveals-positive-characteristics-of-entrepreneurial-ecosystem-in-ukraine-despite-conflict (дата звернення: 20.05.2026).

425. Северін-Мрачковська Л, Давидкова К. Еко-бізнес в Україні: сучасність і розвиток у післявоєнний період (соціальний та філософський вимір). Бюлетень Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. 1(12). 2025. 105-112. URL: https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/12-18/23 (дата звернення: 20.05.2026).

426. Міжнародний форум сталого розвитку 2023. Проєкт UKR IEE UNIDO/GEF. URL: http://www.ukriee.org.ua/en/2023/international-sustainability-forum-2023/ (дата звернення: 20.05.2026).

427. Імпакт-бізнес-акселератор 2025. Дія.Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/education/impact-business-accelerator (дата звернення: 20.05.2026).

428. Страпчук С., Миколенко О. Сталий розвиток у сільському господарстві: визначення, бар'єри та наслідки для українських сільськогосподарських виробників. J. East Eur. Manag. Красунчик. 2023, 28(2). С. 293-312. URL: https://doi.org/10.5771/0949-6181-2023-2-293 (дата звернення: 20.05.2026).

429. Ініціатива бізнесу України присвячена побудові безпечної та процвітаючої України, сприяючи участі американських компаній у реконструкції та модернізації.. U.S. Chamber of Commerce. URL: https://www.uschamber.com/program/international-affairs/european-affairs-program/ukraine-business-initiative (дата звернення: 20.05.2026).

430. Жук О., Космірак А. Фінансові та інституційні інструменти підтримки малого бізнесу в ЄС: уроки для України. Філософія та управління. 9(13). 2025. URL: https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.9.02 (дата звернення: 20.05.2026).

431. Оновлена кліматична стратегія України: як ми досягнемо нульових викидів. Україна на COP30. Міністерство економіки, навколишнього середовища та сільського господарства України. 12.12.2024. URL: Оновлена кліматична стратегія України: як ми досягнемо нульових викидів » Україна на COP30 (дата звернення: 20.05.2026).

432. Сітницький М. В.; Horbas I.; Деркач О.; Флауерс А.; Вєлевська І.; Такі К.; Зузек Д.К.; Піменов С. Розвиток і підтримка українського внутрішнього підприємництва в економіці знань. Сталий розвиток 2024. 16. 5682. URL: https://doi.org/10.3390/su16135682 (дата звернення: 20.05.2026).

433. Платформа сталого фінансування України – віха для кліматично стійкого зростання. International Climate Initiative. URL: https://www.international-climate-initiative.com/en/iki-media/news/sustainable-finance-platform-ukraine-ein-meilenstein-fuer-klimaresilientes-wachstum/ (дата звернення: 20.05.2026).

434. Рєпін К. С. Модель дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні на період до 2030 року. АГРОБІЗНЕС 2026: стратегічна стійкість та інноваційний розвиток : мат. Всеукр. наук. конф., м. Київ, 22 квіт. 2026 р. К.: КНЕУ. 2026. (дата звернення: 20.05.2026).

435. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD#w1_1 (дата звернення: 20.05.2026).

436. В Україні потенційно може з’явитися 1,2 млн «зелених» робочих місць. Ecopolitic. URL: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/v-ukraini-potencijno-mozhe-z-yavitisya-1-2-mln-zelenih-robochih-misc/ (дата звернення: 20.05.2026).

437. Зелені робочі місця: від концепції до практичного втілення (лютий 2025). Resource and Analysis Center «Society and Environment». 01.04.2025. URL: https://rac.org.ua/vijna-ta-povoyenna-vidbudova-uk/zeleni-robochi-misczya-vid-konczepcziyi-do-praktychnogo-vtilennya-lyutyj-2025/ (дата звернення: 20.05.2026).

438. Українці буквально живуть у смітті, а бізнес змушений купувати відходи: чому так склалося? Источник: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ukrainci-bukvalno-zhivut-u-smitti-a-biznes-zmushenij-kupuvati-vidhodi-chomu-tak-sklalosya. Ecopolitic. 15.02.2022. URL: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ukrainci-bukvalno-zhivut-u-smitti-a-biznes-zmushenij-kupuvati-vidhodi-chomu-tak-sklalosya/ (дата звернення: 20.05.2026).

439. Закон України Про управління відходами. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text (дата звернення: 20.05.2026)

ДОДАТКИ

Додаток А

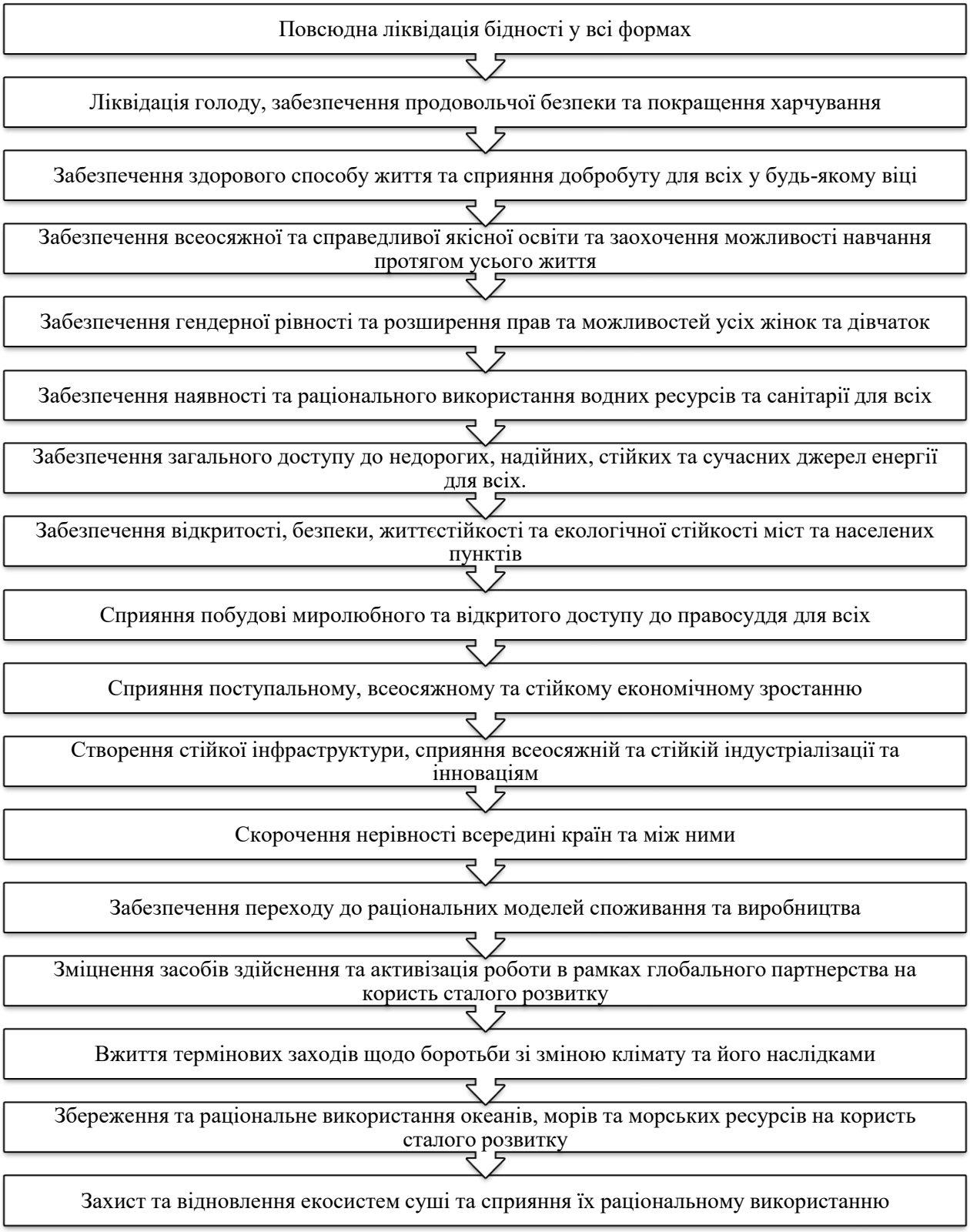

Рис. А.1. Логіка та взаємозв'язок цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй

Джерело: Складено автором.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Презентація брендів органічних підприємств України за рейтингом ГС «Органічна ініціатива» у 2025 році «Топ 20 провідних органічних брендів України» в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTP)

Ранг	Огляди топових брендів
	ТМ «ORGANIC MILK»
1	Товариство з обмеженою відповідальністю «ОРГАНІК МІЛК» реалізує ідею безперервного та постійного виробництва. Велика площа землі, фермерські господарства, сировина, технології є основою бренду, що гарантує застосування сертифікованих кормів для тварини; доступ до майданчиків для вигулу та розлив; автоматизоване доїння. Етапи виробництва сертифіковані як органічні; контролюються Органік Стандарт; відповідають світовим і українським стандартам органічного виробництва. У Польщі продукція бренду продається у мережах ALDI, Allegro, Auchan, Detal, Hurt, Intermarche, Leclerc, Marko, Snack. В Україні бренд продається в органічних маркетах та магазинах Goodwine, Metro, Silpo, Auchan, Велика Кишеня, Winetime.
	ТМ «ДУНАЙСЬКИЙ АГРАРІЙ»
2	Товариство з обмеженою відповідальністю «ДУНАЙСЬКИЙ АГРАРІЙ» очолює органічне тваринництво та птахівництво, випускає 160 сортів продукції, вирощує курей, качок та овець. В галузі сертифікації представлені категорії виробів, які передбачені органічним сертифікатом «Органік Стандарт». Бренд пропонує нову продукцію, чипси з фруктами, варення з фруктів і травами. Продукти бренду представлені в українських супермаркетах Goodwin, Silpo, WinTime, Novus, Auchan, Велика Кишеня, Mega Market; у мережі маркетів Німеччини, Португалії, Польщі. Постачання продукції здійснюються у Швейцарії, Канаді та США. Бренд займає 2-е місце у рейтингу ORGANIC-21 та ORGANIC-22.
	ТМ «СТАРИЙ ПОРИЦЬК»
3	Товариство з обмеженою відповідальністю «СТАРИЙ ПОРИЦЬК» пройшло тестування та відповідає швейцарським стандартам «Bio Suisse»; включає продукцію рослинництва, тваринництва, перероблення молочних виробів на базі технологічних органічних методів виробництва. Під брендом виготовляють 40 органічних молочних продуктів: твердих сирів, олії, йогуртів, кефіру, ряжанки, молока, кисломолочного сиру. У асортименті з'явилися органічні напівфабрикати: сирники, вареники. З брендом виробляється гречана група та борошно із твердих пшениць. Продукція бренду продається у торгових центрах України, онлайн-магазинах, що спеціалізуються на здоровому харчуванні. Бренд піднявся порівняно із рейтингом ORGANIC'22.

ТМ «СКВИРЯНКА»	
4	Товариство з обмеженою відповідальністю «СКВИРСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ» виробляє крупи, пластівці, борошно; реалізує сировину для дитячого харчування; виробляє безглютенові вироби; Бренд пройшов сертифікацію системи керування якістю ISO 9001 та системи керування безпекою харчування ISO 22000 HACCP. Комбінат на місяць переробляє 5 тис. т зерна та експортує 40% продукції до 69 країн світу та постачає сировину виробникам дитячих продуктів Nestle, Danone, Droga Kalinska, Heinz, Hipp. Крупи ТМ «Сквірія» відрізняються органолептичними властивостями, якістю Комбінат постачає продукцію в мережах України: Ашан, Метро, ФОЗЗІ, Silpo, Фора, NOVUS, VARUS Мегамаркет, Таврія, Пакко, Вопак, Рукавичка.
ТМ «ЕКОРОД»	
5	Товариство з обмеженою відповідальністю «ОРГАНІК ОРИГІНАЛ» має європейський органічний сертифікат і застосовує маркування ЄС. Бренд сертифікований «Органік стандарт» України, підтверджує відповідність міжнародними вимогами. Компанія має сертифікат ISO22000, що гарантує безпеку виробництва харчових продуктів. Виробничі потужності розміщені у Київській області. Бренд має широкий асортимент органічних снеків. Продукти бренду представлені в національних мережах Silpo, МегаМаркет, Good Wine, Auchan, Novus та інших. Бренд виріс на два місця в порівнянні з рейтингом ORGANIC'22, де займав шосте місце.
ТМ «МОЛЬФАР»	
6	MOL’FAR — український бренд, створений у 2016 році. Натуральні властивості інгредієнтів чаю MOL’FAR залишаються незмінними завдяки дбайливому, екологічно безпечному виробництву. Продукти повністю органічні, а підхід до виробництва ґрунтується на етичності та турботі про планету, що становить сутність філософії компанії MOL’FAR. Чай MOL'FAR втілює ідею мольфарів – єдність з природою, чесні стосунки зі світом та прагнення до чіткості у стратегії сталого розвитку. Місія бренду MOL'FAR ECO передбачає відповідальність перед людьми та екосистемою; шанування досвіду та знань предків; відкритість світу та людям; віру в силу ідей; внутрішню рішучість та гармонійне виробництво.
ТМ «ОРГАНІЧНИЙ М’ЯСНИЙ ПРОДУКТ»	

7	Товариство з обмеженою відповідальністю «ОРГАНІЧНИЙ М'ЯСНИЙ ПРОДУКТ» працює у продуктовому ланцюжку від виробництва сировини до просування ринку «від лану до столу». Органічні м'ясні продукти поєднують традиції поколінь у виробничій сфері, інновації, досвід європейських країн. Органічні вироби сертифіковані компанією Organic Standart за відповідними нормами. Еко-компанія відповідає європейським стандартам, зберігає традицію поколінь у виробництві м'ясних продуктів. Потужність комплексного заводу з перероблення органічного м'яса власного виробництва складає 3 тонни на добу. Еко-компанія входить до вертикально інтегрованого ПП «Галекс Агро», яке складається з комбінованих органічних виробництв; починається з вирощування кормів та утримання поголів'я м'ясо-молочного стада та закінчується просуванням на ринку готової продукції «Organic Meat».
«ORGANIC CHICKEN»	
8	Бренд належить ФГ «ДОМАШНЯ КУРОЧКА» – виробнику органічних яєць в Україні. Щоб забезпечити якість продукції, вирощується підібрана порода курчат з Чехії, яка відповідає вимогам органічного виробництва. Продукція бренду має сертифікат «Органік Стандарт». Контроль сертифікації забезпечує дотримання міжнародних стандартів. Курчата годуються органічним кормом; переміщуються на відкритій ділянці, в якій одна курка займає 4 м^2. Органічна продукція бренду «Organic Chicken» представлена в інтернет-магазинах та в національних мережах Winetime, Goodwine, Metro, Silpo, Auchan, Фора, Велика Кишеня, МегаМаркет.
ПП «ГАЛЕКС АГРО»	
9	ГАЛЕКС-АГРО представляє вертикально інтегровану компанію, яка охоплює повний виробничий цикл — від вирощування органічних сільськогосподарських культур та тваринництва до перероблення сировини та випуску сертифікованої органічної продукції. Компанія спеціалізується на вирощуванні зернових та бобових культур на площі 10 тисяч гектарів, а також на розведенні великої рогатої худоби м'ясних та молочних порід Сименталь. Продукти ГАЛЕКС-АГРО мають міжнародні сертифікати органічного виробництва, відповідають європейським та швейцарським стандартам. У 2022 році підприємство стало першим в Україні, що отримало національний сертифікат відповідності вимогам законодавства у сфері органічного виробництва та маркування.
ТМ « КОЗУБ ОРГАНІКА»	
10	ТОВ «Фірма Діамант ЛТД» під торговою маркою «Продукт Козуб» успішно розвиває два напрямки виробництва на Полтавщині – молочні продукти та зернові пластівці, борошно і крупи. З 2011 року компанія випускає продукцію під власним брендом, приділяючи увагу якості сировини та пакуванню. У 2013 році ТОВ «Фірма DIAMANT LTD» отримала сертифікат органічного виробника, ставши однією з перших в Україні у цій сфері, та здобула визнання на міжнародних виставках. Основна мета компанії – розширити впізнаваність бренду «Продукт Козуб» по Україні, а не лише в межах регіону.

ТМ «GARNA ORGANICA»	
11	ТОВ «Укролія» засновано у 2001 році та експортує продукцію до 50 країн. Основний напрямок – виробництво кулінарних олій – бренд EFFO та високоолеїнових органічних олій — бренд Garna Organica. UKROLIYA – виробник органічної рафінованої олії в Україні, що використовує технології контролю якості та підтверджений міжнародними сертифікатами. ПЕ «Агроекологія» – піонер органічного землеробства в Україні, вирощує органічний соняшник та інші культури на Полтавщині, розвиває технології захисту рослин та покращення ґрунту. АГРОФІРМА УКРАЇНА-ГОВТВА, сертифікована з 2016 року, практикує сівозміну з чотирирічним відпочинком поля для відновлення родючості. ТОВ «Жива Нива» займається органічним землеробством; вирощує традиційні та нішеві культури з технологією no-till, органічний високо олеїновий соняшник. Ферма АРНІКА вирощує органічні культури, застосовує сівозміну з чотирирічним циклом для відновлення ґрунту та отримання високого врожаю.
ТМ «СТОДОЛА»	
12	ТОВ «СТОДОЛА» – сімейний бізнес. Торгова марка зареєстрована у 2016 році, продукція продається у крафтових супермаркетах, а з 2018 року — у національних мережах Auchan та Сільпо, на Rozetka. Компанія має власний органічний виробничий цикл на полі «Бохопілля» на Миколаївщині. Продукти вирощуються без хімікатів, серед них: бамія, яскрава морква, спаржа, квасоля, трюфельна картопля з фіолетовим м'якушем. У 2020 році 50 SKU отримали міжнародний органічний сертифікат. Консерви готуються за унікальними рецептами без синтетики, з використанням артезіанської води. Через відсутність українського сертифікованого насіння STODOLA закуповує насіння у США та Австрії. Компанія планує розширення виробництва з новою лінією перероблення та сушіння фруктів і овочів. Продукція постачається в українські мережі та експортується до Німеччини, Скандинавії, США, Сінгапуру та ОАЕ, просуваючи унікальні українські продукти на світовий ринок.
ТМ «BIGBLUE»	
13	Сільськогосподарський виробничий кооператив «ЯГІДКИ» практикує органічне виробництво лохини, сертифіковане за системою Organic Standard і GlobalG.A.P.; має зареєстрований бренд «BigBlue». Обробка земельних та рослинних ресурсів застосовує органічні технології, що дозволені системою Organic Standard. Еко-ферма виготовляє органічну продукцію за світовими стандартами якості на базі протоколу безпеки GlobalG.A.P. та вирощує плоди лохини п'яти сортів: Duk, Bluecrop, Elliot, Nelsen, Chandler; має досвід внутрішніх продажів свіжої лохини та експорту ягід у Нідерландах, Німеччині, Польщі, Великобританії та ОАЕ. BigBlue доступний покупцям ринку України; продається продовольчими ритейлерами: Silpo, Metro, EFT GROUP, Sokar, Upscale.

ТМ « ОСЬО ОРГАНІК»	
14	ТОВ «Органік Експерт» – сертифікована органічна ферма у Київській області, яка отримала у 2019 році сертифікат органічного виробника (UA-BIO-108). Ферма розвиває органічне землеробство та якість продукції. В органічному землеробстві використовується тільки насіння, що відповідає принципам органічного виробництва в розрізі: 1) органічні сертифіковані насіння – вирощені без синтетики, не оброблені хімією, мають сертифікат; 2) необроблене традиційне насіння – допускається за відсутності органічних аналогів, без хімічної обробки, з підтвердженням та погодженням із сертифікаційним органом; 3) репродуктивне насіння власного виробництва — зібране з органічного посіву, місцеве або традиційне, з біологічною обробкою; 4) заборонено використовувати ГМО, насіння з синтетичними пестицидами та після іонізаційного опромінення.
ТМ «АГРО СТАРИЦЯ»	
15	Фермерське господарство «АГРО СТАРИЦЯ» вирощує однорічні та багаторічні органічні культури; відтворює змішане господарство; виконує допоміжні й польові роботи в органічному сільському господарстві після збирання врожаю. Оптово-роздрібний продаж органічних фруктів та овочів здійснюється у спеціалізованих магазинах та поза магазинами. Технології органічного виробництва дозволяють вирощувати розширений асортимент овочевих культур. Разом із міжнародною компанією Enza Zaden під брендом «Агро Стариця» реалізуються інновації вирощування органіки, розширюються навички органічного овочівництва у відкритих та закритих ґрунтах та органічної системи харчування, поширюються новинки Enza Zaden.
ТМ «СВІТОВОЧ»	
16	Сімейна ферма ФОП Марченко О. М. займається виробництвом ексклюзивних органічних овочів та трав на площі 50 акрів у Сумській області, дотримуючись природних методів землеробства. Ексклюзивні культури вирощують на 10 акрах ділянок та 20 акрах відкритої місцевості. На фермі використовуються принципи пермакультури: ще на ранніх стадіях сезону рослини висаджують групами, поєднують різні види, що сприяє стійкості до захворювань та шкідників. Для профілактики захворювань застосовують пробіотичні мікроорганізми – вони пригнічують патогенні штами. Основним джерелом живлення служить порізана трава, яку додають у грядки. Ця трава трансформується в багатий на поживні речовини субстрат, завдяки комбінованій дії пробіотиків і компостних черв'яків. Досвід, накопичений на фермі, дозволив створити власну систему органічного годування культур, засновану на натуральних інгредієнтах, яка забезпечує рівень нітратів у продукції у 8-10 разів нижче за допустиму норму.
ТМ «FAMILY GARDEN»	

16	ТОВ «Femili Garden» – сімейне підприємство, яке вирощує чорницю на 155 гектарах найродючіших українських земель. Заснована на засадах соціальної відповідальності та технологічних інновацій, компанія спирається на команду кваліфікованих фахівців, демонструє результати на внутрішньому ринку та в країнах Євросоюзу. Бренд «FamilyGarden» реалізує екологічні практики, забезпечує якість продукції та агротехніків; має міжнародний органічний сертифікат. Сади розташовані на площі понад 150 гектарів у районі Вишгороду, де переважають поживні ґрунти. На стадіях виробництва використовують нові технології. Виробничі процеси ретельно очищені від забруднень, а контакти з ягодами можливі під час збирання врожаю. Підприємство орієнтоване на сталий розвиток та безперервне зростання.
ТМ «ОРГАНІЧНА ТЕРРА»	
18	Приватне підприємство «ОРГАНІЧНА ТЕПЛИЦЯ» переробляє зернові та виробляє крупи, пластівці та супи органічного походження. У лінійці представлений набір каш миттєвого приготування із наповнювачем. У теплиці вирощують органічні овочі Атлет F1, томати черрі-сакура F1, коктейльні гібриди Мопс F1, лояльні до умов органічного сільського господарства. Річна врожайність – 70-80 т огірків та 60 т томатів органічного походження, що призводить до 140-150 т органічних овочів. Органічні товари, крім ринку України, еко-компанія експортує в 53 країнах, оскільки виробляє елітні органічні продукти зі зростаючою якістю. Органічні овочі реалізуються в мережі Ашан, Silpo, Spar, Клас, Vostorg та інтернет-магазинах України.
ТМ «ALIVE»	
19	ТОВ «Фабрика Біо Продуктів» – виробнича компанія, що спеціалізується на випуску натуральних продуктів на основі рослинних компонентів, заснована у 2018 році. Мета — створення функціональних та натуральних виробів, що не містять тваринні інгредієнти, консерванти, ароматичні добавки, стабілізатори та сторонні домішки. До складу продукції входять природні компоненти, багаті на вітаміни та мікроелементи. При розробці рецептур враховано оптимальне поєднання білків, жирів та вуглеводів, що забезпечує повноцінне засвоєння поживних речовин організмом людини. У процесі виготовлення застосовуються насіння, ягоди, горіхи та суперфуди, що збагачують продукт незамінними амінокислотами, вітамінами та мінералами. Нові технології та сучасне обладнання, що використовуються, дозволяють звести до мінімуму втрати сировини та знизити експлуатаційні витрати. Мета компанії – заощадити час користувачів на підготовці здорових страв, допомагаючи їм підтримувати режим збалансованого харчування. Продукція проходить міжнародну сертифікацію FSSC 22000 та ISO 22000, а також відповідає вимогам системи управління безпекою харчової промисловості HACCP.
ТМ «NATURE GREEN UKRAINE»	

20	ТОВ «Натур Грін Україна» створено у 2018 р. та займається розвитком унікальної ніші – вирощуванням органічних екзотичних грибів: шиїтаке, еринги, кольорових глив та геріціуму за повним циклом культивації. Підприємство реалізує технології замкнутого циклу, від виготовлення власного субстрату до фінального упакування та виведення продукції на ринок. Етапи виробничого процесу знаходяться під контролем фахівців й виробництво відповідає вимогам міжнародних стандартів органічного землеробства та системи забезпечення безпеки харчової продукції FSSC 22000, що гарантує якість та безпеку кінцевого продукту. Повний цикл вирощування складає чотири місяці та включає приготування субстрату, закладку міцелію, інкубаційний період, утворення плодових тіл та остаточну упаковку. Основна частина продукції – близько 90% – вирушає на експорт до Франції, Німеччини, Нідерландів, Великобританії та інших держав ЄС та реалізується всередині України – як оптовими, так і роздрібними партіями.

Джерело: складено автором на основі [262].

Додаток В

Таблиця В.1

Методичний інструментарій оцінки використання потенціалу еко-підприємств та виробників органічної продукції

Показник	Форма звітності	Формула розрахунків 25 ПСБУ
Ключові фінансові показники підприємств: знос, прибуток та доходи		
Основні засоби	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	*код*. 1010, *гр*. 3, *ф*.№1
Знос	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	*код*. 1012, *гр*. 3, *ф*.№1
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	*код*. 2000, *гр*. 3, *ф*.№1
Сукупний дохід	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	*код*. 2465, *гр*. 3, *ф*.№2
Валовий прибуток	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	*код*. 2090, *гр*. 3, *ф*.№2
Інші операційні доходи	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	*код*. 2120, *гр*. 3, *ф*.№2
Ключові активи підприємств: структура та стан		
Виробничі запаси	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1101, гр. 3, ф. №1
Незавершене виробництво	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1102, гр. 3, ф. №1
Готова продукція	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1103, гр. 3, ф. №1
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1130, гр. 3, ф. №1
Гроші та їх еквіваленти	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1165, гр. 3, ф. №1
Рахунки в банках	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1167, гр. 3, ф. №1
Витрати майбутніх періодів	Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	код. 1170, гр. 3, ф. №1
Ключові показники витрат підприємств		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	код. 2050, гр. 3, ф. №2

Матеріальні затрати	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	код. 2500, гр. 3, ф. №2
Витрати на оплату праці	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	код. 2505, гр. 3, ф. №2
Відрахування на соціальні заходи	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	код. 2510, гр. 3, ф. №2
Амортизація	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	код. 2515, гр. 3, ф. №2
Інші операційні витрати	Форма № 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	код. 2520, гр. 3, ф. №2
Ключові показники фінансової стійкості підприємств		
Коефіцієнт покриття	Показує відношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань. Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	$\frac{(код.1195, гр.3, ф.№1)}{(код.1695, гр.3, ф.№1)}$
Коефіцієнт термінової ліквідності	Показує відношення суми оборотних активів без урахування запасів до поточних зобов'язань. Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	$\frac{\text{сума (код.1125,1130,1135,1155, 1160,1165,1190, гр.3, ф.№1)}}{\text{(код.1695, гр.3, ф.№1)}}$
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Показує відношення грошових коштів і короткострокових фінансових інвестицій до короткострокових зобов'язань.Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	$\frac{сума\ (код.1160,1165, гр.3, ф.№1)}{(код.1695, гр.3, ф.№1)}$
Коефіцієнт капіталізації	Показує частку власного капіталу в активах. Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	$\frac{сума\ (код.1400,1500, гр.3, ф.№1)}{(код.1300, гр.3, ф.№1)}$
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними засобами	Показує відношення власних оборотних коштів до оборотних активів. Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	$\frac{(код.1495-1095, гр.3, ф.№1)}{(код.1195, гр.3, ф.№1)}$
Коефіцієнт фінансової незалежності	Показує частку власних джерел у загальній величині джерел фінансування активів Форма № 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан)	$\frac{(код.1495, гр.3, ф.№1)}{(код.1900, гр.3, ф.№1)}$

Джерело: Створено автором.

Таблиця В.2

Алгоритм графоаналітичної оцінки потенціалу еко-підприємств та виробників органічної продукції

Дані представлені в таблиці, у якій рядки відповідають назвам підприємств, рівень потенціалу яких оцінюється (i = 1, 2, 3, …, n), а стовпці – номерам показників (j = 1, 2, 3,…, m)	Додаток Г, таблиці Г.1-Г.4
По кожному показнику визначають оптимальне значення з урахуванням **коефіцієнта чутливості** та виконують ранжирування підприємств із **присвоєнням відповідних позицій**	Додаток Г, таблиці Г.1-Г.4
Для кожного підприємства визначають загальну суму місць (Pj) згідно з формулою:	$P_j = \sum_{i=1}^{n} a_{ij} * k_r$, де: a_{ij} – місце при ранжируванні; k_r – коефіцієнт чутливості показника
Розмір вектора $B_к$ щодо використання потенціалу підприємств (k, при k = 1, 2, 3, 4), обчислюється за формулою:	$B_к = 100 - (Pj - \Sigma k_r) * \frac{100}{\Sigma k_r(m - 1)}$, де: m – кількість аналізованих підприємств.
Після визначення значень векторів всіх підприємств визначають графічне уявлення та структуру використання потенціалу підприємств-виробників органічної продукції	Додаток Д, рис. Д.1-Д.9. Рис. 2.14 (у тексті) Роблять заключний висновок

Джерело: Створено автором на основі [277-279].

Додаток Г

Таблиця Г.1

Ключові фінансові показники підприємств: знос, прибуток та доходи

Показники	Основні засоби	Знос	Чистий дохід від реалізації продукції	Сукупний дохід	Валовий прибуток	Інші операційні доходи
Коефіцієнт чутливості	1,2	1,25	1,1	1,05	1,15	1,15
ТОВ «Organic Milk»						
Показники тис. грн.	47 667,0	42161,3	204 739,0	17 657,0	60 421,0	6 253,0
Присвоєння відповідної позиції	2	2	2	1	2	2
ТОВ «Дунайський аграрій»						
Показники тис. грн.	23231,0	12164,0	67190,0	12550,0	32749,0	468,0
Присвоєння відповідної позиції	4	4	3	2	3	5
ТОВ «Старий Порицьк»						
Показники тис. грн.	36308,0	23468,0	50796,0	12054,0	21911,0	2548,0
Присвоєння відповідної позиції	3	3	4	3	4	3
ТОВ «Органік оригінал»						
Показники тис. грн.	781,0	3150,1	13621,3	0	0	9,2
Присвоєння відповідної позиції	9	5	6	-	-	9
ФГ «Домашня курочка»						
Показники тис. грн.	13341,10	942,3	11715,6	0	0	442,9
Присвоєння відповідної позиції	5	8	8	-	-	6
ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»						
Показники тис. грн.	476428,0	899548,0	659186,0	7371,01	160909,0	13153,0
Присвоєння відповідної позиції	1	1	1	4	1	1
ФГ «АгроСтариця»						
Показники тис. грн.	3772,3	2144,8	2412,7	0	0	933,8
Присвоєння відповідної позиції	7	6	9	-	-	4
ТОВ «Органічний м'ясний продукт»						
Показники тис. грн.	1662,0	597,4	18890,8	0	-1400,3	421,6
Присвоєння відповідної позиції	8	9	5	-	6	7
СВК «Ягідки»						
Показники тис. грн.	3803,0	1200,5	13326,8	0	-91,1	391,6
Присвоєння відповідної позиції	6	7	7	-	5	8

Джерело: складено автором на основі [267-279].

Таблиця Г.2

Ключові активи підприємств: структура та стан

Показники	Виробничі запаси	Незавершене виробництво	Готова продукція	Дебіторська заборгованість за товари	Гроші та їх еквівалент	Рахунки в банках	Витрати майбутніх періодів
Коефіцієнт чутливості	1,2	1,15	1,15	1,05	1,2	1,25	1,05
ТОВ «Organic Milk»							
Показники тис. грн.	7519,0	1761,0	3031,0	32674,0	716,0	712,0	100,0
Присвоєння відповідної позиції	2	3	4	1	6	3	2
ТОВ «Дунайський аграрій»							
Показники тис. грн.	3755,0	6452,0	12447,0	456,0	4342,0	0	0
Присвоєння відповідної позиції	5	1	3	6	1	-	-
ТОВ «Старий Порицьк»							
Показники тис. грн.	6556,0	6034,0	13066,0	0	4300,0	4274,0	0
Присвоєння відповідної позиції	4	2	2	-	2	1	-
ТОВ «Органік оригінал»							
Показники тис. грн.	2648,0	0	579,3	1177,1	990,3	0	0
Присвоєння відповідної позиції	6	-	5	3	5	-	-
ФГ «Домашня курочка»							
Показники тис. грн.	6303,2	0	573,0	799,3	60,8	0	0
Присвоєння відповідної позиції	3	-	6	4	7	-	-
ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»							
Показники тис. грн.	71083,0	20,0	33997,0	3658,0	1233,0	1226,2	3617,0
Присвоєння відповідної позиції	1	4	1	2	3	2	1
ФГ «АгроСтариця»							
Показники тис. грн.	1563,0	0	221,5	0	4,8	0	0
Присвоєння відповідної позиції	7	-	7	-	9	-	-
ТОВ «Органічний м'ясний продукт»							
Показники тис. грн.	0	0	0	0	13,4	0	49,1
Присвоєння відповідної позиції	-	-	-	-	8	-	3
СВК «Ягідки»							
Показники тис. грн.	1430,1	0	0	722,0	3829,0	0	0
Присвоєння відповідної позиції		-	-	5	3	-	-

Джерело: складено автором на основі [267-279].

Таблиця Г.3

Ключові показники витрат підприємств

Показники	Собівартість реалізованої продукції	Матеріальні затрати	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	Амортизація	Інші операційні доходи
Коефіцієнт чутливості	1,2	1,15	1,15	1,15	1,1	1,05
ТОВ «Organic Milk»						
Показники тис. грн.	144318,0	118528,0	14640,0	2784,0	10881,0	37700,0
Присвоєння відповідної позиції	2	2	2	2	2	2
ТОВ «Дунайський аграрій»						
Показники тис. грн.	34441,0	37823,0	6342,0	1411,0	3711,0	15074,0
Присвоєння відповідної позиції	3	4	4	3	4	3
ТОВ «Старий Порицьк»						
Показники тис. грн.	28885,0	41997,0	9090,0	1964,0	4743,0	14092,0
Присвоєння відповідної позиції	4	3	3	4	3	4
ТОВ «Органік оригінал»						
Показники тис. грн.	5328,0	0	0	0	0	4911,6
Присвоєння відповідної позиції	8	-	-	-	-	6
ФГ «Домашня курочка»						
Показники тис. грн.	8551,2	0	0	0	0	2623,0
Присвоєння відповідної позиції	7	-	-	-	-	8
ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»						
Показники тис. грн.	498227,0	402981,0	77003,0	16276,0	25194,0	104348,0
Присвоєння відповідної позиції	1	1	1	1	1	1
ФГ «АгроСтариця»						
Показники тис. грн.	1991,0	0	0	0	0	1256,1
Присвоєння відповідної позиції	9	-	-	-	-	9
ТОВ «Органічний м'ясний продукт»						
Показники тис. грн.	15654,6	0	0	0	0	5058,0
Присвоєння відповідної позиції	5	-	-	-	-	5
СВК «Ягідки»						
Показники тис. грн.	10991,6	0	0	0	0	2817,9
Присвоєння відповідної позиції	6	-	-	-	-	7

Джерело: складено автором на основі [267-279].

Таблиця Г.4

Ключові показники фінансової стійкості підприємств

Показники	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт термінової ліквідності	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт капіталізації	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними засобами	Коефіцієнт фінансової незалежності
Коефіцієнт чутливості	1,25	1,2	1,15	1,25	1,1	1,1
ТОВ «Organic Milk»						
Показники тис. грн.	2,16	1,2	0,03	0,04	0,54	078
Присвоєння відповідної позиції	5	3	5	5	4	2
ТОВ «Дунайський аграрій»						
Показники тис. грн.	2,2	1,03	0,22	0,01	0,28	0,56
Присвоєння відповідної позиції	4	5	3	6	5	4
ТОВ «Старий Порицьк»						
Показники тис. грн.	3,1	1,07	0,3	0,3	0,57	0,78
Присвоєння відповідної позиції	3	4	2	2	3	2
ТОВ «Органік оригінал»						
Показники тис. грн.	0,9	0,45	0,17	0,04	0	0,29
Присвоєння відповідної позиції	8	7	4	5	-	6
ФГ «Домашня курочка»						
Показники тис. грн.	1,72	0,42	0,01	0,24	1,08	0,66
Присвоєння відповідної позиції	6	8	6	3	1	3
ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів»						
Показники тис. грн.	0,92	0,47	0,01	0,01	0	0,42
Присвоєння відповідної позиції	7	6	6	6	-	5
ФГ «АгроСтариця»						
Показники тис. грн.	3,23	1,78	0,01	0,61	0	0,42
Присвоєння відповідної позиції	2	2	6	1	-	5
ТОВ «Органічний м'ясний продукт»						
Показники тис. грн.	0,71	0,3	0,01	0,1	0	0
Присвоєння відповідної позиції	9	9	6	4	-	-
СВК «Ягідки»						
Показники тис. грн.	44,9	34,2	28,76	0,1	0,75	0,85
Присвоєння відповідної позиції	1	1	1	4	2	1

Джерело: складено автором на основі [267-279].

Таблиця Г.5

Ключові фінансові показники підприємств: знос, прибуток та доходи

Показники	Основні засоби	Знос	Чистий дохід від реалізації продукції	Сукупний дохід	Валовий прибуток	Інші операційні доходи
Коефіцієнт чутливості	1,2	1,25	1,1	1,05	1,15	1,15
ДУ«Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України»						
Показники тис. грн.	12341,10	842,3	11615,6	0	0	432,9
Присвоєння відповідної позиції	1	3	2	-	-	2
ФГ «Агроекспрес»						
Показники тис. грн.	781,0	3150,1	13621,3	0	0	9,3
Присвоєння відповідної позиції	3	1	1	-	-	3
ФГ «Полісся АгроГруп»						
Показники тис. грн.	3872,3	2142,8	2312,7	0	0	833,8
Присвоєння відповідної позиції	2	2	3	-	-	1

Джерело: складено автором на основі [280-282].

Таблиця Г.6

Ключові активи підприємств: структура та стан

Показники	Виробничі запаси	Незавершене виробництво	Готова продукція	Дебіторська заборгованість за товари	Гроші та їх еквівалент	Рахунки в банках	Витрати майбутніх періодів
Коефіцієнт чутливості	1,2	1,15	1,15	1,05	1,2	1,25	1,05
ДУ«Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України»							
Показники тис. грн.	6403,2	0	583,0	789,3	61,8	0	0
Присвоєння відповідної позиції	1	-	2	2	2	-	-
ФГ «Агроекспрес»							
Показники тис. грн.	2548,0	0	589,3	1377,1	980,3	0	0
Присвоєння відповідної позиції	2	-	1	1	1	-	-
ФГ «Полісся АгроГруп»							
Показники тис. грн.	1463,0	0	211,5	0	4,8	0	0
Присвоєння відповідної позиції	3	-	3	-	3	-	-

Джерело: складено автором на основі [280-282].

Таблиця Г.7

Ключові показники витрат підприємств

Показники	Собівартість реалізованої продукції	Матеріальні затрати	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	Амортизація	Інші операційні доходи
Коефіцієнт чутливості	1,2	1,15	1,15	1,15	1,1	1,05
ДУ«Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України»						
Показники тис. грн.	8451,2	0	0	0	0	2523,0
Присвоєння відповідної позиції	1	-	-	-	-	2
ФГ «Агроекспрес»						
Показники тис. грн.	5428,0	0	0	0	0	4811,6
Присвоєння відповідної позиції	2	-	-	-	-	1
ФГ «Полісся АгроГруп»						
Показники тис. грн.	1891,0	0	0	0	0	1156,1
Присвоєння відповідної позиції	3	-	-	-	-	3
ТОВ «Органічний м'ясний продукт»						

Джерело: складено автором на основі [280-282].

Таблиця Г.8

Ключові показники фінансової стійкості підприємств

Показники	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт термінової ліквідності	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт капіталізації	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними засобами	Коефіцієнт фінансової незалежності
Коефіцієнт чутливості	1,25	1,2	1,15	1,25	1,1	1,1
ДУ«Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України»						
Показники тис. грн.	1,7	0,4	0,01	0,2	1,1	0,65
Присвоєння відповідної позиції	2	3	2	2	1	1
ФГ «Агроекспрес»						
Показники тис. грн.	0,9	0,4	0,2	0,04	0	0,3
Присвоєння відповідної позиції	3	2	1	3	-	3
ФГ «АгроСтариця»						
Показники тис. грн.	3,2	1,8	0,01	0,6	0	0,4
Присвоєння відповідної позиції	1	1	2	1	-	2

Джерело: складено автором на основі [280-282].

Додаток Д

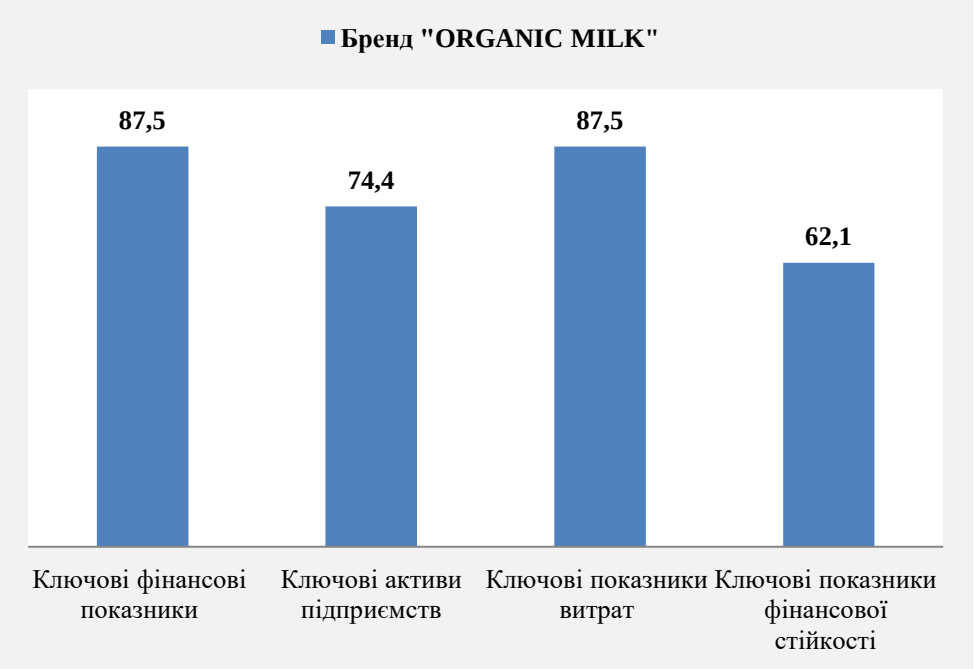

Рис. Д. 1. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ТОВ «ОРГАНІК МІЛК»

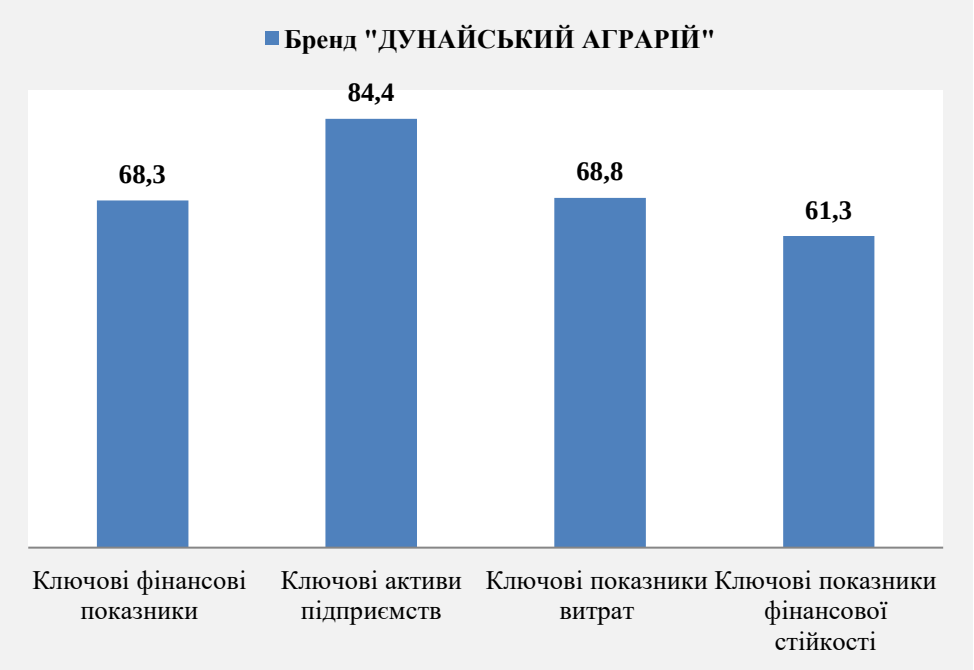

Рис. Д. 2. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ТОВ «ДУНАЙСЬКИЙ АГРАРІЙ»

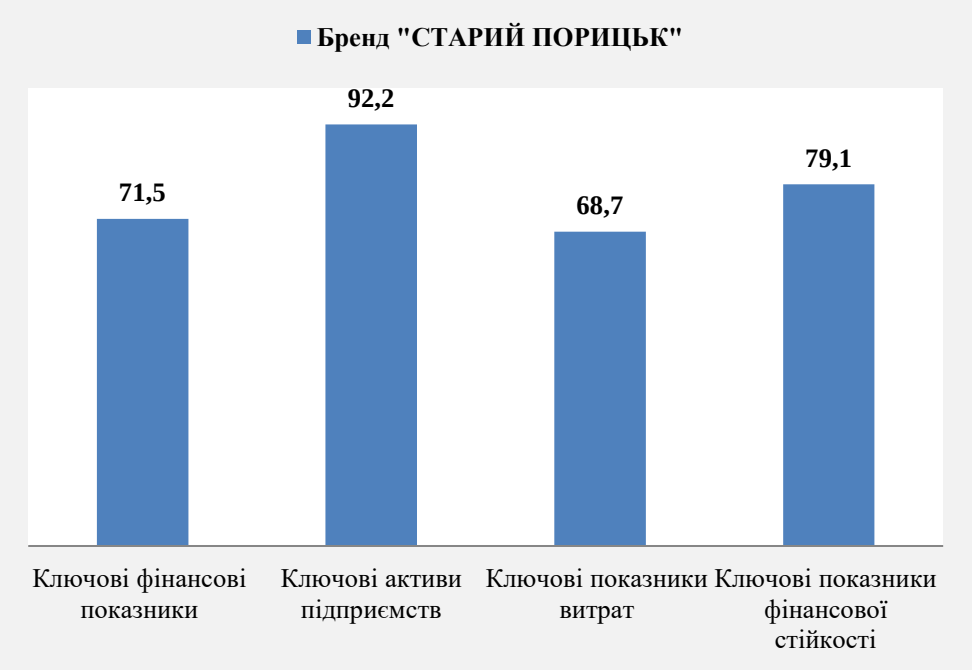

Рис. Д. 3. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ТОВ «СТАРИЙ ПОРИЦЬК»

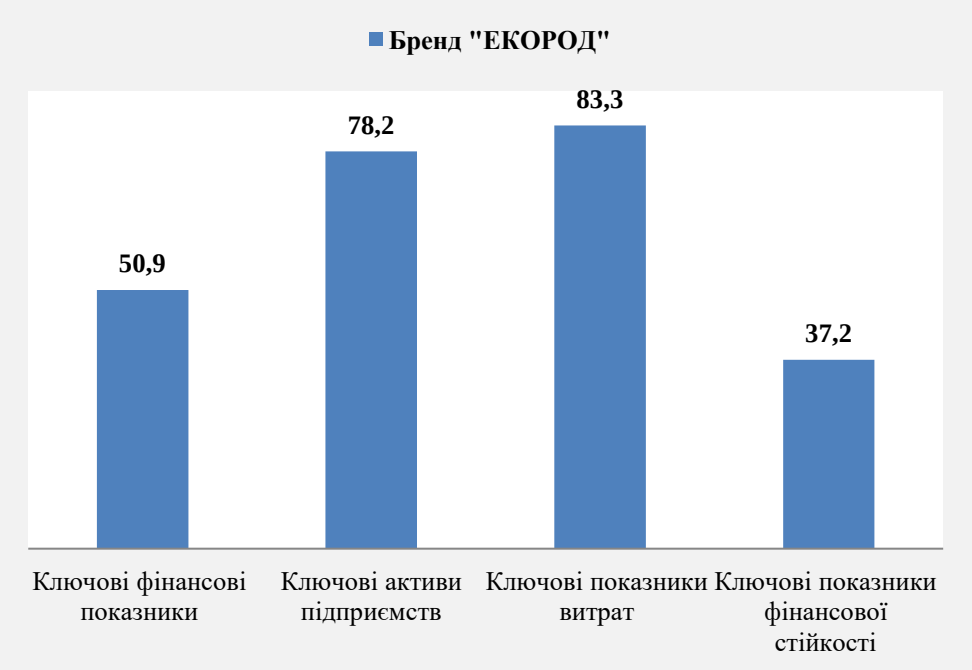

Рис. Д. 4. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ТОВ «ОРГАНІК ОРИГІНАЛ»

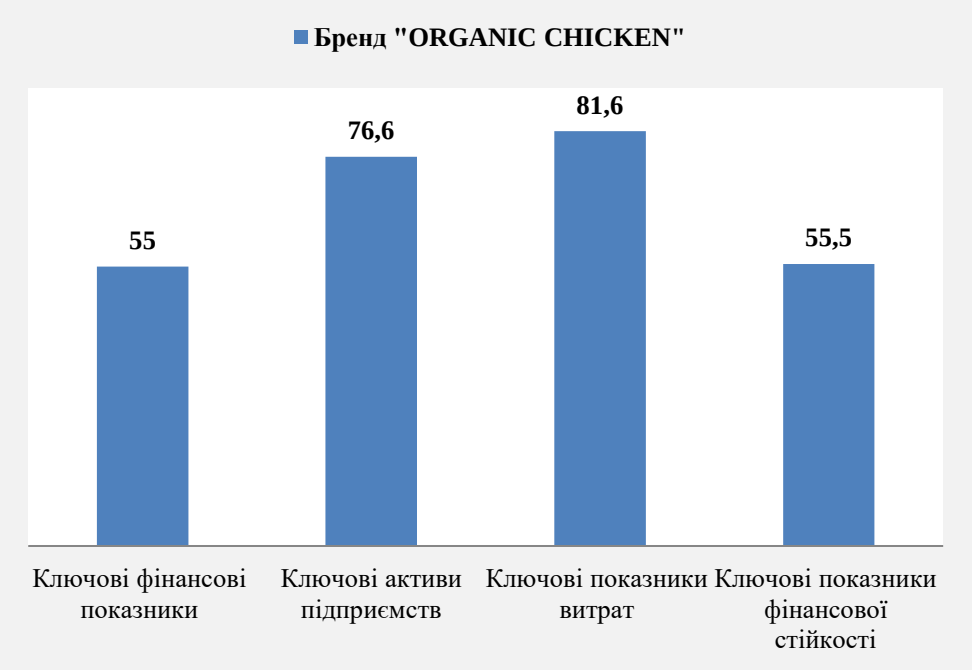

Рис. Д. 5. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ФГ «ДОМАШНЯ КУРОЧКА»

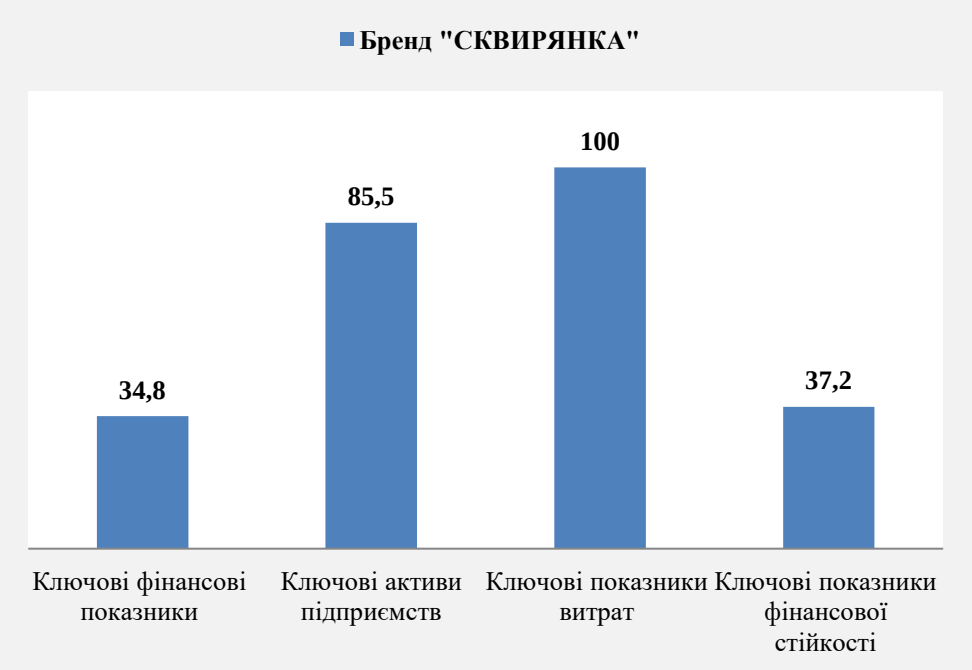

Рис. Д. 6. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ТОВ «СКВИРСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ»

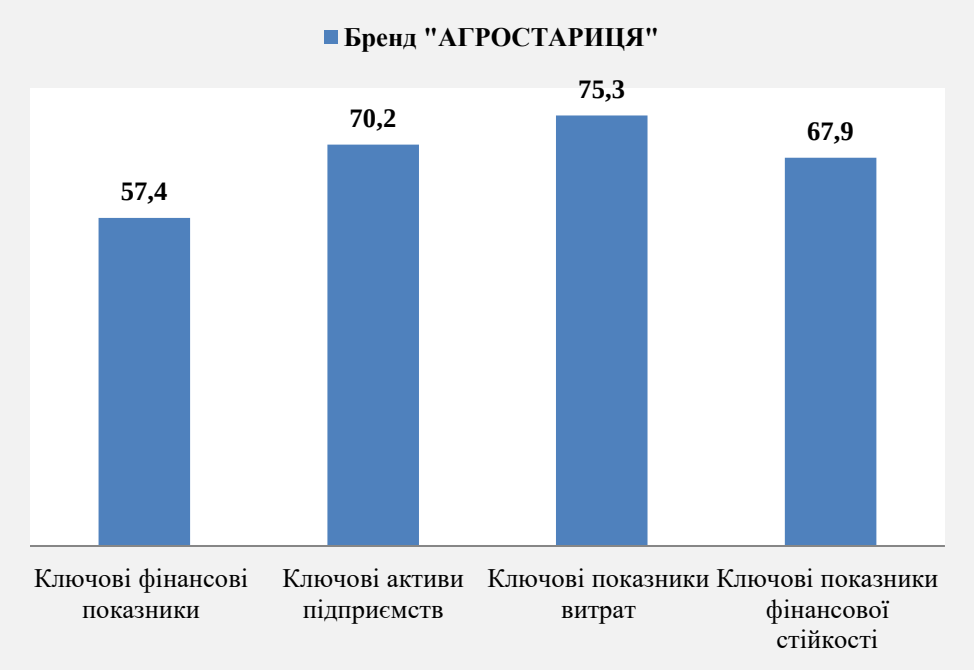

Рис. Д. 7. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ФГ «АГРО СТАРИЦЯ»

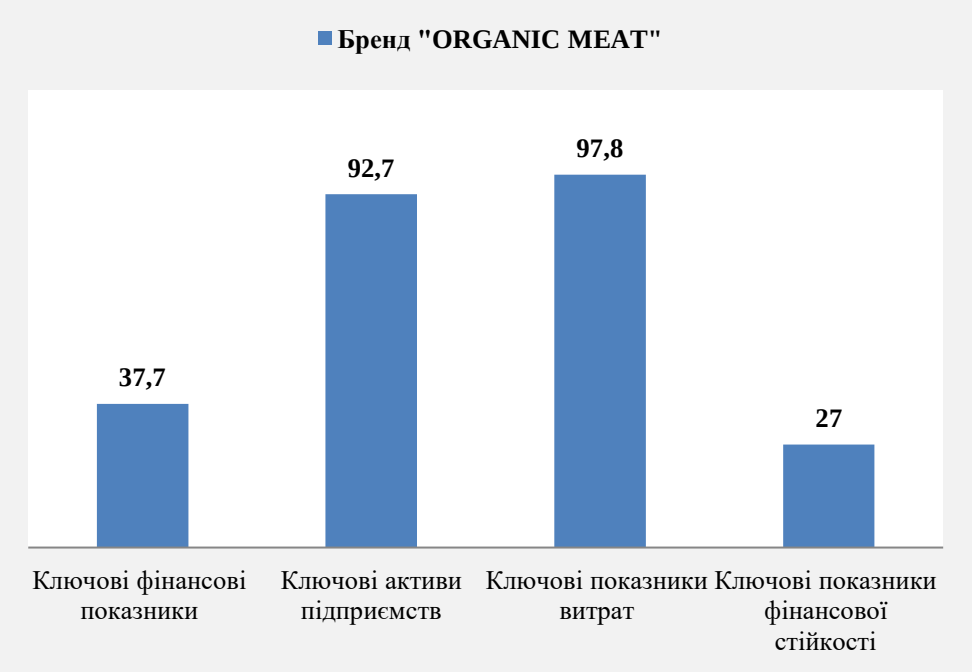

Рис. Д. 8. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ТОВ «ОРГАНІЧНИЙ М'ЯСНИЙ ПРОДУКТ»

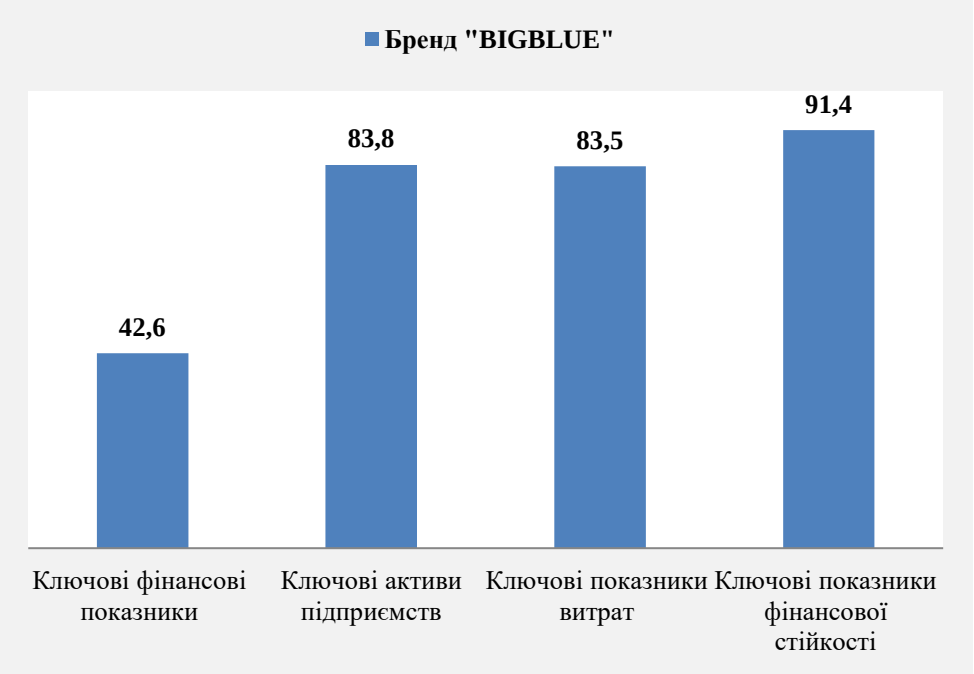

Рис. Д. 9. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства «Сільськогосподарський виробничий кооператив «ЯГІДКИ»

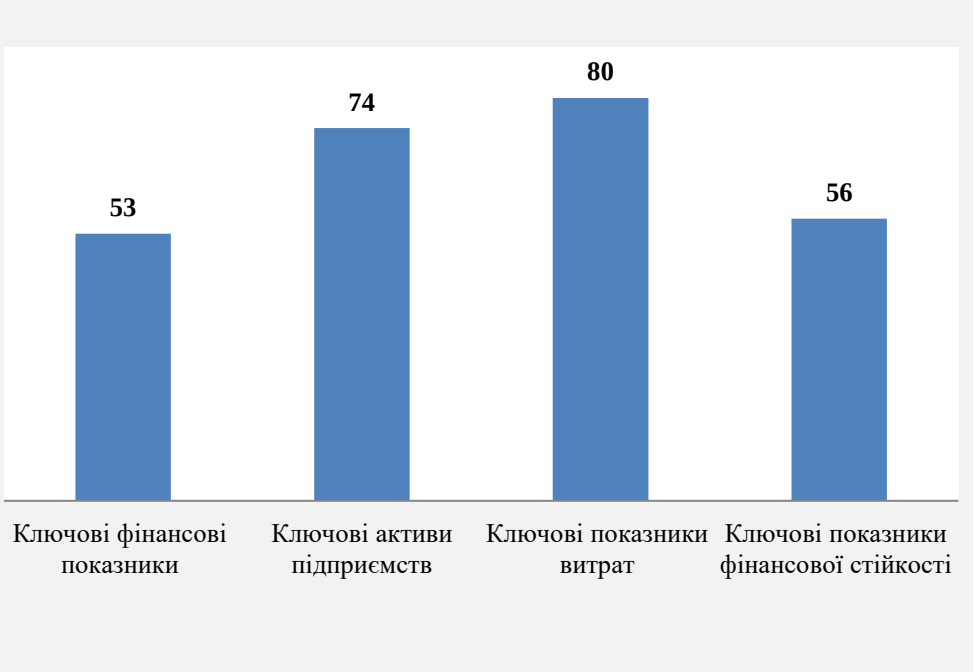

Рис. Д. 10. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ДУ«Прилуцька дослідна станція садівництва Інституту садівництва НААН України»

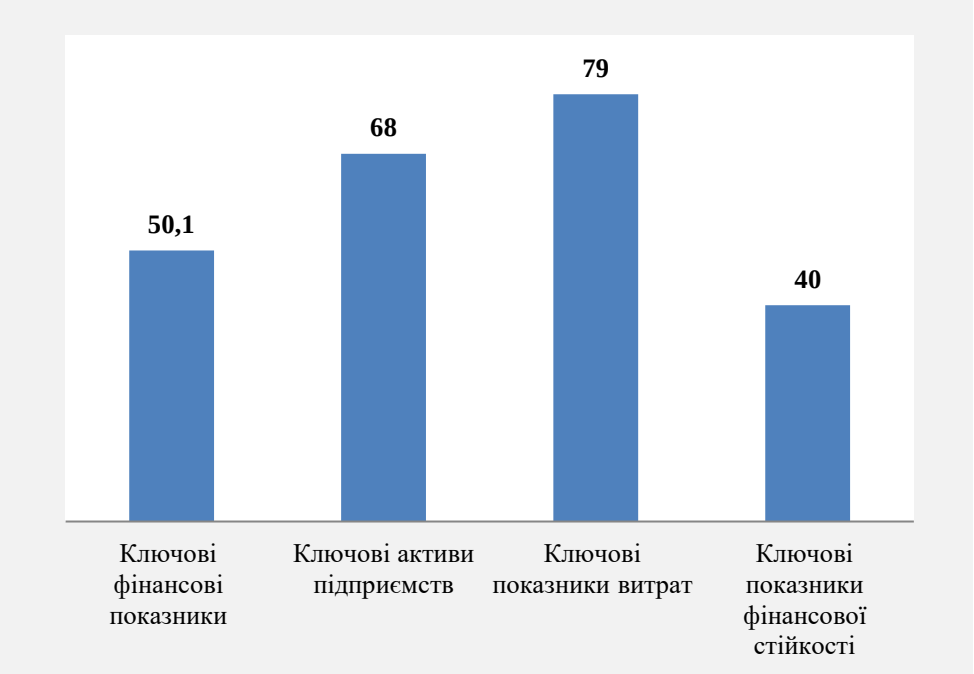

Рис. Д. 11. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ФГ «ПОЛІССЯ АГРОГРУП»

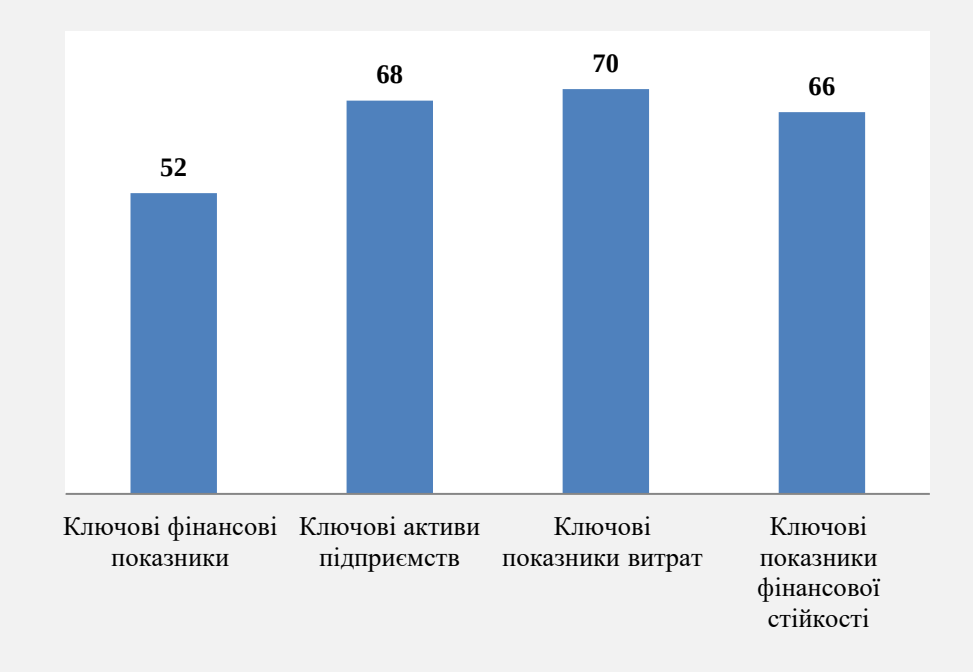

Рис. Д. 12. Графічна інтерпретація використання потенціалу підприємства ФГ «АГРОЕКСПРЕС»

Джерело: розроблено автором на основі: [267-282].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Зміст етапів дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні на період 2024-2030 років

Інструменти	Зміст етапів, цілей, задач
ЕТАП 1: Формування інституційної бази (1–2 роки)	
Правове забезпечення та регуляторне середовище	Запровадження податкових пільг: Введення пільг з податків на прибуток, ПДВ, земельного податку для організацій, які застосовують екологічно безпечні технології, використовують відновлювані джерела енергії та випускають екологічну продукцію
	Впровадження зрозумілих та міжнародних і визнаних екологічних стандартів: Розробка доступних систем оцінки відповідності, які дозволяють компаніям отримувати статус «екологічно чистий» на світовому рівні
	Підтримка екологічних закупівель: Забезпечення преференцій державним установам та муніципальним організаціям при виборі товарів та послуг з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище
	Спрощення та узгодженість законодавчих актів: Коригування чинних норм, пов'язаних з екологією, підприємництвом та інвестиціями, для усунення перешкод для роботи компаній у сфері еко-бізнесу
Фінансова підтримка та залучення капіталів	Гранти для інновацій: Запуск програм грантового фінансування наукових розробок, пілотних проєктів та сміливих ідей у сфері сталого бізнесу
	Залучення міжнародних інвестицій: Налагодження співпраці з міжнародними фінансовими та інвестиційними структурами, фондами та інвесторами, які цікавляться «зеленими» ініціативами
	Створення цільових фондів: Утворення державних та приватних фондів, орієнтованих на фінансування проєктів у галузі екології на ранніх етапах.
	Розвиток венчурного капіталу: Заохочення створення фондів на засадах інвестицій у молоді еко-проєкти
	Пільгове кредитування: Реалізація програм надання вигідних позик через банківську систему з частковою компенсацією відсоткової ставки для еко-підприємств
Освіта та зростання рівня інформованості	Професійна перепідготовка: Розробка навчальних програм для підприємців, які прагнуть перейти на «зелені» моделі або розпочати екологічний бізнес
	Масові просвітницькі кампанії: Проведення рекламних та інформаційних акцій, спрямованих на популяризацію принципів сталого споживання, участі громадян у збереженні природи
	Інтеграція еко-підприємництва в навчальні плани: Включення до освітніх програм вищих навчальних закладів, технікумів та профтехучилищ курсів, присвячених сталому розвитку та екологічному підприємництву
	Онлайн-ресурси: Створення цифрових платформ, що включають освітні курси, довідкові матеріали та інтерактивні сервіси для представників еко-бізнесу
ЕТАП 2: Масштабування (3–5 років)	
Інфраструктурна основа	Запуск екологічних інкубаторів та акселераторів: створення спеціалізованих майданчиків з наданням консультативної допомоги, робочих місць, доступу до техніки та експертного досвіду для стартапів у галузі екології
	Розробка територій «зеленого» промислового призначення: формування зон з пільгами для розміщення підприємств екологічного профілю, забезпечених системами утилізації відходів, джерелами відновлюваної енергії
	Створення платформ для взаємодії: організація регулярних заходів — самітів, конференцій, виставок, ділових зустрічей для представників екопідприємництва, інвесторів та експертів

	Розширення мережі консалтингових служб: впровадження професіоналів, орієнтованих на питання екологічної сертифікації, використання «зелених» рішень, залучення коштів та виходу на міжнародні ринки
Пошук нових рішень та дослідження	Підтримка НДДКР у галузі сталого розвитку: фінансування наукових розробок у напрямках альтернативної енергетики, утилізації відходів, створення біорозкладних композитів, органічного землеробства
	Проведення конкурсних програм для інноваційних екопроєктів з можливістю отримання грантів та інвестиційної підтримки
	Побудова партнерств між бізнесом та науковими центрами для трансформації винаходів у комерційні рішення
Міжнародна взаємодія	Інтеграція у глобальні ініціативи з екологічного розвитку: участь України в європейських та міжнародних програмах сталого бізнесу
	Підтримка експорту: допомога українським компаніям у виході на зовнішні ринки, участь у міжнародних виставках, проведенні ділових місій
	Залучення закордонних фахівців: встановлення обміну практиками з державами з розвиненим екологічним підприємництвом
ЕТАП 3: Сталий розвиток (понад 5 років)	
Формування сталої екосистеми	Створення регіональних еко-кластерів: об'єднання виробництв, наукових організацій та державних структур у єдині простори для спільного розвитку та підвищення ефекту від синергії
	Реалізація принципів циркулярної економіки: перехід від односторонньої схеми «виготовлення — споживання — викид» до замкнених циклів, коли відходи одного процесу використовуються як сировина для інших
	Впровадження системи постійного контролю: аналіз ефективності вжитих заходів, збір показників, оперативна адаптація стратегії до досягнутих результатів
Україна як ринковий гравець	Позиціонування українських еко-брендів: формування образу країни, здатної розвивати сталий бізнес та пропонувати якісні товари «зеленого» спрямування
	Залучення міжнародних лідерів: створення сприятливих умов для розміщення в країні виробничих потужностей та дослідницьких центрів найбільших глобальних компаній у галузі сталих технологій
	Партнерство з сусідами: запуск регіональних ініціатив та програм з просування еко-підприємництва
Очікувані результати	За умови дотримання рекомендованих трьох етапів та своєчасної реалізації зазначеної стратегії Україна продемонструє помітний прогрес у формуванні сталого еко-підприємницького сектору

Джерело: створено автором

Додаток Є

Таблиця Є.1

Хронологія прийнятих законодавчих документів за напрямками стратегічної діяльності Міндовкілля України

Дата та номер прийнятих документів	Назва документа
Закони України	
24.05.2012 Документ 4836-VI	Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р.»
10.06.2012 Документ 3268-VI	Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р.»
28.02.2019 Документ 2697-VIII	Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.»
Укази Президента України	
21.11.2017 Документ 381/2017	Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду»
09.07.2019 Документ 511/2019	Указ Президента України «Про деякі заходи щодо збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів»
10.07.2019 Документ 512/2019	Указ Президента України «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»
30.09.2019 Документ 722/2019	Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»
19.03.2021 Документ 104/2021	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 19 березня 2021 року «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України»
23.03.2021 Документ 111/2021	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики та загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації»
Постанови та Накази Кабінету Міністрів України	
06.09.2023 Документ 1065-2021-п	Постанова КМ України «Про Єдину екологічну платформу «ЕкоСистема» від 11 жовтня 2021 р. № 1065
17.10.2023 Документ z2116-23	Правила реєстрації операцій зі шкідливими речовинами на суднах, у морських і річкових портах та терміналах. Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 17 жовтня 2023 року № 956
07.11.2023 Документ 1166-2023-п	Постанова КМ України «Про затвердження Порядку проведення моніторингу об'єкта оброблення відходів» від 7 листопада 2023 р. № 1166»
05.12.2023 Документ 1278-2023-п	Постанова КМ України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами» від 5 грудня 2023 р. № 1278»

05.12.2023 Документ 1279-2023-п	Постанова КМ України «Про затвердження Порядку створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами» від 5 грудня 2023 р. № 1279»
Концепції, Стратегії та Плани заходів	
22.09.2004 Документ 675-2004-р	Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. N 675-р
22.10.2014 Документ 1024-2014-р	Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1024-р
22.10.2014 Документ 1024-2014-р	Національний План Дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 271
07.12.2016 Документ 932-2016-р	Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням від 7 грудня 2016 року № 932-р.
31.05.2017 Документ 616-2017-р	Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р.
14.08.2019 Документ 688-2019-р	Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 688-р
27.11.2019 Документ 1416-2019-р	Стратегія забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1416-р
17.09.2020 Документ 820-2017-р	Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 року № 820-р.
17.09.2020 Документ 402-2019-р	Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 № 402-р
17.09.2020 Документ 1422-2019-р	План заходів із впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, затверджений Кабінетом Міністрів України від 27.12.2019 № 1422-р
17.09.2020 Документ 353-2018-р	План заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 травня 2018 р. № 353-р
21.10.2020 Документ 1567-2020-р	План заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1567
07.11.2021 Документ 990-2009-р	Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2009 року № 990
23.01.2024 Документ 49-2024-р	Стратегія розвитку територій у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення на 2024-2032 рр., схвалена Кабінетом Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 49-р

Джерело: Складено автором.

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Методичні інструменти оцінки потенційного попиту на органічну продукцію

Показник	Джерело даних	Формула розрахунків	Аналітичне значення
Етап оцінювання			
Місткість ринку органічної продукції	Статистика продажів, рітейл-дані	$C = Q \times P$	Визначає загальний обсяг потенційного попиту
Споживання органічної продукції на душу населення	Державна статистика, маркетингові дослідження	$\text{Cpc} = \text{C}/N$	Дозволяє порівнювати попит між країнами
Індекс доступності органічних продуктів	Дані про доходи населення та ціни	$Ia = D/Po$	Показує можливість споживачів купувати органічні продукти
Частка підприємства на ринку	Звітність підприємств, галузеві дослідження	$Si = \frac{Q}{Q\ total}$ x 100	Визначає позицію виробника на ринку
Темп зростання ринку	Статистика попередніх періодів	$g = \frac{Ct - Cy}{Cy}$ x 100	Дозволяє оцінити динаміку розвитку ринку
Потенційний обсяг попиту	Демографічні дані, споживчі опитування	$Dp = N$ x Cpc x k	Визначає можливий обсяг розширення ринку
Інтегральний індекс попиту	Результати статистичного аналізу	$Id = \sum Wi\ Xi$	Дає узагальнену оцінку попиту

Джерело: Складено автором.

Таблиця Ж.2

Умовні визначення в формулах розрахунку показників потенційного попиту на органічну продукцію

Показник	Символ
Місткість ринку	C
Обсяг реалізованої продукції	Q
Середня ціна продукції	P
Чисельність населення	N
Середній дохід населення	D
Середня ціна органічної продукції	P_o
Обсяги продажів підприємств	Q_i
Загальний обсяг ринку	Q_{total}
Вагові коефіцієнти факторів	W_i
Коефіцієнт схильності споживачів до купівлі товарів	k

Джерело: Складено автором.

Додаток З

Таблиця 3.1

Економетрична модель прогнозування попиту на еко-продукти

Вид моделі	Формула	Умовні позначення
Базова модель прогнозування попиту		
Для оцінювання динаміки попиту на еко-продукти використовується модель середньорічного темпу зростання *CAGR*	$\mathbf{D_t = D_0(1+g)^t}$	$\mathbf{D_t}$ – прогнозований обсяг попиту на еко-продукти у t році; $\mathbf{D_0}$ – базовий попит; **g** – середньорічний темп зростання попиту; **t** – роки прогнозного періоду
Модифікована сценарна модель попиту		
Модель оцінювання попиту з урахуванням сценаріїв розвитку економіки та ринку органічної продукції	$\mathbf{D_t = D_0(1+gk_8)^t}$	$\mathbf{k_8}$ – сценарний коефіцієнт розвитку ринку
Сценарні коефіцієнти розвитку ринку		
Песимістичний	Повільне економічне відновлення та державна підтримка	**0,7**
Базовий	Стабільний розвиток ринку органічної продукції	**1,0**
Оптимістичний	Активна державна підтримка та зростання експорту	**1,3**
Розширена економетрична модель попиту		
Модель оцінювання попиту, що включає основні фактори формування ринку для точного прогнозування	$\mathbf{D_t = a + b_1I_t + b_2P_t + b_3E_t + + b_4A_t + e^t}$	$\mathbf{I_t}$ – рівень доходів населення; $\mathbf{P_t}$ – ціна еко-продуктів; $\mathbf{E_t}$ – рівень екологічної свідомості споживачів; $\mathbf{A_t}$ – доступність продукції (розвиток каналів збуту) **a** – константа; $\mathbf{b_i}$ – парламенти моделі; $\boldsymbol{e^t}$ – випадкова похибка
Інтегрована модель прогнозування попиту		
Модель оцінювання попиту, що поєднує факторну та сценарну моделі	$\mathbf{D_t = (a + b_1I_t + b_2P_t + b_3E_t + + b_4A_t)(1 + gk_8)^t}$	Враховує макроекономічні фактори попиту. Застосовує сценарний аналіз розвитку ринку. Отримує прогноз ринку органічної продукції
Інтерпретація результатів прогнозу		
Застосування розроблених моделей дає можливість визначити: прогнозований рівень попиту еко-продукцію; динаміку формування ринку органічної продукції; можливості розширення діяльності у сфері екологічного підприємництва.		

Джерело: складено автором.

Додаток И

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Рєпіна І.М., Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Розвиток підприємництва в Україні за індикаторами рейтингу світового банку «Doing Business». *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 2(9). С.106-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_2_21 (0,5 д.а., особисто автору – 0,11 д.а.: здійснено аналіз динаміки основних індикаторів розвитку підприємницького середовища, виявлено ключові тенденції та проблеми регуляторного забезпечення підприємницької діяльності) (дата звернення: 11.03.2026).
2. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Впровадження концепції бережливого виробництва: теоретичні та прикладні аспекти. *Економіка та підприємництво*. 2017. № 39. С. 111–124. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/ekon_pidpr/EP_E28496_39_za_2017r_.pdf (0,75 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: здійснено аналіз теоретичних і прикладних аспектів впровадження концепції бережливого виробництва, систематизовано інструменти Lean та обґрунтовано напрями їх застосування на вітчизняних підприємствах) (дата звернення: 11.03.2026).
3. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Потенціал еко-підприємництва України на ринку органічного виробництва ЄС. *Економіка та підприємництво*. 2022. Вип. 49. С. 110–123. URL: https://ee.kneu.ua/archive/2022/49.10 (0,5 д.а., особисто автору – 0,25 д.а.: здійснено аналіз потенціалу еко-підприємництва України на ринку органічної продукції ЄС, оцінено перспективи розвитку органічного виробництва та обґрунтовано напрями підвищення його конкурентоспроможності) (дата звернення: 11.03.2026).
4. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Екоупаковка: оцінка споживчих капіталів та ефективності управління проектами. *Вчені записки*. 2023. № 33(4). С. 196-207. URL: https://vz.kneu.ua/archive/2023/33(4).17 (0,5 д.а., особисто автору – 0,25 д.а.: здійснено оцінку споживчої цінності екоупаковки, проаналізовано ефективність управління проєктами її впровадження та обґрунтовано напрями розвитку екологічно орієнтованих пакувальних рішень) (дата звернення: 11.03.2026).
5. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. Теоретичне підґрунтя організації екологічного підприємництва в контексті концепції сталого розвитку. *Наукові праці НДФІ*. 2023. № 1. С. 43-55. URL: https://npndfi.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=1146 (0,99 д.а., особисто автору – 0,79 д.а.: здійснено аналіз теоретичних основ організації екологічного підприємництва, систематизовано наукові підходи до його розвитку в

контексті концепції сталого розвитку та обґрунтовано концептуальні засади функціонування екологічного бізнесу) (дата звернення: 11.03.2026).

6. Рєпін К.С. (2024). Екологічна політика України: імперативи, принципи, критерії. *Development Service Industry Management*, (1), 159–165. URL: https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/article/view/100 (0,5 д.а) (дата звернення: 11.03.2026).

7. Рєпін К.С. Розвиток екологічного підприємництва в Україні в контексті європейського зеленого курсу та ESG-трансформацій. (2025). *Economic Synergy*, *4*, 404-418. URL: https://es.istu.edu.ua/index.php/EconomicSynergy/article/view/339 (0,77 д.а.) (дата звернення: 11.03.2026).

В інших виданнях:

8. Рєпін К.С. Енергоефективність та розвиток підприємництва в Україні. *Наукові розробки молоді на сучасному етапі* : мат. XVI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та студентів «», 27-28 квітня 2017 року. К.: КНУТД. С. 54–55 (0,2 д.а.) (*форма участі – дистанційна*).

9. Рєпін К. Огляд ринку органічного виробництва ЄС. *Економіка підприємства: теорія і практика* : мат. IX Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2022 р. К.: КНЕУ, 2022. С. 209–211. URL:https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/39381/eptp_22-59.pdf?sequence=1&isAllowed=y (0,2 д.а.) (дата звернення: 11.03.2026) (*форма участі – дистанційна*).

10. Рєпін К. С. Розвиток еко-підприємництва в часи турбулентних змін. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовт. 2022 р.). К.: КНЕУ, 2022. С. 167–169. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/39097/sism_22-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y (0,1 д.а.) (дата звернення: 11.03.2026) (*форма участі – дистанційна*).

11. Рєпін К. С. Кваліметрія результативності екологічного підприємництва. *Підприємництво і маркетинг у формуванні національної безпеки за умов сучасних глобальних викликів* : тези доповідей Економічного науково-практичного форуму (1–3 груд. 2022 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2022. С. 352-358. (0,4 д.а.) (*форма участі – дистанційна*)

12. Рєпін К. Потенціал розвитку еко-підприємництва та його конфігурація. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф., 29 берез. 2024 р. К.: КНЕУ, 2024. С. 174–177. (0,2 д.а.) (*форма участі – дистанційна*)

13. Рєпін К. С. Стійкий розвиток еко-підприємництва: концепції, пріоритети, перспективи. *Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях* : зб. матеріалів XXII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеського національного економічного університету, 25-26 квітня 2024 р. Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 339-341. (0,2 д.а.) (*форма участі – дистанційна*).

14. Рєпін К. С. Оптимальне використання потенціалу екологічного підприємництва в Україні. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (13 вересня 2024 р., м. Одеса). – Одеса : ОНЕУ, 2024. – С. 219-220. (0,2 д.а.) (*форма участі – дистанційна*).

15. Рєпін К. С. Стратегічні вектори розвитку органічного виробництва в Україні. *Економіка підприємства: теорія та практика* : мат. X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–11 жовт. 2024 р. К.: КНЕУ, 2024. С. 202–205. (0,2 др. арк.) (*форма участі – очна*)

16. Рєпін К. С. Рейтингування органічних брендів в Україні. *Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливост*і : мат. II Міжнародної науково-практичної конференції. К.: КНЕУ, 2025. С. 309–311. (0,2 д.а.) (*форма участі – дистанційна*)

17. Рєпін К. Огляд нормативно-правового забезпечення екологічного підприємництва в Україні. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : мат. X Міжнар. наук.-практ. конф., 28 берез. 2025 р. К.: КНЕУ, 2025. С. 699–705. (0,2 д.а.) (*форма участі – дистанційна*)

Рєпін К. С. Модель дорожньої карти активізації розвитку еко-підприємництва в Україні на період до 2030 року. *АГРОБІЗНЕС 2026: стратегічна стійкість та інноваційний розвиток* : мат. Всеукр. наук. конф., м. Київ, 22 квіт. 2026 р. К.: КНЕУ, 2026. – С. 18-21 (0,33 д.а.) (*форма участі – дистанційна*)

ФГ "Агроекспрес"
ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО «АГРОЕКСПРЕС»

15530, Чернігівська обл., Чернігівський р-н., с. Березанка, вул. Радянська, буд. 47 А
р/р UA93 305299 00000 26006026303368, в АТ КБ «Приватбанк», МФО 3052998, ЄДРПОУ 37330991

01.12.2025 № 14/11
на № _____ від _____

ДОВІДКА
про використання результатів дисертаційного дослідження
Рєпіна Кирила Сергійовича
на тему «Розвиток екологічного підприємництва в Україні»
виконаного на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у Київському національному
економічному університеті імені Вадима Гетьмана

Представлені у дисертаційному дослідженні Рєпіна К.С. результати мають наукову новизну, теоретичну цінність та практичну значущість, які є наслідком комплексної розробки теоретико-методичних засад розвитку екологічного підприємництва.

Важливими прикладними результатами дослідження є:

- методика оцінювання екологічного потенціалу суб'єктів підприємництва, яка дозволяє визначити рівень готовності компанії до впровадження «зелених» технологій, органічного виробництва та сталих бізнес-практик;
- система рекомендацій щодо інтеграції принципів сталого розвитку у діяльність підприємств, що включає впровадження екологічних технологій, відновлюваної енергетики та утилізацію відходів;
- практичні підходи до модернізації малого та середнього бізнесу, що сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля та підвищенню конкурентоспроможності підприємств;
- використання цифрових технологій та інноваційних інструментів управління, включаючи елементи штучного інтелекту та блокчейн-технології, для підвищення ефективності екологічних проєктів.

Впровадження означених розробок у практику діяльності ФГ «Агроекспрес» на методичному та організаційному рівні забезпечує розвиток вітчизняного екологічного бізнесу та підтримку сталих інноваційних практик.

Голова ФГ «Агроекспрес» Позняк І.М.

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО "ПОЛІССЯ АГРОГРУП"

15074, ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., РІПКИНСЬКИЙ РАЙОН, СЕЛО ВЕЛИКІ ОСНЯКИ, ВУЛИЦЯ ПЕРЕМОГИ, БУДИНОК 48 Код ЄДРПОУ: 36515325

Р/р UA343204780000026002924883734 в ПАТ "УКРГАЗБАНК" М.КИЇВ

МФО 320478. Тел.0504454088

25.11.2025 № 273-9
на № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Розвиток екологічного підприємництва в Україні»
Рєпіна Кирила Сергійовича

Дисертаційне дослідження Рєпіна Кирила Сергійовича «Розвиток екологічного підприємництва в Україні», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», має суттєве наукове та практичне значення.

Результати дослідження сприяють підвищенню ефективності управлінських рішень, формуванню екологічно орієнтованих підходів до підприємницької діяльності, впровадженню принципів сталого розвитку, екологічної відповідальності та раціонального використання ресурсів у діяльності ФГ «Полісся Агрогруп».

Основними результатами дисертаційного дослідження, що заслуговують на увагу, є:

- систематизація теоретико-методичних засад розвитку екологічного підприємництва;
- обґрунтування ролі екологічного підприємництва у забезпеченні сталого розвитку
- та конкурентоспроможності бізнесу;
- визначення підходів до активізації розвитку екологічно орієнтованої
- підприємницької діяльності;
- формування практичних рекомендацій щодо впровадження екологічних принципів у господарську діяльність.

Використання результатів дисертаційного дослідження Рєпіна Кирила Сергійовича у діяльності ФГ «Полісся Агрогруп» підтверджує їх актуальність, практичну значущість та можливість застосування у сучасних умовах господарювання.

Голова ФГ «Полісся Агрогруп» _____ **Мажуга В.П.**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ САДІВНИЦТВА
ПРИЛУЦЬКА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ

код 00495214, р/р UA848201720343101001200014185 в ДКСУ м. Київ,
вул. Вавілова, 16, м. Прилуки, Чернігівська обл., 17511, тел./ факс 0 (4637) 70118
e-mail: 00495214@ukr.net

19 грудня 2025 р. **№ 129**
На № .

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Рєпіна Кирила Сергійовича
на тему «Розвиток екологічного підприємництва в Україні»

Представлені у дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» Рєпіним Кирилом Сергійовичем наукові положення, висновки та рекомендації мають наукову новизну, теоретико-методичну та практичну цінність для суб'єктів господарювання, органів державної влади, наукових установ та інших учасників процесів розвитку екологічного підприємництва в Україні.

У дисертаційній роботі систематизовано теоретичні засади розвитку екологічного підприємництва, уточнено його економічну сутність та роль у забезпеченні сталого розвитку, екологічної безпеки та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. Обґрунтовано доцільність інтеграції принципів сталого розвитку, екологічних імперативів та екосистемного підходу в діяльність підприємницьких структур, що дозволяє поєднувати економічну ефективність зі зменшенням негативного впливу на довкілля.

Практичну цінність становлять розроблені автором підходи до активізації розвитку суб'єктів екологічного підприємництва, що базуються на формуванні довгострокових бізнес-моделей, орієнтованих на виробництво екологічно чистих товарів, надання екологічних послуг, використання ресурсозберігаючих технологій та впровадження принципів циркулярної економіки. Запропоновані рекомендації сприяють підвищенню результативності управлінських рішень, залученню інвестицій та адаптації до вимог європейських екологічних стандартів.

Важливим результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування комплексного підходу до розвитку екологічного підприємництва, що поєднує правове регулювання, фінансову підтримку, інноваційні інструменти та соціальні чинники. Запропоновані напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення можуть бути використані у практиці формування регіональних і національних програм сталого розвитку та «зеленого» відновлення економіки України.

Окремі положення та рекомендації дисертаційної роботи впроваджено у науково-дослідну, аналітичну та організаційно-управлінську діяльність з метою формування екологічно орієнтованих підходів до розвитку підприємницької діяльності, підвищення

рівня екологічної відповідальності та популяризації принципів сталого розвитку. Використання результатів дослідження сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, розвитку екологічних ініціатив та зміцненню міжсекторальної взаємодії.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Рєпіна Кирила Сергійовича підтверджує їх актуальність, прикладну значущість та можливість практичного використання у сфері розвитку екологічного підприємництва в Україні.

Директор Олег ПІЩЕНКО

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-педагогічної роботи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
_____ Анатолій КОЛОТ
«09» 04 2026 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
_____ Лариса АНТОНЮК
«09» 04 2026 р.

ДОВІДКА
про використання у навчальному процесі результатів дисертації Рєпіна Кирила Сергійовича
на тему: «Розвиток екологічного підприємництва в Україні»

Теоретичні та методичні результати, отримані в процесі підготовки дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» Рєпіна Кирила Сергійовича на тему «Розвиток екологічного підприємництва в Україні», впроваджено в освітній процес під час викладання навчальних дисциплін «Підприємництво» та «Циркулярна економіка».

До найбільш вагомих результатів дослідження, інтегрованих в освітній процес, належать:

— концептуальна модель розвитку еко-підприємництва в Україні, яка, на відміну від існуючих, заснована на принципі максимізації еколого-економічного результату й стратегії сталого інвестування, що дає змогу визначити поведінку підприємця в умовах соціальних очікувань та екологічних обмежень;

— методичний інструментарій проведення моніторингу використання потенціалу еко-підприємств з урахуванням ефективності виробництва органічної продукції, який інтегрує в собі параметри рейтингу конкурентоспроможності брендів у галузі органічного виробництва;

— векторний підхід до нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів екологічного підприємництва задля створення ефективних механізмів управління.

Інтеграція результатів дослідження забезпечує підвищення теоретичної обґрунтованості та практичної спрямованості освітнього процесу, а також формування здатності здобувачів до обґрунтування управлінських рішень у сфері екологічного підприємництва з урахуванням принципів сталого розвитку та еколого-економічної ефективності.

Заст. зав. кафедри бізнес-економіки
та підприємництва з наукової роботи,
доктор економічних наук, професор Володимир КУКОБА

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 125852

Літературний письмовий твір наукового характеру «Методичні рекомендації до підготовки та захисту курсової роботи з навчальної дисципліни «Підприємництво» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-професійної програми «Менеджмент соціальної сфери», 2023 р.»

(вид, назва твору)

Автор (співавтори) **Ковтун Віта Петрівна, Шергіна Лідія Антонівна, Дмитренко Артем Іванович, Якушева Наталія Валентинівна, Рєпін Кирило Сергійович**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), псевдонім (за наявності))

Авторські майнові права належать спільно **Ковтун Віта Петрівна, вул. Миру, 7, кв. 56, м. Обухів, 08702; Шергіна Лідія Антонівна, вул. Богданівська, 4, кв. 38, м. Київ, 03049; Дмитренко Артем Іванович, вул. Маршала Тимошенка, 1, кв. 100, м. Київ, 04212; Якушева Наталія Валентинівна, вул. Єлизавети Чавдар, 4, кв. 108, м. Київ, 02137; Рєпін Кирило Сергійович, вул. Машинобудівна, 21 кв. 165, м. Київ, 03067**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи / найменування юридичної особи, адреса)

Дата реєстрації 19 квітня 2024 р.

Директор Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» **Олена ОРЛЮК**

УКРНОІВІ

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 125853

Літературний письмовий твір наукового характеру «Методичні рекомендації до підготовки та захисту курсової роботи з навчальної дисципліни «Підприємництво» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-професійної програми Менеджмент персоналу», 2023 р.»

(вид, назва твору)

Автор (співавтори) **Ковтун Віта Петрівна, Шергіна Лідія Антонівна, Дмитренко Артем Іванович, Якушева Наталія Валентинівна, Рєпін Кирило Сергійович**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), псевдонім (за наявності))

Авторські майнові права належать спільно **Ковтун Віта Петрівна, вул. Миру, 7, кв. 56, м. Обухів, 08702; Шергіна Лідія Антонівна, вул. Богданівська, 4, кв. 38, м. Київ, 03049; Дмитренко Артем Іванович, вул. Левка Лук'яненка, 1, кв. 100, м. Київ, 04212; Якушева Наталія Валентинівна, вул. Єлизавети Чавдар, 4, кв. 108, м. Київ, 02137; Рєпін Кирило Сергійович, вул. Машинобудівна, 21, кв. 165, м. Київ, 03067**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи / найменування юридичної особи, адреса)

Дата реєстрації 19 квітня 2024 р.

Директор Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» **Олена ОРЛЮК**

УКРНОІВІ